Ilustrația copertei : *Mihu Vulcănescu*

panait istrati

prezentarea haiducilor
domnița din snagov

(POVESTIRILE LUI ADRIAN ZOGRAFFI, II)

TRADUCERE DE EUGEN BARBU

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

PREZENTAREA HAIDUCILOR

VÎLCEAUA ÎNTUNECATĂ

— Și-acum, Adriane, să-ți povestesc și despre haiduci, zise Ieremia. Mai întîi ceva despre căpetenia noastră, Floricica. Ea și-a lăsat deoparte orice gingășie și și-a zis, pentru mai multă demnitate femeiască, „Floarea Codrilor, căpitan de haiduci".

— Vreți să puneți pe umerii mei de femeie povara răspunderii și pe capul meu prețul pierzaniei. Primesc și una, și alta... Pentru asta însă, trebuie să ne cunoaștem : voi îmi veți spune cine sînteți. Eu am să vă spun, mai întîi, cine sînt...

Cîteva clipe lungi, nu ne spuse nimic, ci se plimbă îngîndurată.

La șase săptămîni de la moartea lui Cosma, a doua zi după sosirea noastră în Vîlceaua Întunecată, în dimineața asta cețoasă de mijloc de octombrie, cuvintele căpitanului cădeau grele ca moartea lui Cosma, grele ca destrămarea unei jumătăți din ceată, cu vătaful în cap — grele mai ales ca singurătatea noastră în inima munților ăstora înalți, pe care puțini îi știau și nimeni nu-i călca.

Cei paisprezece oameni care se rostiseră pentru „viața nouă" zăceau înveliți în cojoacele lor îmblănite printre armele și boccelele aruncate la întîmplare, și caii pășteau liniștiți — pace fericită de animal. „Sfatul" căpitanului (alcătuit din Spilca, călugărul plin de taine, Movilă, vătaful cel nou, Ilie și cu mine), trebuia să hotărască ce-avea să fie astă „viață nouă". Dar vorbele neașteptate ale căpitanului nostru îi luaseră cam fără veste. Optsprezece perechi de ochi se pironiră pe femeia dintr-o bucată, trecută prin atîtea isprăvi și aprigă în hotărîri.

Cu un turban de mătase pe cap, cu șuba de vulpi aruncată pe umeri și foarte sprintenă în șalvarii ei, umbla înfrigurată încoace și-ncolo, în Peșterea Urșilor, adăpostul nostru pentru iarnă, pe care o luasem în stăpînire în ajun. Vătaful se ridică și puse ceaunul la foc să facă cafea turcească, deprindere nouă, adusă de Floarea. Ea o socotea ca neapărat trebuincioasă vieții, fie și-n sălbăticie.

Și, fie pentru ca să-și adune gîndurile, fie ca să ne lase vreme să ni le adunăm pe-ale noastre, tăcea, se plimba și privea în neștire cînd la ceata ei puțintică la număr, cînd la coastele înecate de ceață ale vîlcelei. Fața ei lunguiață era puțin trasă la ochi, avea cearcăne, și buzele, de obicei ca fraga, erau arse și crăpate. Oamenii își ațintiseră pe ea priviri neliniștite și supuse în același timp : această moștenitoare lăsată de Cosma li se părea plină de taine, dar și mai plină de mîndrie. Se știa că cu-

treierase prin multe locuri, că străbătuse țara pînă în cele mai îndepărtate unghere și că pornise împotriva asupritorilor ei un război drept și fără cruțare.

Vitejilor le plăcea treaba asta. Totuși: era *femeie*. Femeie cu *șalvari*, e-adevărat, dar *femeie*. Și pe deasupra și frumoasă. Ce-o să facă cu frumusețea ei în munții ăștia plini de urși? Adevărat că după moartea lui Cosma nimeni nu se pricepuse să-i încalece calul mai bine decît ea, nici să ducă mai bine la tăvăleală, la lipsuri, nici să se arate mai bărbat ca ea în hotărîri. În fața trupului mort al *singurului* bărbat pe care-l iubise vreodată ea spusese:

— De-acum încolo voi fi Floarea Codrilor, iubita codrilor, prietena omului slobod, judecătorul nedreptăților, dar... cu ajutorul vostru!

Movilă, vătaful, îi aduse un filigean cu cafea aburindă și chiseaua cu tutun. La vederea lor, ochii i se aprinseră. Îi înjghebară un fel de scaun. Bău și fumă. Apoi luă vorba de unde o lăsase:

POVESTEA FLORII CODRILOR

— Mai întîi am să vă spun eu cine sînt.

Sînt o femeie prefăcută, care poate să fie cinstită cînd vrea și cînd omul ce-i stă în față merită osteneala. Tată, n-am avut. Sînt, cum se spune, „copil din flori“. Mama mea, ciobăniță din copilărie

și pînă la moarte, n-a avut a face, în toată viața ei, decît cu cîmpiile, cu vînturile, cu fluierul, cu cîinii, cu oile, pe care le păzea, și cu rîia lor, pe care o lecuia. Lăsînd rîia deoparte — pe care de multe ori trebuia s-o vindece și de pe mîinile ei — cu toate celelalte s-a împăcat. Dar viața nu-i făcută numai din bucurii. Sărmana femeie a trecut și printr-o grea încercare, una singură, dar care i-a înrîurit toată viața : copilă fiind, jucîndu-se, și-a scos un ochi.

De obicei, noi uităm de metehnele noastre, mai ales cele căpătate în timpul copilăriei. Dar mama nu trecea zi să nu-și amintească de-a ei.

N-a plîns, dar nici de rîs n-a mai rîs vreodată din toată inima. Ce-a uitat ea a fost lumea, lumea care n-a știut nimic nici de necazul ei, nici de socotelile sale cu viața. Și-a căutat și și-a găsit mîngîiere în făpturile și în lucrurile de care v-am pomenit mai sus.

Pînă la treizeci de ani a trăit fără griji. Cu toate astea, avea un fel de neliniște ciudată. Pentru ca să-i treacă, mama socotea că e destul să-și frece trupul cu zăpadă, iarna. Vara își dădea drumul ca un trunchi de copac pe cîte-o coastă înverzită. Dar toate deprinderile astea nu făceau decît să-i sporească suferința. Într-o bună zi, dădu peste un cioban, și asta îi fu scăparea.

Scăparea, dar nu liniștea. Pentru că diavolul de cioban, cu capul lui de berbec țurcănesc avea și el, ca și mama, un beteșug. Nu c-ar fi fost chior sau

ciung; dimpotrivă, era întreg, prea întreg chiar, pentru că ar fi avut nevoie de un adevărat harem, dar nu era decît un biet păzitor de turme de oi. Ba ceva mai mult, beteşugul îl făcea mai greu de răbdat, pentru că era mofturos, mîndru, dispreţuitor. Mama, care n-avusese niciodată nevoie să-i zică cineva bună ziua, oricine-ar fi fost, trăi în bună prietenie cu voinicul pînă într-o zi din luna lui Prier, cînd, din pricina primăverii arţăgoase, el se plînse „chioarei" de viaţa de sihastru pe care era silit s-o ducă. „Chioara", tot împletind la un ciorap, îl întrebă, ca bună prietenă, care-i ştia rostul iubirilor :

— N-o ai pe Sultana rotarului ?

— Ba da, da' o doare-n pîntece...

— Şi Maria, după care te prăpădeai ?

— Nu mai poa' să meargă...

— Dă-te pe lîngă Caterina, că te mănîncă din ochi.

— Mă mănîncă ea din ochi... da' nu se lasă mîncată... Îi e frică...

— Păi tu trebuie să ştii cîntecul acela de prin străini :

Femeia-i o căţea
prea gata la iubit,
bărbatul o fiară,
uşor de zgîndărit...

...Ar trebui să găseşti femei berechet, cîte-ţi cere inima !

Ciobanul se supără :

— Şi de ce-aş fi eu, mă rog, o fiară? Pentru că-mi place „aia“? Atunci unde dracu s-o vîr? Într-o gaură de şarpe? Într-o piele de arici? Ori poate-i vrea să mă tăvălesc despuiat prin urzici sau să mă frec, ca tine, cu zăpadă?

Pînă la urmă, iată, după spusele mamei, ce s-a întîmplat după supărarea ciobanului lăţos ca un berbec ţurcănesc. Fu ceasul mişcător în care „clopotul ceresc“ a bătut începutul vieţii mele:

— Aveam treizeci de ani fără două săptămîni... Venisem pe lume cu două săptămîni înainte de ziua Sfîntului Gheorghe, a cărui sărbătoare nu-şi mută niciodată locu-n calendar, şi atunci ne găseam tocmai în prima săptămînă din luna lui Prier. După ce i se potoli mînia, Achim se apucă să se uite îndelung la glezna mea, şi-apoi zise:

— Bag de seamă, Rado, că ai o gleznă ca de căprioară, zău, tare frumoasă: n-ai vrea să-mi arăţi şi un genunchi? Dacă-i tot atît de frumos ca glezna, te iau de nevastă, Rado...

Cînd îmi spunea Achim vorbele astea, eu stam jos pe iarbă şi împleteam la ciorap, iar el sta-n picioare, sprijinit în bîtă. Nu-l privisem în ochi de trei ori în cinci ani, nici pe el şi nici pe alţii, de cînd n-aveam decît un ochi; dar auzindu-l cum îmi spunea că m-ar lua de nevastă dacă mi-e genunchiul frumos, zău că ridicai capul, bănuind că se smintise. Atunci văzui că Achim avea o mustăcioară neagră frumoasă şi ochi de armăsar stîrnit. Numai o clipă l-am privit. Nu poţi privi mult la

așa ceva. Dar puținul ăsta fu de-ajuns ca să mă hotărască să-i arăt genunchiul, zicîndu-mi în gînd : „Acu, Radă, fetițo, s-a isprăvit cu zăpada și cu berbeleacul ; asta-i altă mîncare de pește !“ Totuși, știindu-mă umilită de beteșugul meu, spusei, ca să-l întărît :

— Oh, sărmane Achim... Dac-ar trebui să te însori cu toate cîte ți-au arătat genunchiul, ți-ar trebui o cazarmă...

— Rada, jur că te iau de nevastă !... Să-mi mănînce lupii oile de nu te iau !...

— N-ai nevoie să te juri, Achime ; bărbatul făgăduiește multe, pentru că femeia-i cere cîte-n lună și-n stele îndată ce-și arată un genunchi. Dar să știi, eu nu-s dintre acelea. Uite și genunchiul, Achime...

Și i-l arătai, fără să-l privesc pe Achim în ochi, apoi îmi văzui mai departe de împletit. Achim își luă atunci căciula lui cît banița și izbi cu ea de pămînt așa de strașnic, că sărmana căciulă plesni ca o bășică de porc. Chiar în clipa aceea mă simții ridicată, și prinsă de mijloc de un braț tare ca fierul. Mă lăsai purtată, dar cum mă puse jos, o luai la fugă, nu ca să-i scap, ci ca să-l întărît mai mult, să-l fac să uite că-s chioară.

Și-așa de bine uită, că după ce fugii hăt, departe, peste cîmp și peste deal, fără să poată pune mîna pe mine, zvîrli cu bîta între picioarele mele și mă făcu să cad. Eu doar asta așteptam : să cad ! Bărbatul trebuie să fie totdeauna vinovat, pentru

că altminteri, vînjos cum e, dac-ar mai avea și dreptate, ce ne-am mai face noi, femeile? Și dacă Achim n-ar fi fost vinovat în seara aceea, în lăstărișul de ulmi — cînd oile noastre behăiau ca-n pustiu și cei doi măgari se minunau de lipsa noastră îndelungată — ce m-aș fi făcut eu, sărmana de mine, cu Floricica în brațe, iarna următoare, cu pîntecele care mă durea ca pe Sultana, fata rotarului, și cu picioarele care nu mă mai țineau, ca pe Maria, după care se prăpădea Achim?

Așa că n-avu încotro și trebui să se descurce aproape singur cu cele două turme de oi ale stăpînilor, să strîngă cașul, să umble după vreascuri uscate, să facă mămăliga și borșul de pește, și chiar să-și spele rufele-n zer, ca să nu-l mănînce păduchii.

Dar, sărmanul Achim, nu trecu mult, și i se făcu lehamite și de muncă și de femeie bolnavă. Eu, despre partea mea, mi-era și mie destul, și de pat, și de-un bărbat zdravăn peste măsură. Din pricina asta, după doi ani de căsnicie, într-o bună zi el îmi zise tocmai ce voiam și eu să-i zic:

— Ascultă, Rado, nu făcurăm nici o ispravă. Eu te-am îmbolnăvit și tu m-ai făcut rob; acu doi ani o duceam amîndoi mai bine decît acum. Hai și-om drege greșeala. Uite: eu am douăzeci de oi, toată averea mea. Tu ai aproape tot atîtea. Ți le dau pe ale mele, zestre pentru copila noastră, dar pe mine lasă-mă să mă duc în plata Domnului. Dacă primești, Floricica o să aibă în curînd o mamă zdra-

vână, care să-i poată purta de grijă. Eu m-oi duce în lume, după alt stăpîn. Și-ți jur că n-am să mai cer femeilor să-mi arate genunchiul și nici n-am să mai arunc cu bîta între picioarele ălor de-or fugi de mine.

Așa mi-a vorbit sărmanul Achim. Și mă sărută. Își sărută și copilul, care-l apucă cu mînuța lui de coamă și-l făcu să plîngă — întîiași dată în viața lui. Apoi plecă în plata Domnului și n-am mai auzit niciodată pomenindu-se de el.

Floarea Codrilor se opri din vorbă ca să răsufle puțin ; se îneca. Și acu, la începutul povestirii, și mai tîrziu, ea cinsti cu o privire pe fiecare dintre cei ce-o ascultau, chiar și pe cel mai de pe urmă dintre haiduci, dar cu deosebire mie îmi vorbea, și ochii ei parcă voiau să-mi spună : „Tu, Ieremie, fiul codrului, ești copilul meu, ești viața mea... Din cauza ta mă aflu aici..."

Haiducii, plini de cuviință față de felul ei drept și deschis de a vorbi, ascultau tăcuți. Spilca o mînca din ochi, încordat, îi sorbea cuvintele, în vreme ce Ilie, cu chipul lui de apostol liniștit și netulburat, stăpîn pe sine ca întotdeauna, sta nemișcat, dar cu inima strînsă, privind-o. Movilă, nu atît de dezghețat, dar tot atît de lacom ca și noi de a afla, era și el numai ochi și urechi, din cînd în cînd mai punînd și cîte un vreasc pe foc.

— Prima mea patimă, cînd mă trezii la viață, fu să alerg, nesățioasă, cu pieptul în vînt. Nu-s pe

lume decît două făpturi care să-l îndrăgească din toată inima pe prietenul ăsta al copilăriei mele : omul slobod și cîinele. Au fost prietenii mei cei dintîi. Omul meu slobod era un băiețaș din sat, cu trei ani mai mare decît mine, îndărătnic și sălbatic, care-a ajuns dascălul meu. O să cădeți pe jos cînd vă voi spune că în clipa de față el e căpitan de haiduci și că stăpînește Munții Buzăului la cîteva poște de noi și bagă spaima în mișeii care taie și spînzură cu legile lor : îl cheamă *Groza !*

— Groza ? strigară haiducii.

— Groza cu inima de piatră ? făcu vătaful.

— De ce „cu inima de piatră" ? Pentru că a jupuit de viu pe un om de-al lui și pe un boier ? Haiducul pe care l-a ucis era trădător, o fărădelege de-a lui fu cît p-aci să-l coste viața pe Groza. Cît despre boier, pe cinstea mea, nu l-a jefuit : mergeți și întrebați norodul din partea locului, înfricoșat de lipitoarea aia ; o să aflați că femeile aprind lumînări în biserică și se roagă pentru mîntuirea vieții haiducului.

L-am cunoscut copil, și l-am cunoscut flăcău. Era sălbatic, dar bun la inimă. Aveam nouă ani, el doisprezece, cînd, într-o bună zi, cum alergam cu pieptul în vînt și cu cîinele alături, mă ajunse din urmă, mă apucă de mînă și mă făcu să fug și mai repede. Ajunși pe-o creastă, unde ne oprirăm să răsuflăm, vîntul nesocotit suflă în așa fel, că-mi ridică fusta și-mi fu rușine de băiatul acela frumos. Dar — nu ca alții — el nu iscodi cu privirea

spre picioarele mele, ci văzu de cîinele meu și nu mă mai simții rușinată.

Nu-l cunoșteam, nu-l văzusem niciodată pînă în ziua aceea. Băgai de seamă că era curățel, curățel ca și mine. Lucrul ăsta îmi plăcu, pentru că niciodată n-am putut să sufăr murdăria. Era desculț ca și mine, picioarele-i erau spălate, dar colbuite. Mîinile, gîtul, fața străluceau de curățenie. Izmenele și cămașa, tot atît de curate, chiar dacă erau peticite. Toate astea îmi plăcură, cum îmi plăcură și ochii lui albaștri și cinstiți. Doar părul, genele și sprîncenele lui nu-mi fură pe plac, prea erau roșcovane.

Și lui păru să-i placă cum arătam eu ; dar ca să mă vadă bine îi fu de ajuns o aruncătură de ochi. Tare voiam să știu de unde era, și-l întrebai.

— Din Cîrligi, zise el cu glas de bărbat, fără să mă privească, mîngîind capul dulăului meu.

Le zicea Cîrligi la vreo treizeci de case risipite la o jumate de poștă de noi, pe drumul care duce de la Rîmnic la Buzău și taie în locul acela un drumeag de țară. Eu nu fusesem la Cîrligi pentru că se zicea că băieții de-acolo aruncă cu pietre după străinii de sat.

— Și cum te cheamă ? Pe mine mă cheamă Floricica.

— Numele tău e frumos, zise el îndreptîndu-se de șale și privindu-mă în față ; dar și tu ești la fel de frumoasă ca și numele. Pe mine mă cheamă Groza, și odată și-odată am să mă fac haiduc.

— Ce-nseamnă haiduc ?

— Nu ştii ? Uite : e omul care nu rabdă nici împilarea, nici slugoii, trăieşte în pădure, ucide ciocoii şi ocroteşte pe sărac.

— N-am văzut niciodată haiduci de-ai tăi.

— Nici n-ai să-i poţi vedea... Sînt fugăriţi de potere.

— Şi poteră, ce-i aia poteră ?

— Poteraşii sînt vrăjmaşii haiducilor şi ai libertăţii, ei sînt oastea care apără pe ciocoi pentru arginţii lui Iuda. Acu trei ani am fost de faţă la o bătaie între haiduci şi poteraşi, aproape de tot de noi, în Pădurea Cerbului. I-au bătut pe haiduci. Pe mine n-or să mă bată niciodată cînd oi fi haiduc. Dar să nu spui nimănui, nici maică-tii, că eu ţin cu haiducii. N-am spus nici alor mei. Şi, dă-o-colo, nici nu-i bine, bătrînii îs toţi nişte palavragii, şi... astăzi şi pereţii au urechi.

Rostind vorbele astea Groza făcu un gest de scîrbă. Văzui atunci c-avea vîrît în mîneca dreaptă a cămăşii un fluier. Îl întrebai :

— Ştii să cînţi din fluier ?

— Ba bine că nu ! Dar nici despre asta să nu vorbeşti cuiva.

— De ce ? Doar nu-i păcat să cînţi din fluier !...

Groza se uită o clipă la mine, încruntat :

— Nu. Să cînţi nu-i păcat, dar s-o spui tuturor e, şi încă un păcat mare... dacă ţi-i drag să cînţi din fluier.

— Tuturor li-e drag...

— Ești proastă, Floricico. Li-e drag tuturor fluierul cum li-e drag cîinele, ca să-l pună-n lanț, cum li-e dragă privighetoarea, s-o prindă-n colivie, li-i drag ca floarea, s-o rupă de unde-a lăsat-o Dumnezeu să crească, ca libertatea, să facă din ea robie. Dacă tuturora le-ar fi drag fluierul ca mie, n-ar mai fi nici haiduci, nici poterași, nici ciocoi, ci numai frați. Și frați nu-s nicăieri...

— De unde știi tu toate astea, Grozo ?

— Ei, și tu, prea vrei să afli multe !... Dar ție am să-ți spun, că de cînd te tot măsor, am băgat de seamă că-mi semeni, singură, din toate opt satele pe care le știu. Dar ai nevoie de-un dascăl, dascălul tău eu am să fiu. Vrei să-ți fie dascăl Groza, Groza care-ntr-o zi va fi haiduc ?

— Da, Grozo, vreau, fii tu dascălul meu !. Spune-mi cum ai învățat tu toate astea !

— Uite cum. Am un frate bun de-nsurat : e mare și prost. El cîntă din fluier la horă în sat, ca să joace nătărăii. A avut un cîine, pe care-l ținea legat, și o privighetoare, într-o colivie, și amîndouă vietățile au murit, sărmanele, de inimă rea. Atunci i-am spus lui frate-meu că-i un catîr, un catîr care cîntă din fluier. Și pentru că i-am spus vorbele astea mi-a tras o palmă atît de nefrățească, că mi s-a învinețit obrazul ca o pătlăgică. Și-i zicea înainte din fluier, să joace nătărăii, și a prins o altă privighetoare, și a băgat-o în colivie, și-a pus în lanț un alt cîine, dar eu i-am spart colivia, și lanțul i l-am aruncat în puț. Era cît p-aci să mă omoare

atunci : nu era catîr, era un adevărat poteraș, și poteraș o s-ajungă, nici vorbă. Dar eu am să mă fac haiduc, și-am să-l silesc să-și aducă aminte și de laptele pe care l-a supt de la mă-sa. Asta-i !

Pînă-n ziua în care l-am cunoscut pe Groza, eram singură. Mama mă silea să-mi petrec copilăria împletind la scoarțe cu ochii pe gherghef, zdrențe minunate dar ticăloase, care macină fetelor anii cei mai frumoși. Pe scoarțe le mănîncă moliile după ce-au minunat două rînduri de gură-cască. Am intrat în vrajbă cu maică-mea și cu tot satul ; treceam drept o puturoasă.

Păi cum ? Să nu pun preț pe raza de soare ce-așează pete de-argint pe drumul din pădure ? Să nu știu niciodată cum își țese privighetoarea cuibul ? Să mă lipsesc eu de mîngîierea vîntului care-mi umflă cămașa ? Să n-aud eu murmurul izvorului săltînd vesel din piatră-n piatră pînă să se verse în gîrlă ? Cum adică, să rămîn surdă la chemările primăverii, vestind viața nouă, sau să nu văd farmecele verii gemînd sub povara belșugului, să uit de toamna bogată și tristă ; să trăiesc fără să amețesc la vederea lințoliului alb al iernii ? Și, la o adică, de ce să mă lepăd de toate ?

Ca să țes ștergare lungi de borangic pentru labele unui bărbat care să mă bată sau să fac cearșafuri numai din in și dantele pentru un nătărău de bețiv care să se trîntească pe ele cu opincile murdare, sau să țes velințe de lînă groase ca palma pentru

ca „alesul sufletului meu" să verse vinul şi pastrama din el peste munca mea de-un an, peste darul ţesut cu vise în nădejdea frumuseţii zilei ăsteia frumoase? O, nădejde plină de ispite, care-ameţeşti orice copilă de ţăran, ce fericită sînt că n-am crezut în tine! M-am împotrivit, n-am vrut să-mi stric ochii pe pînză de dragul unui vis pe care viaţa îl spulbera peste tot în jurul meu.

Ochii mei, care ar fi trebuit să lăcrămeze plecaţi peste gherghef, mi i-am lăsat să se-mbete de lumina cîmpului pe unde-mi păşteam oile; mi i-am pus să iscodească albastrul cerului, adîncul prăpăstiilor şi desişul brazilor; şi, de-au lăcrimat, a fost din pricina asprimii celui dintîi iubit al meu: vîntul!

Vîntule! Vîntule!
Prieten puternic al omului liber!
Crainic ce străbaţi depărtările cu vălul tău
primenitor;
De-ai fi zefir ce mîngîi obrajii,
Sau crivăţul ce-i biciuieşti,
Ori de-ai bate-n vijelie, să-ţi dovedeşti
inima-ţi bună,
Pururea eşti puterea prietenă omului liber ce
leagă sufletele!

Vîntule! Vîntule! Prieten al omului!
De ţi-ar fi cărarea cu dragoste plină
presărînd petale în chip de sărutări,
Sau că avînturile tale umflă buciumul tuturor
mîniilor, tuturor bucuriilor,
Eşti pururea crainicul tristeţii mele, al
suspinului meu către iubitul depărtat.

Tu ești purtătorul strigătului de durere, al
lacrimii fierbinți, al rîsului răsunător !
Tu ești puterea omului liber,
Vîntule ! Vîntule !

— Știi tu, îmi zise într-o zi Groza după o goană nebună peste cîmpuri, știi tu c-odinioară vîntul era cît p-aci să ajungă socrul șobolanului ?

— Nu, nu știu.

— Da, a fost la două degete, vîntul, să-și dea fata de nevastă celui mai fricos animal de pe pămînt, și n-a scăpat decît cu o vorbă de duh. Ascultă :

Într-o bună zi șobolanul se duse la sfîntul Soare și-i vorbi cam așa :

— Ascultă, preaputernice ! Sînt cea mai nefericită făptură de pe fața pămîntului, veșnic hăituit de oameni, de cîini, de pisici, zi și noapte trebuie să fiu cu ochii-n patru să nu cad în vreo capcană, și mă prăpădesc de frică. Și, mă rog, ce mare nelegiuire-am făcut ? Că rod și eu cîteodată, punîndu-mi pielea în primejdie, un știulete de porumb sau o bucățică de brînză ?

— Asta, dragul meu, nu-i frumos ! făcu Soarele, care nu prea putea să sufere șobolanii.

— Haida-de ! strigă șobolanul. Oare nu știi că stăpînitorii pămîntului fac la fel ? Și încă fără să-și pună pielea în saramură. Numai că, uite, am băgat de seamă că, pentru a se pune la adăpost de orice primejdie, ei iau totdeauna de nevastă pe fata unuia din atotputernicii de pe lume și se lasă ocro-

ţiţi de socrul lor. Aşa că mă hotărîi să fac şi eu ca ei, şi te alesei pe tine, cel mai puternic dintre toţi : dă-mi pe fiie-ta de nevastă şi ocroteşte-mă. M-am săturat de viaţa amărîtă pe care-am dus-o !

Soarele, cuprins de spaimă, se scutură repede :

— Te înşeli ! Nu-s eu cel mai puternic de pe lume !

— Da' atunci cine-i ?

— Norul. Ai văzut prea bine : în miezul zilei, cînd am poftă să prăjesc pămîntul, Norul mi-ntunecă faţa, şi s-a isprăvit cu mine. Du-te, dragul meu, du-te la Nor. Cere-i lui fata : el e cel mai puternic.

Şobolanul, cu coada-n vînt, dă fuga la Nor să-i spună durerea lui :

— Tu eşti cel mai puternic ! Dă-mi pe fiie-ta de nevastă.

— Eu ? Eu, cel mai puternic ? Vrei să-ţi baţi joc de mine ?

— Ba de loc ! Mi-a dovedit-o Soarele, şi-i adevărat, tu îl acoperi îndată ce-ţi vine pofta !

— Îl acopăr ? Îl acopăr pentru cîtă vreme ? Cel mai mic vînticel, şi praful s-alege de mine ! Vîntul, da, el e cel mai puternic, fără doar şi poate ! De altfel, îndată ce-ai să-i vorbeşti de treaba asta, o să fie foarte încîntat, pentru că tare-i îngîmfat, dar îţi spun dinainte că-i şi tare nestatornic. E-un şmecher !

— Cît de şmecher o fi el, tot o să trebuiască să-mi dea pe fiie-sa de nevastă.

Și iată-l pe șobolan ajuns la Vînt, care tocmai se juca dîndu-și fata huța într-un leagăn. Îi spuse ce-l doare și de ce-a venit.

— Să nu mă iei drept un ciocoi ajuns, încheie el, am să mă zbat și de-acu înainte să-mi cîștig pîinea, dar văd că fără ocrotirea vreunei mărimi nu mai e chip de trăit : tot porumbul, toată brînza încap numai pe mîinile celor puternici, cei slabi ca mine trebuie să-și strîngă mereu cureaua.

— Păi tu nu ești, Doamne ferește ! mic și slab, strigă Vîntul. Dimpotrivă, ești mai tare decît mine !

— Ce spui ? ! făcu șobolanul, foarte măgulit.

— Vezi tu stînca ceea din mare, de colo ? Înainte de-a fi unde-o vezi acum, era cocoțată sus pe muntele cela, care intră în valuri ca un pinten. Acu cîteva mii de ani, niște boieri puternici... dar proști s-au apucat să zidească sus în vîrf o cetățuie tot atît de tare și tot atît de tîmpită ca și stăpînii lui. Și-au început să prade muntele de tot vînatul de pe el, iar zidurile înalte sluțeau frumoasa priveliște, pîngăreau marea. Tu știi că mie nu-mi plac stavilele puse în calea cuiva. Îmi place să alerg și să-i fac pe toți s-alerge ca mine. Mă pusei deci din toate puterile pe suflat în cuibul acela de jecmănitori. Da' bine mai erau înfipți ! Ehei ! Cîte mii de ani de trudă n-am risipit tot vrînd să-i spulber pe tîlharii ceia ! Veac după veac se făceau mai mulți și mai trufași ! Și nu era chip : stînca nu se clintea de fel, cu chiu, cu vai dacă izbuteam să

dobor cîte un colț de zid pe ici, pe colo ; și cum se năruia, cum îl dregeau la loc. Amărît, obosit de-atîta suflat, într-o dimineață mă odihneam puțin pe malul celălalt, cînd, deodată, un tărăboi nemaipomenit mă făcu să sar din somn speriat ! Marea se ridicase ca un zid și mai-mai să mă înghită și pe mine ! Stînca pe care era ridicat castelul se năruise de la sine ! De la sine ? Vorbă să fie ! M-am repezit, mi-am vîrît nasul peste tot, și fui mîhnit să văd că ceea ce nu putusem face eu în atîtea veacuri, voi, șobolanii, ați făptuit în cîteva vieți. Pricepi, nu-i așa : boierii ăia grămădiseră în pivnițele lor tot belșugul pămîntului, și cine zice *boieri* și *belșug* zice : șobolani. E tot un drac ! Și neamul șoricăresc lucră atît de bine la împărțitul belșugului cu neamul boieresc, că stînca, scobită de unii pentru ca să se cuibărească și de ceilalți pentru ca să-i stîrpească, pînă la urmă se prăbușise !

Iată de ce îți spuneam adineauri că ești mai tare decît mine ! Întoarce-te, deci, prietene, și însoară-te cu o fată din neamul tău, și află că Dumnezeu a împărțit atît de bine puterea printre făpturile sale, că, cu un pic de obraz, fiecare ar putea să se simtă mulțumit !

In scurtă vreme, Groza ajunse sufletul zilelor mele, iar eu eram tare bucuroasă văzînd că n-are

altă prietenă decît pe mine. Adevărul e că noi înțelegeam un lucru de care habar n-avea nici unul dintre copiii din preajma locului, un lucru pe care nu-l pricepeau nici chiar cei vîrstnici : josnicia vieții ăștia țărănești, făcută numai și numai din muncă de rob și din bucurii păcătoase. În vremea muncilor de peste vară : să te frîngi din zori și pînă-n noapte, să robotești pe un cîmp de pe care rodul mergea trei părți din cinci să umple hambarele boierului ; de cu toamna și pînă-n primăvară să te deșeli la războiul la care țeseai la nesfîrșit o pînză ce nu te îmbrăca niciodată : trebuia veșnic s-o păstrezi pentru viitor ; sau să-ți treci seri lungi și triste pălăvrăgind, la clacă, curățind știuleții de porumb, dezghiocînd fasolea, scărmănînd lîna la vreun vecin, cosînd la zestrea vreunei surate proaste și mîndre de zdrențele ei. Iar drept petrecere, hora neroadă de duminică, de care te saturi de cum a început, sau vorbitul la fîntînă cu iubitul, care-ți tot toacă despre verzi și uscate, știind el unde bate.

Și lui Groza și mie ne era o scîrbă ca și cum ne-am fi născut cu ea și de muncile astea, și de petrecerile cu care erau răsplătite. Dar nu te poți abate nepedepsit de la viața rînduită de prostime. De îndată ce băgară de seamă că noi ne înțelegem, toți începură să ne ia în rîs și să ne dușmănească. Că degeaba te ferești din calea prostiei să n-o stînjenești, ea nu-ngăduie pe cine vrea să se deosebească : nu se împacă decît cu ea însăși.

Ei, Doamne! Noi nu ceream nimănui să ducă viața pe care o duceam, nu rugam pe nimeni să stea serile cu noi la clacă. La șaptesprezece ani, Groza avea o teleguță și un cal ale lui, cîștigate cu sudoarea frunții. Pe vremea aceea era mijlocul prin care omul se dezrobea de muncă năimită și-i dădea așa... ca o adiere de libertate. Prietenul meu ducea de două ori pe săptămînă la tîrg la Buzău rodul muncii noastre : lînă, brînză, miei, grîu, zarzavaturi, ouă, poamă, păsări, după timp.

Această dulce îngăduire între doi copii care nu voiau nici să pupe mîna popii, părtaș cu boierul, nici să scoată căciula în fața fiecărui slugoi de la curte, fu socotită nelegiuire nu numai de către popă și slugoi, dar chiar și de cei care, șerbi fiind ei înșiși, ar fi trebuit să facă la fel ca noi. S-a spus că trăim împreună. Și deși destul de răsărită pentru cei cincisprezece ani ai mei, nu eram decît o copilă, iar Groza era de o nevinovăție cu-adevărat de copil. Poznele noastre prin pădure, lipsa mai îndelungată din sat păreau mișeilor doar tertipuri de-ale noastre ca să ne ascundem stricăciunea.

Nu făceam altceva decît să trăim o viață frumoasă, făcută numai și numai de noi, un ostrov însorit într-o beznă fără margini : ăștia fură anii în care Groza mă învăță să cînt din fluier și să mă desfăt, pe cît mă ajuta mintea mea, în firea sălbatică din jur pe care-o simțeam doar cu inima.

Cînd în desișul de mesteceni și brazi se învoi să zică în auzul meu doinele noastre vrăjite, mi se

păru că am în fața mea pe Făt-Frumos din basme. Uitasem că-i roșcovan, uitasem de mîndria mea, îi căzui la picioare și i le sărutai :

Doină, doină, cîntec dulce,
Cînd te-aud nu m-aș mai duce.
Doină, doină, cînt' cu foc,
Cin' te-aude șade-n loc.

Doamne-Dumnezeule atotputernic... Cred că ți-ai plămădit și-ai săvîrșit ființa lucrurilor cîntînd din fluier celor în neființă... Căci prin suflul acestui val de laude vrăjite, oricît de puțină urmă ar fi ascuns tainele întunericului din neîntrecuta ta istețime, cuprinsul ce ieșea din mîinile tale trebuia, fără doar și poate, să pară un cîntec minunat.

Tot în anii aceștia învățai să scriu și să citesc grecește. Tot Groza m-a învățat și asta.

El deprinsese limba grecească fără să afle satul, mulțumită drumurilor pe care le tot făcea la Buzău.

— Vrei să-nveți grecește ? mă întrebă într-o zi. Limba noastră nu-și are scrisul ei. Ca să poți să scrii și să citești, trebuie să alegi între slavonă și greacă. Eu, eu am învățat grecește, și acuma pare-aș avea „patru ochi“. Fă și tu ca mine. Ai să afli lucruri ce nici cu gîndul nu gîndești.

— De vrut, vreau, dar unde ? Cum ?

— Este, la Biserica Dintr-un Lemn, la Buzău, un psalt, un cîntăreț vestit, unul Ioachim. Sînt prieten cu el, cu toate că gurile rele spun că-i un desfrînat. Eu, unul, nu cred, și nici tu să n-o crezi. E-adevă-

rat că Ioachim, cîntărețul, e un om de te-nspăimîntă cînd îl vezi sau îl auzi. Da' numai proștii n-au în ei nici un fior. De altfel, cu toate mișeliile puse-n seama lui, el tot tare și mare rămîne și-i cinstit de lume. I-am vorbit de mult de tine; va primi bucuros; va fi mulțumit să fii prietenă cu el, că și el e ca noi: n-are prieteni.

În duminica următoare, o zi frumoasă de primăvară, mă urcai în teleguța lui Groza. Era mîndru de calul său, frumos cal, zău așa, și eu mîndră de Groza, care mîna ca un boier și se ținea nemișcat, ca un bărbat în toată firea.

Eram amîndoi gătiți ca de duminică: el cu cizme văcsuite, cu cămașă de borangic, cojocel înflorat și cu o căciulă țurcănească; eu, fustă albă cu fote cusute cu mîna, ilic și papuci de catifea îmbrăcați în cusătură, cu flori țipătoare; cu capul gol. Eram amîndoi mîndri ca niște însurăței.

Priveliștea Firii ce se desfășura în fața ochilor pe drumul lung de-o poștă, pe care nu-l mai călcasem niciodată, îmi păru la fel de mîndră ca și noi și, tot ca noi, învestmîntată în straie de sărbătoare. Era întîiul meu drum lung, și nu mai isprăveam minunîndu-mă de coastele împodobite cu vii, de pădurile necunoscute, de rîurile și de gîrlele, de drumurile întortocheate și chiar și de păsările și de vitele care ne ieșeau în cale; mă minunam și de lucruri și de făpturi, ca și cum o mînă vrăjită dădea deoparte, una după alta, cîte o perdea cînd ne apropiam.

De-abia puteam sta locului în jilțul telegufței, alături de Groza, care tăcea. Dar cînd deschise gura — pe coasta unei coline pustii — fu ca să-mi sădească-n suflet sîmburele răzvrătirii sale, cu care se născuse și care acuma era coaptă, gata să izbucnească :

— Tot ce vezi cu ochii și-ți place atît de mult — zise el învîrtind biciul pe deasupra capetelor noastre — tot pămîntul ăsta frumos, cîtu-i de mare și de lat, ar trebui să fie al nostru, al tuturor, pentru că venim pe lume goi despuiați și el așteaptă să-l muncim și să ne bucurăm de roadele lui. Dar nu-i al nostru. Și trebuie să fie. Trebuie să-l smulgem din mîinile celor care-l stăpînesc fără să-l muncească. Trebuie !

Asta-i tot ce mi-a spus Groza vreodată despre stăpînirea pămînturilor de către ciocoi. Și atunci pricepui că într-o bună zi va ajunge haiduc, pentru că numai haiducii nu gîndesc la fel cu toată lumea. Dacă te luai după ce spunea lumea, ai fi zis că Dumnezeu a vrut să fie robi și ciocoi, săraci și bogați, biciuiți și biciuitori ; dar haiducii nu se uitau la voia asta a lui Dumnezeu, nu se mai duceau la biserică, se trăgeau în codri, de unde ieșeau și cădeau ca trăsnetul peste averea despoților, și chiar și peste a bisericilor, jefuind, ucigînd și-apoi ajutînd pe săraci.

Buzău, scaun de isprăvnicie, mi s-a părut ca o fată care nu face decît să se gătească. Avea două străzi frumușele, ca două sprîncene sulemenite.

Noroiul și praful erau măturate cu îngrijire și peste pămîntul gol erau așezate scînduri. Prăvăliile, în șir una lîngă alta, aveau la față ferestre mari, cu geamuri îndărătul cărora vedeai fel de fel de lucruri, să te minunezi, nu alta : într-unele, lucruri făcute în țară la noi, într-altele, mătăsuri scumpe aduse din țări străine, mai încolo, armurării cu fel de fel de încrustări frumoase, în altă parte tutun tăiat ca firul de mătase, răsfirat printre ciubuce și narghilele de Stambul. Erau și prăvălii pline numai cu scoarțe. În altele vedeai icoane, cădelnițe numai și numai de argint bătut, veșminte, patrafire și potcapuri popești, cărți sfinte. Într-o mulțime de prăvălii lumea bea și mînca, vedeai și cafenele, ticsite de oameni, care stau și sorbeau din cafea mirositoare, fumau ciubucuri și vorbeau în fel de fel de limbi.

Toate prăvăliile astea purtau fel de fel de nume : „La țăranca din Buzău", „La mătasea de aur", „La flinta de Damasc", „La covorul de Ispahan", „La ciubucul vizirului", „Hanul la Bun Venit", „La cădelnița de argint", „Cafeneaua Beiului" și cîte toate.

Groza își lăsă teleguța sub șopronul unui han mai sărăcăcios de la marginea orașului. Căruțele săracilor n-aveau voie să treacă pe podurile de lemn ; numai trăsurile. Speriați de-atîtea bogății, nu ne simțeam în largul nostru și ne strecuram, minunîndu-ne, printre sutele de pierde-vară fuduli, care umblau încoace și-ncolo, vorbind și învîrtind

între degete mătănii mari de chihlimbar și căscînd gura la noi ca la alte celea. Cei mai mulți dintre boieri erau îmbrăcați cu caftan și cu ilic, împodobite cu fireturi tare frumoase, alții se purtau după moda apuseană. Ăștia erau mai cu seamă feciorii de boieri întorși de pe la școli înalte din țări străine ; rași și cu geam în ochi, de-ți venea să crezi că chiorîseră învățînd.

Femei puține, dar frumoase, ca niște zîne, sulemenite cu mare meșteșug, toate cu capul descoperit, cu părul lins spre ceafă și lăsat pe tîmple, împodobite cu mărămi de borangic subțiri și străvezii. Mijlocul le era strîns tare, dar rochiile, largi ca niște clopote, aproape că măturau pămîntul. Umblau fandosindu-se la brațul bărbaților și vorbeau pe nas ca niște gaițe.

— Pe-aici — zise Groza — nu poți intra nicăieri dacă n-ai punga doldora. Pentru ca boierii ăștia și tot neamul lor să poată trăi în asemenea orașe, sau în altele încă și mai și, trebuie ca să le dăm noi, robii, tot ce au nevoie. De asta au poterași care să-i păzească, silindu-ne să muncim pentru fericirea lor. Eu, unul, nu vreau să fiu rob. Curînd-curînd am să mă fac haiduc. Atunci, împreună cu alți haiduci, o să răsculăm satele și o să isprăvim cu nedreptatea.

Biserica Dintr-un Lemn cică fusese făcută numai dintr-un stejar, unul singur, de la acoperiș și pînă la tîmpla altarului.

Era pe la vremea liturghiei. Dintru început nu cutezarăm să intrăm, pentru că intratul în această casă a Domnului, întocmai ca în prăvăliile procopsite, nu era îngăduit decît ciocoilor.

Trăsuri, faetoane, brişte, cai de călărie, slugi de tot felul aşteptau într-un amestec bălţat ieşirea stăpînilor. Aceştia se închinau într-o biserică numai pentru ei, chiar dacă-i zicea cu cumpătare „dintr-un lemn", şi tot astfel se duceau să chefuiască şi să se destrăbăleze în case numai pentru ei, chiar dacă le zicea şi ăstora „bordeie".

Aşteptarăm sfîrşitul slujbei şi plecarea vrednicilor creştini, care mai îndulceau poruncile lui Cristos jecmănind pămînturile. Ieşiră din biserică nişte feţe de cîrnăţari pocăiţi şi se urcară în trăsuri în mijlocul freamătului pe care ivirea lor îl stîrnise printre mişei, pe cînd clopotele împărăteşti băteau într-una. Groza şi cu mine, ţinîndu-ne de mînă, ca doi vinovaţi, ne strecurarăm pe dindărătul mulţimii împopoţonate şi pătrunserăm în biserica goală în care mirosul de mosc lăsat de hainele destrăbălaţilor lupta vîrtos cu cel de tămîie. Aici uluiala mea fu şi mai mare decît fusese în faţa prăvăliilor. Cîtă deosebire între sărăcia bisericii noastre din sat şi bogăţia ăsteia ! Era tot aşa de boiereşte înzestrată ca şi prăvăliile tîrgului.

La lumina care răzbea prin ferestrele cu geamuri zugrăvite văzui mai întîi catapeteasma întunecată, plină de ciubucării şi de ciopliturі. La mijloc, sus de tot, un Dumnezeu ţanţoş, strălucind de sănă-

tate cu toată barba lui albă, cîntărea cu stînga pămîntul plin de mîrşăvii pe care-l făcuse după chipul şi asemănarea sa, iar cu arătătorul dreptei amenința cu nu-ştiu ce pedepse. Pe cele două uşi ale altarului, sfinții Petru şi Pavel arătau la fel de grăsuți ca şi stăpînul lor, şi făceau pe temnicierii, unul ținînd în mînă sabia, celălalt cheile raiului. Apoi, un şir întreg de sfinți cu priviri de seimeni, mucenicii şi jitarii bisericii, toți înveşmîntați în argint şi în aur bătut ; două rînduri de jilțuri cioplite frumos, avînd fiecare săpat în lemnul spătarului un nume de mirean ghiftuit, de tavan stăteau spînzurate trei policandre aprinse în fața lui Cristos şi a sfintei Fecioare. În fața stranelor ardeau două sfeşnice cu lumînări din ceara cea mai curată, unele din ele atît de mari, că nu-mi venea să cred că-s adevărate şi mă gîndeam că păcatele celor ce fac asemenea daruri trebuie să fie şi ele cam pe măsura lumînărilor.

Groza mă lăsă puțin singură în mijlocul acestei tabere a creştinătății şi se duse să ciocănească la uşa mică a sacristiei. Se arătă cîntărețul Ioachim. Era un om ca la vreo patruzeci de ani, îndesat, chel, cu ochi bulbucați, vesel la față şi gros în grumaz.

— Iat-o pe prietena noastră Floricica, zise Groza arătîndu-mă de departe cîntărețului.

Acesta se înălță puțin pe picioarele lui scurte şi rămase o clipă cam încurcat. Fața lui de popă desfrînat sclipi într-o năvală de lumină portocalie.

Ridică brațele către cer și spuse pe grecește o vorbă cu atîta tărie, că se cutremurară ferestrele :

— *Evloghiméni !* ceea ce trebuia să însemne : fii binecuvîntată !

Mi se făcu frică și aș fi vrut să fug, dar îl văzui pe Groza zîmbindu-mi și făcîndu-mi cu ochiul. Cîntărețul nu conteni, și, cu toate că frica mea creștea, plăcerea de a-i asculta glasul despre care se zicea că-i neîntrecut în Țara Românească, mă țintui locului :

— Binecuvîntați fie ochii tăi jilavi !... Binecuvîntate fie buzele tale umede !... Binecuvîntate fie toate apele pămîntului, care fac să crească asemenea roade !...

Mă simțeam roșind auzind binecuvîntarea lui atît de umedă, dar Ioachim vorbi îndată și de secetă. Cîntă pe glasul „al optulea" :

— Cică ploile tale, Doamne-'Mnezeule, sînt cele ce ne-ajută să îndurăm se-e-e-ceta, seceta pămîntu-u-ului tă-ă-u, o, Doamne-'Mnezeule atotputernic !

Groza îi puse mîna pe umăr și-l opri :

— Lasă acuma psalmii tăi murați de-atîta udăvură și de-atîta secetă și-nvaț-o să silabisească alfabetul. Ai uitat că noi nu dormim la „Hanul bun venit", ci în bordei.

Cîntărețul îl privi o clipă, cu dragoste, apoi, cu nevinovăție, o luă de la început :

— Mai vîrtos simți-vor căldura cei ce se culcă împreună într-un borde-e-ei decît cel ce doarme singur într-un pala-a-a-t !

— Dar noi nu ne culcăm împreună, smintitule ! strigă Groza.

— Tot pîrîul merge la rîu, rî-î-î-urile spre flu-u-u-vii. Bă-ă-ărbaat și fe-mee-ie merg...

— ...Merg la dracu ! răcni prietenul meu, zgîlțîindu-l pe cîntăreț de braț. Ai sau n-ai de gînd s-o-nveți alfabetul ? Mi-ai făgăduit !

— Da, făcu Ioachim apropiindu-se de mine ca un lunatic, da, am făgăduit și mă țin de făgăduință. Apoi, pironindu-și drept în ochii mei cea mai cinstită privire de pe lume, începu : Floricică ! Neagră porumbiță ! Rostește întocmai cum m-auzi pe mine rostind : al-fa... vi-ta... gam-ma... del-ta... e-psilonn...

Silabisii, după el, fără nici o teamă, pînă la sfîrșitul alfabetului.

— *Ehtahtos ! Ehtahtos !* prinse să strige el pe grecește, ceea ce trebuia să însemne : minunat, minunat ! Un singur cusur, un fleac, o nimica toată, care trebuie îndreptat ; sînt cele trei slove greu de rostit ; *gamma, dzeta și thita.* Pentru *gamma* trebuie să faci ca și cum ai lua apă în fundul gîtului și ai face-o să gîlgîie. Pentru *dzeta* faci cum face crivățul. Cît despre *thita,* faci întocmai cum sîsîie gîscanul mînios. Spune după mine și fă așa să-ți văd gura cînd rostești. Să te pot ajuta.

Așa făcui. Se uita de aproape la gura mea și atinse bărbia cu degetul. Dar, ca și cum s-ar fi fript, îl văzurăm depărtîndu-se deodată și străbătînd toată biserica, tînguindu-se cu amîndouă palmele așezate pe chelie.

— Vai de mine și de mine! Vai de mine și de mine. Gura asta-i chiar izvorul din care vechii zei sorbeau nectarul lor îmbătător! E gura făurită nu ca să silabisească un alfabet, ci să-mpartă viață și moarte! De bună seamă că despre fetița asta vorbea bătrînul înțelept cînd spunea: „Porumbița mea, ce stai pitită în crăpăturile stîncilor, prin ascunzătorile locurilor prăpăstioase, lasă-mă să-ți văd ochii, fă să-ți aud glasul"... Da, privirea, glasul... Și gura de asemenea, ar fi trebuit să spună. Dar, Solomoane, la ce bun să ai o inimă care cere să vadă și să audă minunății cînd ești slut ca o cîrtiță? Și cu ce am greșit dacă am inima-n stînga, ca la nebuni, și nu în dreapta, ca la înțelepți? O, Doamne-Dumnezeule! Îmi cunoști nebunia, și păcatele mele nu-ți sînt ascunse.

La care Ioachim se întoarse repede spre mine și, cu vorbe alese și înflorite după obiceiul ciocoilor, zise:

— *Cori-mu! Corițaki-mu!* care înseamnă: fata mea, fetița mea! Nu mă jigni, nu mă socoti neam prost! Nebunia mea nu e primejdioasă și păcatul meu nu-i decît vorba! Asta-i fărădelegea mea... Nu-mi lua bucuria de a privi la gingășia ta. Acuma

du-te sănătoasă și să vii sănătoasă ! Am să te-nvăț grecește cu priceperea învățatului și cu sîrguința prietenului. Iar tu vei fi-narmată astfel cu o spadă pe care puțini sînt în stare s-o mînuiască.

Îl sărutai pe cîntăreț pe amîndoi obrajii, zicîndu-i :

— Ioachime, ești cel dintîi bărbat pe care-l pup de cînd mă știu.

Vreme de un an încheiat cîntărețul de la Biserica Dintr-un Lemn mă-nvăță grecește și încă multe alte lucruri. Dascălul ăsta era cînd politicos, nevinovat, aproape sfios, cînd descreierat, cutezător, aproape smintit. Cu toate astea, felul lui de a fi îmi arăta ascunzișurile firii omenești vrednice de luat în seamă, și cum mintea și purtarea mea erau cu totul altele decît ale fetelor de vîrsta mea, îi făceam bucuroasă toate gusturile, de-altminteri nevinovate, numai pentru plăcerea de a încerca să aflu : era curățenia lui adevărată sau numai o mască mincinoasă ?

Era adevărată.

Mă duceam la el să învăț de două ori pe săptămînă, și totdeauna biserica era goală, după slujba liturghiei. Adeseori stătea cu noi și Groza. Alteori ne lăsa singuri. Dar fie că eram singuri, fie că rămînea și Groza, Ioachim era același. Știind că glasul său de cîntăreț îmi plăcea tot atît de mult, dacă

nu mai mult chiar decît învățătura limbii grecești, totdeauna își începea lecția cu o izbucnire dumnezeiască de osanale, care se revărsau peste sufletul meu ca un potop de lumină. Era un izvor nesecat de cîntări, de psalmi, de cîntece atunci scornite în capul lui, de fel de fel de întorsături în viers. Curățenia lui întrecea orice margini, cum s-a întîmplat într-o zi cînd, după ce cîntase plimbîndu-se prin biserică de la ușa altarului pînă în prag, uită de mine și se duse în sacristie, unde-l găsii plîngînd. Dar curățenia asta avea cîteodată și fețe care mă tulburau, făcîndu-mă să roșesc, pentru că uneori, fără să se oprească din învățătură, tot privindu-mă cu ochii lui buni ca de bou, îmi punea mîna pe pîntece sau pe țîțe și zicea, cerîndu-și în felul lui iertare :

— În viața mea n-am pus mîna pe odoare atît de plăcute și nu vreau să mor fără a fi simțit căldura lor. Floricico, îngăduie-mi !... Toți neghiobii știu ce-s astea, fără să le prețuiască, și eu, eu le prețuiesc, fără să știu ce sînt ! Mă faci fericit fără multă cheltuială. N-o să treacă mult, și-ai să le risipești fără ciștig și fără cinste. Nu te teme, n-am să îndrăznesc mai mult. Ecleziastul are dreptate cînd spune că *sfîrșitul unei trebi prețuiește mai mult decît începutul ei*, dar tot atît de adevărat e că, în viață, multe începuturi sînt mai de preț decît sfîrșitul lor. Drept e, iarăși, că pentru asta trebuie să vezi viața cu alți ochi decît ai Ecleziastului.

îi îngăduiam să mă mîngîie, așteptîndu-mă să îndrăznească mai mult. Dar n-a îndrăznit niciodată mai mult. Nu numai că nu mi-a cerut nimic, dar a renunțat și la plăcerea de a mă mîngîia. O uitase, nu mai punea nici un preț pe ea. Dar eu eram învățată de multă vreme cu tainele vieții, de la animale, și mă scîrbea minciuna deocheată ce se lăfăia peste tot în jurul meu. Mai tîrziu m-am întrebat adesea dacă bine-am făcut că m-am tocmit atîta în a da ceva așa de obișnuit unui bărbat care mă făcea să trăiesc, ceasuri nemaipomenit de frumoase, cum n-am mai trăit apoi niciodată în viața mea. Aș fi vrut să-mi arăt recunoștința, să-i dăruiesc ceva, să-i las o amintire care să-l facă să nu mă uite niciodată. Dar el spunea :

— Ce ? Un coș cu ouă proaspete ? Pui de găină ? O oală cu unt ? O doniță de miere ? Am acasă pînă peste cap ! Și de-ai putea să-mi dai un sfînt cu cunună de aur curat, sau niște mătănii din chihlimbarul cel mai scump de pe lume, sau o narghilea de Smirna, și tot n-aș primi. Ciocoii cărora nu știu de ce Dumnezeu le-o fi plăcînd glasul meu mă-mbulzesc cu nimicuri de-astea. Ce-aș vrea eu, ce m-ar face să mor de fericire nu poți să-mi dai nici tu, nici Dumnezeu : un trup, un chip mai vrednice de glasul și inima mea. Mi-ar îngădui să-mi trăiesc și eu viața mincinoasă după care jinduiesc în hoitul ăsta de măgar ! Asta Dumnezeu n-a vrut să-mi dea ; n-a vrut să dea privi-

ghetoarei penele păunului; poate că bine-a făcut, pentru că se și spune: de-ar fi avut porcul coarne, răscolea tot pămîntul.

Ăsta era omul ce-l descoperii în cîntărețul Ioachim, ținta atîtor ponoase. În mijlocul verii ce urmă acestui an de învățătură îmi fu dat să văd în el și un alt om, și dezvăluirea aceea mi-a arătat ceva atît de neașteptat, că nu-mi venea să cred, nici mie, nici lui Groza și nici orașului întreg.

Aveam aproape șaptesprezece ani, și eram frumoasă cum mă vedeți. Frumusețea asta îl ademenea și pe feciorul boierului nostru Bolnavu, stăpîn pe patruzeci de mii de pogoane de pămînt și de pădure și pe herghelii și turme de vite fără număr. Pentru coconașul ăsta cu geam în ochi, de-abia întors de la învățătură, eu nu eram decît o oaie cu două picioare, frumoasă, o bucățică bună, și care, poate, trebuia să mă socotesc chiar fericită că stîrnisem o poftă atît de înaltă. Nici nu-i trecea prin cap că m-aș putea împotrivi cîtuși de puțin. El era cineva; eu eram ceva care doar din întîmplare avea picioare, și la întîiul semn trebuia să cad pe spate. Învățătura lui îl făcuse atît de înfumurat, încît altceva mai bun nu găsi de făcut decît să mă ocărască.

Într-o duminică din vara aceea, duminică ce-avea să hotărască soarta lui Groza, coconașul Manolache, cum îi ziceau robii lui, se arătă la hora din sat împreună cu soră-sa mai mică. Își mîna

singur brișca cu un cal minunat. Venea stăpînul nostru de mîine ca să-l vadă și să-l știe oamenii, dar și ca să-și arunce ochii la cealaltă turmă, cea care-i dădea carne pentru poftele lui. Stăpîn atotputernic prin voia lui Dumnezeu și prostia oamenilor, el se apucă să facă o glumă neroadă. Soră-sa, care era tot atît de tîmpă ca și el, nu se supără, și gloata primi batjocura ca o pomană. Bătrînii își scoteau căciulile, arătîndu-și chicile frumoase argintii ; cei tineri se mărginiră să joace mai departe, ceva mai acătării, să fie pe gustul cinstiților oaspeți, iar pomojnicul, făptură slugarnică, care-și însoțea peste tot stăpînul, își făcea de cap, turuind la măscări. La porunca lui, cîrciumarul turnă oamenilor cîteva ocale de vin și băutorii urară darnicilor oaspeți „sănătate și viață lungă". Apoi aceștia coborîră și, lăsîndu-și trăsurica în paza unui flăcău, ciocniră la rînd cu cei de față.

În timpul ăsta, folosindu-mă de lipsa lor, plecai o clipă de lîngă Groza, cu toate că el mă sfătuise să n-o fac, și mă dusei să mîngîi puțin calul cel frumos, sortit să care povară boierească. Prea mi-erau dragi caii frumoși ca să nu le trec mîna prin coamă. Plătii scump plăcerea asta, pentru că cele două lipitori se întoarseră pe neașteptate și, vrînd-nevrînd, am fost silită să le-ascult măscările. Ele loveau în îmbrăcămintea mea frumoasă și în dragostea mea de cai. N-aveau nici o rușine, însă coconașul nu s-a oprit aici ; crezînd că mă copleșește, de sus, de pe capra trăsuricii, îmi

aruncă la picioare un galben, hărăzit „plăcerilor nevinovate", zicea el. Îmi acoperii fața cu palmele și fugii, lăsînd galbenul acolo unde căzuse, spre uimirea robilor și a stăpînului lor.

Întins pe iarbă, departe de horă, Groza nu află despre întîmplarea asta decît din zarva stîrnită printre țărani după plecarea coconașului. Alergă spre mine și mă găsi plîngînd. Erau întîiele mele lacrimi de durere.

Aveau să vină și altele, fără multă zăbavă.

Împotrivirea cinstită a femeii nu împiedică poftele omului josnic. El nu pricepe unde se isprăvesc mofturile muierești și unde începe scîrba. Vita asta murdară care stăpînește lumea crede că-i e îngăduit orice.

În două luni de zile nerodul a încercat de patru ori să-mi bage-n cap că rostul meu pe lume e să-i potolesc poftele. De cîteșipatru ori i-am întors spatele scuipînd la picioarele lui. Atunci a încercat să mă ia cu sila. Și-a dat de brațul lui Groza și de gîrbaciul lui.

Păzeam, la vremea aceea, vreo sută și cincizeci de oi, dintre care o treime erau ale lui Groza, iar celelalte două ale mamei și ale mele. Mă simțeam mulțumită, cu toate că împilarea creștea în jurul nostru și venirea dihaniei ăsteia mă neliniștea. Știam că pînă la urmă tot are să se-arunce o dată asupra mea ca uliul asupra găinii. Groza îmi dăduse un pistol mic și un jungher, pe care le țineam ascunse în brîu. Pentru ca să fie mai sigur, în fie-

care seară venea din sat să stea un ceas, două cu mine și să-mi ajute să adun oile.

Într-o seară aurită de Gustar se întîmplă nenorocirea. Coconașul era singur, călare. Nesinchisindu-se că era și Groza pe-acolo, vorbi numai cu mine. Îmi dete bună seara și mă întrebă :

— Tot rea ? Tot rea ?

Nu răspunsei și mă depărtai, întorcîndu-i spatele. Groza, care stătea la marginea unei bălți, începu să lovească cu gîrbaciul în apă. Ghicii îndată că voia să moaie biciul, ca să se lipească mai bine de spinarea nerușinatului. Pieptul mi se umflă de bucurie la gîndul că voi fi răzbunată de un prieten puternic și curajos, dar mintea mea, rătăcită de mînie, habar n-avea de ce s-ar putea întîmpla după o faptă atît de înfricoșătoare.

Coconașul descălecă, lăsă calul în voia lui și vru să se ia domol după mine. Groza îi răsări înainte, drept ca un brad și liniștit ca un înțelept. Celălalt părea tot atît de drept, dar nu era de loc liniștit ; i se urcase tot sîngele în obraji :

— Ce vrei ?

— Nimic... zise Groza, tu ce vrei... tu...

Turbat de mînie auzindu-se tutuit de un mîrlan, nesocotitul duse mîna la pistol. Cît ai clipi din ochi, fu la pămînt, cu pistolul luat și, pînă s-apuce să se ridice, Groza era călare pe calul boierului. Cele ce se petrecură apoi îmi deteră măsura urii nemărginite ce mocnea în inima prietenului meu. În loc să fugă, cum gîndeam eu c-o să facă, prinse

a-l biciui pe coconaș, plesnindu-l, mai ales peste cap, cu șfichiul gîrbaciului ud, fugărindu-l de colo pînă colo pe cîmpul pustiu. Tăcerea din jur era sfîșiată doar de țipetele nenorocitului. Groza se îndărătnicea să-l znopească, pînă ce făcu din el o grămadă de carne însîngerată tăvălită în țărînă și neînsuflețită.

Groza mă ajunse în goana calului. Nu mai era același om. Fața lui, încremenită, îmi păru țeapănă, ca o piele uscată de curea. Ochii scăpărau însîngerați și nu mai aveau nimic omenesc în ei. Vinele gîtului păreau gata să-i plesnească. Buza de jos îi atîrna, grea de mînie. Glasul, nici el nu mai era același cînd îmi spuse :

— Asta a fost prima înghițitură din paharul răzbunării. Te răcorește ca apa rece cînd ești perpelit de fierbințeală. Acuma, Floricico, te părăsesc pentru totdeauna : mă duc în haiducie. Nu-s singur : șapte flăcăi, tot din satul nostru, tot cu nume rău, mă vor însoți. Nu-s prieteni cu inimă duioasă, cum ești tu și cum e bietul Ioachim, și-mi pare rău ; sînt răzbunători, însetați de dreptate ; cunosc codrii ca și mine și-s gata să se-arunce și în foc, doar să le fac un semn. Noi sîntem gata. Mîine în zori ne întîlnim în Crîngul Cîlnăului, la „stînca piezișă". Vino și tu. Am să-ți spun acolo mai multe, să știi ce ai de făcut. Acuma zoresc să dau o fugă pîn'la Buzău, să-i dau de știre lui Ioachim și să-mi iau rămas bun de la el. Apoi, arătîndu-mi pe cel bătut, zise : Dihania nu-i moartă, n-am vrut să

moară. Vreau ca coconașul ăsta frumușel să-și aducă aminte de mine cîte zile o avea și ori de cîte ori își va vedea mutra în oglindă să știe că eu i-am slutit-o! Calul îl iau eu. Cei care ne-or mai trebui o să-i luăm din herghelîile lui tat-său.

Se întunecase... Turma, risipită de goana lui Groza, behăia de răsturna munții. Prietenul meu îi dădu roată călare, o strînse grămadă și-apoi mă ajută s-o duc acasă. Cu inima strînsă de tristețe — parcă mi-erau străine și locurile din jur — mă despărții de Groza, agățîndu-mă de gîtul cîinelui meu cel mai drag. Noaptea plînsei din belșug.

A doua zi în zori m-am dus la „stînca piezișă". Groza și cei șapte tovarăși ai lui ajunseseră înaintea mea. Mai erau cu ei un negustor de vite, gras, din Buzău, și Ioachim. Arătîndu-mi-l pe negustor, Groza îmi spuse :

— Floricico, după ce am chibzuit bine, m-am gîndit să-l chem și pe prietenul acesta. Te sfătuiesc să-i vinzi lui turma de oi. Pentru partea mea, mi-am și luat banii. Ce rămîne, dacă vrei să-i vinzi lui, el se îndatorează să ți-i lase în seamă cît ai să vrei, să ai din ce trăi. Dacă s-o întîmpla să vrea asupritorii noștri să se atingă de ce-i al tău, n-ai decît să le spui că acu turma e a lui baciu Zamfir.

Primii cu dragă inimă. Baciul plecă ; era un unchieș cam ciudat, dar de folos, pîră una-alta. Și iată că veni clipa despărțirii pentru totdeauna,

cînd îi priveam pentru cea din urmă oară pe cel mai bun prieten. Ochii lui erau plini de lacrimi. Glasul, sugrumat, de-abia putea rosti o vorbă :

— S-a sfîrșit, Floricico, cu viața noastră de pînă acum... Am fost prieteni adevărați... Tu n-ai să mai găsești niciodată un alt Groza, și nici eu vreodată o Floricică ! Păcat că femeii nu-i e dat să ducă o viață de haiduc ! Ah, să fi simțit lîngă mine prietenia ta, și ura ta, colo sus în munți, în codri ! Dar Dumnezeu n-a vrut. Am fi înnebunit amîndoi !

Rămîi, deci, dar ascultă ce-ți spun : nu-i haiduc numai cel ce ia drumul codrului. Poți să fii tot atît de bine haiduc și printre ciocoi în tîrg, să fii răzvrătit ca și cel din creierul munților, dar pentru asta trebuie neapărat să fii fățarnic cu cei mari și curat cu cei împilați. Tu știi și să te prefaci, și să fii cinstită : încearcă și du-te în mijlocul lupilor, urlă cu ei, învață-le obiceiurile, învață-le slăbiciunile și-apoi lovește-i pe la spate, ajută norodului, răzbună-l ! Cum s-ar zice, ajută-mă ! Tu ești mai deșteaptă decît mine, mai isteață, mai vicleană și pe deasupra și femeie frumoasă. Fă ca mine : jertfește-ți tinerețea, cum mi-o jertfesc și eu ! Poporul este nevolnic și mișel, pentru că toți cei ce se ridică din sînul lui ajung nevolnici și mișei. Cei buni nu se mai arată. Niciodată, de la zapciul Iancu Jianu și de la slugerul Tudor Vladimirescu, unul boier de inimă, celălalt țăran inimos, dar amîndoi haiduci și răzvrătiți, amîndoi

ucişi mişeleşte pe la spate, nici un om nu s-a ridicat din popor decît ca să-l robească mai dihai. Şi dacă se ivesc pe ici, pe colo cîţiva haiduci, ăştia nu sînt decît nişte răzvrătiţi care nu ştiu să vadă dincolo de vîrful nasului, şi se vorbeşte despre ei ca despre nişte coţcari. Ar avea nevoie şi ei de o căpetenie, care să-i lumineze şi să le-arate ce au de făcut. Trebuie lovit sus, la cap! Şi nu numai în greci şi în turci, ci şi în boierii români, mai ales în ei. Dacă străinului i-ai putea ierta vreodată că vine şi suge din sîngele ţării ăşteia, cum să-i ierţi ciocoiului că se face scula asupritorului venetic?

Asta-i. Am aşteptat ziua de azi ca să-ţi spun de ce te-am îndemnat să înveţi să scrii şi să citeşti la Ioachim şi cu ce scop am învăţat şi eu: cărţile ne învaţă ceea ce mintea noastră singură nu e în stare să pătrundă. Ca să ştii să vrei ceva pentru viitor, trebuie să ştii şi ce-a fost în trecut, şi ce se petrece în ziua de azi. Lucrează atunci pentru viitorul ăsta mai bun. Nu-nveţi greceşte ca să păzeşti oile. Fă ce-o să te-ndemne mintea. Eşti destul de şireată. Cu un fir de păr din capul ei, o femeie e-n stare să spînzure-un tiran. Cu un deget pus pe-o gură, o face să vorbească sau să amuţească. Fii femeia asta! Aur o să-ţi dau curînd, destul.

Acuma las locurile astea. Ne ducem prin părţile Brăilei, către îmbucătura Buzăului cu Siretul, unde trebuie să mă întîlnesc cu Cosma. Dar n-am să rămîn cu el. Am cîte ceva de învăţat de la el.

Dar de lucrat, vreau să lucrez de capul meu. Să știi : în orice zi vei avea nevoie de mine, să te duci la cîrciumarul Ursu, care ține han în gura satului Vădeni, către Galați. Și dac-ai vrea să vii să te așezi pe undeva prin partea locului, ar fi și mai bine. Astă-seară o să pice potera. Ție n-are ce să-ți facă. Cît despre mine, n-are decît să vină să-mi ia urmele.

Pe cînd îmi vorbea Groza, mă uitam cîte puțin la chipurile tovarășilor lui ; da, așa cum spusese, arătau a oameni dîrji, hotărîți, poate chiar credincioși, dar nimic mai mult. Oh, iubire, iubire ! De-ai fi tu stăpînă pe inima omului, cuvîntul răzvrătire n-ar mai fi de înțeles. Bietul Groza ! mi-era milă de el să-l știu avînd în jur numai astfel de oameni. O fi bine să urăști. Să iubești e și mai bine. Numai cel ce știe și să urască și poate să iubească pricepe cît face viața !

Din fericire pentru Groza, dragostea veghea. Era lîngă el, și nimeni nu bănuia.

Băgasem de seamă că Ioachim se purta nu știu cum. Era îmbrăcat într-o zeghe lungă pînă la călcîie și căciula țurcănească îi cădea pînă pe nas, iar sub braț ținea o cutie mare de lemn de abanos, care pesemne că era grea, pentru că o tot schimba dintr-o parte într-alta. Fața lui, de obicei senină, era posacă, îngrijorată, palidă. Puneam toate astea pe seama despărțirii și-i șoptii :

— Ioachime dragă... Ești tot atît de îndurerat ca și mine...

— Nu... făcu, dînd din capul cît o baniță, nu... nu sînt îndurerat ca tine... sînt îndurerat ca Groza...

Haiducul mă privi îngîndurat, dar nici el, nici eu nu pricepurăm nimic.

— Ce vrei să spui, Ioachime ? întrebă prietenul meu.

— Vreau să spun că sînt îndurerat ca tine, nu ca ea.

— Bine... Auzirăm noi asta, dar lămurește-ne.

— Să vă lămuresc !

Și începu lămurirea cîntînd încruntat, domol, cu glas adînc, încet, cu fața alungită, cu ochii mijiți și trecîndu-și neîncetat cutia dintr-o parte în cealaltă, în timp ce noi îl ascultam cu uimire și zăpăciți.

— Durerea mea-i ca a ta, viteazul meu Groza-a-a, pentru că și eu o las pe Floricica-a-a-a... și te urmez în haiduci-i-i-e ! Ca și ti-i-i-ne !... Cu ti-i-i-ne, dacă mă iei și pe mi-i-ne ! Asta-a-a-a-i ! De biserică-s sătul-ul-ul ! Po-opi și proto-poopi ! Tămîie !... Parastase și iconostase !... Rahat, toate ! Mo-orți și noi-născuți : dă-i dracului pe toți. Botezuri, cununii, nimicuri și prostii ! Dumnezeul sfînt : toate-s un pămînt ! Bun rămas la toate : dragoste, păcate !...

Sudoarea îi curgea șiroaie de sub căciulă și se opri o clipă ; apoi, deschizînd cutia — plină toată de galbeni mari și mici și de pietre scumpe : dia-

mante, rubine, safire, zmaragde, topaze — ne-o plimbă pe la nasul tuturor și rosti într-un avînt de scîrbă curată :

— Iată, asta-i tot ce biserica, ciocoii și însuși Dumnezeu sînt în stare să dea unui om care are nevoie de dragoste ! Pentru că fusesem înzestrat cu un glas care mișcă sufletul, m-au smuls din munții mei, de pe plaiurile mele, de la oile și cîinii mei, și, în schimbul comorilor ălora, mi-au dat tinichelele astea, despre care zic că-s scumpe, și pietrele astea, care cică-s nestemate ! N-aveam pe-atunci decît șaptesprezece ani. Multă vreme am tot așteptat și răbdat să vină comoara sfîntă și dumnezeiască de care mi-au tot vorbit, dar m-am încredințat că tot de tinichele și de pietre era vorba. Și iubirea ? Iubirea duioasă și prietenia, pe care le lăsasem o dată cu ciobănițele mele, cu oile și cu diminețile frumoase, ca cerul și pădurile mele ? Despre comorile astea, despre toată averea asta nemăsurată ? Nimic ! Cîte o vorbă care să te măgulească, o palmă pe umăr, cîteodată o mînă strînsă cu curtenire sau un zîmbet de sus, ocrotitor, chipurile, și-atîta tot ! Și mie îmi lăsa gura apă după sînii pîrguiți prinși în rochii frumoase, după ochii drăcoși ; la buzele gata să rostească vorbe păcătoase ce merg drept la inima credinciosului, eu, bietul Ioachim, îmi stăpîneam poftele și cugetam la zgîrcenia din casa Domnului. Mi se-ntîmpla, din cînd în cînd, să nu mai pot răbda atîta nedreptate din partea vieții, care-ți cere

tot ce ai mai bun în tine și-ți dă doar ce nu este de folos sau ce-i rămîne de prisos : atunci puneam un deget pe sînul ispititor și spuneam buzelor și ochilor păcătoși : „Și eu aș vrea să beau din vinul ăsta, să mă-nfrupt din roadele astea !“ Nu mai eram „cîntărețul Ioachim, care n-are pereche decît pe unul la Mitropolie !“, ajungeam îndată „un om care-ți face silă“. Și de ce, altarul și cădelnița mă-sii ! ? de ce stîrnea silă la mine o poftă pe care toți popii și boierii și-o săturau în fiecare zi ?

Da-da, așa era, stîrnea silă ! Mi-am dat singur seama că pofta mea era dezgustătoare și, dacă nu alta, mă făcea de rîs. Dumnezeu mă făcuse să cînt, nu să fiu îndrăgit de lumea căreia-i cîntam.

Ba chiar cred că Dumnezeu cu bună-știință, după ce mă înzestrase cu glas de serafim, îmi dăduse trup de măgar : neprihănitul nu poate rămîne curat decît învăluit în sluțenie. Așa că, atunci cînd cîntam și-i ridicam în naltul cerului, oamenii mă iubeau și mă copleșeau cu daruri reci, dar îndată ce m-atingeam de darurile lor calde, îmi aduceau aminte că nu-s decît un măgar. Heruvimii, care veneau la biserică ca să se lepede de Satana, și către care serafimul Ioachim își îndrepta glasul și pofta, îmi aduceau și ei aminte că femeia-i ca soarele : se oglindește-n toate băltoacele.

Mă întorc așadar în împărăția pe care am trădat-o din trufie, așa cum rîul care se revarsă pururea se-ntoarce la matcă. Și glasul meu, ce s-a

irosit în pustiul orașului fudul, fără să nască măcar o urmă de dragoste creștinească, va răsuna de-acu înainte în inimile oamenilor care se pun în afară de lege și se silesc la o viață aspră întru binele semenilor lor. Și zice-voi : „O, Doamne-Dumnezeule ! Te caut în revărsatul zorilor, sufletul meu e însetat de tine, carnea mea te dorește pe tot acest pămînt pustiu, ca să-ți vadă puterea și măreția, așa cum te slăveam din altar. Căci bunătatea ta e mai bună ca viața ; de aceea buzele mele te vor lăuda. Trufașii batjocoritu-m-au cît au vrut ; dar nu mi-am întors fața de la legea ta. Îndepărtează de la mine ocara și batjocura, căci păstratu-ți-am mărturia."

Și-acuma, iată-mă ; cîntărețul Ioachim, care n-a găsit milă creștinească în Biserica Dintr-un Lemn, pleacă-n haiducie cu Groza, să fie acolo omul lui Dumnezeu și să caute iubirea de oameni !

Prietenul de care te desparți pentru totdeauna ți-e mai scump decît cel care ți se întoarce. Cînd îmi făcu de departe cel din urmă semn de rămas bun, cu mîinile iubite, mă prăbușii peste cîinele meu și-mi îngropai fața în blana frunții lui cu ochi mirați. Apoi luai drumul întoarcerii, mai curînd drum de înmormîntare ; îmi văzui casa, pădurea, oile, și toate mi se părură pustii, ca o țară pîrjolită.

Pe sufletul meu pusese stăpînire o jale necunoscută pîn-atunci. Tot ce fusese bucurie pătimașe se prefăcu în suferință. Dumnezeule, în ce-ai turnat tu mai multă dulceață ? în bucuria sau în durerea unui suflet pătimaș ? Foșnetul frunzișului, cîntecul cocoșilor, lătratul cîinilor, behăitul oilor, șoaptele nesfîrșite ale prietenului meu vîntul fură tot pe-atîtea răni pentru inima mea chinuită de dor. Rătăceam zi și noapte prin pădurile de brad și de mesteacăn, stihie căutîndu-și sufletul. Fluierul meu, care nu știa ce-i singurătatea sfîșietoare, umplea pădurile de strigăte uimind păsările :

Dor singuratic, gînd mîhnit,
În suflet mare, plin de foc...
Cînd norocul ni-i răpit
Găsim în dor un alt noroc

Acest „alt noroc" nu mi-l aflai numai în dorul meu. El se ivi întruchipat într-un bărbat care se dovedi a fi și el un vis amăgitor. Știam că-i amăgitor, dar îl sorbeam cu setea unui suflet ce apucase pe calea dezamăgirilor.

Într-o zi un crainic de-al lui Groza mă vesti că peste o săptămînă va trece prin ținutul nostru Cosma, să vadă de-i cu putință de dat vreo lovitură. Răvașul în care-mi vorbea de Cosma se încheia astfel : „Am sărutat obrazul păros al acestui frate. Primește-l cum te-ndeamnă inima."

Inima mă-ndemnă să caut sărutarea pe obrajii bărboşi ai lui Cosma, ca să fiu sigură-c-o găsesc. Şi-o găsii, fireşte, pentru că omul n-are decît doi obraji. Şi mai găsii şi altceva, ce nu căutasem, dar care-a venit de la sine, cum vine furtuna, pe care nimeni n-o poate aduce.

În săptămîna aceea fluierul meu răsuna prin pădurile de brad şi de mesteacăn într-un fel pe care numai dorul chinuit îl poate smulge unei ţevi de soc cu opt găurele, şi în timpul ăsta ochii mei cercetau pămîntul şi dădeau peste urme de copite cu potcoave neştiute prin partea locului. Mă luai după ele, şi într-o bună dimineaţă picai pe negîndite în poiana în care Cosma şi cu Ilie, fratele lui, îşi fumau luleaua, mulţumiţi de soarta lor fără să aibă habar că eram şi eu pe lume. Cosma făcu pe mîndrul şi eu rîsei de el. Totuşi, îmi simţii numaidecît stăpînul. Ca să-l stîrnesc, fugii. El se luă după mine, ca să fie precum e zis, că femeia ce fuge de bărbat mai mult se face dorită, şi chiar în seara aceea, după ce se-nflăcără şi Cosma şi pădurea, îmi lăsai mijlocul prins de braţul ce răspîndise spaima între ciocoi.

Cosma mă luase, dar inimii lui Groza mă dădusem eu. Cosma luase ceea ce poate lua orice bărbat. Groza-mi stăpînea sufletul, la care ţinea. Şi-aşa, am trăit un vis de necrezut, într-un ceas de uitare. Apoi am încercat marea cu degetul : am cerut vieţii ceea ce ea nu-i în stare să dea. L-am vrut şi pe Cosma, şi pe Groza, şi feri-

cirea toată numai pentru mine. Și n-am avut parte de nimic. Atunci, mi-am sfărîmat fluierul de soc. Am început o altă viață, care-a ținut vreo trei ani, și după aceea m-am dus să dau pădurii ceea ce din pădure luasem.

Mi-am luat chip mincinos și-am fugit în lume, de unde mă-ntorc acuma cu sufletul curat, gata să fac tot binele și tot răul ce trebuiesc făcute pe lumea asta.

Iată-mă, asta sînt.

ILIE CEL ÎNȚELEPT

— E rîndul tău acuma, Ilie cel înțelept, fratele lui Cosma și sfătuitorul meu, e rîndul tău să ne spui cine ești și pentru ce ai îmbrățișat viața de haiduc, zise Floarea Codrilor, căpetenia noastră.

Ilie puse domol căciula la pămînt. Să-și fi dat seama că arătîndu-ne fruntea netedă și chica-i de haiduc ne arăta un cap fără pereche prin liniștea lui? Avea o față de mitropolit războinic, știind să ucidă între două liturghii, să bea și să mănînce între două bătălii. Ochii săi negri, luminați, știau ce vor. Nici sfioși, nici cutezători, spuneau cu hotărîre: pace vouă... sau vă omor! Cu toate acestea, parcă vedeai plutind veșnic pe barba lui o lumină de mucenic șovăind a alege între viață și moarte — barba aceea lungă împletită din fîșii negre ca pana corbului și din argint, în care se pierdea și mustața stufoasă, năprasnică strajă a unei guri gata în orice clipă să rostească cuvîntul neînțeles: *Dreptate!*

Îl rosti începîndu-și povestea.

Am ieșit la pădure, să aflu dreptatea, alungată din oraș.

La Brăila, unde-am făcut ochi, tata ținea un han. Tatăl acesta — lua-l-ar dracu! — ar fi fost bun oarecum. Dar mulți oameni care sînt de treabă după cele ce-și pun în gînd, în viața lor de-acasă ajung niște tartori, mai ales dacă țin cîrma gospodăriei. La noi tata ținea cîrma casei ca pe cîrma unei corăbii pîntecoase, pe care voia s-o știe la adăpost de orice furtună; și ca să-și ajungă scopul, o ancorase în niște ape moarte, cu toată împotrivirea unora dintre călători, cărora treaba asta nu le venea la socoteală.

— Nu vă place? zicea el. Așteptați pînă m-o chema Alah la el. După aia o să faceți ce vreți...

— Da, răspundeam noi — frate-meu Cosma, soră-mea Chira și cu mine — da, o să facem după cheful nostru după ce te-o chema Alah la el. Da' cît mai e pînă să te cheme?

— Asta-i treaba lui!

Treaba lui Alah era o adevărată belea, pentru că noi aveam chef să facem după capul nostru, iar tata nici gînd n-avea să se ducă la cer și să lase cîrma în mîinile noastre. Cu toate că era bătrîn, ținea cîrma cu mînă tare, după capul lui.

Credea în Dumnezeu cu evlavie, în toți dumnezeii, și de toți se temea. Ca să fie pe placul tuturor, își luă în harem femei frumoase din toate

cele trei credințe mari: a lui Mahomed, a lui Moise și a lui Cristos. În casa lui lăsa pe fiecare liber să-și aleagă credința care-i plăcea, avînd grijă să nu te lase să alegi pe cea mai bună dintre toate — aceea de a nu avea niciuna.

Credea în Dumnezeu cu adevărat — dar, după vorba românească — spunea: „Pîn' la Dumnezeu te mănîncă sfinții!"

Și, ca să le fie și sfinților pe plac, le deschidea larg ușile hanului și-i găzduia pe toți. Firește, tata-i punea la plată, și asta nu era lucru ușor, pentru că afurisiții de sfinți erau cam căpcăuni. Dar tata nu era omul să nu priceapă că a plăcea Domnului duhovnicește era bine; dar a face rost sfinților de fete mari și de pungi cu mahmudele era și mai bine.

Totul mergea strașnic: stăpînul — care nu era altul decît marele vizir — dăduse tatălui meu un firman prin care îl întărea hangiu al Sublimei Porți, cu dreptul de a lua zălog și vinde la mezat calabalîcul oricărui mușteriu rău platnic. Dar cum se întîmpla cîteodată să descalece și unii mușterii isteți, fără nici un calabalîc, tată-meu îi dăruia pe mușteriii ăștia cu un alt fel de calabalîc: îndată ce ticălosul își lua tălpășița, fără să sufle o vorbă, tata alerga la aga cel atotputernic, se arunca la picioarele lui și-i punea dinainte un pachet:

— Iată, efendi, cutare, plecînd ieri de dimineață, a uitat la mine pachetul ăsta, zicea tata făcînd pe prostul. A mai uitat el și să-mi plătească

casă și masă pe-o lună de zile, dar asta nu face nimic!

Pentru tată-meu nu făcea nimic. Dar făcea mare lucru pentru nenorocitul de călător, pentru că aga, curios cum sînt toți ăi de meseria lui, își vîra nasul în pachet și dădea peste niște hîrtii atît de buclucașe, încît punea să taie capul ălui de le uitase.

Da-da, era om de treabă tatăl meu, dacă te luai după cele ce-și punea în gînd.

Pentru ca să ne lase avere, ne punea să ne trăim zilele ca el, dar numai partea tristă a zilelor. Toată lumea din casă trebuia să se închine o dată cu el, să postească o dată cu el, să se ploconească o dată cu el în fața puternicilor zilei, după care se ducea singur să petreacă ceasuri plăcute cu prietenii lui, fie la noi acasă, fie la cîrcserdar, fie la zapciu, unde jucau ghiulbahar de nu mai isprăveau tot trăgînd din narghilele. Pentru noi, plăcere adevărată, sărbătoare adevărată nu era decît o dată pe an, la bairam. Și încă ne costa scump și sărbătoarea asta, pentru că venea după ramazan, care ne strica pîntecele de prea multă mîncare în timpul nopții, după ce răbdasem crîncen ziua-ntreagă. De altfel, din pricina asta pornirăm noi războiul împotriva stăpînului casei.

Cosma fu cel dintîi — avea de-abia cincisprezece ani — care îndrăzni și mîncă, bău și fumă de

cum începu ramazanul, și din asta se stîrni o ceartă fără sfîrșit. Mă folosii și eu de ruptura asta și-i urmai pilda. Eram acu doi care țineam piept tatii; la început el încercă să ne facă să ne întoarcem pe calea cea „bună“, spunîndu-ne că profetul „nu ne va milostivi cu viața veșnică.“

— Puțin îmi pasă de viața veșnică!

— Și profetul a postit în luna asta! ne lămurea tata.

— Da, dar el ziua dormea. Îi venea ușor, pe cînd noi, trebuie să muncim!

— Și el muncea: muncea noaptea, scria *Coranul*, lumina noastră.

Atunci Cosma spuse că el vrea să se facă creștin:

— E credința mamei, și e mai ușor de ținut, cel puțin profetul creștinilor mănîncă în fiecare zi! Și viață veșnică a făgăduit și el! Tot aia trebuie să fie!

Tata, care se temea ca nu cumva să supere pe ceilalți dumnezei, se supuse. Cosma și cu mine devenirăm creștini. Cu alte cuvinte, de schimbat, nu s-a schimbat nimic, pentru că și dacă treci de la o credință la alta, tot în pielea ta rămîi. Dar iată că veni postul mare, înainte de Paștele creștinesc, cînd șapte-opt săptămîni trebuie să te pedepsești numai cu pîine și cu ciorbă de fasole. Asta ni se părea curată prostie. Și iarăși se stîrni ceartă și furtună:

— Să vă țineți de credința pe care singuri v-ați ales-o! tuna tata.

— Da, am ales-o noi, dar trebuie să fie și-aici pe undeva o greșeală: cum vine aia, ca să poți ajunge la viața veșnică, să te îndopi două luni de zile numai cu fasole?

— Trebuie! O să mîncați fasole fiartă-n apă. Altminteri, s-a dus cu credința creștină și s-a dus cu *raiul*!

— Ei, zise frate-meu; o să ne lipsim și de una, și de alta! Fasole fiartă-n apă, asta nu-i mîncare!

Tata, scos din fire, strigă:

— E de speriat! Fără doar și poate c-o să mă trăsnească mînia vreunui atotputernic ceresc: băieții ăștia doi nu vor să țină nici una din cele trei mari credințe de sub acoperișul meu.

Ai doi nu voiau. Și din doi ne făcurăm trei, cu sora noastră Chira, apoi patru, cu bietul frate-meu Ismail, care într-o bună zi s-a spînzurat din lăcomie. Poftea după toate bunătățile, și cum toate trufandalele erau numai pentru clienți, sărmanul Ismail le șterpelea de sub nasul bucătarului și urla de plăcere cînd le-nfuleca și de durere cînd le mistuia, pentru că tata, cît ținea mistuitul, îl croia cu biciul.

Dar traiul nostru în casa asta avea să se facă din ce în ce mai greu o dată cu ivirea poftelor trupești. Eu fui scutit de asta: n-am simțit niciodată nevoia să ridic vălul de pe fața unei femei. Cosma, în schimb, ridica și pentru el, și pentru mine, și pentru fratele care se spînzu-

rase, și pentru toți morții din neamul nostru, care fuseseră sfioși ca mine sau se spînzuraseră ca Ismail. Cosma ridica de toate. De altminteri, asta mi se părea firesc și nu m-am supărat niciodată.

Hanul era plin de femei: femeile tatii, ale prietenilor tatii și cadînele pricopsiților găzduiți la han. Mireasma lor umplea casa. Cosma, ca un copoi, moșmoia toată ziua, adulmecînd, cu nasul în vînt, așa cum făcea Ismail prin jurul bucătăriei. Dar dacă pagubele lui Ismail mai erau iertate, s-ar părea că cele ale lui Cosma nu erau. Oricum, bărbații, în frunte cu tata, așa spuneau. Erau însă singurii care se plîngeau de pacostea asta. Femeile nu s-au plîns de fel. Din pricina asta eu le dădeam dreptate lui Cosma și femeilor, pentru că Cosma avea de partea lui *Coranul* care dă bărbatului mai multe femei, iar femeile aveau de partea lor înțelepciunea *Scripturii*, care zice: „Trei sînt lucrurile minunate peste măsură pentru mine, ba chiar patru, pe care eu nu le cunosc: urma vulturului în văzduh, urma șarpelui pe stîncă, dîra corăbiei în mijlocul mării și urma bărbatului în femeie."

Păi, dacă nu sînt urme, de ce atîta gălăgie? Pentru că, din două una: sau profetul citise pe înțeleptul din *Scriptură* și-i dăduse dreptate în *Coranul* lui, sau credincioșii nu țin poruncile, și atunci, fiind ei cei dintîi vinovați, n-ar trebui să se supere.

Cu toate astea, se supărară. Îl pedepsiră pe Cosma cu bătaia. Sării să-i ţin parte. Mă bătură şi pe mine. Frate-meu întrebă de unde putea să ia ceea ce toate credinţele îi dădeau. De nicăieri, pînă una-alta : cutare femeie era mamă. (Erau atîtea mame !) Cealaltă, sora cuiva. (Surori, de asemenea, erau berechet !) Celelalte erau ale bărbaţilor lor. (Dar ele nu doreau altceva decît să fie şi ale lui Cosma !)

— Toate femeile astea sînt ale casei şi sînt ţinute de bărbaţii lor, îl dăscăleau pe Cosma ; tu trebuie să te duci să-ţi cauţi femeie afară, să ţi-o cumperi, s-o ţii din banii tăi, cînd ai să-i ai !

Cosma nu pricepea treaba asta şi într-o zi veni să mă întrebe :

— Ilie, ia lămureşte-mă tu : de ce mă trimit ei afară ? Cum ? Nu-i mai bine să iubeşti femeile din casa ta decît pe cele străine ?

— Da, Cosma, tu ai dreptate : ne sînt mai dragi femeile din casa noastră.

— Nu-i aşa ? Acuma spune-mi altceva : de vreme ce femeile din casă sînt ţinute de bărbaţii lor, şi de la mine nu cer decît să le iubesc, de ce vor ei să-mi pierd vremea pe-afară, s-alerg după cele care nu mă cunosc şi să nu fac plăcere celor care mă cunosc şi mi-o cer ?

— E drept, Cosma ; nu căuta pe-afară, nu pregeta să faci plăcere celor care ţi-o cer, dă totul în casa în care eşti iubit.

— Nu-i așa? Să te mai întreb ceva, Ilie: ei nu-mi dau voie să mă apropii de femeile care nu mă costă nimic și vor să mă duc să-mi cumpăr altele cu banii mei, cînd oi avea. Ce trebuie să fac ca să am bani?

— Știu eu, Cosma? Poate c-ar trebui să-l întrebi pe popă, pe hoge sau poate pe cîrc-serdar: ăștia-s oameni care toată ziua nu fac nimic, dar sînt plini de bani.

Cosma se duse să-i întrebe. Toți trei îi răspunseră că numai munca aduce bani.

Răspunsul îl înfurie pe frate-meu. Și eu mă supărai, pentru că oamenii ăștia trei nu făceau toată ziua nimic decît să joace ghiulbahar cu tata, și toate muncile de pe pămînturile lor le făceau robii beilicului. Cu toate astea, Cosma luă de bune vorbele lor și se duse să spună tatii:

— Uite, trei dintre prietenii tăi, care-s oamenii legii și ai credinței, spun că munca aduce bani. Păi, eu muncesc pentru tine: dă-mi banii trebuincioși ca să-mi cumpăr și să-mi țin trei femei. Am nevoie de trei femei!

Tata ne vorbi atunci despre gîndurile lui:

— Da, tu muncești, Cosma, și frații tăi muncesc și ei, și muncesc și eu, dar tot aurul care se-ngrămădește în sendîc e pentru viitorul vostru. Îl veți găsi la moartea mea și-o să vă bucurați...

Cosma îi tăie vorba:

— Lasă-mă pe mine-n pace cu bucuria pe care ə s-o avem la moartea ta. Am nevoie acu de trei femei. Tu zici că trebuie să le cumpăr și să le ţin. Atunci, dă-mi banii pe munca mea!

— Dar ești prea tînăr, fiul meu: trei femei la nouăsprezece ani? Nu... Nu se poate... Trebuie să mai aștepți...

— Nu pot s-aştept! Am nevoie de ele!

Spunea adevărul... Avea nevoie... Cîte? Trei sau șase, habar n-aveam, dar vedeam cu ochii mei cum toate femeile din han picau pe capul lui Cosma și apoi plecau voioase.

Asta era treaba lui.

Mai erau și alte nevoi în casă. Mai întîi, ale Chirei. După spusele tatii, aceste nevoi erau peste măsură de mari. Nu voia să se îmbrace decît cu mătase de Asia, nu se parfuma decît cu parfumuri care se plăteau cu greutatea lor în aur, voia trăsură tot atît de scumpă ca trăsura agăi. Numai pentru pomeni cheltuia zece galbeni pe lună. Tata ţinea la ea mai mult decît la ceilalţi copii, și-o răsfăța, dar ţipa împotriva risipei nemaipomenite:

— Mă duci la pieire! Cheltuiești ca o fată de bei, și rugăciunile la dumnezeul tău creștin sînt rugăciuni de păcătoasă! Nu-n felul ăsta am ajuns eu s-adun avere.

Chira, care trei sferturi din zi stătea în fața oglinzii, îi răspundea peste umăr:

— Nu știu cum ai adunat averea, dar, de vreme ce-o avem, am să-ți arăt că știu ce se poate face cu ea. Știi vorba românească : „Banii strîngătorului pe mîna risipitorului". Unde-i aur mult sînt și lacrimi grele. Lasă pe seama mea să fac să ți se ierte păcatele, aducînd puțină bucurie acolo unde aurul tău a semănat jale, și asta-i cea mai neprețuită rugăciune a mea. Cît despre altele, e-adevărat că nu prea-s risipitoare cu ele, dar n-o să se mînie Dumnezeu, știe el că-s darnică din fire.

Astea erau nevoile Chirei.

Veneau, la urmă, și nevoile mele. La drept vorbind, nu erau ale mele, ci ale dreptății. În casă aveam tot ce-mi trebuia, pentru că mare lucru nu-mi trebuia. Mîncarea, patul și narghileaua, cele trei bunătăți de care ai nevoie în viață le căpătam lesne pe munca mea. Ceea ce nu puteam căpăta lesne era dreptul de a nu ține seama de un Dumnezeu, care-mi cerea să nu mănînc cînd mi-era foame, și căruia să-i mai și cînt osanale cu pîntecele gol. Drept e că Dumnezeul ăsta, înfumurat și mărginit, nu mi le cerea niciodată de-a dreptul. Tata, popa, hogea, ei vorbeau în numele lui. Eu oamenilor ăstora mă împotriveam, și-atunci ei mă pedepseau, ca să-i facă plăcere Dumnezeului lor.

Dar Dumnezeul ăsta, care știa să ceară atîtea de la mine, n-avea nimic de spus la cruzimile slujitorilor săi, care făceau cele mai mari nedrep-

tăţi. Oamenii bisericii uitau că în faţa Domnului toate făpturile omeneşti sînt la fel, înrobeau pe ţăran la beilic şi-i puneau să muncească de pomană o jumătate de an. Bietul cojan crăpa de foame alături de nenorocita lui de vită : popa tot la supunere îndemna şi la răbdare, făgăduia viaţă bună în ceruri şi poruncea post şi rugăciune pe pămînt. Asta era voinţa lui Dumnezeu.

Zapciul, omul cîrmuirii, care trebuia să vegheze să fie bună rînduială în raiaua lui, trimitea ticăloşii lui de dălhăuţi să fure vitele oamenilor, îi punea apoi tot pe aceştia să le „găsească" şi, ca să-şi dea chipurile şi el partea la cheltuiala cu fugăritul şi cu prinsul „hoţilor", silea pe bietul ţăran să-şi răscumpere chiar vita lui. Fireşte, caii şi boii cei mai frumoşi nu se mai „găseau" niciodată. La asemenea fărădelegi Dumnezeu era nepăsător.

Cîrc-serdarul pleca cu potera lui de două sute de năimiţi să fugărească haiducii care-l răzbunau pe ţăran, şi erau foarte încîntaţi cînd nu dădeau de ei, cădeau ca lăcustele pe sate, prădau şi siluiau, chinuiau, duceau la deznădejde o mulţime de sate nevinovate, apoi se întorceau, ghiftuiţi, să-şi ia ciubucul şi să-şi încaseze solda. Dumnezeu le vedea şi-i lăsa în voia lor.

Atunci mă cuprinse mînia pe Dumnezeul ăsta, mă cuprinse ura pe oamenii ăştia. Şi-aşa, nevoile mele crescură.

*

Cosma nu vedea nedreptățile aproape de loc, și Chira numai pe jumătate. Ei își vedeau de nevoile lor. Îi rugam întotdeauna să mai lase unul haremul, cealaltă gătelile și dichisul și să privească nedreptatea în față. O priveau și se cutremurau, dar numaidecît iar se dedau nevoilor lor. Cosma nu putea trăi un ceas fără haremul lui, nici Chira fără găteli. Rămîneam singur și mă mîhneam. Te simți tare nenorocit cînd ai dreptate și ești stingher.

Cu toate că ne deosebeam la fire și la gusturi, ne, înțeleserăm cînd fu vorba să găsim o cale să ni le împlinim. Cei tari furau pe cei slabi. Noi hotărîrăm să furăm pe cei tari, oricine-ar fi fost ei. Băgaserăm de seamă un lucru : pe cînd cei slabi se împărțeau, pe neamuri sau pe credințe, ca să semene răul, cei tari — turci, greci sau români — trăiau între ei în bună pace și jefuiau fără deosebire. Cel care-și dădu seama de asta cel dintîi eu am fost.

Potera era alcătuită aproape numai din veneticì, dar zapciul era român neaoș, chiar patriot, dacă te-ai fi luat după spusele lui, și cu toate astea cîrc-serdarul n-avea alt prieten mai bun decît pe zbirul care pîrjolea județul dat în paza sa tot atît de nemilos ca și căpitanul poterei, un bașbuzuc. Și unul, și celălalt își cumpăraseră slujba de la Divanul din București cu pungi grase

de aur și amîndoi n-aveau decît un scop : să jecmănească țara, să-și scoată banii dați, să se-mbogățească cît mai repede — se știau la cheremul cîrmuirii, tot așa cum cîrmuirea se știa la cheremul Sublimei Porți.

Vlădica Dunării-de-Jos, tîlhar de drumul mare, luase sub ocrotirea lui o seamă de mînăstiri care vlăguiau țara cu același nesaț cu care călugării se dedau la desfrîu. Popa ăsta vrednic de spînzurătoare venea adesea pe ascuns la Brăila, la boierul Dumitrache Cîrnu, care avea moșii întinse și era sfetnic al Divanului. Împreună cu aga din Brăila, se închideau cîteșitrei, pînă-n zori, într-o parte mai ferită a hanului nostru. Nu îngăduiau să fie slujiți decît de năimiții agiei, și la mîncare, și la băutură, și la carne pentru poftele trupului. Boier Dumitrache se mulțumea cu fetițe de treisprezece-paisprezece ani, dacă erau bine făcute. Aga și vlădica erau mai mofturoși, cu gusturi mai aparte, voiau agemoglani, cum ziceau turcii băieților de creștin la care rîvneau. Ca să nu fie stînjeniți de țipetele nenorociților, cînd se dedau ticăloșiilor, de față stăteau cîțiva argățoi gata să le înăbușească cel mai mic vaier.

Fetițele îndurau ce poate îndura un copil de vîrsta lor de pe urma unei fiare ca sfetnicul Divanului, cu faima lui de om „cumsecade“ și de „bun părinte“. Dar bieții agemoglani își blestemau ceasul nașterii, pentru că și aga, și sfinția-sa aveau nevoie de ațîțări mai meșteșugite,

că erau storşi pînă-n măduva oaselor. Astfel, jertfiţii lor erau siliţi prin caznele cele mai drăceşti să mănînce acolo, în faţa boierilor, întinsă pe pîine, nu miere, nici unt, ci scîrnăvie proaspătă de-a boierilor, călăii lor. Cei mai mulţi rămîneau totuşi în viaţă după chinul ăsta. S-a întîmplat însă ca unul să cadă mort pe loc. Un altul a înnebunit. Un al treilea s-a aruncat pe fereastră şi l-au ucis în ogradă.

Ăst de-al treilea nenorocit fu cel care a făcut să se afle toată tărăşenia. Aflarăm şi noi. Chira îşi ieşi din minţi şi făcea pe luptătoarea pentru dreptate. Nu se mai mulţumi să fure aur de la tata şi să-l împartă la nevoiaşi, ne ceru să răzbunăm pe nenorociţi în sîngele schingiuitorilor. Socotirăm că era drept. Cosma, care luase obiceiul să dea singur lovituri, să jefuiască la drumul mare, se lăsă păgubaş. Eu, care scotoceam prin cuferele muşteriilor, mă lăsai păgubaş. N-aveam nevoie de asemenea nelegiuiri. De cînd mă ştiam, nu văzusem decît pe cei tari scăldîndu-se în belşug şi pe cei nevolnici frîngîndu-se sub gîrbaci. Şi la mine, la Ilie, veneau să se jeluiască toţi cei care aveau vreo durere. Eu eram cel care cutreieram cîmpiile, ascultam amarul şi oblojeam rănile.

Frate-meu Cosma şi soră-mea Chira oblojeau şi ei răni, dar cînd ai tu singur dureri mari de ogoit, nu poţi face mare lucru pentru alţii. Nu poţi ţine doi pepeni într-o mînă, nici alerga după

doi iepuri, nici să-ți umpli sufletul și de jale, și de bucurie deodată. Între două drumuri la țiitoarele lui, Cosma își pleca urechea și la cîte-un țăran care-și vărsa amărăciunea. Apoi își golea buzunarele în mîinile tremurătoare ale nenorocitului, îi întorcea spatele și-l uita. Chira, înpopoțonată și sulemenită ca o cadînă de sultan, ieșea la plimbare în trăsura ei, frumoasă ca a agăi, dar dacă jelania vreunui amărît îi storcea lacrimi în acest timp, știam că necazul de a-și strica sulimanul era tot atît de mare ca și cel stîrnit de durerea amărîtului.

Grozăviile care se petreceau la hanul nostru îi răscoliră și pe unul, și pe celălalt. Chira își pustii odăile, sparse toate oglinzile de Veneția, își sfîșie rochiile. La sosirea tatii, înspăimîntat, îi zvîrli în cap cu borcane de dresuri. Cosma se închise în beci. Trei zile și trei nopți, propti ușa cu butoaie, vărsă vinul și rachiul și băuturile scumpe. Eu nu făcui nimic. Îmi fumam narghileaua în pod. Apoi, cîteșitrei, hotărîrăm să-i ucidem pe vlădică, pe agă și pe boier. Chira, îmbrăcată în negru de sus pînă jos, ca o călugăriță, ne chemă la ea în odaie și ne spuse :

— Priviți, am sfîșiat tot ce-mi era mai drag. N-am să mai pun rochie colorată pe mine, nici suliman pe obraz pînă-n ziua în care ăști trei ticăloși nu vor fi uciși. V-ajut și eu. De-o fi nevoie, o să luați calea codrilor. Am să vă fac rost de bani. De va trebui, vin cu voi.

Cosma, fierbînd de furie, răspunse :

— Și eu jur că n-am să mai pun mîna pe vreo femeie pînă nu-mi voi fi muiat cuțitul în sîngele ăstor trei fiare.

Era atît de frumos să-i vezi pe amîndoi înfuriați, încît n-a fost nevoie să mai spun și eu ceva, și rămăsei mut. Apucai iarăși narghileaua de coadă și așteptai.

Aveam de așteptat, pentru că nu ucizi trei boieri armați pînă-n dinți cum ai tăia trei curcani. Dar, de, dacă eu puteam aștepta, frate-meu și soră-mea nu puteau. Chiar de a doua zi veniră la mine să-mi amintească de răzbunare :

— Ei, Ilie, ce facem ?

— Așteptăm, Cosma, ce să facem, așteptăm să se ivească prilejul.

Chira, tot în negru îmbrăcată, răspunse :

— De ce să așteptăm, Ilie ?

— Pentru că, vedeți voi, nici episcopul, nici aga, nici boier Dumitrache nu știu că noi vrem să-i ucidem, și cînd or afla, n-or să se grăbească să-și întindă gîturile la tăiat.

— Proastă treabă ! făcu Cosma.

— Urît ! mai zise și surioara.

Într-adevăr, proastă treabă, urîtă. Sărmanei soră-mii nu-i plăceau rochiile cernite, și nici Cosma nu putea răbda prea multă vreme fără femei.

Mi se făcu milă de ei :

— Duceți-vă, oameni buni, și trăiți-vă viața voastră de toate zilele. Nimeni nu v-a silit la post și rugăciune și la chinuri pînă cînd se va face dreptate. Nimic nu-i mai cumplit decît să vrei să faci bine altuia punîndu-ți oprelişti. Prea multă virtute face inima haină, și inimile haine nu știu ce-i bucuria jertfirii. Întorceți-vă la legea voastră, trăiți după ea. Eu trăiesc după a mea.

Se întoarseră la legea lor și se simțiră foarte bine. Cel care nu se simți bine fui eu. Iar eram singur și trist, mai singur și mai trist decît înainte.

Mai era cineva care nu se simțea bine : tata. Își dăduse seama că vorba românească „ce naște din pisică șoarici mănîncă" nu se potrivea la casa lui. Și-atunci, cel dintîi lucru pe care-l făcu, după ce văzu isprăvile Chirei și ale lui Cosma, fu să caute un bărbat aspru pentru cea dintîi. Cît despre noi, făcu și mai bine : ne dădu în seama ocîrmuirii. Frumos viitor pentru trei răzvrătiți care voiau să purceadă război împotriva celor tari !

În fața neputinței îmi încrucișai brațele. Nu mai era chip s-alini vreo durere. Veneau năpăstuiți să-și verse amarul lui „Ilie cel bun", și Ilie nu le putea fi de nici un folos. Răutatea domnea atotstăpînitoare, de la cel mai nevolnic poteraș pînă la sfetnicii Divanului. Noapte fără stele. Beznă plină de vaiete.

Astfel îmi dădui seama de nenorocul de a nu-i semăna tatii. Eram mai nenorocit decît robii bei-

licului. Ei își răbdau fiecare necazul lui; eu, pe ale tuturor. Și-aveam o soră care vărsa lacrimi și pe-o poveste tristă. Și-aveam un frate care-și deșerta buzunarele în mîinile tremurătoare ale asupritului. Dar, de, una își prăpădea viața în mătăsurile ei de Asia, celălalt era frămîntat de fiorii tuturor armăsarilor ținutului.

Nu, nu puteai umbla după lecuitul rănilor altora cînd aveai tu singur răni de vindecat.

Cu toate acestea, într-o bună zi, buba plesni. Veni Cosma și-mi zise :

— Ilie, hai și-om sări tatii în spinare, să-i luăm tot aurul ! Vrei ? Chira vrea.

— Vreau, de ce să nu vreau, Cosma, dar ce să facem cu aurul ? Să ținem iepe care să fete raiale pentru beilic ? Să cumpărăm mătăsuri de Asia ? Să facem cîte-o milostenie pe ici, pe colo ? Și pe urmă să ne dăm pe mîna zapciului ? Sînt sătul de de-alde astea !

— Nu, Ilie, nu-i vorba de-așa ceva. Sînt sătul și eu. Și Chira la fel. Tata vrea s-o mărite cu un ticălos de rotar cu inima de piatră. Hai să pornim în haiducie ! Să răzbunăm pe necăjiți. Să trăim liberi pînă-n ziua în care ne-o legăna capul de vîrful spînzurătorii. Vrei, Ilie? Am zece oameni gata să vină cu noi.

Primii. Ne îmbrățișarăm, ne sărutarăm în bărbile noastre negre și frumoase. Dar eu socoteam că nu-i bine să vină și Chira cu noi. Ea trebuia să

rămînă în oraș și să ne dea de veste despre cele ce aveau de gînd dușmanii. Se-nvoiră și ei că aveam dreptate.

Pentru ca să-i cădem tatii în spinare și să-i luăm cheile sendîcului în care își ascundea aurul, trebuia să așteptăm să-l apuce durerea de dinți. Cînd îl dureau dinții înnebunea toată casa, trimitea toate slugile după fel de fel de vrăjitoare care știau farmece și aveau alifii descîntate.

Răul îl apucă într-o zi ploioasă de primăvară. Ca să nu cadă asupra surorii noastre nici un fel de bănuială, o sfătuirăm să plece în oraș de cum o-ncepe tata să se vaiete. Ea se duse să-l ogoiască. El o dădu la toți dracii, o făcu paceaură. Cînd intrarăm noi, crezînd că venim tot ca să-l plîngem, începu să urle :

— Pieriți din ochii mei, pezevenghilor ! N-am nevoie de mila voastră !

— Se poate, zise Cosma, dar avem noi nevoie de cheile tale !

Și cu vorbele astea i le smulse de la brîu. Pe dată îi trecu toată durerea de dinți. Se ridică în picioare. Cosma se prăvăli peste el cu trupul lui de o sută de ocale, îi puse un căluș în gură și îl legă fedeleș.

În seara zilei aceleia de pomină, eram doisprezece oameni în codrii Dobrogei. Ne scuturasem de legea ce ocrotește pe cei tari și făcuserăm din asta o sărbătoare. Într-o traistă erau patru ocale de aur, care trebuiau să ne deschidă calea unei vieți noi.

*

Aurul nu schimbă inima omului. Nici în viața noastră nouă nu schimbă el mare lucru.

Cosma se apucă de contrabandă, treabă lesnicioasă pentru cel care vrea să pună puțin și să scoată mult. Dar asta nu era viață de haiduc. E-adevărat că ușurările pe care le aduceam asupriților făcură numele lui Cosma vestit de la un cap la altul al Țării Românești. Pungile de aur se sfeteriseau printre degetele noastre tot așa, de lesne cum le cîștigam. Dar asta nu era decît leac trecător. Răul de care suferea țăranul nu cu aur putea fi lecuit.

Numai atunci se cheamă că-l ajuți pe-un om în suferință, cînd îi faci viața ușoară. Adevărul ăsta Cosma nu-l pricepea. Tovarășii noștri, nici măcar atît. Dar ce mi-e omul care suferă, cînd el nu simte decît suferința lui ? Cum nu-l mai doare pe el, i se pare că nu mai e suferință pe lume. Așa că noua noastră viață nu era decît tot viața cea veche, numai că o trăiam altfel.

În timpul ăsta sora noastră era încătușată de omul abraș căruia i-o hărăzise tata. Primul ei copil fu un dobitoc, o fiară ca tată-său. Soră-mea se lepădă de el și îl îndepărtă. Avu norocul de născu apoi o fetiță, o Chiră, leită maică-sa, și după ea un al treilea copil, un băiat. Venise pe lume să facă în jurul nenorocitei femei o familie după pofta inimii ei.

Işi trăiră viaţa lor aşa cum le plăcea, suferiră pentru ea şi se prăpădiră toţi trei, din pricină că nu ştiură să se lepede de nimic cînd trebuia.

Nu vă mai spun că, în ce mă priveşte, trecutul nu-mi dă dreptul să-mi zic haiduc. N-am fost, cu toţii, decît nişte borfaşi. Răzbunările noastre erau mişelnice şi numai cu gînd de pricopseală. Dar izbîndirăm, totuşi, o ispravă, una singură, pe la începutul vieţii noastre haiduceşti. Ne făcu mult bine în ochii poporului, şi eu mă mîndresc cu ea, pentru că eu am fost cel care l-am îndemnat pe Cosma s-o făptuiască.

Iată despre ce-i vorba :

În vremea aceea răpirile de copii erau în toi. Din toate nenorocirile care bîntuiau poporul, pacostea asta era cea mai greu de îndurat. Ţăranul răbda toate celelalte năpaste cu inima sfîşiată : biruri, clăci, bătăi, pîngăriri. Dar să-i răpeşti omului trup neprihănit zămislit din trupul lui era mai rău decît să-i fi luat viaţa, mai ales că ştia ce soartă îl aşteaptă pe nenorocit. Auzisem pe părinţi care-şi părăseau bordeiul şi plecau ca nişte cîini turbaţi, în căutarea copilului lor, şi li se pierdea şi lor urma pentru totdeauna.

În raiaua noastră căpcăunul cel mare era aga din Brăila. Prietenul lui, vlădica Dunării-de-Jos, petrecea împreună cu el, şi-i plăceau mai mult băieţii decît fetele, pe cînd al treilea prieten, boier Dumitrache Cîrnu, avea, cum v-am mai spus,

alt soi de gusturi. După zaiafet nenorociții de copii erau încărcați în corăbii și trimiși la Țarigrad. Cîte mame nu se prăpădeau de durere pe la porțile mărimilor, cerînd îndurare... Erau zvîrlite-n lături ca niște zdrențe.

Cum să nu te faci haiduc? Aveam împotriva ăstor trei fiare o ură din acelea care îți bucură inima în fața morții. Și iată că veni o zi — doi ani după cearta noastră cu tata, și cu legea, și cu biserica — cînd Chira ne trimise vorbă: „Astă-seară, în casa noastră, vor fi copii care vor vărsa lacrimi și sînge. Fiți haiduci! Fiarele vă cred departe şi nu se tem de voi."

Eram, e-adevărat, departe de Brăila, prin părțile Babadagului dobrogean. Și cînd veni omul cu vestea, se făcuse de vecernie.

Îl privii pe Cosma drept în ochi. Păru să șovăie. Îi întinsei atunci pieptul meu, deschis:

— Străpunge-l, Cosma!... O să curgă venin.

Cosma se ridică, încălecă pe calul său și răcni:

— Hei, măi haiduci sătui! Cine vine cu mine zece ceasuri nemîncat? Cine-și pune pielea la bătaie pentru o mamă care-și smulge părul din cap? Pentru niște copii care-și blestemă zilele?

Eram douăzeci. Pîn' să isprăvească Cosma de întrebat, eram toți călare. Și la-ntîia cîntare a cocoșilor, după o goană grea prin hățișuri și bălți eram la șanțul care înconjoară Brăila.

Hanul sta adîncit în somn. Nici o lumină, nici un semn de viață. O ploaie deasă și măruntă, care ținea de cu seară, desfundase pămîntul clisos. Casa nenorocului, albă ca zăpada, făcea o pată de curățenie nelegiuită pe jalea mucedă a cerului. Streșinile largi își desfășurau aripile negre și ude, ca ale unei păsări uriașe de pradă, clocind pui blestemați, iar balcoanele de lemn se înșiruiau pe albul zidurilor ca niște pîntece gata să fete un furnicar de agale și de vlădici căpcăuni.

Niciodată hanul nostru nu-mi păruse într-atît de înspăimîntător. Mă cutremurai la gîndul că venisem pe lume și crescusem în casa asta. Fost-a oare dreptate cerească soarta hărăzită copiilor și nepoților acestui părinte, care, vrînd să facă fericirea alor săi, închidea ochii la nelegiuiri de pe urma cărora mai și cîștiga.

Furăm prevăzători cît se poate. Hanul se afla la colțul unui fel de podiș pe care șanțul cel mare ce împrejmuiește orașul îl face cînd ajunge la Dunăre, la capătul dinspre Karakioi. Ascunserăm caii în șanț și lăsarăm patru oameni să-i păzească.

În partea asta urcușul e foarte iute, în schimb e acoperit de mărăcini și de dobrițe, așa că puteai să-l urci agățîndu-te de ele. Oamenii noștri se așezară la pîndă în tufișurile astea, înșirați pe marginea învecinată cu zidul ce împrejmuia casa. În depărtare, portul dormea. Un turc îndrăgostit, singur, cînta trist pe-o punte de caic pierdut în în-

tuneric. Din partea aceea n-aveam de ce să ne temem. Dinspre oraş, în schimb, primejdia era mare, pentru că oamenii agiei vegheau neadormiţi cît timp stăpînul lor petrecea. Dar, spre norocul nostru, vremea rea ne venea în ajutor. Ceauşii, traşi pe sub vreo streaşină de poartă, tremurau ca nişte cîini plouaţi, tot răcnind alene *hep-hep*-ul lor. Dar Cosma, cu îndrăzneala lui nemaipomenită, se duse întins să stea de vorbă cu unul dintre ei, îl trase către un al doilea, scoase nişte rachiu... Băurăm cu toţii. Apoi, numai noi doi în mijlocul lupilor ălora, ne plimbarăm mai departe prin mahala şi mai adunarăm cîţiva paznici de noapte, cu care Cosma glumi şi le dădu de băut. O caraulă, ăsta român, nu departe de noi, se apucă să strige după obicei : „*Te văd ! Te văd !*"

În rîsetele ceauşilor, Cosma îi răspunse :

— Vezi pe dracu să te ia ! Mă cac ! Asta vezi ! Mai bine hai încoa să bei un rachiu !

Omul ieşi din ascunzătoarea lui, veni la noi şi bău şi el, rîzînd. Pe urmă, împingînd cu umărul poarta de care sta rezemat şi care era a unui prieten credincios, Cosma zise :

— Ce-ar fi dacă ne-am încălzi puţin la adăpost ? ! O să ne fie mai bine !

Cei cinci ceauşi intrară cu noi. Ne văzurăm într-o tindă mare, în faţa prietenului nostru Ibrahim, care ne ură tuturor „multă sănătate". Grămădi cîteva vreascuri pe jăratecul domolit din

vatră, ne aduse scăunașe și întinse o rogojină mare pentru cei care voiau să se lungească.

Rachiul și căldura îngreunează pleoapele. Începură sforăiturile, cîntecul cel mai nevinovat al vieții.

Noi ceștilalți o șterserăm. Cîntau cocoșii a doua oară.

Spre marea noastră mîhnire, furăm siliți să-l ucidem pe portarul nostru de noapte, slugă ce ne văzuse venind pe lume. Dar numai el a fost de vină. Cosma bătuse în poarta mare. Portarul deschisese, cu felinarul în mînă. I-am azvîrlit o ghebă pe cap și i-am spus să tacă din gură și să se lase legat. N-a vrut, și a început să se zbată. De-abia l-am putut împiedica să nu țipe. Înfuriat, Cosma vîrî cuțitul în el.

— Nici nu știm măcar dacă e sau nu ospăț, de n-o fi fost lăsat pe altă zi, spuse frate-meu, mîhnit. Te pomenești că-i zadarnică nelegiuirea asta.

Nu fusese zadarnică. În casa păzită de credinciosul slujitor se petreceau nelegiuiri cu mult mai crude. Pe cînd, fără să vrem, pecetluiam soarta paznicului, doi oameni sălbatici de-ai agiei cădeau în mîna oamenilor noștri puși la intrarea din dos, în cealaltă parte a casei, pe care o zăvorîsem, ca să fim mai siguri. Acei doi lefegii ai agăi erau morți cînd ajunserăm noi acolo. Ne păru rău ; am

fi vrut să-i fi tras de limbă, să aflăm ce se petrece înăuntru. Dar nu trecu mult, şi veni o a treia dihanie de la care ne scoaserăm pîrleala. Îl tîrîrăm în mărăcini şi începurăm descusutul. Era grec de la Ianina şi o ţinea una şi bună că nu ştie altă limbă. De la el aflarăm că şi aga era de la Ianina. Ne înţelegeam cu greu, dar Cosma nu voia să creadă că tîrîtura nu ştia turceşte sau măcar greceasca obişnuită. Cîteva vîrfuri de cuţit dovediră dreptatea lui. Lefegiul vorbea turceşte foarte bine şi începu să ne spună nişte lucruri de ni se făcu părul măciucă în cap.

— Desfrîul e pe sfîrşite, ne spuse el ; o fetiţă şi doi băieţi zăceau leşinaţi pe duşumea. Aga, episcopul şi boier Dumitrache erau beţi morţi şi poruinciseră caleaşca să-i ducă să se culce la isprăvnicie. Slugi mai erau vreo trei, care aveau să-i ia pe copii, după plecarea boierilor.

Drept preţ pentru destăinuirile lui, fostul cioban de la Ianina se ruga să-l lăsăm cu viaţă ;

— Eu nu-s vinovat cu nimic... Fac ce mi se porunceşte. Am venit în Ţara Românească, cum au venit atîţia alţii, să-mi încerc norocul. Pe la noi se povesteşte că asta-i o ţară unde şi-un bragagiu poate s-ajungă paşă, numai să...

— Numai să vrea s-astupe gura copiilor cînd aga le sfîrtecă trupul, nu-i aşa ? întrebai eu, strîngîndu-l de gît.

Asta fu cel dintîi mișel pe care-l sugrumai cu plăcere.

Ca să punem mîna pe vînatul ăl mare, trebui să mai așteptăm. Nu mai cobora nimeni. Să năvălim în casă ar fi însemnat să trezim o armată de slugi, să-ncingem o bătălie în toată legea, să înfruntăm poate o poteră întreagă. Știam că zaiafetul se va sfîrși înainte de ivirea zorilor ; fiarele nu rămîneau niciodată să doarmă la han, unde pînă dimineața nu se mai găsea urmă din fărădelegile lor. Trebuia deci să lăsăm să pice omul trimis să cheme caleașca.

Ne traserăm în mărăciniș, de unde pîndeam ușa din dos, care se afla la treizeci de pași. Timp de un ceas, frigul nopții de Prier făcu să ne înghețe sîngele-n vine. În cele din urmă, se ivi un om, care o luă la fugă ca gonit de iele. Se ducea după trăsură, sau stăpînii lui, prinși de bănuieli, îi porunciseră să cheme paznicii ? Orice-ar fi fost, noi hotărîrăm să tragem, fie ei paznicii cît de mulți.

Teama noastră se dovedi întemeiată numai pe jumătate. În fața ușii se rînduiră zece sau doisprezece călăreți cu flinte. Se așezară într-o clipă în jurul caleștii. Răsuflarăm ușurați și făcurăm pregătirile. Clipele ni se păreau lungi. Și iată-i, cei trei tartori, ivindu-se unul după altul, trei matahale putrede, înfofolite în șube, tîrîndu-se cu mare greutate, sprijiniți de argățime. Se trînti ușa după cel din urmă și trăsura era gata să pornească chiar

în clipa cînd sute de cocoși începură să vestească gălăgios ivirea zorilor.

Țîșnirăm ca un singur om pe marginea podîșului, șaisprezece flinte trăsniră în grămadă, șaisprezece pistoale trîntiră la pămînt trei sferturi din bandă: caleașca se răsuci deodată și se răsturnă izbită de-un copac. În noaptea pătată de albul dimineții doi lefegii călare și un om pe jos fugeau rupînd pămîntul. Ceilalți zăceau în țărînă, morți sau răniți. Sfinția-sa episcopul, preaputernicul agă și „vrednicul" sfetnic al Divanului, boier Dumitrache Cîrnu, fură tîrîți afară din trăsură și treziți din beție: pe după gît li se petrecu fiecăruia cîte un laț, și toți laolaltă, vinovați și judecători, ne rostogolirăm claie peste grămadă la vale; aveam o singură grijă: s-ajungem cît mai repede la caii noștri.

— Ehehei! părinți îndurerați, copii ce tremurați lipiți de poalele mamelor voastre! Și voi, căpcăuni care spurcați chipul pe care Dumnezeu l-a dat omului! Veniți! Alergați! Veniți să vedeți goana drăcească a haiducilor care mătură noroiul de pe malul Dunării, tîrînd după coada cailor trei mărimi de-ale pămîntului! Treziți-vă, țărani, din bordeiele voastre, și voi, călăi, din iatacurile voastre aurite! Priviți la ăști trei stăpînitori sfîșiați, cu ochii și gura înfundate de țărînă...

Răzbunare! Binecuvîntată fii, pentru alinarea pe care o torni în inima haiducilor!...

. . . .

Astfel își sfîrși Ilie povestea.

Se plecă în fața Floarei Codrilor, își luă căciula și și-o puse pe cap. Chipul lui nu mai arăta a mucenic.

SPILCA MONAHUL

— Vorbește acuma tu, Spilca. Ridică vălul ce te-ascunde de ochii noștri, deschide-ți inima cinstit, povestește-ne viața ta, bucuriile tale, necazurile tale, urile tale !

Păru că vorbele Floarei Codrilor îl luau pe Spilca pe negîndite. Tresări, așa cum ar face-o un om rușinos cînd ar auzi spunîndu-se în fața sa o necuviință mare. Ochii săi rotunzi și cenușii înfruntară bărbătește privirile pironite pe el, dar numai o clipă. Apoi capul său se îndreptă către gura peșterii cu o mișcare de silă. Gîndul lui sfredeli îndelung pustiul cețos de-afară, în timp ce trupul său scurt și îndesat, îmbrăcat în zdrențe monahale, părea că nici nu răsuflă. Mîinile, rezemate pe genunchi, nu se clinteau ; picioarele, învelite cu stîngăcie în obiele și opinci, nu se mișcau nici ele. Spilca își lepădase ființa lui trupească. Numai fața cărnoasă, curată, cu barba roșcovană frumos pieptănată, și țeasta descoperită erau pline

de viață. iar chipul, luminat doar pe jumătate, arăta că în sufletul lui se dădea o luptă.

Apoi, domol, întoarse fața spre căpitan. Buzele sale cărnoase începură să miște, dar erau uscate ; gîtlejul, înecat, bîigui ceva nedeslușit. Stînjeneala asta păru să-l îndărătnicească pe monahul haiduc. Își drese glasul cu demnitate și începu să vorbească apăsat.

POVESTEA LUI SPILCA, MONAHUL

Înainte de a fi Spilca „monahul", fusesem vajnic plutaș voinic pe Bistrița. Pe vremea aceea capul nu-mi chelise. O chică bălaie, frumoasă cădea pe umerii ăștia largi, care mi-au rămas. Barbă nu purtam. Aveam față de tînăr neprihănit. Ochii mei nu mijeau de tristețe la vreo aducere-aminte. Buzele mele știau să rîdă fără sfială. Eram Spilca „plutașul".

De unde începe Bistrița să ducă plute și pînă la îmbucătura ei, știam malurile moldovenești cum îmi știam degetele mîinilor. Bistrița, crăiasă mîndră și sălbatică, rîvnită de Prut și de Siret, era ibovnica mea. Albia ei : un leagăn nestatornic, numai stînci. Malurile : două brîie unduioase, împestrițate, pline de minunății. Cea dintîi își ațîța stăpîna, îi sfîșia trupul. Celelalte se apropiau, adesea amenințătoare, o strîngeau, o gîtuiau, îi smulgeau țipete. Apoi, înțelese, îi dădeau pace toate

trei. Și-atunci, cel mai frumos rîu din țara Moldovei, unul dintre cele mai frumoase din lume, se desfășura în voie, se oglindea într-un cer vrednic de ea, zîmbea cu duioșie așezărilor de pe margini.

Spilca, plutașul cutezător, trăia viața iubitei sale : luptam cu ea împreună dacă era strînsă în vîrtejul vîltoarei, amețitor, și urlam împreună ; cînd scăpam, priveam amîndoi, potoliți, albastrul cerului, ne întindeam la soare și, ici și colo, după cum simțeam îndemnul, ne luam și noi cu cele ce se perindau în jurul nostru.

În jurul nostru : țară binecuvîntată de Dumnezeu, pămîntul făgăduinței ! Că erau cheile prăpăstioase și întunecate, în care amurgul învălmășea mii de culori pe tot ce cuprindeai cu ochiul, sau că priveliștea se lărgea împodobită în lumină orbitoare, bogată în pășuni și turme, grămădind zări, coline, păduri — sufletul plutașului e totdeauna gata să se minuneze. Asta-i bucuria pe care o simți cînd vii pe firul apei. Urcînd apoi, în tovărășia căruțașilor, inima mea simțea o altă bucurie, care nu era mai prejos de cea dintîi. Lemnul fusese vîndut, banii se aflau în chimir, de sănătos eram sănătos tun, să tot mergi la drum să mănînci, să bei, să dormi. Ce-i mai trebuie omului ?

Ei, sărmane Spilca ! De ce nu te-ai mulțumit cu fericirea aia ?

Nu m-am mulțumit. N-am putut. Nu se putea.

Pe malurile Bistriței, cu apa limpede ca lacrima, veneau fete să spele pînza de in și să cînte în gura

mare dragostele lor petrecute și nepetrecute. Din totdeauna lucraseră fete la spălat pînza, dar nu le văzusem decît cu ochi de băiețandru nevinovat; făpturi omenești care purtau catrință în loc de ițari. Asta era tot. Și mulți ani de zile asta a fost tot. Le chemam, chiuiam, cînd treceam cu pluta, lin, la vale. Multe îmi răspundeau. Altele stăteau mofluze. Iar eu treceam mai departe. Într-o bună zi nu mai trecui mai departe.

Aveam aproape douăzeci și cinci de ani. Eram, din fire, voios și prietenos. Voinic și spătos ca un mistreț. Doar trăiam pe apă, beam vin, mîncam două ocale de carne pe zi și mișcam din loc copaci cît toate zilele. Alte miresme decît ale pădurilor n-ajungeau la nasul meu.

Într-o zi, niște fete mă strigară ele întîi. Îmi zisei: „Hai, Spilca, ia să vedem mai de-aproape dihăniile astea!"

Smucii cîrma și pluta se izbi puternic de mal. Fugiră toate, luîndu-și pînza sau lîna ce-aveau de spălat, toate afar' de una, năltuță, doar atîtica. Dar era o „dihanie" atît de nouă pentru mine, că nu mă mai săturai privind-o. Se sculase în picioare: desculță, în catrință scurtă, cu cămașă albă ce și-o tot strîngea peste sîni cu amîndouă mîinile, cu păr bălai și un cap mititel și ochii aceia albaștri, mari, adînci, cu genele bătînd ca niște aripioare de fluture, care erau toată Sultana mea.

Ea mă măsură din ochi fără sfială, cu o cuviință care-mi plăcu, și zise îndată:

— Tu nu vii să ne faci rău, tu ești de-ai noștri...

— Să vă fac rău ? Firește că nu ! M-ați chemat, am venit.

Sultana zîmbi :

— Ele au strigat. Au strigat așa, ca să glumească. Ni se urăște și nouă, tot singure într-una...

— Ai strigat și tu ?

— Nu, n-am strigat, dar te știu de vara trecută ; nu cred să fii om rău. De asta n-am fugit.

— Sînt și oameni răi ?

— Mulți, aproape toți.

— Chiar și plutașii ?

— Adesea.

— Atunci plec. Dar spune-mi cum te cheamă.

— Sultana mă cheamă.

— Pe mine, Spilca. Și de ce crezi tu, Sultano, că eu nu sînt rău ?

— Pentru că tu-ți vezi totdeauna de drumul tău și nu ții seama de strigătele fetelor.

Răspunsul ăsta al Sultanei îmi plăcu mult. Nu mai spusei nimic. Desprinsei pluta de mal și o luai la vale pe firul apei ; în timpul ăsta ea îmi zîmbea.

De cum plecai, n-am mai fost același om. Nu mai ești același om îndată ce-ți pătrunde un gînd în minte. Viața mea fusese liniștită : un copac în care nici o frunză nu mișca. Acuma, prinsese să bată un vînt neașteptat. Și înfățișarea Bistriței se schimbase cu totul. Lumea, n-o mai vedeam decît

oglindită într-un chip, unul singur. Frumusețea nu-și pierduse nimic din strălucire, dar priveam cu ochi care nu erau ai mei.

Nu suferеam. Nici azi nu știu ce-i aia o durere din dragoste care să-ți sfîrtece inima. O iubeam pe Sultana cum iubește un copil păsărica din colivie, gîndindu-se numai și numai la ea. Făptura asta plăpîndă, care cuteza să înfrunte singură o namilă de om ce-și repezise pluta-n mal, mă birui cu totul. Ea știa că-s om de treabă. Era sigură că n-am să-i fac nici un rău. Puterea ochilor săi se măsurase cu tăria brațelor mele și ieșise biruitoare. Nu puteam să-mi mai iau gîndul de la Sultana. Și-i puțin lucru, oare, să te muncești cu gîndul, fără să iubești și fără să suferi ? O fi, pentru alții, pentru cei care iubesc și suferă cu ușurință. Pentru mine era altceva. Mă zdruncină. Abia despărțit de ea, mă cuprinse dorul s-o văd iar, și dorul ăsta puse stăpînire cu totul pe mine, mă urmări, îmi schimbă toate obiceiurile. Nu mă mai sculam cîntînd, ci gîndind la Sultana. Nu mai vedeam copaci, vite, zări... Sultana ținea loc de toate. În susul și în josul rîului, coborînd pe apă sau urcînd drumul țării, mi-era tot una. Din toată lumea asta mare și frumoasă, un singur colț îmi mai prindea sufletul : colțul unde se afla Sultana. Și, lucru care nu mi se mai întîmplase niciodată, nu mai țineam minte treburile, și de aici o mulțime de supărări și pentru mine, și pentru alții.

Spilca nu mai era un om de capul lui.

Cîteva săptămîni am tot nădăjduit că pînă la urmă ochii ei albaștri și nevinovați or să-mi dea pace. Dar nimic. Căpșorul acela nu-mi dădea pace de loc. Atunci mi-am zis : „Măi Spilca, nimeni nu poate fugi de ursita lui. Orice om trebuie să se izbească într-o zi de bolovanul care să-l abată din drum. Hai și-om da și noi peste bolovanul ăsta. Să vedem pe urmă ce s-o alege de capul tău.“

Și așa se făcu că, spre sfîrșitul verii aceleia, în ziua de Sîntă Mărie, mă îmbrăcai de sărbătoare și mă pornii să dau tîrcoale prin sătucul Sultanei. Sat de munte, tupilat în văgăuna dintre două dealuri și străbătut de o gîrlă. Nu departe de poala unei păduri bătrîne de brad. Căsuțele, albe, cu ferestrele vopsite cu sineală, stăteau risipite ca mărgăritele. Erau ele curate, zîmbitoare, proaspăt spoite cu var, dar acoperișurile lor de șiță putrezită și prinse de mușchi dădeau de gol sărăcia țăranilor. Asta nu mă miră. Trăiam în vremea cruntă a robiei și a sărăciei amarnice, pecetea sfîrșitului stăpînirii turcești. Și încă e știut că ținuturile ocrotite de munți erau mai puțin jefuite. Nu scăpa de beilic, de bici și de birurile împovărătoare decît omul care se putea lipsi de tovărășia semenului său, care se trăgea în munți și trăia împreună cu urșii.

Ajunsei la vremea liturghiei. Locuitorii erau toți la biserică. Mă dusei și eu, să mă închin ca un bun creștin care-am fost totdeauna. Preotul și

dascălul, fiecare la locul lui, citeau și cîntau cu credință, cu foc, intr-o tăcere mare.

Nu puteam să-i văd pe oameni la față pentru că mă oprisem lîngă ușă și biserica era ticsită. În schimb, la ieșire dădui de chipul de care-mi era dor. Sultana era cu o bătrînică — mama ei, socotii eu — îmbrăcată simplu, cu iie și o fustă din pînză albă, strînse într-o catrință de postav negru împodobită cu cusături. Cînd trecu pe lîngă mine, îi dădui bună ziua, puțin tulburat. Ea îmi răspunse fără mirare, liniștită, cu cinste și curățenie în priviri.

Cînd se ivește un străin într-un sat, se bagă de seamă îndată. Fuseserăm văzuți că ne-am dat bună ziua. Asta era de ajuns ca să-nceapă șușotelile, privirile piezișe, bîrfa, chiar în pragul casei Domnului. Ăst fel de a fi al oamenilor mă jigni, îmi răni curățenia gîndurilor și mă împinse să fac într-un fel. Hotărîi iute : mă voi duce s-o cer pe Sultana de nevastă. Oricum, de însurătoare nu scapă nici un flăcău. Ce-o fi, să fie !

Mă luai pe urma celor două femei. Ele ieșiră din sat, urcară o coastă și intrară într-o casă așezată pe la jumătatea povîrnișului din spatele muntelui. Tot drumul, nici una dintre ele nu privi îndărăt. Cuviința asta îmi dădu încredere. Urcai și eu și bătui la ușă. Mi-a deschis Sultana.

Nu fu de loc mirată să mă vadă, lucru care mă cam zăpăci. Ca și pe malul Bistriței cu două luni

înainte, ea se ținea dreaptă și îmi vorbi aproape în același fel :

— Bună ziua, Spilca ! Ce vînt te-aduce pe la noi ? Dacă gîndurile ți-s cinstite, intră !

— Cinstite, Sultana, să mă vadă Dumnezeu ! vin să te-ntreb dacă vrei să-l ai pe Spilca de bărbat...

Văzui atunci cum i se îmbujorează obrajii :

— Poftim în casă... Nu se cere o fată de nevastă în pragul ușii ! Apoi strigă cu glas tare bătrînei : Mătușă ! Un voinic de pe Bistrița, Spilca plutașul...

Mătușa mă măsură cu privirea, ca năucă, și mă pofti să șed.

— E surdă mătușă-mea, îmi zise Sultana, și a dat puțin „în mintea copiilor". N-o să-ți fie ușor să stai de vorbă cu ea. E văduvă de mult, sărmana femeie ! Uite, s-au făcut trei ani de cînd singurul ei fecior s-a prăpădit dintr-o bătaie pornită din gelozie. Băiatul ăsta era toată viața ei, singurul sprijin la bătrînețe. Dac-a rămas singură, și-a vîndut casa și a venit să stea la noi. Pe vremea aia mai trăiau încă tata și mama. Au murit la un an după asta. De-atunci, am rămas singure. Trăim și noi cum putem, muncind cu brațele. Așa că, vezi tu, Spilca, nu e prea vesel la noi... și asta nu-i tot.

Nu putui răspunde nimic. Ea îmi spusese toate lucrurile astea „nu prea vesele" aproape zîmbind. Nu aveam a face cu o fată sfioasă, ștearsă, la fel

cu toate, ci cu un suflet bărbat, înăsprit de necazuri, dar, cu toate astea, duioasă.

Intrînd în casă, îmi aruncasem o privire în jur și văzusem o odaie ținută cu rînduială. Nu o casă de-acelea de țăran care, cînd nu e ca un grajd, e curată-ntr-un fel de-ți stă în gît, cu toate celea atît de chivernisite, că te fac să nu te simți bine lîngă ele. Erau două odăi și o tindă mare, în care ai casei își duceau toată viața cu ușile deschise, paturi mari și înalte, fiecare cu cîte o velință înrîurată, cu aurul borangicului ivindu-se din albul țesăturii și cu bagadele late de ajungeau aproape la dușumea. La capătul fiecărui pat se afla cîte un sipet vopsit cu stîngăcie, gemînd sub grămada de lăicere, de așternuturi și perne. De jur împrejurul pereților, pe lîngă paturi, se zăreau perne cusute, scoarțe grele de lînă, înflorate în tot felul. Pe jos erau de asemenea scoarțe, mai de rînd. În fiecare odaie se găsea cîte o oglindă mare aplecată peste o mescioară de brad nevopsit acoperită cu șervețele țesute ca și macaturile de pe pat. Scaunele erau de lemn vopsit. În colțul dinspre răsărit se zăreau icoane împodobite cu busuioc, fiecare cu candela ei aprinsă. Icoanele, cadrele, oglinzile erau împodobite cu ștergare mari cu lucrătură și la mijloc, și pe margini, arătoase și bogate. În ferestre atîrnau perdele din pînză de in, aproape tot atît de frumoase ca și ștergarele, și în amîndouă odăile cîte un război cu lucru în el.

În casa Sultanei vedeai tot ce se poate vedea într-o casă de țăran de la noi în care n-a apucat încă să intre sărăcia cruntă. Nimic mai mult. Dar în orice lucrușor, în orice rînduială, îți dădeai seama că se află o mînă care știe să umble cu duioșie, lucru rar întîlnit prin casele noastre țărănești, unde împodobitul odăilor „curate" te îngheață și te stingherește încît nu-ți vine să te atingi de ceva.

Mă simțeam în largul meu, cum mă simțisem pe vremuri la noi acasă, la părinți (morți pe cînd eram copil). Și îi spusei îndată Sultanei ce gîndeam :

— Sultano, aici lipsește un braț puternic de voinic. Găsește-l, și totul o să fie bine !

Mă privi drept în albul ochilor, adînc, privire care-mi răscoli măruntaiele, dar mă ținui bine, pentru că ce spusesem, aia gîndeam.

— Spilca, îmi zise ea cu glas limpede, toate nenorocirile noastre nu vin numai de la cele povestite, și care-s lucruri trecute. Sînt și altele. N-aș vrea să ți le mai spun. La ce bun ? Cei care ar fi vrut ca și tine să mă ia de nevastă și care le-au aflat au dat înapoi. Mai bine e să te pleci în fața ursitei.

Rămăsei puțin pe gînduri : „Dumnezeule, gîndeam, ce-o fi ? O fi fost «înșelată», mititica, de vreun tîlhar care și-a bătut joc de ea și-apoi a lăsat-o. Poate c-a mai și rămas cu un copil în brațe ! Ei și ?" Îi spusei :

— Nu, Sultană, să nu mă crezi atît de puţin omenos. Ştiu eu : lumea se-nverşunează pe-o biată fată singură. Eu nu judec la fel cu toată lumea. Dacă asta-i toată greşeala ta, toată vina care-i împiedică pe alţii să te ia, în opt zile ne şi putem logodi, dacă tu mă vrei pe mine.

La vorbele astea o văzui că se îndreaptă în scaun. Ochii ei strălucitori clipeau des :

— Bănuielile tale n-au temei, Spilca : n-am greşit cu nimic, n-am nici o vină de ascuns. Am douăzeci şi doi de ani şi sînt încă aşa cum m-a făcut mama. Răul e mai mare decît ce-ai crezut tu, mai mare chiar decît dacă aş fi avut vreun copil din flori.

Mă aşteptam să-mi spună ce era, dar tăcu, fără să mă slăbească din privirile ei limpezi ca seninul cerului.

Mătuşa veni să ne cheme la masă. Sultana o luă de mînă şi îi strigă în ureche :

— Tuşă, Spilca mă cere de nevastă ; dumneata ce zici ?

Încovoiată, cu părul alb, cu faţa ciupită rău de vărsat, bătrîna se uită o clipă cu milă la mine şi răspunse :

— Păcat !... Sărmanul băiat... N-ai ce-i face... Cine-ar cuteza să-i stea în cale logofătului ?

— Cine-i logofătul ăsta şi despre ce-i vorba ?

La întrebarea asta faţa Sultanei se acoperi de amărăciune ; privirea i se întunecă. Fruntea ei albă, senină sub părul strîns într-o coadă, păli :

— E logofătul Costache, făcu ea cu greutate; poate c-ăi fi auzit de cruzimea și de mișeliile lui. Atîrnăm și noi de el, ca toată lumea de pe-aici: în mîna lui e viața și moartea noastră. Fata pe care și-a pus ochii nu-i mai scapă. N-are decît s-aleagă : sau necinstea ei, sau îi duce tot neamul la sapă de lemn. M-a lovit nenorocirea să-i plac fiarei ăsteia acum doi ani. De-atunci nu mai am pace. Izbutii eu pînă acum să mă feresc. Dar primejdia e peste puterile mele, pentru că omul ăsta n-are nici inimă, nici rușine. El e stăpîn peste noi. Într-o bună zi o să trebuiască la rîndul meu s-aleg. De fapt, de ales, am ales. O bucată de vreme am tot nădăjduit într-un bărbat care să mă ocrotească. Dar nimeni nu cutează să-l înfrunte pe despot. Oamenii mă socotesc acuma o pacoste. Și cînd vin alții, de departe ca tine, să mă ia de soție și să mă ducă cu ei în satul lor, se ivește altă nenorocire; tușă-mea nu vrea să vină. Își are toți morții îngropați aici și ține să moară alături de ei. Acuma, Spilca, știi tot. Îți mulțumesc pentru gîndurile tale bune. Ele mi-ar fi scăpat viața. Dar, așa cum spunea și tușă-mea, nu-i nimic de făcut. Aș fi nenorocirea ta. Și la ce bun să-l înfrunți, cînd n-ar sluji la nimic? Pesemne că trebuie să ispășesc vreun blestem. N-am încotro, o să-l ispășesc.

Soarta oamenilor e ca o mare plină de stînci ascunse, și asta face pe mulți dintre noi să se

mulțumească cu o viață de azi pe mîine, în luntrișoare ce plutesc cu frică pe-aproape de țărm. Spilca — „Spilca, plutașul de pe Bistrița" — știa de stînci, dar nu se sinchisea de ele. Și decît să piară cu nasu-ntr-o baltă, mai bine să-l zdrobească valurile de stînci !

— Felul în care-ar fi trebuit să mor nu-mi era totuna, vorbi el mai departe. Aveam și eu gusturile mele. Așa că, fără să stau prea mult la îndoială, în după-amiaza duminicii următoare mă dusei să-nfrunt stînca de care atîția „voinici" se temuseră pînă atunci.

Mîndra horă moldovenească bătea pasul în cîntecul a trei dible țigănești. Fete, vreo treizeci ; între ele, și Sultana. Flăcăi, vreo douăzeci. Era zăduf, că soarele ardea, dar puțin le păsa celor ce jucau. Ținîndu-se de degetul mic (așa cerea cuviința, și așa îi mai împăcau și pe părinții de pe margini, care erau cu ochii pe ei), și punînd stănoagă o batistă cusută frumos, hora bătea înspre mijloc. Un voinic striga : „Tot pe loc ! Pe loc !" Și picioarele, și cele gingașe, și cele vînjoase, băteau pămîntul ca o grindină, lăboaiele voinicilor ridicînd brațele fetelor întîi sus de tot deasupra capului, apoi coborîndu-le pînă la genunchi, pe urmă cercul parcă slăbea, trupurile se depărtau, mîinile se întindeau, și cununa de oameni făceau cîțiva pași spre dreapta, apoi mai mulți spre stînga. Toți băteau iar „pe loc !" Mai trăgeau

aer în piept și o luau de la-nceput. Asta-i hora noastră românească. Trebuie să fii român și să fii țăran ca să-ți fie dragă. Nu cere mare meșteșug, dar vrea foc și dăruire. Și-i invîrstată în fel de fel de culori, ca un curcubeu, împodobită cu marame de borangic, auriu sau alb, după soiul de gîndaci pe care-l crești, cu ii și fuste din pînză de in, albe ca zăpada, cu pestelci de catifea sau de lînă neagră și cu cusături, și cu bagadele care-au văzut atîtea lacrimi și-au auzit atîtea suspine. Nu lipsesc nici rîsetele, nici cîntecele, că-i bine și-ți place să treci de la plîns la rîs.

Fie că-s frumoase, fie că nu-s, băieților le plac totdeauna fetele din horă, venite să-și caute un bărbat ; așa cum și ei vin să-și caute femei, dar numai rareori neveste. De unde și grija mare a mamelor, care stau cu ochii la fete și cu urechea la șușoteli. Băieții știu de pînda asta, și de aci se ivește batista ce le desparte mîinile și care, dacă pe părinți îi mulțumește, pe tineri de nimic nu-i ferește, stîrnindu-i mai rău.

Îmbrăcat în zăbun înflorat, cu ițari albi strînși pe coapsă, încălțat cu iminei cu cuie și pe cap cu o pălărie de pîslă largă-n margini și cu panglici, flăcăul e mîndru, înainte de toate, că e flăcău și că e bărbat, crezîndu-se voinic. Asta-i place mult fetei, care nu se crede decît frumoasă. Dar vorbelor măsurate și drepte și, poate, puțin șirete ale fetelor, el le răspunde cu făgăduieli mari și neso-

cotite, hotărîte, dar care nu-l costă nimic. De s-o prinde, cu-atît mai bine. De nu, se lasă sub puterea legii, se-nhamă la jug, ridică vatră nouă și se face și el paznic nestrămutat și nemilos al obiceiurilor, mai ales cînd ajunge tatăl unor alte fete care se duc la horă să-și caute bărbat.

Hora se face de obicei undeva pe-aproape de o cîrciumă. Și-i firesc : te-ncingi, trebuie să bei un pahar. Bea omul de sete, bea de fudulie, dar de băut trebuie să bea. Și cînd bea, vorbește ; vorbește ca să spună ce-are de spus sau ca să nu tacă, să se fălească. Numai bătrînii cu plete de nea, așezați la umbra vreunui nuc de-un veac, beau din obicei, vorbesc de dragul vorbei, privind la zbaterea unei vieți în care nu mai pun patimă.

Le venirea mea erau strînși acolo oameni de toate felurile. Din privirile scormonitoare ale unora pricepui că vestea despre logodna mea cu Sultana se răspîndise în sat. Ca s-o întăresc, mă dusei să dau bună ziua alesei și mătușii, după care, singur-singurel, mă așezai la o masă mai deoparte, sub niște pruni, cerui o cană de vin și privii liniștit la joc, ascultînd vorbele băutorilor din fața cîrciumii.

Stam destul de departe de ei ca să poată vorbi despre mine, dar și destul de aproape ca unele dintre vorbele lor să-mi ajungă la ureche. Vorbele astea nu erau chiar cu răutate spuse. Unii ziceau

„o să vină, de bună seamă“, și „știe *el*“. *El* ăsta era logofătul Costache, stînca mea, spaima ținutului. Gîndeam : „Las' să vie !“

Și veni. Se ivi pe drum un nor de praf stîrnit de-un cal în goană, și un fior străbătu pe toți cei de față. Capetele, și ale băutorilor și ale jucătorilor și ale țiganilor, se întoarseră repede, cu priviri speriate, către călărețul care, apropiindu-se de horă, lăsase calul în buiestru. Toată lumea se minuna de frumusețea calului. Mă minunai și eu, cu-adevărat. Frumos cal, vrednic de-un astfel de stăpîn.

Mărunt, oacheș, cu mișcări iuți parcă era argint-viu, cioclovina aruncă frîul pe-o ramură de salcîm tăiat și se vîrî printre flăcăii din fața cîrciumii. Toți își scoaseră pălăriile. O seamă de lingăi se strînse îndată în jurul lui și fără întîrziere îl vestiră că mă aflam și eu pe-acolo. Mă întorsei atunci spre el, să-l privesc în față, fără frică. Voiam luptă dreaptă...

Logofătul, răscrăcărat pe picioarele lui slăbănoage, asculta cu gîndul aiurea ce i se șușotea la ureche și nu spunea nimic. Din cînd în cînd, mai privea pe furiș către mine, apoi, deodată, îl auzii zicînd cu glas răgușit :

— Ar trebui să li se rupă picioarele, deșucheaților ăstora venetici !

Drept răspuns la ațîțarea asta fățișă, intrai și eu în horă, care tocmai atunci se făcuse, o despărții

pe Sultana de prietena cu care-și dădea mîna și începui să joc între cele două fete. Era cinstit, după cuviință. Ceea ce făcu apoi logofătul nu era.

Se știe că un flăcău, cînd intră în horă, nu trebuie niciodată să despartă un băiat de mîna fetei căreia îi place. Și dacă nu găsește loc între două fete, nu poate intra decît între doi flăcăi. Asta-i legea horei, sfîntă pentru toată lumea, și i se supun toți cei ce nu caută gîlceavă cu lumînarea. Logofătul Costache socoti nimerit să calce legea asta, ceea ce îi uimi pe toți. Simții pe neașteptate o mînă care mă apucă de încheietură pe la spate, din partea dinspre Sultana. Mă răsucii în loc. Hora se opri. Țiganii tăcură.

Vînăt la față, lîngă mine, lepădătura mă măsură cu privirea plină de ură și zise, cu glas sugrumat :

— Vreau să mă prind și eu.

— Prinde-te aiurea !

— Aici vreau !

— Dacă vrei, na !

Și cu o lovitură de genunchi în pîntece îl trîntii la pămînt. Un geamăt de vită înjunghiată, și voinicul leșină. Nimeni nu-i sări în ajutor. Cîrciuma se goli. Femeile o luară la fugă. Un bătrîn rosti :

— Hei, mare istorie și asta !...

Strigai către lăutari :

— Pe duminica viitoare ! Vă tocmesc să-mi cîntați la logodna mea cu Sultana !

Și luai drumul spre casa prietenei mele. O mamă care-și ducea copilul își făcu semnul crucii și zise :

— Ferească-ne Domnul de nenorocire !

În toată săptămîna aceea n-a fost pe Bistrița plutaș mai fericit ca Spilca. Logofătul nu se mai arăta prin sat. În fiecare seară mă duceam să stau cîteva ceasuri cu Sultana, și în fiecare seară, la despărțire, îmi spunea :

— Spilca, nu cred în norocul la care visăm... N-o să-ndure „cîinele"... Mă paște-un blestem...

O ridicam în brațe pînă-n dreptul ochilor, îmi cufundam privirea în albastrul senin al privirilor ei strălucitoare, îi sărutam fruntea curată și plecam :

— Fii liniștită, Sultana ! O s-o hotărîm noi pe tușa să vină cu noi în județul Sucevei, departe, unde-i casa mea. Acolo, o să fim fericiți.

Ea zîmbea tristă :

— Tu nu știi cîtă putere au morții asupra viilor care i-au îngropat... Tușa mai degrabă s-ar lăsa arsă de vie decît să-și lase cimitirul.

În duminica logodnei noastre, cîrciumarul, de frica unui tărăboi, nu mai lăsă să se facă hora. După vecernie, mă dusei după lăutari, să le spun să fie gata pentru ospățul de după slujba preotului pentru schimbarea inelelor. Fui primit cu oarecare prietenie. Tinerii din sat beau și vorbeau fără însuflețire. Unii dintre ei se țineau mai deoparte, dar alții veniră să-mi spună că „tot satul se bucura

de învățătura de minte pe care i-am tras-o cîinelui..."

— Ți-a luat frica. Voi, plutașii și tăietorii de păduri, sînteți o breaslă de oameni liberi și tari prin munca voastră, pe cînd noi sîntem robi. Viața voastră-i aspră, sălbatică, dar vă pune la adăpost de jecmănire și de bici; noi... noi sîntem cu cinghelul de gît. Dacă logofătul vrea, în primăvară, să ne dea două pogoane de pămînt de sămînță, ne dă, și trebuie să ne socotim fericiți; de nu, trebuie să mergem să muncim cu ziua, tot la el. De aia nici un sătean nu cutează să i se pună împotrivă. Și fetele noastre, cele mai frumoase, trec întîi prin mîna lui. După aia, de nevastă, noi le luăm, cîteodată cu burta mare.

Seara, la două mese lungi puse cap la cap, acoperite cu fețe de masă albe de sclipeau, vreo zece meseni, rude și prieteni cu preotul cel bătrîn aveau lacrimi în ochi cînd deschisei cutia în care se afla darul meu de nuntă pentru logodnică. Beteala, o beteală din treizeci de mosorele, se revărsă ca un rîu de foc în jurul micii comori rămase moștenire de la biată maică-mea: o pereche de cercei cu pietre scumpe, două inele de preț, două brățări bătute în rubine și safire și salba, care număra trei lefte mari, doi ducați împărătești austrieci, patru ducați venețieni, patru poli de aur, șase lire turcești și zece galbeni mai mărunți.

Toți cei de față erau cu sufletul înduioșat, afară de mătușă, care se gîndea la morții ei dragi, și de

logodnica mea, care nu credea în visul nostru de fericire. Sultana, îmbrăcată în alb, își tot purta privirea, ca dusă de pe lume, de la cutia cu daruri la ochii mei rîzători — biată porumbiță nu tocmai domesticită ! Fiecare se străduia să gonească presimțirile rele. Preotul rosti o rugăciune fierbinte și binecuvîntă hotărîrea noastră de căsătorie. La masă se făcură și glume. Lăutarii cîntau și ziceau de-ale lor. Nașa o puse pe Sultana să-și arate zestrea ; ea o arătă, dar cam în silă. Femeile se repeziră la lăzi : cămăși de zi și de noapte cusute frumos, ștergare, fețe de pernă, cearșafuri, șervete, toate fură scoase, răspîndite prin odaie. Sultana rar ce apuca să mai zîmbească din cînd în cînd, cu bunătate.

Către miezul nopții, la plecare, o întrebai :

— De ce atîtea gînduri negre, Sultano ?

— Nu sînt gînduri negre, Spilca : *simt* că-ți aduc nenorocire. *O simt cum vine.*

O strînsei cu putere la piept. Se ghemui cu duioșie în brațele mele. O lacrimă fierbinte îmi pică pe mînă. Mai tîrziu, pe drum, mă învălui adierea înmiresmată de brad a pădurii, și noaptea căldicică de sfîrșit de Gustar.

A doua jumătate a lui Răpciune vestea pe săraci că iarna va fi timpurie și aspră. Într-o după-amiază rece, ploioasă, ajunsei într-un sat la vreo

jumate de poștă de satul logodnicei mele. Ardeam de dorul s-o văd iar, după șase zile de lipsă. Eram încărcat cu fel de fel de cumpărături pentru nunta pe care hotărîsem s-o facem în prima duminică din Brumărel. În luna ce trecuse Sultana nu se schimbase. În tot ce făcea era prevedere, chibzuință, lipsă de avînt, aproape răceală. De n-aș fi fost sigur c-avea cugetul cinstit și că ținea la mine, aș fi învinuit-o de nepăsare. Dar eram sigur că suferea. Nu voia să scoată nici o vorbă măcar, s-o hotărască pe bătrînă să plece din sat. Toate stăruințele mele pe lîngă mătușă fură în zadar ; nenorocita de încăpățînată nu vorbea decît despre morții ei. Văzînd că n-am încotro, nădăjduiam în sfîrșitul zilelor ei, care nu putea fi prea departe.

Un lucru pe care il socoteam îmbucurător era că logofătul nu se mai arăta pe nicăieri. Din ziua în care-l lovisem cu genunchiul în burtă nu-l mai zărise nimeni. Se zicea că-i bolnav. Alții spuneau că frica îl făcea să nu se apropie. Numai Sultana era încredințată că urzea vreo răzbunare.

— Mă tem de toate, însă de nenorocire sînt sigură : din ce parte-o veni nu știu, dar știu c-o să lovească în fericirea noastră și că tu ai să fii cel care o să aibă mai mult de pătimit.

Astea fuseseră cuvintele cu care mă despărțisem de Sultana duminica în urmă. După socotelile noastre, aveam să ne vedem în sîmbăta săptămînii viitoare. Aveam de dus lemn mult la vale, tre-

buia să descurc niște socoteli încurcate la capul călătoriei și să cumpăr o seamă de lucruri care se găseau cu greutate, și astea toate mă sileau să întîrzii atît de mult.

Acum urcam, ținînd malul apei. Mi-era foame. Eram obosit. Două lumînări mari de ceară, cîntărind fiecare trei ocale, pe care aveam să le aprind la nuntă, îmi făceau drumul și mai greu. Niciodată copacii ridicați pe umăr nu mă apăsaseră atît. E-adevărat că grija să nu le rup atîrna mult în oboseala mea. Nu credeam în eresuri, dar greutatea asta îmi stîrni bănuieli. Îmi veni în minte o credință a mamei : cînd lumînările de nuntă „se lasă greu" e semn de nenorocire. Soțul a cărui lumînare va arde la nuntă mai repede acela va muri întîi. Și iată-mă gata să iau în seamă nu știu ce glas lăuntric. Ca să-mi alung noianul ăsta de gînduri negre, mă oprisem în satul acela să mă odihnesc puțin, să-mbuc ceva și să mă veselesc nițel. Îl știam pe cîrciumar om vesel. Hai, dă-le dracului de gînduri negre !

Da, dă-le dracului ! Numai că se-ntîmplă uneori în viață că cele ce se petrec în jurul tău să nu le gonească.

Deschisei ușa cîrciumii. Înăuntru, șase țărani și cîrciumarul. Cum mă zăriră, toți șapte amuțiră. Dar prinsesem vorbele lor din urmă. Unul zisese :

— Bietu băiat ! E de plîns !

Pusei jos desaga, așezai lumînările și întrebai:

— Cine-i de plîns?

Cîrciumarul se-ndreptă, vesel, către mine:

— Bună seara, Spilca! Ei, merge, merge?

— Merge, Lache, zic eu, dar cine-i de plîns?

— Ei! S-a-ntîmplat o nenorocire prin partea locului: femeia unui cojan și-a rupt piciorul. Acuma o să trebuiasă să muncească el și-n locul ei.

Gîndeam: „Hm, de ce nu zic și ăilalți ceva? Și de ce se uită așa de ciudat la lumînările culcate pe masă?"

— Ce vă tot holbați atîta la lumînările alea? Lumînări de nuntă! Parcă n-ați mai fi văzut!

— Îs mari... făcu unul din țărani, ferindu-se de ochii mei.

— Da,'s mari...

— Și-or fi și grele...

— Destul de grele.

N-au mai zis nimic.

Încercai să-nghit puțină pîine, să beau o gură de vin. Nu mergeau pe gît. Mă ridicai și plecai.

Afară era aproape noapte. Mă odihnisem, dar lumînările tot grele erau. Degeaba le treceam dintr-o mînă într-alta. Și pîn-acasă mai era cale... Drumul, pustiu și desfundat. Urechile îmi țiuiau, cînd una, cînd cealaltă, semn că mă vorbea cineva de rău. Scosei briceagul, îl deschisei și-l lăsai să atîrne la șold, în dreapta. Dar era tare istovitor să tot iscodești cu privirea în jur! Briceagul, atîrnat de curea, îmi bătea pulpa la fiecare pas. Îl închisei

și-l pusei la brîu. Tocmai în clipa aceea, un țap, negru ca noaptea, sări din beznă la doi pași de mine, trecu drumul și se făcu nevăzut. Și cu toate că știam bine că-i un țap ca toți țapii, un țap adevărat, pe care stăpîn-său l-o fi căutînd peste tot, îmi spusei cu glas tare :

— Asta-i dracu !

Dădui să-mi fac cruce. Dreapta era grea ca de plumb. Mă gîndeam : „I-ucigă-l toaca ! El mă-mpiedică să-mi fac semnul crucii ! Și lumînările astea se lasă greu de nu mai știu cum să le țin !"

Vrui să-mi deschid din nou briceagul, dar n-am putut. Nu aveam putere în degete. Încă un semn al Necuratului ! Și era atît de neagră noaptea, că mă dureau ochii.

În cele din urmă, îmi pusei desaga jos și rezemai lumînările de-un copac de pe marginea drumului. Băgai atunci de seamă că apucasem pe-un drum greșit, alăturea cu-ăl bun ; copacii de pe margine păreau niște plopi tineri, drepți ca lumînările și-aproape tot atît de netezi ca și ele. Iar lumînări ! O pădure de lumînări ! Triste lumînări, stinse și negre.

„Nu, făcui în gînd, s-a zis cu mine-n noaptea asta ! N-am să mor zdrobit în vîltoare, ca un plutaș cumsecade ; am să mor de frică, ca o babă !"

Izbutii, totuși, să deschid briceagul și să fac de trei ori semnul crucii. Luai din nou în spinare

toată povara. Și iată-mă bălăcind în noroi, luînd-o de-a dreptul peste cîmp ca să ies la drumul bun. Deodată, zării doi ochi privind spre mine. Simții că mi se oprește inima-n loc. Scăpai din mîini și desaga, și lumînările. Urlai :

— Mamăăăă !...

Îmi răspunse un be-e-e-e și ochii lucitori pieiră.

Tîrziu, noaptea, asudat, plin de noroi, ajunsei. Casa Sultanei era numai lumină, ardeau o mulțime de lumînări. Văzui de departe tinda deschisă și plină de lume.

„Asta-i, îmi zisei, a murit tușa ! Acuma pricep eu de ce mi s-au arătat atîtea semne rele pe drum !"

Pe urmă nu mai pricepui nimic. Bătrîna era acolo în picioare, în odaia cea mare, tot făcînd și dregînd cîte ceva, cu ochii uscați, la rochia de mireasă a logodnicii mele, care sta întinsă pe cele două mese așternute cu fețe ca zăpada, gătită cu toate podoabele de nuntă, mai frumoasă ca totdeauna între lumînările acelea cu flacăra tremurătoare care-i luminau chipul alb, uscat de urmele morții. Genele lungi și bălaie nu mai clipeau ca fluturașii. Ochii ei cinstiți și luminoși nu mi-era dat să-i mai văd vreodată. Cununa de lămîiță era pusă pe fruntea-i palidă, pe care nădăjduisem să așez, duminica viitoare, în fața altarului, sărutul sfînt. Părul, desfăcut și dat în două, curgea de-a lungul trupului rece, amestecîndu-se cu beteala de

fire de aur, de nu mai știai care-i unul și care-i celălalt. În mîinile încrucișate pe piept ținea batista cu băncuța care se cere la „vamă", ca să i se deschidă poarta pe lumea cealaltă. Pe deasupra, lințoliul.

Și eu, Spilca, rămăsei înmărmurit lîngă ușă, privind la toate astea, ca toți ceilalți.

— Așa a fost scris, îmi zise mătușa ; de-altfel, sărăcuța, știa. Se aștepta. Mai alaltăieri, pe cînd aduna singură la fîn, pe cîmp, a venit *el*, pe neștiute, a tîrît-o în pădure și și-a bătut joc de ea. Micuța mamei, n-a putut să-ndure... Noaptea, nu știu cum a făcut, a topit gămăliile de la opt tocuri de chibrite, și a băut otrava. A murit aseară, după vecernie, fără să vrea să bea lapte, ca să verse. Așa a fost scris... Cel puțin o să se odihnească lîngă părinți. Poate-au chemat-o la ei... Morții nu vor să stea singuri...

Și, zicînd astea, bătrîna luă lumînările de nuntă, le desfăcu din hîrtie, le aprinse și le așeză la capul Sultanei, a cărei față se făcu și mai albă cînd cele două flăcări mari umplură odaia de strălucire. Apoi, îngenunchind, rosti cu glas limpede :

— Tatăl nostru carele ești în ceruri, facă-se voia ta...

Toți țăranii făcură ca ea. Numai eu, singur, în picioare, fără să scot o vorbă, îmi priveam logodnica, scăldată în lumină.

*

De șase zile trăiam ca o fiară sălbatică în codrul vecin cu conacul de pe moșia Bistrița-de-Jos, peste care domnea logofătul Costache, batjocoritorul Sultanei și al atîtor altora. Nu era chip să-l vezi. Nu știu dacă mîncam, dacă beam, dacă mă odihneam. Știu că hainele mi-erau zdrențe ; mîini, picioare, față, toate însîngerate de atîta umblat și alergat zi și noapte de la un drum la altul, prin desiș.

Codrul ăsta era destul de departe de locul nelegiuirii. Logofătul nu se temea. Pe-aici se-ntorcea din drumurile lui la tăierile de pădure, totdeauna singur și călare, totdeauna înarmat cu pistoale. Eu, drept armă, n-aveam decît ura, sîngele din mine, care clocotea la dorul răzbunării. Cuțitul nu m-ar fi ajutat mare lucru. Pentru ca să-l fac să-mi pice în mîini n-aveam decît o frînghie, ca s-o întind între doi copaci.

A șasea seară era ajunul celei dintîi duminici din Brumărel, duminica hotărîtă pentru nuntă. În loc să fiu în dîrdora celei mai îmbucurătoare zi din viață, stam într-un șanț, cu o frînghie în mînă, cu urechea ciulită, fără suflet, fără Dumnezeu, fără nădejde. Erau clipe în care nu mai știam nici eu cine sînt. Un țipăt sau un fîlfîit de aripi al unei păsări de noapte îmi scotea mintea din toropeală. Atunci, cel dintîi gînd era *el*. Mi-l închipuiam cum se apropie în trap sau în galop. Frînghia

întinsă în dreptul genunchilor calului îi curma goana. Calul se dădea peste cap. Dușmanul pica în mîinile mele. Săream pe el. Ce moarte crîncenă-i puneam la cale !

— Of, Dumnezeule ! De vei fi fiind și de vezi nedreptatea, lasă-mă să beau paharul ăsta, să mă răcoresc ! Apoi mă duc să-mi pun haina călugărească și-am să trăiesc numai cîntîndu-ți ție osanale !

Astfel mă rugam în seara aceea, și Dumnezeu îmi ascultă ruga.

Locul pe care mi-l alesesem era cel mai potrivit. Drumul, pînă s-o ia drept și fără povîrniș, să-ngăduie călărețului să dea drumul calului, făcea, puțin mai sus, un cot iute, strîmt și greu de trecut, ros de o gîrlă care-l tăia. Aici, călărețul era silit să descalece și să-și ducă calul de dîrlogi vreo două sute de pași. Îmi făcusem socoteala ca tocmai în timpul ăsta să dau de el, să văd, să nu ucid cumva în întuneric vreun nevinovat, deși eram sigur că alt călăreț să bată locurile alea decît logofătul nu era.

Peste pădurea de stejar se lăsase un amurg înnourat ; stăteam pitit în șanț, ascultînd murmurul gîrlei, cînd auzii un trap destul de iute frîngîndu-se scurt. Călărețul sări la pămînt. Calul strănută. Mă repezii, înnebunit de bucurie. Scurtînd prin locuri grele, în cîțiva pași căutai să mă apropii destul ca să zăresc statul mărunt al dușmanului meu, dar omul era acoperit cu totul de cal, pe

care-l lăsa să meargă singur, el rămînînd de partea cealaltă. Din ce pătrundeam mai adînc în codru, întunericul se făcea mai des. Trebuia, cu orice chip, să-l văd încă de pe-acum. Dacă apuca să iasă din drumul ăsta închis, îmi scăpa. Ce să fac ca să-l întîrzii ? Cea mai măruntă nebăgare de seamă putea să mă coste viața.

„Dumnezeule, gîndii, ăi fi tu ocrotitorul siluitorilor ?"

Și repede rupsei o crăcuță uscată. Trosnitura opri în loc și om și cal. O clipă, rămaseră încremeniți, fără să clintească, apoi începură din nou să coboare. Nu aflasem nimic. Atunci, tot mergînd pe urma lor, pe-aproape, trecui poteca prin spate. Dar întîrzierea asta le îngădui să se depărteze. Îmi pierdui capul, dusei două degete la gură și scosei un fluier puternic. Un foc de pistol fu răspunsul. Apoi o înjurătură. Era glasul logofătului.

N-a fost pe lume om mai fericit decît mine în clipa aceea ! Ca o fiară alergai în josul drumului și-l tăiai, legînd frînghia de-un copac și întinzînd de ea cu puteri înzecite de ură.

Clipele îmi păreau veșnicii, noaptea un iad. Și iată că în așteptarea asta neagră ca ura din mine, auzii dușmanul venind pe jos. Nu încălecase, venea bîjbîind, pe pipăite, trăgînd calul după sine, de frîu, și, desigur, cu pistolul pregătit să tragă. Dumnezeule fără inimă, la asta nu mă gîndisem ! O să dea de frînghie. S-a dus cu răzbunarea !

Scosei frînghia și m-aruncai cu fața-n jos în mijlocul drumului.

— Na, logofete! descarcă-ți pistolul în capul meu, trimite-mă la Sultana mea! Dar de nă-i nimeri, vai de tine!

Cu urechea lipită de pămînt, ascultai pasul măsurat al calului apropiindu-se, apoi începui să-l prind pe-al călărețului. Îmi acoperii fața cu brațul. Nu mai voiam să văd nimic. Nici nu mai suflam. Simțeam clipa osînditului, cu gîtul întins pe butuc, așteptînd să cadă securea. Nu de moarte mi-era frică, mi-era frică să n-o ia logofătul la fugă.

Ajunse, se opri. Făcu un pas, doi pași... Îmi simțeam mîna apucată de mîna lui. Mă ridică parcă zicînd :

— Hei, mă! Ești mort, rănit sau beat?

Nu i-am răspuns, dar dintr-o săritură îi prinsei brațele și trupul, îl strînsei, obraz lîngă obraz, cu răsuflările amestecîndu-se, amîndoi în genunchi. El strigă după ajutor, dar oasele-i trozniră, glasul i se stinse. Pieptul i se frînse-n două ca o scîndură și căzu pe spate.

Mînăstirea Pantelimon de la Muntele Atos : o cazarmă întărită în care sînt închiși șase sute de călugări. A fost zidită de împărăteasa Caterina a doua a Rusiei. În ziua tîrnosirii nu-i fu îngăduit împărătesei-ctitorițe să pună piciorul pe pămîntul

acela, unde nu calcă parte femeiască, oprită fiind pînă și la vite și păsări.

O cazarmă. Au tunuri pentru apărarea stareţului, a sfetnicilor lui și a bogăţiilor lor. Acolo stau ostași în anteriu, cărora, li se zice „frați", dar care tremură de mai-marii lor ca orice ostaș. Care-i prost și crede, cum eram eu pe-atunci, taie lemne, prinde pește, stoarce untdelemn din măsline, lucrează via, îngrașă claponi, se roagă pentru el și pentru cei deștepţi, care leorbăiesc despre fiinţa lui Dumnezeu, mănîncă de toate, beau de toate și-și descarcă bărbăţia la Karea, unde sînt femei care știu să-și ţină gura, sau între ei, ca între prieteni buni. Cei ce nu-s în stare să facă ce fac ăștia se canonesc în duhovnicească singurătate. Toţi nădăjduiesc la iertarea Mîntuitorului, care o împarte tuturor, pentru c-a fost răstignit.

Acolo m-am făcut eu haiduc !

MOVILĂ VĂTAFUL

— Movilă, vătaful !
— Poruncă !
— Vorbește...
— Eu ?...
— Da, tu... Faci parte și tu din sfetnicii mei. De ce te-ai făcut haiduc ? Vorbește pentru tine, vorbește pentru tovarășii noștri, de care tu ești mai aproape decît mine și care sînt mai aproape de tine decît de mine. Povestea ta trebuie să semene cu a lor. Vorbește, Movilă...

Un murmur de mulțumire se auzi din rîndurile haiducilor la acest semn de prețuire al căpitanului. Cu o mișcare a capului își dădură căciulile pe ceafă. Fețele li se înveseliră. Movilă, cam sfios, cam stîngaci, se ridică, dar te mișca frumusețea lui, neaoș românească, fața lui tăbăcită, privirea dîrză, sprîncenele stufoase care-i ajungeau pînă la urechi, bărbia neastîmpărată, tremurînd de forță. Îți plăcea, la vătaful nostru, mai ales nasul lui foarte mare, care în clipe de primejdie se umfla și

se ridica în vînt ca o trîmbiță. Rîdea rar, pe sub mustața lui stufoasă. Fruntea îi era însemnată, între sprîncene, de o brazdă adîncă, care stăruia și-n somn, și asta-i făcea pe haiduci să spună că Movilă visa fără-ncetare la potere și la răzbunare. Adevărate sau nu, spusele astea îl lăsau pe vătaf nepăsător. La ce visa, la ce gîndea nimeni nu se putea făli că știe. Om de cuvînt, măsurat, stăruitor la nevoie, Movilă nu-și dădea părerea decît după ce era sigur că „nu vorbește în vînt". Cît despre spovedanii, mai bine spăla rufele tuturor, cea mai silnică și urîcioasă treabă, care strica bucuria oricui.

De aceea toată lumea aștepta nerăbdătoare povestea lui.

POVESTEA LUI MOVILĂ VĂTAFUL

— Am ajuns haiduc fără să vreau.

La Stănești, aproape de Giurgiu, de unde sînt eu, eram moșneni. Taica moștenise de la părinți peste treizeci de pogoane. Aveam vite, vie, pomi roditori, pătulele erau pline de porumb, găini în curte berechet, nu lipsea nimic din ce se cere unei gospodării. Asta pentru că alde bunicu avusese norocul să fie vecin cu un boier cum rar întîlnești pe fața pămîntului. Pe boierul ăsta, dregător cu trecere mare l-am apucat și eu către sfîrșitul zilelor sale, cînd aveam vreo cincisprezece ani. Era bun și cu teamă de Dumnezeu. Cu toate că era de

viţă veche, scoborînd dintr-un strămoş care luptase sub Mircea cel Bătrîn, îi plăcea să intre în bordeiul cojanului, să stea de vorbă cu el, să-i vadă nevasta şi copiii, din care boteza cu zecile în fiecare an.

Eu sînt fin de-al lui. Movilă era numele unui frate de-al său, mort de holeră. Mă iubea, dacă pot să mă-ncumet să zic aşa, ca pe-un copil de-al lui, că semănam şi la chip, şi la fire cu frate-său. De Anul nou, toţi copiii, băieţi şi fete, fini sau nefini, ne duceam cu colindul, cu sorcova, să-i urăm un an bun. Ne primea pe toţi, cu chipul lui frumos şi plin de bunătate. Toată liota de copii săream pe el şi-l sorcoveam, strigînd ca nişte cotei flămînzi :

Sorcova, morcova,
Să trăieşti, să-mbătrîneşti,
Ca un măr, ca un păr,
Ca un fir de trandafir,
La anu' şi la mulţi ani !

În toată zarva asta, în pridvorul mare murdărit de opincuţele noastre pline de zăpadă, se ţinea drept ca un stejar, ridica braţele către cer, se ferea, glumind, de potopul de urări şi striga la rîndul lui :

— Şi eu, copiii mei, vă urez sănătate, belşug şi viaţă lungă. Apoi îşi chema chelarul : Fă bunătate şi umple traistele micuţilor ăstora cu nuci, cu moşmoane şi cu covrigi !

După aceea se aşeza pe divan şi noi ne perindam unul cîte unul prin faţa lui ; ne mîngîia şi ne

punea în mînuțele noastre înghețate cîte un galben de aur, darul lui de Anul nou.

În vremile acelea un galben nu era chiar lucru rar în casele de cojan. Dar pe ăsta fiecare îl păstra ca pe moaște.

Am văzut inima lui milostivă luînd seama la traiul de fiecare zi al țăranului. Nu putea suferi omul care bea din patimă, dar știa să ierte multe. Dacă se întîmpla ca vreun locuitor să sărăcească de tot, o chema pe nenorocita de nevastă, îi dădea un petec bun de pe pămînturile lui, cîteva vite și unelte să-și înjghebe o altă gospodărie. Cu cîrciumarii ducea război fără milă. Datoriile pe care le făceau oamenii la cîrciumar le ștergea cu de la sine putere. Și dacă vreunul din hrăpăreții ăștia se-ntrecea cu gluma în cămătărie, trimitea mumbașiru [1] de-l bătea la tălpi cu topuzul.

Cu puțin înainte de a muri, acest boier mare a venit la noi în casă — pentru cea din urmă oară. Se împlinea un an de la nașterea celui de al șaisprezecelea copil, toți sănătoși. Era finul lui și, după obicei, tata îl vesti că „i se va tăia moțu“, cinste care se cuvenea nașului. Îl vestiserăm din datorie, dar nu ne gîndeam că va veni, știind cît de multe treburi avea. Mare ne-a fost însă bucuria cînd un vătășel sosi în goana calului să ne spună că boierul vrea să taie moțul finului.

---

[1] *Mumbașir*, slujbaș însărcinat cu încasări și execuții fiscale.

Sărbătoarea fu de două ori mai mare. Maică-mea, ajutată de patru dintre fete, se apucă de pregătit bucate și de împodobit casa. Norocosul prichindel fu spălat, pieptănat, îmbrăcat ca o păpușă, și îi șterserăm nasul într-una pînă în clipa venirii nașului. Acesta sosi încărcat de daruri. Fu primit ca un vodă. Tata îi înșiră în față pe cele șase fete și pe cei zece băieți, din care cel mai mare avea douăzeci de ani, cel mai mic fiind în brațele maică-sii. Două surori și doi frați erau gemeni. Din șaisprezece, doisprezece erau finii boierului.

La masă mama era atît de fericită, încît spunea, bîlbîindu-se, fel de fel de năzbîtii, ba chiar călcă pe caftanul boierului și îi răsturnă paharul. Omul rosti atunci cuvintele astea, care mi-au rămas în minte :

— Să nu-ți pierzi niciodată cumpătul în fața unui muritor, oricine-ar fi el. Boier sau opincar, sîntem toți una pe lumea cealaltă. Pe pămînt nu-i mai bun unul decît celălalt. Și dacă „Stan" ține buzduganul domnesc și „Bran" se-ncovoaie sub jug, asta nu-i din vrerea lui Dumnezeu, ci-i din vrerea omului ; omul, care-i nedrept, și crud, și lacom. Împotriva unui asemenea om noi trebuie, chiar și cu prețul vieții, să ne răsculăm și să-l zdrobim, pentru că răutatea nu e de la Dumnezeu.

Despre cuvintele astea aveam să-mi amintesc nu mai tîrziu decît în luna de după moartea acestui boier. Feciorul-său, singurul moștenitor, veni din

străinătăţi să-şi ia averea în stăpînire. El fu omul nedrept, crud şi lacom despre care vorbise boierul bătrîn.

Cînd trecu prima dată prin sate, noi nu ştiam cu cine vom avea de-a face; îl primirăm cu toată cinstea cuvenită moştenitorului unui părinte pe care-l plîngea toată lumea. Trecu în trăsură, dispreţuitor, ne ţinu departe, nici măcar nu vorbi cu bătrînii, iar de întins mîna, cum făcea tatăl său, nici vorbă. Era însoţit de un ispravnicel şi tot ce făcu fu să ceară desluşiri despre avutul fiecărui locuitor şi să-şi însemne totul într-un catastif mic. Drept urmare, se îndoi haraciul în aur pe care-l plătea fiecare casă paşei de la Rusciuc.

Haraciul ăsta ajunsese o datină: îl ştiam şi-l plăteam din tată-n fiu. Boierul ăl bătrîn aduna partea noastră, mai punea de la el încă p-atît şi trimitea totul despotului de peste Dunăre, ca să ne dea pace. În felul ăsta noi fuseserăm feriţi de toate încălcările şi prădăciunile care pustiau alte ţinuturi dunărene ce nu-şi plăteau îndatoririle faţă de atotputernicul tiran.

Era ştiut că nici un boier nu plătea haraci, nici sultanului, nici vistieriei lui vodă şi nici vreun alt fel de bir. Era ştiut că-s scutiţi de orice dajdie. Dar de vreme ce bogatul nostru ocrotitor luase, din voia lui, asupra sa jumătate din haraci,

țăranii primiseră această milostivire ca un lucru drept și de la sine înțeles, pentru că, cinstit vorbind, de ce unul care are treizeci de pogoane de pămînt trebuie să plătească toate birurile, și unul care are treizeci de mii să n-aibă de dat nici măcar un gologan la toate haznalele astea, mari și mici? Așa gîndea un om înțelept cum fusese bătrînul boier; și din pricina asta viața fericită a părinților noștri o împărtășiseră pînă și cei mai nevoiași dintre locuitori, pînă și țiganii robi care munceau pămînturile boierului. Chiar și cu amărîții ăștia cumpărați și vînduți ca niște vite se purta omenește. Boierul pedepsea aspru pe oricine-ar fi trecut peste marginile puterii lui; veghéa singur ca hrana lor să fie bună și destulă; cînd erau bolnavi, le credea. Și asta îmi aduce aminte de o întîmplare înduioșătoare.

Într-o vreme bîntuia o molimă. Ducîndu-mă, într-o dimineață, la conac să iau împrumut o grapă mare, ajunsei acolo tocmai la vremea cînd boierul cerceta starea robilor. Firește, fiind molimă, mulți țigani spuneau că-s bolnavi. Ca să-i poată prinde, logofătul scornise un clenci cu care nu dădea greș niciodată: le dădea de băut rachiu, știind că „țiganul doar dacă-i mort nu bea“. Bolnavii mincinoși cădeau în capcană, beau și erau trimiși la muncă. Dar în fața boierului logofătul n-a cutezat să „facă proba“. Un țigan, prăpădit de boală, se perpelea în soare și se văieta cu capul în mîini. Cînd ajunse

boierul în dreptul lui, i se aruncă la picioare, şi boierul îl întrebă :

— Ce-i cu tine ?

— Sînt bolnav, stăpîne !

— Nu-i bolnav, se face, zise logofătul.

— Mă fac ? strigă bolnavul ; ascultă, dă rachiu să beau, și-ai să vezi că n-am să beau !...

Vorba lui deschisă îl mişcă pe boier.

— Vrei să te slobozesc ? îl întrebă pe ţigan.

— Să mă slobozeşti ? făcu ţiganul speriat. Mă goneşti, stăpîne ? Și un' să mă duc ? Să sar din lac în puţ ?

Depărtîndu-se, boierul dădu din cap şi spuse, ca pentru sine :

— Vai de capul nostru ! Dai drumu la o vită, se descurcă ; o făptură omenească cată să se vîndă din nou !

Iată omul căruia aveau să-i mulţumească buna lor stare zece sate, şi poate chiar tot ţinutul, într-o vreme de grele suferințe pentru ţară. Boierul ăsta a fost unul dintre cei de pe urmă care să cinstească numele de român. Își iubea neamul, trăia în sînul lui, se-mpărtășea din bucuriile şi necazurile lui.

Moștenitorul n-a călcat pe urmele lui taică-său. Ne socotea prea fericiţi. Cu toate că era bogat de putea mînca aur cu lingura mare, lăcomia lui n-avea margini. Străin de inima și limba neamului lui (vorbea româneşte anevoie), ros de viaţa destră-

bălată pe care o dusese în Apus, el apucă pe urmele celor — români sau venetici — pentru care țăranul era doar o vită de povară, o vacă de muls.

La tulburarea iscată de îndoirea haraciului, bătrînii ținutului se adunară în casa preotului din Stănești. Eram și eu pe-acolo, tînăr încă, nici mustața nu-mi dăduse, și-i văd, parc-ar fi ieri, cu fețele lor îngîndurate, cu chicile albe căzîndu-le pe umeri. Ne-au spus îndată că s-a dus cu vremurile de pace și de fericire :

— Vindeți-vă vitele ! Nu mai arați și semănați decît atît cît vă trebuie pentru voi. Făceți-vă care mari cu coviltir, cum făceau bătrînii noștri, și țineți-le gata să înjugați la ele cîte patru boi voinici, să vă-ncărcați copiii, nevasta și lucrurile mai de preț. Voi, ăștia tinerii, o să luați calea muntelui. Cei ce vor rămîne vor cădea în robie. Noi, bătrînii, ne-om duce unde nu este durere, nici întristare... Facă-se voia Domnului !...

Se făcu voia Domnului : proprietarul cel tînăr dădu moșia în arendă unui grec, care ajunse pacostea ținutului. În mai puțin de un an, toți dregătorii mai mărunți, oameni de prin partea locului, fură schimbați cu un stol de fanarioți, mai lacomi de sînge decît ploșnițele în casă pustie. Fu ca o ploaie de lăcuste pe cîmpul cu rod. Mutre plumburii, lihnite, cu ochii însîngerați răsăreau în fiecare zi pe la porțile oamenilor, bolboroseau o românească neînțeleasă, speriau femeile și copiii. Ve-

neau totdeauna cu lefegii armaţi, totdeauna cu firman domnesc. Cloncanii ăştia hămesiţi străbăteau satele şi cereau fel de fel de biruri : ialoviţă şi goştină, vinărit şi ţuicărit, grînărit şi cîte şi mai cîte. Apoi iar, pe rînd, pomet, desetină, bir pe pescuit, pe vînat, pe viermi de mătase, pe lînă, cereau stupăritul, cereau taxe pe moara de ulei, pe ferestre şi uşi, pe hornuri...

Piereau vitele ziua-n amiaza mare. Începură să vină potere — chipurile, să prindă hoţii. Trebuiau găzduiţi şi hrăniţi poteraşii. Fiarele astea necinstiră pe cele mai frumoase dintre fetele noastre. Am trimis jalbă la Divan. Jăluitorilor li s-au sfărîmat oasele cu topuzul.

Atunci de-abia am aflat noi că grozăvia care începea să se dezlănţuie în ţinutul nostru era de mult stăpînă pe toată Ţara Românească, fie că era cîrmuită de greci sau de români. Dacă n-o aflasem mai devreme, a fost din cauza străduinţelor, grijii şi obrazului răposatului boier. Fiu-său, ajuns şi el sfetnic al Divanului, negustorea cu sîngele şi sudoarea neamului, vindea dregătoriile la mezat şi lăsa frîu liber cumpărătorului să-şi scoată banii cum poate. Ba mai mult, cu ştirea lui, arendaşul băga plugurile pe pămîntul nostru, păşindu-i prea puţin de pietrele de hotar şi de hrisoavele noastre. Ştia el că la jalbele pe care le-om trimite la Divan părtaşul lui va răspunde cu topuzul.

*

După trei ani nu mai cunoşteai ţinutul nostru. Grozăvenia asta, numai ea, făcuse mai mare prăpăd decît molimele, seceta, focul şi viiturile mari, toate la un loc. Locuitorii tăiaseră şi arseseră aproape toţi pomii roditori. Păsările cîntătoare şi berzele nu se mai arătau. Nu se mai auzea bîzîitul albinelor. Nu mai vedeai paturile mari şi albe acoperite cu mii şi mii de viermi de mătase rozînd la frunze de dud. Nici cirezi de vaci întorcîndu-se seara de la păşunat. Nici nunţi pline de veselie, ţinînd cîte o săptămînă întreagă, nici botezuri unde pînă şi trecătorii erau poftiţi să mănînce curcan fript şi să bea vin ; nici pomeni nu mai vedeai ! Neuitatele nopţi de toamnă din copilăria noastră, petrecute cocînd pe jăratec păpuşoi de lapte şi ascultînd greierii, semănau acum cu un priveghi. Ţăranul, şi cel mai cumpătat, dacă-şi vedea pămîntul pierdut, familia necinstită, cădea la băutură, îşi pierdea timpul în puzderia de cîrciumi, răsărite ca ciupercile după ploaie. Topuzul, altădată sortit negustorilor necinstiţi şi cămătarilor, zdrobea toată săptămîna oasele datornicilor care nu mai erau în stare să plătească, lăsîndu-i în cîrji tot restul vieţii. Pe alţii îi spînzurau de picioare, cu capul în jos, şi-i afumau cu ardei roşu aruncat pe jăratec. Li se puneau ouă răscoapte la subsuoară. Le strîngeau în cleşte vîrful degetelor, le înfigeau ţepuşe sub unghii.

Rămăsesem în casă înjumătățiți. Cum noi eram socotiți mai cu stare, urgia păgînilor se năpustise asupra noastră cu sălbăticia năvălitorilor. Taica muri bătut cu topuzul și înăbușit cu fum de ardei. Cei trei frați mai mari fură uciși pe cînd încercau să-l scape. Două surori pieriră într-o bună zi fără urmă. Alte două, răpite și silnicite, s-au întors acasă după șase luni, bolnave de oftică, și căzînd la pat nu s-au mai sculat niciodată. Cel mai mic s-a înecat dintr-o nenorocire. Și-așa, la douăzeci de ani, ajunsei cap de familie, cu cinci frați, două surori și o mamă care nu se oprea din plîns nici zi, nici noapte.

Și-acum ne-ajunse cea mai mare dintre toate nenorocirile care pot lovi pe un român, nenorocire pe care bieții oameni o așteptau de altminteri și care ne lovi din pricina neplății haraciului către pașa de la Rusciuc : hoardele turcești, slobozite de tiran, năvăliseră în țară.

Știți că țăranul nostru aduce mult cu cîinele. Lovituri de picior, zile întregi fără mîncare, astea nu-l fac să-și piardă nădejdea dacă-i lași colțul lui, vatra lui. Vatra asta poate să fie rece, pustie : casa fără ferestre, curtea fără zaplaz, ursita fără-ndurare, el stă, dă tîrcoale-n jur, mai cîrpește pe ici, pe colo, se frămîntă, nădăjduiește. E culcușul lui. Dar din ziua în care ursita îl silește să-și lase culcușul ăsta și să plece-n lume — fie chiar o lume de-un neam cu el — din ziua aceea s-a dus cu credința în Dumnezeul strămoșilor lui.

Într-o dimineață tristă de Prier, fără cîmpii întinse arate și fără zvonul ciocîrliei, un om cu capul gol, în zdrențe năvăli în goana calului în sat, strigînd lumii :

— Oameni buni ! Fugiți ! Fugiți repede ! Vin turcii ! Din zori trec Dunărea la Zimnicea și vin încoace ! În drumul lor adună tot ce-a mai rămas, ucid bărbații, necinstesc femeile, ard casele ! Dați vestea mai departe și fugiți ! Eu mă-ntorc la mine-n sat. Amar de cei ce nu se vor băjeni pînă-n seară !

Deznădejdea țăranilor n-ar fi fost mai cruntă de le-ai fi spus că vine Dunărea mare să-i înece cu valuri cît casa. Femeile alergară după copii, bărbații ridicară pumnii la cer :

— Doamne-Dumnezeule ! Cu ce-am păcătuit, să ne lovești așa !

Clopotele de la biserică începură a suna într-una: dangăt trist de înmormîntare, amestecat cu bocetele femeilor, cu blestemele bărbaților, cu plînsetele copiilor, cu lătratul cîinilor înnebuniți de nebunia stăpînilor. Se tăiau purceii și păsările ca să se facă de-ale gurii pentru drum. În ceaune mari se fierbea mămăligă pentru bejenie, aproape fără sare, să țină la sete, pe Dumnezeu știe ce drumuri fără apă. Tot mestecînd-o, femeile lăsară să pice în ea destule lacrimi sărate.

Din multe case lipsea bărbatul sau era schilod. Trebui să le venim în ajutor, să punem mîna la-n-

cărcat. Cei mai fericiți în această nenorocire fură cei ce n-aveau nimic de încărcat, nici car, nici vite. Își luau desaga și bîta și porneau.

Satul arăta cum nu-l mai văzuse nimeni de-o seamă cu noi. Toate casele se goleau ca de foc, dar nu ardea nici una. Nevestelor nu le venea să lase nimic din lucrușoarele pe care cu atîta trudă le adunaseră și îmbulzeau carele peste măsură. Bărbații aruncau ce li se părea de prisos. Izbucneau certuri. Se mai lăsa și cu cîte o femeie păruită. Preotul alerga din casă în casă, îmbărbăta pe cei slabi, domolea pe cei apucați, îmboldea pe întîrziați. Bătrîn și încercat de multe nenorociri, fusese totdeauna om de inimă ; în ziua asta chiar că părea trimisul lui Dumnezeu. Cu capul gol, cu părul alb împletit în coadă și strîns la ceafă într-un conci, cu poalele antereului prinse-n brîu, cu fața luminată de focul credinței, străbătea satul ca un tînăr și în fiecare ogradă striga :

— Primiți ce ne trimite cerul ! Sîntem în săptămîna patimilor : amintiți-vă de patimile Mîntuitorului ! Eu le primesc împreună cu voi... Nu vă părăsesc... Voi fi în capul băjenarilor pe calea Golgotei noastre.

Și fu.

Către amiază alaiul se urni din loc. În frunte, carul cu preotul, ca o biserică pe roate. De coviltirul lui era agățată crucea care șaizeci de ani stătuse în odaia părintelui. Acesta, îmbrăcat în odăj-

dii, cu cădelniţa într-o mînă şi în cealaltă cu crucea împodobită cu pietre scumpe, a bisericii, dădu semnul plecării, mergînd în faţa boilor lui, voinici şi bălani. Feciorul său, singurul copil, care venind pe lume costase viaţa maică-sii, preoteasa, ducea boii cu o funie legată de coarne.

După carul acesta bisericesc, urma gloata băjenarilor pedestraşi, cu desaga la spinare şi toiagul în mînă ; apoi căruţele caselor al căror bărbat era schilod, apoi văduvele şi orfanii. Şi după aceea cei mai puţin încercaţi, care aveau fiecare un bărbat zdravăn sau chiar mai mulţi între ei.

Toate carele erau încărcate să se rupă şi acoperite cu coviltir. În afară de ce era al lui, fiecare primise cîte ceva de pe la vreun vecin mai amărît, care trebuia să meargă pe jos : velinţe, veşminte, lăzi, saci cu mălai. Pe la oblîncurile carelor se vedeau atîrnînd ştiuleţi de porumb uscat, pentru cîini, cînd n-or mai avea nimic altceva să le-arunce. Sărmanele fiinţe, credincioase omului — spre deosebire de pisici, care nu presimţiseră nimic şi rămăseseră în casele pustii — prinseseră repede frică, ghiciseră prăpădul şi porniseră o dată cu stăpînii. Acuma, feriţi, sub car, între roţi, parcă dîndu-şi seama de nenorocire, mergeau trişti, cu capul plecat, cu coada între picioare, cu urechile pleoştite, asurziţi de scîrţîitul osiilor neunse, cu toată dihoniţa cu unsoare ce se bălăbănea batjocoritoare în crucea carelor.

Țipetele copiilor, suspinele femeilor, înjurăturile bărbaților care mergeau pe jos și adunau ce mai cădea de prin căruțe, asta era tot ce mai rămăsese din viața unui sat dintre cele mai înfloritoare altădată din ținutul nostru — viață de țigani astăzi, rătăcind cu șatra pe drumuri fără țintă. Și toate astea, din vina unui singur om, a unui boier, a unui român ce se trăgea dintr-un strămoș vestit. Îmi aduc aminte de vorbele rostite la masa noastră de mărinimosul tată al acestui fiu neomenos : Împotriva omului nedrept, crud și lacom trebuie să te scoli și să-l zdrobești... Mișelia nu-i de la Dumnezeu...

Eu hotărîsem ce-aveam de făcut, dar mă dusei totuși să cer sfatul celui ce se pusese în fruntea băjenarilor, bătrînul preot, căruia îi pomenii și de vorbele rostite de boierul răposat.

Umblam de vreo șase ceasuri și ne aflam la întîiul popas mai lung, pe înălțimile de la Călugăreni, de pe care se vede Dunărea. Noaptea cădea grea, mohorîtă, ca soarta noastră. Fiecare car își avea o făclie aprinsă... Fiecare suflet își căta un reazim... Cîinii înșiși cerșeau o privire mai blajină... O femeie și-l gonea pe al ei lovindu-l cu piciorul. Sărmanul se depărta puțin în noapte, se oprea, privea umilit, nu pricepea nimic. Preotul văzu ce se petrece și se întristă, ca și mine :

— De ce-l alungi, fata mea ?

— Pentru că n-am ce să-i dau să mănînce, nici măcar un știulete de porumb !

— Dar el nu-ți cere de mîncare... El vrea doar să vină după tine... Ai tu inimă să nu-i lași mîngîierea asta ?

La vorbele părintelui femeia izbucni în lacrimi. Îl luai pe preot deoparte și-i mărturisii hotărîrea mea de a pleca în haiducie :

— Mă duc să-l răzbun pe tata, pe frați, pe surori... Și pe încă alți... mulți...

— Și cine fi-vor cei pedepsiți ?

— Toți ! Ce-or fi : români, greci, turci, toți cei ce sînt nedrepți, cruzi și lacomi.

Bătrînul nu-mi răspunse. Sta drept în noaptea neagră, ochii îi erau pironiți la Dunăre, către sat, către biserică, în timp ce barba lui mare flutura în vînt. Își întoarse încet capul către luminile tremurătoare ale făcliilor agățate de căruțe și rămase pe gînduri. În clipa aceasta se iviră flacări în zări, slabe la început, apoi din ce în ce mai întinse. Îl atinsei pe umăr :

— Privește, părinte : ard Putineiul și Stăneștii !

Tresări ca trezit din somn și privi pîrjolul în zarva bocetelor care porneau din toate careie. Atunci, punîndu-mi amîndouă mîinile pe umeri, preotul îmi zise cu glas înăbușit :

— Du-te, fiul meu, dute-n haiducie ! Și pedepsește-i pe mișei ! Cu-adevărat : mișelia nu-i de la Dumnezeu.

După ce mi i-am dus pe-ai mei la loc sigur, luai drumul codrilor. Dar, în cincisprezece ani de haiducie, sub porunca lui Cosma, n-am pedepsit decît mişei mărunţi. Cei mari stau încă pe picioarele lor.

Şi, Doamne, nu vreau să mor pînă n-oi tăia şi eu ciozvîrta mea din ei!

. . . .

Toţi haiducii se ridicară:

— Trăiască Movilă! Să-ţi ajute Dumnezeu să-i dobori! Şi de n-o vrea Dumnezeu, te-om ajuta noi!

IEREMIA, FIUL CODRULUI

În tăcerea tuturor, Floarea Codrilor mă măsură cu nelinişte în ochi, dar cu duioşie :

— Ieremie, fiu al codrului ! Fiu al lui Cosma şi fiul meu : între haiduci, naşterea nu dă nici un drept de-ntîietate, nici hatîr, decît acela de a fi în rîndul întîi la luptă. De aceea tu n-ai să faci aici pe beizadeaua. Dacă te număr printre sfetnicii mei cu toată vîrsta ta fragedă, e numai pentru priceperea şi curajul tău. Pe sîngele tău ne vom bizui noi în ceasurile de slăbiciune prin care vom avea de trecut.

Cine eşti, ştim cu toţii. Spune-ne ce gîndeşti, ce crezi.

Mă ridicai : puţin cam mîndru de cele ce mi se puneau în seamă, puţin cam ţanţoş de cele ce nu mi se îngăduiau, foarte încîntat de ceea ce eram.

Drept e că beizadea nu eram, dar aveam ce-aş fi avut nevoie ca să fiu. Şi cu neamul mare e la fel : Cosma fusese sultan din cap pînă-n picioare.

Trei lucruri îl născuseră pe Cosma și aste trei i-au născut și pe sultanii din toate vremurile, anume : firea semeață, haremul și nepăsarea. Din așa unul mă trăgeam și eu. Începui deci să povestesc.

POVESTEA LUI IEREMIA

— Spuneți că știți cine sînt. Nu știți nimic.

Sînt haiduc născut iar nu făcut. Mama mi-i codrul. Viața : libertatea. Copilaș de doi ani, m-a găsit Cosma pe-o cărare neumblată. Nu plîngeam, eram doar uimit. Cosma m-a pus în desagă și m-a hrănit cu zeamă de carne și cu vin. La șase ani înotam ca un pește, la unsprezece am tras pentru prima oară cu flinta (și m-a durut rău falca), la doisprezece am înfruntat potera și-am căzut prins.

Cei doi ani de cumplită robie au fost ucenicia vieții. Da : rob la curtea arhontelui Samurakis, învățai să cunosc lumea. Și ce gîndeam pe vremea aceea, ce gîndesc și astăzi, zău, n-o să vă facă multă plăcere.

Mai întîi de toate, dragostea mea de libertate, de a fi de capul meu, mă poate duce la nerecunoștință. Nu vreau să datorez ceva cuiva, orice-ar fi, oricui ar fi. Mi-a fost dată viața fără să fiu întrebat. Și dacă cei ce mi-au dat zile s-au putut bucura de toate bucuriile mele, n-au putut să-ndure nici cea mai mică din suferințele mele. Cînd

am fost rănit, Cosma m-a lăsat și a fugit. Puteau să mă ucidă, el ar fi trăit mai departe. A și trăit, în timp ce eu, la arhonte, muream cu zile. Robia mea, mai rea ca moartea, nu l-a împiedicat nici să mănînce cît patru, nici să gonească după femei ca un cotoi.

Același lucru cu maică-mea ; întîmplările vieții o aduseseră în casa care pentru fiul ei era iadul pe pămînt, dar ea trăia acolo ca o crăiasă. Și erau, totuși, părinții mei. Eram fiul lor. De ce al lor, și nu al oricăror altor oameni de pe pămînt ? Pentru că le-ar fi plăcut să mă știe mai bine în libertate decît în robie ? Dar care-i ființa omenească care să-și poată zice om și să nu vrea să-și știe semenul său sănătos în loc de bolnav sau întreg la trup în loc de schilod ? Cred, după capul meu, că e cea mai mică virtute a unui om, și cu asta basta, pentru că despre celelalte, ăl căruia i se taie capul, numai ăla simte.

Atunci, de ce se face atîta gălăgie cînd e vorba de rubedenii. Eu nu văd să fie între părinți și copil legătura care-i între cap și trup. Iar celelalte nu sînt decît înșelătorie. Nu mă sinchisesc de ele. Nu-mi place să fiu păcălit, cum sînt păcăliți copiii înfiați.

Asta, despre rubedenii.

Tot atît de puțin milostiv sînt și cu poporul pe care vreți să-l liberați sau să-l răzbunați. Și în treaba asta inima mea nu simte nici un fel de avînt.

Nu este nici o legătură între mine și turma omenească ce behăia la curtea arhontelui Samurakis. Sînt haiduc pentru mine, nu pentru semenii mei. Ei n-au decît să se facă dacă nu-s născuți haiduci. De-altminteri, mă și întreb : cum să te poți face haiduc pentru semenul tău ? O vorbă românească zice : Omului poți să-i iei cu sila, da' să-i dai cu sila nu poți. Și mai e o vorbă : Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă.

Faceți voi cum n-a făcut popa : tocați pentru surzi cît v-o plăcea. Și dacă vă trage inima, tocmiți-vă haiduci cu ziua la vreun rumân care are doar atîta putere cît să se scarpine cînd îl mănîncă-n cap. Voi poate ăți fi apostoli. Eu, unul, n-am nici o poftă să fiu.

Dar am să vă dovedesc, totuși, că am avut și eu dorința s-ajut omul căzut.

Cînd văzui că se scurge un an și Cosma nu dă semne de viață, că nu face nimic să mă scoată din robia arhontelui, îmi intră în cap un gînd smintit : să semăn răzmeriță printre robi, să-i ridic, să năvălim peste paznici în timpul nopții, să dăm foc la casă și să fugim cu toții în codru !

Îmi ziceam : oamenii ăștia, ca și cea din urmă vită de povară, fără doar și poate că vor mai bine libertatea decît robia. Sînt mișei, e știut, dar dacă

vine unul în fruntea lor și-i îndeamnă, or să meargă. Eu am să fiu capul lor.

Of, ce vis frumos ! Vedeam straja pusă pe fugă, palatul numai ziduri fumegînde, pe arhonte la picioarele mele, rugîndu-se să-i las viața. Toată țara în picioare în fața isprăvii ăşteia fără pereche. Cosma, uluit, umilit. Eu, haiduc vestit, la paisprezece ani !

Știam că era în joc viața mea, dar viața asta de rob la o curte cu ziduri înalte nu-mi ținea de cald. Zi și noapte am rumegat în gînd isprava, care ajunsese ținta vieții mele. În cele din urmă, după o săptămînă de frămîntare, mă hotărîi să deschid vorba despre ea cu doi oameni aleși pe sprînceană. Erau două slugi de la grajd, băieți dezghețați, nu prea slugarnici, răzvrătiți ca și mine. Puneam oarecare preț pe ei. Fuseseră singurii care-mi plînseseră soarta cînd căzusem prins și ascultau cu lăcomie poveștile mele despre haiduci. Credeam că-i cunosc.

De cum pricepură despre ce era vorba, se făcură, sărmanii, albi ca varul, fețele li se lungiră, își fereau ochii înspăimîntați de ai mei ; cel mai îndîrjit dintre ei cuteză să-mi spună :

— E primejdie mare... vom fi aflați și spînzurați. Tu nu-i cunoști pe oamenii de-aici. Toată lumea se roagă pentru sănătatea stăpînului care le dă de mîncare, care are grijă de toți. Nu poți porni la vreo ispravă cu oameni care zic : rău cu rău, da' mai rău făr' de rău. Și asta în fiecare zi.

Minte de robi născuţi... Căzu cerul pe mine. Mă închisei în bordei şi mă lăsai cuprins de deznădejde.

A doua zi pe la prînz mă chemă arhontele să-mi spună că ştie despre încercarea mea de răzvrătire. Închipuiţi-vă cît de uluit eram. Zise :

— Sărman copil ! Te plîng, dar n-am ce-ţi face !

Îngăduinţa asta boierească, mila asta îmi înverşunară scîrba faţă de scursoarea omenească. Îi răspunsei :

— Da, am vrut să te bag în lanţuri şi să te tîrăsc în faţa lui Cosma, dar asta n-o poţi face decît cu oameni liberi, nu cu robi !

Şi, înfuriat de liniştea lui, smulsei două pistoale din peretele odăii în care ne aflam şi mă aruncai la fereastră, să trag în gloata de nesimţiţi adunaţi în curte. Arhontele mă opri, zîmbind :

— Ce vrei să faci ? Să-i sperii ? N-ai nevoie de pistoale. Priveşte !

Privii. Îşi luă fesul brodat tot cu aur, puse în el o bucată de cristal şi-l aruncă în furnicarul de robi. Cînd căzu fesul în mijlocul curţii, parc-ar fi căzut o ghiulea ; toţi îşi acoperiră faţa cu mîinile şi o luară la fugă care-ncotro. Strigau :

— Feriţi ! S-a mîniat stăpînul !

— Vezi ? îmi zise arhontele, dosit după perdea. Nici măcar cu robi nu porneai la război împotriva mea, porneai cu nişte vite ! Şi chiar vite sînt. În hrisovul meu de stăpînire scrie : patruzeci de mii

de pogoane de pămînt, două mii de capete de cornute, patru sute de robi. Cam tot aia-i. Iată de ce ziceam adineauri că te plîng : cel ce se pune în fruntea unei turme de vite furioase nu-i o căpetenie, e văcar. Or, tu ești haiduc, iar haiducii-s viteji. Dracu să-i ia pe toți, nu mi-s dragi, dar nu pot să nu pun preț pe ei și să nu mă tem. Cum crezi tu că m-aș teme de oameni care se sperie de fesul meu ? Zău, mă mir de prostia ta. Dacă n-aș avea pentru tine prețuirea pe care o am pentru orice viteaz care știe să înfrunte moartea, te-aș da pradă fiarelor ăstora. Te-ar sfîșia într-o clipită. Află asta de la un zbir : nu le cere robilor să se bată pentru un vis ! Cere-le să moară de frică, și mor toți. Asta face toată puterea sultanilor, și a lui vodă, și a arhontelui Samurakis. Hai, du-te în bordeiul tău și așteaptă-ți ceasul vitejește. O să vină el...

Plecai, umilit, și-mi așteptai ceasul. A venit, după cum știți, dar din voința vitejilor.

De atunci m-am lecuit de visul care leagă soarta oamenilor liberi de a robilor. Nu sîntem făcuți toți dintr-un aluat. Cel ce îndură mai ușor jugul decît pierderea libertății rămînă la jug : eu unul, n-am să mă duc să-l scot. Libertatea trebuie apărată și eu urăsc și disprețuiesc la fel și pe asupritor, și pe cel ce se teme să-și apere libertatea.

Nu-s haiduc decît pentru haiduci !...

UN HAIDUC

— Ba eu, eu m-am făcut haiduc ca să-i apăr pe robi !

Vorba asta neașteptată venită din rîndul tovarășilor noștri făcu să se îndrepte toate privirile într-acolo. Un om se ridicase în picioare :

UN HAIDUC

Era cel mai vîrstnic dintre noi, putea să ne fie staroste, dar nimeni n-ar fi zis, pentru că chica lui bogată, de un negru ce sclipea în albastru, n-avea decît puține fire cărunte. Strivea sîmburi de măslină cu dinții. Mergea, drept, de se cutremura pămîntul. Trecutul lui era al unui om neînvins.

Era mirare în ochii care-l priveau, și el răspunse astfel :

Aş vrea să răspund acestui flăcău atît de mîndru de neamul lui şi care nu vrea să apere decît libertatea haiducilor.

Sărmanii robi! Le plîng ursita. Nu-şi vor găsi aşadar sprijin nici măcar la apărătorii tuturor obijduiţilor? Şi cînd te gîndeşti că ei se roagă lui Dumnezeu pentru toată lumea: pentru stăpînii lor care-i zdrobesc, pentru haiducii carè-i batjocoresc. Atunci pesemne că-i adevărat că numai inima robului ştie ce-i mila, că numai ea ştie să ierte!

După o săptămînă de trudă crîncenă, duminică robul mai poate încă să rîdă, să cînte, să joace. După o viaţă întreagă de nădejdi spulberate pe pămîntul ăsta, ştie să se mîngîie crezînd într-una mai bună în ceruri. Pizma şi ura nu-i otrăvesc viaţa prea mult; ca şi cîinele, la o vorbă bună a stăpînului, uită şi lovituri, şi nuia. Uită şi că boierii-s stăpîni pe cîmpuri, haiducii pe codri, şi că el dă şi unora şi altora şi grîu pentru pîine şi carne pentru pofte.

Zău că te-ntrebi ce le-o mai fi trebuind boierilor ca să fie mai buni şi haiducilor ca să-nveţe să ierte!

Iată un fiu al codrului care se-mpăunează cu numele de haiduc, dar care ar fi putut tot atît de bine să se fi născut şi într-un palat. Codrul, care luptă zi şi noapte cu furtunile, cu iedera şi cu ca-

riul, „codrul frate cu românul“, nu l-a învățat nimic, nici despre luptele lui, nici despre frăția lui, și chiar nimic despre mărinimia lui. De ce să mai fii mîndru de neamul tău atunci? De ce să te mîndrești cu mama asta roabă care dă, fără să se tîrguiască, oropsitului, ca și nelegiuitului, umbră și căldură, hrană și adăpost, dacă-i numai pentru ca s-o împroști cu batjocură și să o lepezi în seama năvălitorilor? Codrul e marele rob care trăiește ca să facă fericiți niște oameni nerecunoscători: pentru darurile lui fără număr, n-are parte decît de nerecunoștință, de la copilul care-i rupe un lăstar fraged, de la vita care-i paște mugurii, pînă la oaspeții înaripați, care-l acoperă de găinaț, și cerul, care-i aruncă trăsnete. Totuși, ca și turma omenească, disprețuită de Ieremia, nu se oprește nici o clipă din lupta cu viața dușmănoasă care-l pradă, nu șovăie o clipă să-l slăvească pe Dumnezeu, Dumnezeul ăsta care e mai bun cu păduchele decît cu cea mai măreață din înfăptuirile sale.

Așa-i: pe cînd mărăcinele e-narmat cu spini nenumărați ca să-și apere viața lui amărîtă și fără rost, codrul, supus rostului său pe lume, își împlinește soarta; vîrfurile lui doinesc slavă cerului chiar cînd securea îl izbește la rădăcină.

Ieremie! Haiducul care-ți vorbește acum e copilul unei roabe făcut cu un fecior de boier (pen-

tru că vei fi știind și tu că boierii sînt oameni ca și noi, puioși. Își leapădă sămînța pe unde se-ntîmplă).

Da, nici eu n-am vrut să-i slujesc pe boieri, și am luat calea codrului pe cînd aveam zece ani, și, uite, s-au făcut cincizeci de cînd trăiesc în el. M-am bătut sub haiducul Jianu, am slujit sub marele pandur Tudor Vladimirescu ca să ajung să nimeresc pînă la urmă în banda lui Cosma, taică-tău. Cîteșitrei au fost niște despoți și eu robul lor. E-adevărat c-au fost despoți mîndri, dar robia mea tot aspră a fost. Că te spînzura Tudor sau că te spînzura arhontele Samurakis, tot spînzurat erai. Și, vezi tu, m-am plecat, am îndurat adesea nedreptăți strigătoare. Am făcut-o, pentru că era pentru „un vis", un scop. Și-am mai făcut-o și de... frică. Îmi ziceam : „Rău cu rău, da-i mai rău făr' de rău". Nu uita că sînt din mamă roabă și că robii sînt fricoși. Dar cum ai vrea tu să fie vrednici ? De veacuri au frica-n sînge, de veacuri sînt biciuiți și spînzurați, cînd de Tudor, cînd de arhonți.

Pricepi tu, micul meu inimos : c-o fi cîmp, c-o fi codru, pretutindeni sînt stăpîni care domnesc.

. . . .

Noaptea, încărcată de neguri, se lăsa domol peste Vîlceaua întunecată. În Peștera Urșilor nu se mai vedea om cu om.

DOMNIȚA DIN SNAGOV

Încheind, cu acest volum, prima parte a povestei lui Adrian Zograffi, *o dedic celor doi oameni care, fără să se cunoască, şi-au dat mîna îndemnîndu-mă să scriu :*

— *scriitorului francez Romain Rolland*

— *pantofarului român George Ionescu*

PANAIT ISTRATI

NISA, 1926

Spre Snagov

I

CÎNTEC HAIDUCESC

Primăvara anului aceluia, deși timpurie și blîndă, fusese ploioasă. Astfel că ceata noastră putu să părăsească bîrlogul ceva mai devreme decît e în obiceiul haiducilor; dar despre coborît la cîmpie nu putea fi vorba pînă una-alta. Drumurile erau desfundate, greu de străbătut, nici un cărăuș nu se urnea din loc. Floarea Codrilor, căpitanul nostru, hotărîse ca strămutările mai mari să le facem prefăcuți în cărăuși. Ne spunea, pe bună dreptate, că mai curînd ne vor căuta poterele pe drumurile de munte decît prin orașe sau la cîmp deschis. Trebuia să ne lăsăm de obiceiurile prea răsuflate care-l țineau altădată pe haiduc departe de pămîntul pe care gemea fratele său, țăranul. Acum era nevoie să ne apropiem de omul acesta îndobitocit de patru veacuri de jaf și împilare, să-l facem să priceapă că haiducii nu-l vor putea scoate de sub rug cîtă vreme el se va mulțumi să-ndure ca vita. Oamenii noștri trebuiau să-și ia înfățișarea cărăușilor cum-

secade, să se topească în nesfîrșitele convoaie de căruțe ce străbăteau țările dunărene în lung și-n lat, să care mărfuri adevărate și mărfuri calpe, să bea, să rîdă și să stea de vorbă cu cei de seama lor, la nevoie să se lase biciuiți o dată cu ei, gata totdeauna să deștepte din somnul său jalnic *„vita grăitoare, mai răbdătoare ca boul și mai puioasă ca iepurele“*. Firește, toată încercarea de răzvrătire n-avea să ne împiedice să prădăm și să pedepsim, cînd s-ar ivi prilejul, pe marii vinovați, noi însă trebuia să socotim aceste lucruri ca venind în al doilea rînd, potrivite doar să țină treji oamenii și să mai potolească setea lor de răzbunare rămasă dintr-o haiducie învechită, stîngace.

Astfel chibzuise pe-ndelete femeia cu inima largă și mintea ageră în toată iarna aceea lungă căreia îi urmase primăvara anului 1854.

Ea făcuse chiar ceva mai mult. Folosindu-se de cîțiva oameni de încredere, trimiși în cele patru colțuri ale țării, împărtășise planurile sale mai multor mari căpitani de haiduci, între care și lui Groza, prietenul ei din copilărie, și le dădu întîlnire la începutul lunii mai, în munții Tazlăului, în Moldova.

Era pentru prima oară că un asemenea gînd încolțea într-o minte de haiduc. De obicei, fiecare căpitan de ceată lucra după capul lui, de unul singur, în ținutul în care se simțea mai la el acasă, strălucea o bucată de vreme ca o stea căzătoare și

se stingea cu repeziciune, fie legănîndu-se în spînzurătoare, fie ucis în vreo luptă cu poterele.

De data aceasta, o femeie — „cea mai frumoasă femeie din toată țara românească“, cum strigase Cosma — îi chema să se strîngă la un loc :

Veniți, prieteni, să ne-ntîlnim pe Culmea Șoimului de lîngă izvorul Tazlăului“, zicea ea în răvaș. Nu eu vă chem, ci durerea țării întregi. Vă iubiți țara. O iubesc și eu. Aveți viteji care ascultă de voi, ca oameni liberi. Am și eu. Dar ce faceți cu toate aceste suflete de pripas ? Nimic alt decît să-i împingeți la omor. Dar, oare, uciderea — numai ea — a mișcat vreodată din loc, un deget măcar, plugul robului ? Ajuns-a vreodată un om mai deștept, mai curajos, mai mîndru doar pentru că a tăiat capul altuia ? Sîntem viteji, dar ne purtăm ca niște ucigași și murim ca niște cîini. De-ajuns ! Să isprăvim cu pizmele ! Le veți uita cînd veți da de zîmbetul ochilor mei negri și al dinților mei albi. Voi fi pentru voi o soră drăgăstoasă ca o iubită. Și ne vom supune, toți, unei datorii mult mai anevoioase decît o răzbunare, dar, pe de altă parte, mult mai rodnice în ridicarea fraților noștri doborîți. Floarea Codrilor, căpitan de haiduci, vă așteaptă fără greș în prima săptămînă a lui florar !“

Toți răspunseră cu mare însuflețire la chemarea aceasta. Și pornirăm grăbiți la întîlnire.

*

Paisprezece voinici, patru sfetnici și Floarea, asta era ceata călare ce cobora Valea Bîscei. Pirpirie adunătură să pornești cu ea în haiducie! Ne priveam unii pe alții cu o înduioșare tristă. În ochii tuturor puteai citi același gînd: „Care dintre noi va mai apuca primăvara viitoare?"

Haiducul nu prea se gîndește la primejdie, dar primăvara i-o amintește. Vîntul era zglobiu, proaspăt, ațîțat de zăpezi, îndrăzneț ca tinerețea. Înfoia barba măreață a lui Ilie, i-o lua în răspăr, pe Floarea, care mergea călare în frunte, pierdută în gînduri, o dezmierda pe dedesubt, dar ea îl lăsa în voia lui, era doar „cel dintîi iubit al ei". Uneori se obrăznicea, smulgîndu-ne căciulile din cap. Atunci părul lung al căpitanului nostru fîlfîia ca o flamură. Străbătînd pădurile, copitele cailor noștri striveau cu cruzime ghioceii frumoși și gingași, clopoței de zahăr agățați de gîtul primăverii, de-a pururi proaspătă.

Și-așa lăsarăm în urma noastră culmile semețe ale Carpaților și, pe o zi însorită, ne apropiarăm de podișul Penteleului, unde se află cele mai mari stîne din țara românească.

Ciobanii sosiseră, cu miile lor de oi și de miei. Zarva tălăngilor, cîntecele fluierelor, strigătele umpleau văzduhul și dădeau ținutului un suflu de viață pe care nu-l mai simțisem de aproape șase luni de zile.

Floarea Codrilor se opri și ne spuse :

— Iată oameni fericiți ! Iataganul turcului și biciul boieresc nu cuteză să se-avînte pînă-aici. Dar, ce folos, o țară nu se poate trage toată să trăiască-n munte !

În clipa aceasta băgarăm de seamă cum, chiar lîngă noi, un cioban tînăr înfigea în pămînt două cruci de lemn cioplite cam din topor. La picioarele lui se puteau vedea cele vechi, putrezite. Flăcăul își aruncase cojocul lui mare la pămînt și se apucase de treabă cu o sîrguință înduioșătoare, fără să se sinchisească de noi.

Căpitanul îl întrebă. El răspunse morocănos :

— Astea-s mormintele haiducului Gheorghiță și al iubitei lui, uciși amîndoi de poteră aici.

— Doamne ! rosti Floarea, scoțîndu-și căciula. Și, îngenunchind : Am auzit, încă din copilărie, vorbindu-se de-acești viteji.

— Ea a murit înaintea lui ; el a fost ucis apărînd-o.

— Și cine te-a pus să le schimbi crucile ? întrebă unul de-ai noștri.

— Nimeni. O facem noi singuri. Cine vreți să ne pună ? Zapciul ? Apoi, adunîndu-și cojocul, bîta și fluierul, adăugă, puțin a cobe : Poate că-ntr-o zi o s-o facem și pentru voi !

— Pentru noi ? zise Floarea. Știi cine sîntem ?

— Ba bine că nu !

— Atunci spune !

— Păi, haiduci ! N-ajunge ?

Și îndreptîndu-se către turma lui, se așeză pe un bolovan mare și începu, cu glas bărbătesc, balada lungă a haiducului Gheorghiță, al cărui mormînt îl îngrijise :

Frunzuliță și-o crăiță,
cine-mi urcă la Istriță ?
Savai căpitan Gheorghiță,
fecioru lui Negoiță,
ce-mi umblă din stînă-n stînă
să cerce brînza de-i bună,
din perdea pînă-n perdea
să-și aleagă d-o pielcea,
să facă cușmă din ea,
cușmă neagră, mocănească,
ca nimeni să nu-l cunoască.
Apoi, măre, ce-mi făcea ?
Pe Plăișor mi-apuca
tot la capul plaiului,
la stîna Visterului.
Acolo dac-ajungea,
baciului așa-i grăia :
— Moș Radule, barbă sură,
eu nu cred pe cei ce jură ;
să-mi dai o sută de lei,
c-ai ajuns vătaf de oi.
— Ba zic zău, pe legea mea,
că n-am în pungă para ;
de belele, de nevoi,
m-am făcut vătaf de oi.
Bine vorba nu sfîrșea,
Vistier că mi-l afla,
și potera mi-l prindea,

bat-o Maica Precista ;
potera de la Buzău,
s-o fi bătut Dumnezeu.
Frumușel că mi-l lega,
pe Plăișor l-aducea.
În Cislău cînd cobora,
se pleca ca să bea apă,
Macovei îi da în ceafă,
să bea apă sîngerată,
cu măsele-amestecată.
Gheorghelaș nu se plîngea,
dar, gînd rău, măre-i punea :
să-l prinză cînd o putea,
cam la capul Plaiului,
la stîna Visterului,
pe calea Vornicului
'n vremea mițuitului.
La Vister dacă-l ducea,
la mare bir că-l punea :
nu-l punea ca p-un copil,
ci-l punea ca p-un mazil.
Șapte ani la biruri da,
dar, de groaza birului,
de frica zapciului,
măre, se băjenărea
tot pe Bîsca făr' de-cale,
făr' de nici o supărare,
pînă-n capul Plaiului,
la stîna Visterului.
Foaie verde crăci de tei,
Macovei s-a dus la miei
tot la capul Plaiului
la stîna Visterului.
Foaie verde ș-o lalea,
de mițuit s-apuca,

la Gheorghelaş nici gîndia.
Dar Gheorghelaş mi-l pîndia
şi din codru-mi scobora.
Macovei cum îl zăria,
tocma-n stînă că-mi intra,
sarică pe el lua,
între burduşi se culca,
iar Gheorghiţă cînd sosia,
baciului aşa-i grăia :
— Alelei, moş barbă sură,
ai pe cineva la stînă
să nu facem vr'o pricină ?
— Ba zic zău, pre legea mea,
că nu am pe nimenea ;
dar aseară, pe-nserat
(lucru mic ni s-a-ntîmplat) :
mînătorul (ce-a făcut ?
lapte dulce c-a băut),
de friguri s-a bolnăvit
şi în strungă mi-a adormit,
şi-acum în stîn-a intrat
şi-ntre burduşi s-a culcat.
Gheorghe-n stînă de intra,
pe Macovei îl zăria
şi aşa mi-l judeca :
— Foaie verde crăci de tei,
lege ce n-ai, Macovei,
cin' te scoase-n ochii mei ?
Zilele tale sfîrşite,
păcatele mele multe ?
Macovei mi se ruga
şi din gură cuvînta :
— O, Gheorghiţă, Gheorghelaş,
la inimă om vrăjmaş,
ia-mi calul, ia-mi oile,

dar lungește-mi zilele
ca să-mi văd copilele !
— Ți-iau calul, ți-iau oile
și-ți scurtez și zilele,
că știi oare sau nu știi
că-n Ghisdita mă găsii ?
Frumușel tu mă legai,
pe Plăișor mă coborai
și, cînd fuse la Cislău
și beam apă din Buzău,
tu îmi dai cu cizma-n ceafă,
de beam apă sîngerată
cu măsele-amestecată...
Apoi paloșu scotea,
patru ciozvîrți el făcea
și-n prepeleac el punea,
iar la baci de se-ntorcea,
din guriță mi-i grăia :
— Moș Radule, barbă sură,
între noi nu este ură ·
dă-mi ceva de demîncare
(să nu plec cu supărare) ;
alege-mi un mielușel
la două oi plecățel,
un berbece de căldare,
o mioară de frigare
ș-un cășiut de chiagătoare
să ne fie de prînzare !...
Moș Radul i le dădea,
Gheorghelaș mi le lua,
la ciochină le-agăța
și-n Poiană se ducea ;
savai la Poiana lată
ceata-i lui Gheorghe-adunată ;
care focuri c-aprindea,

care cîrlani jupuia,
care mămăligi făcea.
Gheorghelaș calu-și plimba
și semn rău i se făcea.
Foaie verde de lipan,
savai căpitan Ștefan,
căpitan de poteră,
bată-l Maica Precista,
de Gheorghe cum a aflat
că iar în codru-a intrat,
după el mi s-a luat
și-n Poiană c-a sosit
unde-i Gheorghe poposit.
Acolo de-mi ajungea,
căpitanul ce-mi făcea ?
Poterei așa-i grăia,
poterei de pe Buzău,
prăpădi-o-ar Dumnezeu :
— Ia să-mi stați, copii, pe loc
să dăm lui Gheorghe d-un foc
că Gheorghe s-o necăji
și pe toți ne-o prăpădi !
Luă juntul ghintuit
plin cu trei gloanțe de-argint
d-un copac s-alătură,
la cătare mi-l luă
și cu glontele-l zbură
în casa sufletului,
din josul buricului,
unde-i pas' voinicului.
Gheorghelaș mîna-și punea,
un inel din răni scotea
și din gur-așa-i grăia :
— Legea ta, ce n-ai, Ștefane,

și cumetre de vînzare ;
un inel ți-am dăruit
și cu el m-ai prăpădit ;
dar să mor eu pînă mîine
de nu mînc carne din tine !
Flinta-n cătare lua,
d-o piatră se rezima
și pe Ștefan mi-l ochia,
dar și moartea mi-l sosia
și așa încremenea.
Trei zile-acolo că-mi sta,
la el nimeni se ducea :
mare frică-i coprindea.
De la trei zile-ncolea,
Beșgu Ilie se scula,
la Gheorghelaș se ducea
capul iute-i reteza,
la Vister că i-l ducea,
iar Visterul, ca hingherul,
din cap creierii-i scotea,
'n București îl trimetea
Cîți în cale-l întîlnea,
cîți la dînsul se uita
lăcrămile-i podidea
de frumos ce-mi mai era

Ascultarăm ciobanul cu sfințenie, ca la biserică. Cîntecul o dată sfîrșit, porni în urma oilor, fără să se mai uite la noi. Asta ne îndureră : am fi vrut să-l vedem că bagă de seamă și nu e nepăsător la plăcerea cu care-l ascultasem, pentru că, la urma urmei, el cîntase chiar povestea noastră.

Floarea Codrilor părea să fie foarte înduioșată. Multă vreme privi, cu ochi rătăciți, cele două cruci proaspăt înfipte. Apoi, îndreptîndu-se spre cal, oftă din fundul rărunchilor și zise :

— În lumea asta toate sfîrșesc printr-un cîntec haiducesc...

II

MURIBUNDUL DE LA BISOCA

Ca să trecem în Moldova n-aveam de străbătut decît un judeţ, cel al Rîmnicului-Sărat. Prevederea ne sfătuia să nu prea pierdem din ochi şirul de munţi şi codrii lui, „frate cu rumânul", adăpost sigur la primejdie, pentru că Floarea era hotărîtă să nu încerce nimic, să nu primejduiască nimic înainte de a se fi sfătuit cu căpeteniile de haiduci la această întîlnire de pe Tazlău, unde nădăjduia să dea haiduciei cu totul alte ţeluri de luptă. Pe de altă parte, eram prea puţini, de-abia vreo douăzeci. Aveam nevoie de cel puţin încă atîtea „flinte călare" ca să putem izbi şi să ne putem apăra ca lumea.

Dar omul nu e stăpîn pe faptele sale. Un lucru neaşteptat, o întîmplare se ivi chiar de la pornirea noastră la drum şi ne împinse la o ispravă care avea să împrăştie în ţară faima femeii pe care noi ne-o alesesem de căpitan.

În seara zilei ăşteia, cea dintîi zi de mers, după ce părăsirăm păşunile Penteleului, ajunserăm în partea de miazănoapte a satului Bisoca, ţinut mun-

tos și foarte împădurit, unde trebuia să ne petrecem o parte din noapte. Ne așezarăm tabăra, după ce mai întîi cercetarăm împrejurimile, să vedem de-i liniște. O gospodărie mică și năruită, pe care o socoteam părăsită, ne sluji de adăpost. Lăsarăm caii slobozi, cu o traistă de ovăz la gît. Un foc strașnic, pe care-l aprinserăm în mijlocul curții, trebuia să ne încălzească puțin oasele înghețate. Movilă, bucătarul nostru, ne fripse la repezeală doi miei de lapte. Cu o bucată bună de brînză și o cană de vin pe deasupra, fiecare își potoli foamea.

Treaba asta ne luă mai puțin de un ceas; patru de-ai noștri, care erau de pază, veniră să mănînce și ei, apoi, tot cîte patru, ne duceam pe rînd, la fiecare ceas, să facem de veghe.

Noaptea era mai mult umedă decît rece. Vorbeam cu zgîrcenie și ne curățam armele sau moțăiam, cînd cu fața cînd cu spatele la foc. Uneori flăcările vreascurilor luminau curtea toată și cocioabele cu acoperișul găurit, fără uși, fără ferestre. Atunci puteai vedea în amănunt acest loc pustiu și părăsit.

Floarea, care-și pironise ochii pe un colț întunecat al curții, ne zise :

— Cred că aici locuiește o ființă omenească, sau cel puțin ziua vine să stea aici. Ia priviți firida de colo, ascunsă între ziduri : e proaspăt văruită, ușa e bună, și lîngă ușă, la pămînt, e o secure.

Ne uitarăm cu toții spre locul arătat, dar nimeni nu catadicsi să se ducă să vadă ce e acolo. Prea ne simțeam bine lîngă foc. Și-apoi, ce-aveam să ne temem de un nenorocit care-ar fi stat în firida aia ? Nici Floarea nu se mai sinchisi, se înfășură în pătură și se întoarse cu spatele la flăcări ; dar puțin după aceea spuse că auzise un geamăt slab.

Mă ridicai și făcui cîțiva pași în întuneric.

— Căpitanul are dreptate ! e lumină în cocioabă ! Se vede prin crăpătura ușii.

Toată lumea alergă într-acolo. Floarea deschise ușa cu grijă, și văzurăm un bătrîn slab și bărbos întins pe un pat de scînduri, cu fața în sus, cu mîinile împreunate pe piept și ținînd o lumînare aprinsă. Tot pe piept, aproape sub bărbie, era așezată o icoană mică a Maicii Domnului. Omul, îmbrăcat ca vai de el, își rezemase capul de un sac cu paie. Lîngă pat, un urcior. Într-un colț, o ladă plină cu zdrențe. Vatra părea să fie stinsă de mult.

La sosirea noastră bătrînul întoarse către noi ochii săi înfundați în orbite și se arătă mirat.

— Nu v-am auzit venind... ne spuse el cu glas destul de limpede. Sînt surd.

— De-ai fi numai surd, n-ar fi nimic, îi strigă Floarea, dar văd că tare ești nenorocit. Cine ești ? Ce-i cu tine ? Ce ai ?

Fără să se miște din loc, el răspunse :

— Degeaba îmi vorbiți... Sînt surd ca mormîntul.

Floarea, curioasă dar neputincioasă, îi făcu semne, arătîndu-i că vrem să-l ajutăm, cel puțin să-i dăm demîncare.

— Prea tîrziu ! Nu mai am nevoie de nimic... Acuma îmi aștept moartea, frumoasă domniță !...

Căpitanul ne spuse să aprindem focul în vatră și să-i încălzim o cană de vin, îndulcindu-l. Omul nu se înduplecă să guste din băutură și zise că și focul era de prisos :

— Nu mai simt nimic... mor... Vedeți bine : îmi țin lumînarea, nu vreau să-mi dau sufletul ca un cîine. Și poate că moartea ar fi și venit de n-aș fi trăit cu frica să nu dau foc țoalelor. De trei zile nu fac decît asta : aprind și sting lumînarea... De opt zile sînt în pat, fără să mănînc, nici să beau... S-a sfîrșit : mor... Își stinse lumînarea și și-o culcă pe piept : Tot ce puteți face pentru mine, că tot v-a trimes Dumnezeu aici, e să privegheați și să-mi aprindeți lumînarea... Așa n-o să mai îmi fie teamă că ard de viu și am să mor chiar la noapte. Îndurați-vă de sărmanul meu suflet, și-apoi înmormîntați-mă, și Dumnezeu să vă ocrotească pe drumurile voastre : sînteți haiduci, vă văd după arme și după omenie.

Muribundul, cu toate că arăta atît de prăpădit, avea un fel de noblețe în trăsăturile feței, poate înfrumusețate de această suferință îndurată cu bărbăție. Cuvîntul îi era mîndru ; vorbea cu ușurință. Cu toate acestea, se vedea bine că-i țăran

sau vreun fost răzeș. Dar de unde venea nenorocirea asta atît de grozavă ? Ce poveste înfiorătoare ascundea viața ce se stingea aici ?

Căpitanul nostru se străduia din răsputeri să-l facă să priceapă ce-ar vrea să afle. Așezată pe ladă, aproape de pat, Floarea îi încălzea mîinile și îi tot făcea semne. El pricepu :

— Ehei... frumoasă domniță... Nu începe omul să-și depene viața cînd e gata să-și dea duhul. Povestea e lungă... Și răsuflarea mea e scurtă... Viața mea și nenorocirile mele sînt ale neamului întreg. Voi, haiducii, trebuie să le știți tot atît de bine ca și mine.

Bătrînul tăcu. Părea că-și adună gîndurile. Ochii lui erau pironiți pe flacările din vatră, ce-i jucau lumini pe fața-i slabă și bărboasă. Apoi își întoarse capul către noi, care rămăseserăm încremeniți în ușă ca un ciorchine, tare curioși să știm cine era acest om în pragul morții, așa de părăsit că trebuia să-și aprindă singur lumînarea.

Prin semne, Floarea îl rugă să vorbească mai departe. Și atunci el ne povesti cele ce urmează :

Acuma, că știu c-o să m-ajutați să mor creștinește și c-o să mă îngropați, am să-ncerc să vă povestesc din viața mea atît cît mi-o da moartea răgaz.

N-am fost dintotdeauna nenorocitul din fața voastră. Ca și cei mai mulți dintre locuitorii de pe vremea veche, mă trag dintr-un neam de ostași

care-a apărat pămîntul țării sub bunii noștri voievozi de altădată : părinții mei au fost răzeși. În vremea aceea nu era în țară decît voievodul, care veghea și lupta, sfatul lui de boieri aproape toți oameni cinstiți, noi, răzeșii, și, pe ici, pe colo, cîțiva oameni buni de nimic, pe care-i puteai număra pe degete în fiecare sat. Strămoșii mei aveau pămînt de arătură, pădure, pășuni mai mult de cît le trebuia.

Dar vremile care au venit mai apoi au schimbat fața lumii. Voievozii noștri buni s-au dus. Boierii s-au îmulțit ca buruiana, s-au făcut nedrepți, apucători, doritori fiecare să domnească, măcar cîteva luni. Scaunul domnesc fiind, ca și azi, la cheremul turcilor, era pus la mezat și se vindea cui dădea mai mult, iar boierii cei noi aveau nevoie de bani, ca să-și facă părtași puternici în țară și să cumpere oamenii sultanului la Stambul. Din pricina asta, se făcură hoții și prădăciuni. Nu mai aveau nevoie de răzeși, ci de pămînt cit mai mult și de clăcași ca să-l muncească.

Greu nu le era să-și ajungă scopul : din cînd în cînd, puneau slugile să mute pietrele de hotar ale pămînturilor noastre. Moșia boierului se întindea ca rîia. Hîrtiile se pierdeau întotdeauna. Noi nu puteam dovedi nimic. Priveam cum pămînturile noastre se micșorau văzînd cu ochii. Să ne plîngem ? Cui ? Cei care ne jefuiau, tot ei erau judecători în divanul domnesc. Își cumpărau cîțiva mar-

tori mincinoși : un zapciu, un popă, doi-trei bețivi. Martorii noștri nu erau niciodată luați în seamă.

La asta mai veneau, pe deasupra, alte două pacoste care ne-au dat gata : birurile „pe tot ce mișcă și pe tot ce nu mișcă“ și bătaia cu biciul pentru cei care nu puteau plăti. N-a trebuit mai mult decît de două ori o viață de om ca să uităm de tot trecutul nostru. Omul mîndru de pe vremuri ajunsese o vită înfricoșată, care-și scotea căciula în fața oricărei sperietori ce i se ivea răcnind în pragul bordeiului. Cel mai vrednic dintre oameni ajunse trîntor, cel mai cumpătat, bețiv. Și așa, țara se împărți în robi și boieri, și unii dintre boieri au astăzi pînă la douăzeci de moșii, mari de la zece mii pînă la o sută de mii de pogoane.

Dar nenorocirea asta a adus după ea o alta, mai groaznică. Turcii și grecii din Stambul, aflînd că boierii români se poartă în țara lor ca în țară cotropită, s-au abătut asupra noastră ca lăcustele. Ei nu voiau altceva decît să se înțeleagă cu cei ce ne jupuiau de atîta amar de vreme și să ne sugă sîngele în bună cîrdășie. Boierii noștri se învoiră fără multă șovăială, pentru că era vorba, înainte de toate, de a-și scăpa pielea.

Mulți dintre boierii noștri izbutiră să intre pe sub pielea dregătorilor de la Poartă, plătind cu sărmanele noastre piei, arendînd grecilor cu trecere una sau mai multe din moșiile lor și luîndu-i uneori chiar de gineri. Arendările astea ajunseră să ne facă să blestemăm și ziua în care veniserăm

pe lume. Ne-am scoborît pînă la a ajunge robi ca țiganii. Mai rău chiar, pentru că țiganii măcar erau ținuți pe hrană, pe cînd noi crăpam de foame.

Iar turcii și grecii se năpusteau pe fetele și femeile noastre, care cum le venea mai bine.

Ah, Dumnezeule fără milă ! Vai de sărmana femeie, măritată sau nu, care se nimerea să fie frumoasă și să placă cotropitorului ! Vai de bietul băiețaș care avea nenorocul să taie calea unui turc ! Îl așteptau necinstea, și chinul, și moartea, uneori chiar sub ochii părinților, măcelăriți cîteodată și ei.

Și-acum, iată și povestea mea :

Către 1821, cînd Ipsilante și eteria lui îi chemau pe greci la război împotriva turcilor, eram încă om înstărit. Locuiam într-un ținut de pe malul Dunării, cu nevasta și cu doi copii : o fată de douăzeci de ani și un băiat de doisprezece. Un alt băiat, copilul cel mai mare, era însurat și trăia într-un sat vecin.

În vremea aceea mai aveam încă de ce mulțumi lui Dumnezeu. Scăpătasem destul, ne rămăsese doar atît cît să ne putem ține, dar, e-adevărat, nu se prăpădise nici unul dintre noi și nici vreo silnicire trupească n-avusesem de îndurat. Iată însă că grecii pornesc război „împotriva aceluiași vrăjmaș“, zic ei : turcul. Noi trebuia, cică, să ne bucurăm. Erau creștini ca și noi și se băteau pentru dreptate. Slăbirea puterii otomane nu putea să ne vină decît bine.

Ah, vorbele! Vorbele amăgitoare, hrana săracului și pricopseala tiranului!

Hoardele de greci, oameni fără de credință și fără de țară, amestecară răscoala cu jaful, socotiră țara românească drept raia turcească și, pînă să apuce să zărească hangerul stăpînului lor, avură destulă putere ca să se năpustească pe femeile și pe avutul nostru.

Zadarnic Ipsilante, singurul om cinstit, singurul patriot adevărat din eterie, proclamă sus și tare sfințenia pămîntului nostru și pedepsi cu asprime pe cîțiva vinovați.

Dar cum să se fi petrecut altfel, dacă și vitejii noștri panduri români, ai lui Tudor Vladimirescu — Ipsilantele nostru românesc — nu puteau nici ei, cu toată amenințarea spînzurătorii, să se ferească de ispita de a ne silui fetele și de a fura tot ce le cădea la îndemînă? Și dacă eteria n-a izbîndit în Principatele dunărene pentru căpetenia grecească asta n-a însemnat decît o mare amărăciune, de care s-a ușurat tăind capetele cîtorva dintre derbedeii lui. Pe sărmanul Tudor, vîndut de ai săi, greșeala l-a costat capul.

Sînt mulțumit că mor, să nu mai știu nimic de lumea asta! Turmă care-mi face silă, care lovește sau se lasă lovită, dar nu știe drum de mijloc între aste două mișelii! Acum am priceput că dacă stăpînii lumii ăsteia n-au omenie, nici lumea nu-i mai bună decît stăpînii ei. Vai de cei drepți!

Cu chiu cu vai scăparăm și de hoardele de eteriști. Satul nostru n-avusese prea mult de suferit de pe urma lor : siluiri, jafuri, dar nici un omor. Mi-am apărat gospodăria cum își apără lupoaica puii. Despre partea lui, feciorul meu, a scăpat și el numai cu pagube. Și socoteam că pacostea s-a dus pe pustii, cînd, într-o bună dimineață, veni zvon că o oaste turcească cotropește țara, cică pentru a fugări pe greci și a înăbuși eteria.

Cotropire ne lipsea ! Cu toate că noi nu eram vinovați cu nimic de răscoala grecilor, și cu toate încredințările padișahului, că „viața și avutul supușilor credincioși vor fi ocrotite", tot noi trebuia să plătim oalele sparte.

Țăranul nostru avea prilejul să simtă pe pielea lui că lumea se împarte în puternici și slabi, că cei puternici nu se mănîncă între ei și că cei slabi n-au țară.

Îndată ce oștirea turcească puse piciorul pe pămîntul țării, cea mai patriotică grijă a boierilor fu să-și pună averea la adăpost de prăpădul la care se așteptau din partea hoardelor turcești. Faimoșii *otuzbiri* erau știuți pentru sălbăticia lor. Cu pungi grele de aur, fiecare boier căpăta de la comînduirea turcească un zălog, cele mai adesea era un agă. Acest agă, hrănit, găzduit, plătit gras, avea poruncă să apere curtea boierului care-l primea zălog, de isprăvile otuzbirilor.

Pentru boierii noștri asta fu liniștea și pacea, dar cu cîte chinuri și vaiete trebuiau să fie plătite

liniştea şi pacea lor numai lacrimile copiilor noştri au spus-o !

Dintre toate prădăciunile, din toată jalea vremii ăleia îngrozitoare, nimic nu întrecea caznele pe care au trebuit să le îndure copiii noştri.

N-am să pomenesc jafurile de bani şi lucruri care l-au costat pe ţăranul român popasurile armatei turceşti ; mulţi au rămas fără cămaşă pe ei şi, schiloditi cu topuzul, au trebuit să fugă în munţi, după ce-şi pierduseră şi familie şi avut. Printre ei mă numărai şi eu ; dar pierderea avutului nu mi-a stors nici o lacrimă ; averea poţi s-o faci la loc, dar făpturile care-ţi sînt bucuria vieţii le pierdem pentru totdeauna. Şi pe făpturile astea potopul mi le-a răpit pe toate, toate pînă la una !

Doamne-Dumnezeule, eşti atotputernic, dar n-ai pic de inîmă ! Unde-i mărinimia ta ?

Ascultaţi, haiduci, cele ce s-au petrecut într-o săptămînă din viaţa unui om şi spuneţi-mi apoi dacă fiarele pot întrece în sălbăticie fiinţa omenească.

Într-o sîmbătă seara, aga ce era zălog boierului nostru însoţit de doi otuzbiri năvăliră la mine-n bătătură ; başbuzucii ăştia fioroşi băgară spaima-n femeie şi-n copii. Eu m-am înfipt în faţa lor şi, apucînd o secure, le-am strigat pe turceşte că voi lovi pe oricine o să încerce să-mi treacă pragul casei. Nici nu rostisem bine vorbele, că o lovitură cu latul hangerului mă doborî, leşinat, la pămînt.

Cînd îmi venii în fire, cu gura plină de sînge, văzui pe nevastă-mea zăcînd sugrumată într-un colț al odăii. Într-una din mîini strîngea între degete fire smulse dintr-o mustață. Fata și băiatul — nicăieri. Iar mă pierdui, și, cînd mă trezii, tîrziu în noapte, simții după trupul scăldat în sudoare rece și după durerea care îmi sfîșia pieptul, că tot ce gîndisem că poate-i vis înspăimîntător, era adevărul adevărat. Și astfel se scurse noaptea. În dimineața zilei următoare — era o duminică — clopotele, la biserică, vesteau trist sfîrșitul unui popor măcelărit. Apăru un gospodar și-mi dădu o-nghițitură de rachiu. Venea din partea feciorului meu, care stătea cu nevastă-sa în satul vecin, și îmi spuse să mă duc să mă ascund la el în pod. Eu nu mă puteam clinti din loc, darămite să mă scol să fac juma' de poștă pe jos.

Omul plecă și trimise femeia să aibă grijă de moartă. A doua zi veni un alt sătean să-mi spună cum că otuzbirii pustiiseră biserica, își băgaseră caii înăuntru, spărseseră icoanele și furaseră lucrurile sfinte, pe care le vindeau pe la răspîntii. Foi din cărțile sfinte sfîșiate, hrisoave vechi zburau în drum în bătaia vîntului. Bunul nostru preot, pe care turcii îl credeau bogat, fusese schingiuit pînă ce își dăduse sufletul.

— Asta-i sfîrșitul lumii ! mai spuse țăranul. Satu-i pustiu. Numai boierului nu-i pasă de nimic : îl apără aga și nu-l costă decît niște bani. Da' pe noi zălogul ăsta ne costă viața.

Mă ridicai cu mare greutate și mă tîrîi pînă la curtea boierului, căruia i se mai zicea „unul din cei șapte stîlpi ai țării". Vajnicul „stîlp" nici nu vru să se uite la mine. Logofătul lui îl chemă pe agă și îndrăzni, cu sfială, să se plîngă de nelegiuirea ce se făptuise în casa mea și îl rugă să-mi dea copiii înapoi.

— Cum ?! strigă zălogul, să nu mai luăm nici fete, nici băieți ? Asta nu se poate, bre !

Dar logofătul, care nu era chiar fără inimă, îmi făgădui că va face tot ce-i va sta în putință să ajute pe fiică-mea să fugă, pentru că aga o ținea închisă chiar la curtea boierului. Cît despre băiat, el rămăsese în mîinile otuzbirilor.

Mă întorsei acasă, unde femeia mea se odihnea întinsă pe două mese, înconjurată de lumînări și de femei care o boceau. Fiul meu cel mare se îngriji singur de înmormîntare, că eu nu mă țineam pe picioare. Pieptul mi-era numai vînătăi, mă înecam mereu și credeam c-am să mor. Ceea ce îl hotărî pe fiul meu să se culce în seara acea la mine. Toată noaptea a plîns.

A doua zi către prînz, eram singur, cînd un creștin năvăli la mine în curte strigînd :

— Vasile, Vasile ! dă fuga ! Otuzbirii vor să-ți turcească băiatul în piață în fața bisericii !

Sării ca și cum n-aș fi fost niciodată bolnav. În fața bisericii, în mijlocul gloatei, băiatul meu sta-n picioare pe-un scaun. Arăta ca năuc și toată fața-i

era numai vînătăi. Un turc îi înfăşura capul cu un ştergar lung ţărănesc şi striga :

— De-acu înainte copilul acesta va fi turc ; cine se va atinge de el va fi ucis !

Pierzîndu-mi puterile, ridicai braţele în sus urlînd :

— Păgînilor !... E copilul meu !...

Chiar în clipa aceea îl văzui pe fiul meu cel mare venind în goană, cît îl ţineau picioarele, cu capul gol, cu ochii holbaţi, ţinînd în fiecare mînă cîte un pistol cu două ţevi. Trase de patru ori în otuzbiri şi doborî trei.

Asta-i tot ce putui vedea, că mă năpădi sîngele pe gură şi pe nas şi căzui la pămînt leşinat.

Două zile m-am zbătut între viaţă şi moarte ; nu ştiam ce se mai întîmplă în casa mea. Mă luaseră nişte oameni.

Ar fi fost mai bine dacă mi-ar fi rămas ochii închişi pe vecie, pentru că la mine-n casă, copiii, măcelăriţi amîndoi îndată după ce mă prăbuşisem, aşteptau să fie duşi unde le era mama.

Eram în joia patimilor mele. Vineri fu rîndul fetei s-ajungă lîngă ceilalţi trei. Şi nu singură : fugind de la agă, căutase adăpost la cumnată-sa, la văduva fiului cel mare. Pe amîndouă le-au gîtuit.

Nu-i aşa că umerii unui singur om sînt prea slabi să ducă toate astea într-o săptămînă ?

Ei bine, să vedeți că după douăzeci și șapte de ani, adică acu șase ani, o altă nenorocire a căzut pe umerii mei de moșneag.

Îmi rămăsese o fată de șaisprezece ani, care stătea aici, la Bisoca, în gospodăria pe care o vedeți năruită și care era a fratelui meu mai mare. Bietul Mihai, bun din fire și mai înstărit decît mine, n-a vrut niciodată să se însoare. Zicea, pe bună dreptate, că „cu cît te legi mai mult de făpturi dragi, cu atît ți-e mai greu cînd le pierzi". Ajunsese în starea asta de cînd îi murise un cîine.

Cu toate astea, fii-mea Măriuca îi era atît de dragă, — fiie-mea ținea și ea la el — că mi-a cerut-o zicînd :

— Am s-o mărit eu, am să-i caut un băiat de treabă și am să-i las toată averea.

I-am dat-o. N-avea, la vremea aceea, decît doisprezece ani. De atunci nu-i mai văzusem, timpurile erau grele pentru mine, și Bisoca, la opt zile de mers cu căruța de ținutul meu.

Dar după ce toți ai mei pieriseră, după ce din tot avutul nu rămăsese mai nimic, înhămai doi cai, părăsii locul blestemat și mă dusei să mă așez lîngă ei.

Zece ani de zile nu fuseseră pentru mine decît o viață de lacrimi. Mi se uscaseră ochii de nu-i mai puteam închide. Ajunsesem că țăranii din Bisoca îmi ziceau „Năluca din pădurea de fagi".

Fata mea, tînără, plină de viață, răsfățată de unchiu-său și însetată de fericire, își dădu și ea

birul de lacrimi pentru cei scumpi și morți și apoi se întoarse repede la tinerețea care clocotea în ea. Ar fi fost o nelegiuire să i-o iei în nume de rău. Bunul Mihai, el, dimpotrivă, lovit în inimă de nenorocirea mea și întărit în dreapta-i părere despre viață, împărtăși frățește durerea mea, își sfîșie inima cu înverșunarea omului venit pe lume să sufere laolaltă cu tot ce-i suferință și se stinse ca un sfînt la doi ani după venirea mea la Bisoca.

Rămăsei singur, cu lacrimile, cu pădurea și cu oile mele. Uitai de fata mea care, lipsindu-i acum duioșia, luase gîndurile unchiului ei că-i primejdios să te legi, să-ndrăgești pe cineva, dar le folosi de-a-ndoaselea : nici ea nu voia să se mărite, să-și facă un cămin, dar asta pentru că n-avea simțiri de mamă. Și-așa, apucă să se lase în voia dezmățului nestăvilit, în voia poftelor. Eu cutreieram pădurile, ea bătea clăcile.

Nenorocita fu aspru pedepsită, pentru că spre al douăzeci și cincilea an al vieții făcu un copil și muri născîndu-l.

Moartea aceasta nu mă lovi peste măsură. Mă deprinsesem să trăiesc departe de fată. O socoteam o străină de neamul meu. În schimb, înnebunisem după fiie-sa, o minune de fetiță, care îmi umplu viața de bucurie și de milă.

Gata cu lacrimile și cu desnădejdea. O povară gingașă și dulce, picată să dea un rost bătrîneții mele. Înviară toți morții, toată duioșia lor strălucea în ochii negri ai Angelicăi. O îngrijii așa

că și un pui de prinț ar fi pizmuit-o, și ea îmi umplea inima de-o fericire atît de mare, de-ncepură țăranii să creadă că-mi pierdusem mințile. La cei șaizeci de ani ai mei mă urcam în vîrful copacilor, de unde-i făceam cum face cucul ; mă îmbrăcam cu o blană de urs, pe care-l vînasem, și jucam în fața Angelicăi, care crescuse, ajunsese de șase ani acum, bătea din palme ca țiganii, care-și fac urșii să joace :

Joacă, bine, moș Martine,
Că-ți dau pîine cu măsline !

Ei, Doamne, cîte maimuțăreli nu făceam de dimineața pînă seara ca s-o fac să rîdă ! Glasul ei era numai cîntec. Pînă și oboseala îmi părea desfătare, iarna, cînd, cu Angelica-n cîrcă și cu săniuța subsuoară, urcam de o sută de ori pe zi colina acoperită de zăpadă groasă, în care intram pînă la brîu, de mi se tăia răsuflarea ; dar care bunic era mai fericit ca mine cînd alunecam la vale cu nepoata pe genunchi ?

Am trăit, robit de Angelica, cei mai frumoși ani din toată viața. Numai că ea ajunsese pe la vreo cincisprezece ani și bătrînețea mea începuse să-mi dea griji la gîndul că s-ar putea să mă prăpădesc. Și era frumoasă ca fructul oprit ! S-ar fi zis că-i una din fetișcanele alea frumoase născute dintr-o roabă țigancă și un chipeș fecior de boier, scoși amîndoi din minți într-o noapte de vară. Firea ei semăna cu a noastră, nu cu a maică-sii ; mă iubea,

mă alinta, era cuminte, cu grijă de gospodărie. În plimbările sale nu se depărta de casă, și niciodată nu pleca singură : pe jos, călare sau cu căruța, totdeauna eram nedespărțiți. Și cum numai milostenia îi întrecea frumusețea, curînd ea ajunse îngerul tuturor celor pe care iarna îi prinsese lipsiți de lemne, de făină sau de brînză.

Cum aș fi putut, o, Dumnezeule îndurător ! să mă gîndesc, în mijlocul acestei fericiri nemăsurate, la un dușman ce-și ațintise de departe ochii pe aceea care era tot rostul vieții mele, pe Angelica ? Și de ce nu mi-a fost dat să uit de vechile nenorociri, să mă bucur și eu de ceea ce aș fi putut socoti drept o răsplată cerească și să nu mă mai tem de cruzimea omenească ? Nu cursese destul din sîngele alor mei ?

Și cu toate astea, de-aș fi putut măcar o clipă să-mi birui încîntarea de smintit bătrîn, mi-ar fi fost ușor să bănuiesc acest dușman, că doar îi întîlnisem privirea de cîteva ori și-i auzisem glasul.

Era starețul Mînăstirii Orbu un tîlhar de cuțovlah din Macedonia aceea în care băștinașii își schimbă neamul mai des decît cămașa, și nu-s nici români, nici greci, nici bulgari, nici oameni. Era vestit ca mare sforar și cu proptele tari la cei de sus, dar despre purtările lui desfrînate nu se știa decît din zvonuri. Mînăstirea sa era una din acelea care prădaseră, jăcmăniseră obștile sătești de ul-

tima sfoară de pămînt, de ultimul munte-mpădurit. Robii ţigani mişunau pe moşiile ei.

Stareţul de la Orbu găsea uneori de cuviinţă să cinstească vecerniile de duminică coborînd pînă la noi în sat. Eu eram totdeauna de faţă cu Angelica mea. El zări copila şi o învălui cu priviri înfocate. De atunci cobori mai des, pînă ce, într-o duminică, apropiindu-se de noi, vorbi cu mine, întinse dosul palmei să i-l sărut, şi mie şi Angelicăi, după care, împreunîndu-şi mîinile deasupra căpşorului auriu al fetei, o binecuvîntă cu căldură :

— Pronia cerească aibă-te-n paza ei, frumoasă Angelica, şi să-ţi îndrepte paşii pe calea fericirii. Amin !

Ţăranii de faţă, la semnul acesta de bunăvoinţă, ne pizmuiră. Opt zile mai tîrziu n-aveau să ne mai pizmuiască. Ducîndu-ne să facem o plimbare prin pădure, o ceată înarmată ne căzu în spate, şi cît ai clipi din ochi îmi răpiră copila, iar pe mine mă lăsară, mai mult mort decît viu, la pămînt. O măciucă-n cap mă făcu să uit de lume şi să cred că totul pierise cu mine o dată.

De murit, n-am murit ; trebuie că am şapte vieţi, ca pisica, dar din ziua aceea urechile mi-s de prisos, nu mai sînt bune de nimic, nesimţitoare la zgomot.

De atunci sînt şase ani.

Mînăstirea Orbu, cuib de desfrîu pămîntesc şi de înşelătorii cereşti, adăposteşte şi azi între zidurile ei pe fiara ce-şi zice „stareţ".

Dar Angelica mea nu mai e !

Trei luni după răpire, ridicîndu-mă din pat, am luat — așa bătrîn și surd cum eram — drumul Bucureștiului, ca să mă jăluiesc la divanul țării. Aici, puțin cam sătui de atîtea istorii monahale, mi se făgădui o cercetare, și cercetarea ajunse la încheierea că „această Angelica, fiind fata unei stricate, nu era poate chiar atît de nevinovată cît socotea bunicul ei"...

Așa că tot ce-am putut căpăta a fost ca porțile mînăstirii să se deschidă, la șase luni după ce o înghițiseră pe copilița mea, și Angelica să-mi cadă în brațe. Dar nu mai era nepoțica mea. Era o stafie.

Glasul ei nu i-l mai puteam auzi. Dar nici nevoie nu mai era, pentru că ea n-a mai scos o vorbă : își pierduse pe jumătate mințile, și după trei săptămîni se prăpădi.

Am lăsat lumea, am lăsat și gospodăria in voia soartei, n-am mai pus în gură decît pîine uscată și apă, ca s-o sfîrșesc mai repede.

Dar, vedeți și voi, cu cei nenorociți și moartea e rea !

*

Calului nu-i spui ; vrei, murgule, ovăz ? Și nici pe haiduc nu-l poftește să plece să răzbune pe cei năpăstuiți.

Cînd ne strînserăm din nou în jurul focului și căpitanul cercetă cu privirea fețele hotărîte ale oamenilor, citi de la un cap la altul al șirului doar un răspuns :

— Da ! rosteau toate aceste chipuri arămii, trebuie pedepsit starețul de la Orbu. Trebuie !

— Ne-am înțeles, prieteni, încheie Floarea Codrilor. Dar vă spun dinainte că dintre toți puternicii pămîntului, călugării sînt cei care știu să-și apere mai strașnic pielea...

— Cu-atît mai rău, cu-atît mai rău ! strigară cu toții, cu Spilca monahul în cap.

Ilie cel înțelept nici nu se clintise însă. Toate privirile spre el se îndreptară :

— Tu ce zici, Ilie ?

— Zic ca Floarea : călugării știu să se apere, atît în ceruri, cît și pre pămînt...

— Asta nu-i totul, vorbi mai departe căpitanul. Mai întîi, voi nu știți că starețul de la Orbu e fostul stareț al mînăstirii Snagov, fiorosul părinte Chiriac...

— Părintele Chiriac ? Fiara aia ?

— Da, chiar așa, omul care prin uneltirile lui ticăloase a făcut să cadă capetele a trei boieri români de treabă, iubitori de țară, cinstiți, și apoi a dezlănțuit un măcel cumplit, de a nimicit pe locuitorii unui ținut întreg. Apoi, ceea ce de asemenea nu știți, e că această fiară mă cunoaște foarte bine. Am locuit la Snagov pe vremea lui, am fost musa-

firul lui și el a fost musafirul meu încă cu mult înainte de a se fi arătat așa cum avea să ajungă mai tîrziu. Cînd v-am povestit viața mea, n-am socotit că trebuie să vă mărturisesc chiar totul. Și voi ați făcut la fel. La urma urmei, ne cunoaștem.

Ei bine, aflați că înainte de a pleca la Constantinopol, am ținut la Snagov, aproape de București, o casă în care intrau ceea ce se chema a fi protipendada Bucureștiului. Casa asta mai stă și azi în picioare. Am făcut și acolo haiducie, în felul meu, adică, cît mai mult bine poporului, cît mai mult rău dușmanilor lui, dar fără să calc legile. Dimpotrivă, ocrotită de ele. Vicleșug femeiesc. Nădăjduiesc s-o mai fac, și împreună cu voi, dacă vreți, pentru că haiducia cea mai bună este cea care aduce legile la nevoile sale.

Deci vom avea a face cu un *călugăr*, acest călugăr e *părintele Chiriac*, și acest părinte Chiriac *mă cunoaște*.

Și mai e ceva care atîrnă mai greu decît toate : este neașteptatul, pricina tuturor nenorocirilor în viață.

Nu-i vorba numai de vitejie. Vă socotesc pe toți destul de viteji ca să vă cred în stare să vă duceți să vă dați cu capul în porțile căptușite cu fier ale cetățuii care-i Mînăstirea Orbu. Da' p-urmă... ?

Nu, prieteni, de murit e lesne. De trăit, e mai greu. Și acum, mergînd spre Orbu, am să mă gîndesc la toate piedicile astea ; gîndiți-vă și voi.

Patru ceasuri de mers pe drum prost, pe o noapte neagră, ne-au dus pînă în marginea pădurii dese de deasupra mînăstirii Orbu. Oameni şi cai erau plini de zgîrieturi, din pricina mărăcinilor şi crăcilor. N-aveam chef de nimic, nici noi şi nici caii. Şi-o umezeală ! O umezeală ! Pînă şi buzunarele erau ude ! Afurisită vreme !

Zorile mijeau posomorîte. La fel era şi treaba noastră nesigură. Toată întinderea văii stăpînită de stareţ era cufundată într-o mare de ceaţă deasă nemişcată, tot atît de înfiorătoare ca şi mînăstirea ce-şi înălţa cu neruşinare din pîclă zidurile cenuşii, înfipte pe o înălţime.

Movilă, vătaful, ridică pumnul ameninţător. Se auzi un dangăt de clopot, de-abia să-l prinzi cu urechea, ca un răspuns. Se duceau călugării, unul după altul, să se roage lui Dumnezeu pentru ca domnia mînăstirilor pe pămînt să n-aibă sfîrşit.

Cînd să facem focul, cel dintîi prieten al haiducului după puşcă, cal şi vin, Floarea se împotrivi :

— N-aprindeţi focul ! Sîntem la margine de pădure, fumul ne-ar putea trăda. Dar cum noi trebuie să stăm aici toată ziua şi o bună bucată din noapte şi cum nu putem sta şi tremura cincisprezece ceasuri în şir, ştiţi cumva vreunul din voi cum se face foc fără fum ?

Nu răspunse nici unul.

— Uite, duceţi-vă la juma' de poştă de-aici şi o să găsiţi un cuptor de mangal. Daţi o tărtăcuţă de rachiu, şi oamenii or să vă lase să luaţi mangal cît

vreţi. Ascundeţi-vă bine armele şi nu fiţi prea vorbăreţi.

Mutrele mohorîte se înveseliră.

— Să ne trăieşti, căpitane! răcni Movilă. Ah, acuma nu mai mi-e teamă : stareţul la noapte n-o s-o scoată la capăt cu aşa ibovnică!

Doi oameni plecară în fugă, şi nu trecu un ceas şi se întoarseră ducînd fiecare în spinare cîte un sac de mangal.

— Aprindeţi cîte puţin, şi puneţi deasupra tot cîte puţin, porunci Floarea.

Apoi — cînd căldura şi cafeaua fierbinte aburind din ibrice ne mai dezgheţase inimile — ea ne spuse ce chibzuise :

— Voi ştiţi că haiducii au obiceiul să cadă asupra duşmanului şi să ucidă fără să se sinchisească prea mult de sîngele nevinovat pe care s-ar putea să-l verse. Felul ăsta de luptă trebuie păstrat numai la ananghie. Să nu uităm niciodată că slugile care-l apără pe stăpîn n-o fac totdeauna cu tot sufletul. Trebuie să le cruţăm pe cît se poate.

Dacă lucrurile vor merge cum fac eu socoteala, astăseară nu vom da luptă. Iată la ce m-am gîndit : pe la ceasurile zece voi da de veste stareţului că eu şi cu fiul meu Ieremia îi cerem găzduire pentru o noapte. Doi oameni trebuie să mă însoţească. Unul va fi Ilie. Celălalt ?

— Eu ! sări Spilca. Am fost călugăr, le ştiu obiceiurile.

— Foarte bine... Ilie și Spilca vor fi însoțitorii. Acuma ascultați. Isprava trebuie s-o facem noi patru, și iată cum : orice mînăstire are un paznic călugăr, care veghează noaptea, şi un ajutor, care-i ţigan rob, bărbat voinic, cutezător şi primejdios. Îndată ce-om fi primiţi — și fără îndoială că vom fi, pentru c-am să spun numele meu adevărat — ăști doi inși vor fi ţinuţi sub ochi de Ilie și de Spilca, care vor rămîne jos, în trapezar. Dacă o să cădem la bănuială, adică dacă stareţul strecoară cine ştie ce poruncă pe sub ascuns în ce ne priveşte pe noi, pe mine şi pe Ieremia, trebuie uciși cu îndemînare și luată în stăpînire poarta. Pe ţiganul de la poartă să nu-l ucideţi decît dacă n-o vrea să treacă de partea noastră.

Pînă acum, asta-i tot. Pe stareţ îl iau în seama mea, singură sau cu ajutorul lui Ieremia, după cum or sta lucrurile. Sper să izbutesc. Mă bizui pe trei lucruri care pînă mai adineauri păreau împotriva noastră : că-i călugăr, adică bărbat bucuros totdeauna să aibă de-a face cu o femeie frumoasă ; apoi călugărul ăsta-i *părintele Chiriac*, adică o fiară, care tocmai de aia n-o să se teamă de nimic, că se socoteşte puternic ; şi, al treilea, că *mă cunoaşte* de la Snagov, ca femeie petrecăreaţă, mare negustoreasă de mătăsuri din Levant.

Dar iată, al patrulea lucru e-mpotriva noastră ; *neașteptatul*. La chestia asta n-are rost să chibzuim dinainte. Tot ce putem e să-i facem faţă.

Și-atunci, dacă se va ivi lucrul ăsta neașteptat și ne va-ncurca socoteala, Movilă, care o s-aștepte aici cu paișpe oameni, de va vedea că pînă la miezul nopții nu ne-ntoarcem, o să știe cum stau lucrurile. Poate că n-om fi morți, ci doar prinși. Atunci o să vie la poarta mînăstirii, tot pentru găzduire, o să dea peste paznici și o să năvălească fără șovăire.

Dar de-or ajunge lucrurile pîn-acolo, așteptați-vă la tot felul de nenorociri.

Hotărît că nu ! Vechii tovarăși ai lui Cosma nu erau deprinși c-un căpitan care făcea socoteli atît de chibzuite. Lor le plăcea mai curînd să-și înfierbînte capul cu băutură, să nu socotească nimic și să cuteze cît mai mult. Cît despre cum or scoate-o la capăt, cum le-o fi norocul. La urma urmei, o moarte are omul !

Și-n loc de asta, acum li se cerea să facă pe căruțașii, să lumineze un popor îndobitocit și să fie cu băgare de seamă la stîrpitul unui cuib de vipere.

Și cu comoara mînăstirii ce se făcea ? Nici de ea să nu se-atingă ? Floarea Codrilor nu pomenise nimic, o luase boierește. Dar haiducii nu se-mbată cu apă rece.

Din care pricină Ilie îl luă pe Movilă deoparte și-i spuse :

— Tu să n-aștepți cu oamenii pîn' la miezul nopții. Mînăstirea asta-i dintre cele mai bogate. Cînd o fi să ieșim din ea, de n-om fi legați fedeleș,

gata de spînzurătoare, trebuie să ne umplem de aur. Așa că țineți-vă de noi cam la un ceas după plecarea de-aici și cam la o bătaie de pușcă : cum ăți auzi un fluierat, dați-i drumu ! Și faceți așa ca și cum n-ar fi și căpitanul de față.

Movilă trecu porunca mai departe haiducilor, care își curățau armele, și fețele li se mai luminară puțin. Ilie, ca un înțelept ce era, se pricepu să-i înveselească și mai mult : luă trei oameni și se duse dracu știe unde, dar către sfîrșitul după-amiezei se întoarse cu o oaie zdravănă pe umeri ; ceilalți trei duceau, fiecare, cîte o damigeană de zece ocale de vin.

Toate bunătățile astea umplură niște goluri care desigur nu-s făcute să dea omului curaj. Haiducii nu se-aruncă-n vînt după post și rugăciune. Floarea ne ținu hangul, deși obiceiul ei era să ciugulească ca o adevărată domniță.

Între timp, soarele își luă rămas bun de la noi, străpungînd deodată pătura de ceață. Fîșii împurpurate brăzdau cerul la orizont. Cîteva raze se strecurară printre trunchiurile copacilor poleindu-ne fețele. Ilie le-ntîmpină cîntîndu-le înăbușit din fluier.

Căpitanul nostru se ridică, își desfăcu boccеaua și scoase veșmintele cele mai scumpe : scurteică de hermină, șalvari largi de mătase brodată, cum poartă turcoaicele în loc de fustă, ilic scurt de catifea, năframă persană țesută cu fluturași de aur. Se împodobi cu toate astea, cu inele și o cunună

de pietre scumpe și strecură la brîu un pumnal mic cu vîrful otrăvit.

Ca fiu al unei cucoane atît de mari, am fost poftit să-mi pun căciula de astrahan, cizmele de lac și să-mi îngrijesc și restul îmbrăcăminții. Spilca și Ilie își prefăcură și ei înfățișarea și-ncercară s-arate a „țărani cumsecade", de, pe cît se putea, da-și ințesară brîul cu pistoale și cuțite. Pe deasupra cojoacelor aveau să poarte flinte, puse la vedere fără să dea de bănuit, cum poartă orice bărbat care însoțește un bogătaș în călătorie pe drumuri călcate de hoți.

Noaptea cufundă toată suflarea în beznă.

— Trageți cenușă pe jăratec, zise căpitanul.

Puțin după aceea, patru călăreți luau drumul mînăstirii.

Era o clădire mare, în patru colțuri, înconjurată de ziduri și ridicată pe o înălțime, departe de orice așezare omenească. Nu se vedea nici o lumină, nici în curtea muncilor, nici în cea a oaspeților.

Băturăm la poarta acesteia din urmă, care se deschidea oricărui drumeț doritor să petreacă o noapte la arhondărie. Un clopot sună vestind sosirea noastră, apoi poarta ferecată în fierărie grea se răsuci în țîțîni și un călugăr cu felinar în mînă ne deschise.

Ținîndu-ne caii de căpăstru, intrarăm în curte, cînd, deodată, la lumina slabă a felinarului, sări în fața noastră un diavol — am crezut într-adevăr

că-i diavol, așa haiduci cum eram! Călugărul, încurcat de spaima noastră, ne lămuri :

— E-un țigan rob ; fugise. A fost prins și l-au pus în fiare. Așa-i obiceiul pămîntului.

Fiarele astea și obiceiul pămîntului — despre care mai auzisem vorbindu-se — erau curată sălbăticie : țiganul din fața noastră, fără vorbă o namilă, nu mai arăta de loc a om. De-a dreapta și de-a stînga capului, două coarne de fier cît toate zilele. Erau nituite la un cerc de fier, care-i strîngea capul în jurul frunții și, ca să nu-i iasă de pe cap, cercul era prins la rîndul lui cu două limbi lăsate-n jos și legate de un alt cerc, nituit în jurul gîtului.

În afară de asta, sărmanul om mai tîra după el un lanț lung prins de glezna dreaptă, lanț care, la celălalt capăt, era bătut în zid, lîngă culcușul lui din firidă. Nenorocitul trebuia să trăiască în starea asta, să-și facă slujba și să doarmă noaptea chinuit de coarne și de toată fierăria lor.

Căpitanul nostru îl privi îndelung, fierbînd de mînie. Ne privea și el, cu ochi omenoși, da' ce se petrecea în capul lui, Dumnezeu știe! Trupul, de uriaș din basme, trup de zmeu, aproape gol, era de o murdărie îngrozitoare. Mustața, mare și neagră, ca toate la el, îi ajungea aproape pîn' la piept.

Călugărul închise poarta, porni cu caii spre grajd și ne spuse să mergem după el. Floarea îl rugă să se ducă să-i spună stareţului c-a venit.

— Sfinția-sa nu mai primește oaspeți azi, răspunse portarul.

— Fii dumneata bun și du-te de-i spune c-a venit jupîneasa Floricica de la Snagóv. O să ne primească.

Trimisul, cu felinarul în mînă, plecă cu pași mărunți, dar cînd ajunse pe la mijlocul curții, făcu calea întoarsă.

— Mergeți cu mine pînă-n arhondaric ; e departe ; să nu fac de două ori atîta drum de-o fi să vă primească.

Străbăturăm un gang lung mirosind rău a mucegai, apoi o galerie nesfîrșită, care da într-o sală plină cu mese, dulapuri și rafturi, și-n cele din urmă ajunserăm în arhondaricul luminat sărăcăcios de două candele.

Aici, neprevăzutul de care ne tot vorbise Floarea căzu ca un trăsnet : în clipa cînd voia să intre la stareț, călugărul ridică felinarul în dreptul fețelor noastre și ne cercetă bănuitor. Cînd dădu peste privirea lui Spilca, amîndoi făcură ochii mari de pare-ar fi vrut să dea un pas înapoi, dar asta numai o clipită, apoi călugărul plecă capul și se făcu nevăzut pe o ușă.

Rămași singuri, Spilca se plesni cu palma pe obraz și ne șopti printre dinți :

— Sîntem pierduți ! Călugărul ăsta mă știe de la Muntele Atos, unde l-am omorît pe stareț. O să mă dea de gol !

Spaima lui ne tăie cîteva clipe graiul.. Ilie doar ce avu timp să sufle căpitanului :

— Ține-ți firea, o să facem ce trebuie, nu mai e mult, și oamenii noștri vor fi la porțile mînăstirii.

Se deschise ușa. Cu capul gol, îmbrăcat într-o rasă lungă de dimie, se ivi părintele Chiriac. Era voinic, burtos, cu fața roșcovană, aprinsă, cu o privire de parc-ar fi avut boala copiilor.

Prefăcîndu-se politicos, dar ascunzîndu-și cu greu neliniștea, spuse cu un glas dogit de bețiv trîndav :

— Ia te uită !... Floricica ! Sau domnița din Snagov, cum îți spuneau și țăranii și boierii, pe vremuri ! Poftește ! Cît despre însoțitorii cocoanei, să facă bunătate să urmeze pe fratele paznic.

Rostind cuvîntul „însoțitorii“, își pironi privirea în ochii lui Spilca.

— Dintre acești însoțitori, răspunse Floarea, tînărul acesta e fiul meu Ieremia : dacă lucrul nu vă e cu supărare, aș fi bucuroasă să rămînă lîngă mine.

— Ah ! Fiul dumitale ? Aveai un fecior ? Nici nu știam. Da, bine, să aștepte o clipă în sala asta. Poftește întîi dumneata.

Rămase în pragul ușii fără să ne dea binecuvîntarea după cum cerea obiceiul.

Floarea trecu liniștită în odaia stareţului, și acesta închise ușa în urma lor.

Acuma știam ce aveam de făcut ; dar paznicul știa ?

Nemişcat — o clipă doar — cu bărbia lipită-n piept, părea că se gîndeşte privind la pămîntul care trebuia să-l înghită înainte de-ntoarcerea stareţului, şi deodată porni grăbit cu paşi mărunţi, urmat de Spilca şi de Ilie, străbătu arhondaricul, apoi trapezarul şi vru să deschidă uşa galeriei.

Şi-atît !

Ca un tigru, Spilca îi sări în spate şi-i vîrî un căluş în gură. Şi-ndată cuţitul lui Ilie îi străpungea inima fără ţipăt şi fără geamăt.

Îi smulseră cheia de la poartă. Trupul care încă mai zvîcnea fu aruncat într-un dulap. Cei doi prieteni luară, alergînd, calea mîntuirii.

Temîndu-mă o clipă să nu se ivească din nou stareţul, privisem din arhondaric cum fusese ucis paznicul, liniştit, ca un om care-şi plimbă ochii după jocul unei mîţe cu un ghem de lînă. Cînd totul fu sfîrşit, închisei uşa spre trapezar şi mă aşezai.

După vreun sferturleţ de ceas „sfinţia-sa" deschise uşa şi mă chemă :

— Nu te-am lăsat prea mult să aştepţi ? îmi spuse el cu glasul morocănos, rece, care, de duşmănos ce era, mă uimi.

Lăsase deoparte bruma de politeţe silită. Ce se întîmplase ? Aş fi dat cerul şi pămîntul să aflu, dar din privirea pe care mi-o aruncai pe chipul Floarei — ca să-i vestesc că se făcuseră cele de trebuinţă — nu putui ghici nimic.

Eram într-un fel de odaie de primire-bibliotecă, supărător de săracă, trădînd fățărnicia din deprindere a oamenilor bisericii de a se preface că sînt săraci. La mijloc se aflau o masă mare de lemn viermănos și cîteva scaune șchioape.

Starețul se așeză și mă pofti să fac la fel, apoi zise către Floarea :

— De multă vreme te-ai întors de la Constantinopol ?

Întrebase privind-o încruntat pe sub sprîncenele roșcovane stufoase.

— De cîteva luni...

— Dacă nu mă-nșel, ai venit împreună cu arhontele Samurakis, nu-i așa ?...

— De ce mă întrebi ?

— Pentru că eram bun prieten cu arhontele...

— Da, ne-am întors împreună...

— ...și ați locuit împreună în casa lui de lîngă Siret, nu-i așa ?...

Prietena noastră mirosi nenorocirea și-i făcu față cu liniște :

— Bag de seamă, părinte Chiriac, că după ce m-ai poftit adineauri să mă culc cu dumneata, acum văd că mă iei la întrebări !

— Cam așa, scumpă domniță din Snagov, și o să trebuiască să-mi dezvălui taina acestei întîmplări în care arhontele și-a pierdut viața.

— N-am ce să-ți dezvălui...

— Asta o să vedem noi !

Cum ședea lîngă ușa prin care tocmai intrasem, se ridică alene de la locul lui, încuie ușa cu cheia și puse cheia în buzunar, ceea ce mă făcu să duc mîna la pistol, dar Floricica, cu un semn iute, nu încuviință. Și bine făcu, pentru că în aceeași clipă în spatele nostru se deschise o ușă în două canaturi și intrară patru haidamaci. Într-o clipă eram legați burduf. Nu ne împotrivirăm.

În picioare în mijlocul odăii, crîncen ca un călău, starețul credea că ne străpunge cu privirea lui de gînsac. Floarea i-o luă-nainte !

— Cunoscut-ai, acum șase ani, o fată din Bisoca ? O chema Angelica ?

— Poate că da...

— Și tot așa i-ai tăiat scîrba de poftele tale ?

— Nu chiar...

— Și nu crezi că luîndu-mă și pe mine drept o Angelică, ai putea să-ți frîngi gîtul ?

— Nu prea văd cum, pentru că la ceasul de față cei doi însoțitori ai tăi trebuie să fi mărturisit rostul vizitei voastre aici, la Mînăstirea Orbu. Aș putea să fiu mai blînd cu voi dacă ați mărturisi de pe acum care vi-i partea de nelegiuire la uciderea arhontelui Samurakis.

— Partea mea de nelegiuire ? Tu vorbești de nelegiuire ? Tu, care răpești fete, le siluiești și le ucizi ? Tu, care pui să se taie capete și care stîlcești mulțime de nevinovați ? Tu, care pui robilor ce te slujesc, și cărora Dumnezeu le-a dăruit grai,

coarne de fier? Tu vorbești de nelegiuire, tu! ? Scîrnăvie popească!

Niciodată n-o văzusem pe Floarea Codrilor atît de frumoasă ca în clipele astea, legată cu mîinile la spate, cu obrazul aprins de mînie, cu capul împodobit de o coroniță, dat semeț pe spate, cu ochii negri scăpărînd.

Alb ca varul, starețul ceru o pereche de foarfeci. Țintuită de scaun, Floarea nu se clinti. El îi scoase coronița și haina de blană, îi tăie veșmintele de sus și pînă jos, desfăcu fîșiile și, dezgolind spinarea, strigă unuia din gealați, care ținea în mînă o vînă de bou:

— Trage-i una! Apoi. privind-o drept în ochi: Să nu faci gălăgie, că-i degeaba: aici nu se aude decît zgomotul care vreau eu să fie auzit!

Huiduma lovi fără milă. Îndată, între umeri, apăru o urmă roșie, care se învineți numaidecît.

Nici un murmur. Doar că îi tremura trupul puțin... Eram mîndru că-s fiul unei asemenea femei!

— Mărturisește, păcătoaso! urlă sfîntul părinte.

Nici un răspuns.

Starețul mai făcu un semn, și încă o lovitură trăsni pe schingiuită. Sîngele începu să curgă din belșug.

Dar nu se auzi nici un strigăt. Ah, cît aș fi vrut să-i iau eu locul, să-i dovedesc că eram cu adevărat haiduc!

Cu fața la dulapul cu geamuri, ințesat de cărți sfinte, căpitanul nostru gîndea poate la înțelepciunea îndurării, ajunsă unealtă de schingiuire, cînd clanța ușii pe care intrasem începu să se miște încetișor.

Călăul prinse zgomotul ușurel al broaștei și tresări :

— Tu ești, Marcule ? Ce-i ?

În loc de răspuns, o bubuitură zgudui casa din temelii : ușa zbură în țăndări, îl dădu pe stareț de-a berbeleacu, în prag se-nălță țiganul „încornorat" și-n urma lui năvăliră haiducii. Lovitura și uluiala erau atît de mari, încît nu mai avu nimeni răgazul să se-ntrebe ce se petrecuse. Cu saci și funii la îndemînă, țiganul pe de o parte și tovarășii noștri pe de alta, îl legară fedeleș și pe stareț, și pe cei patru ticăloși ai lui, și le înfășurară capetele de era cît p-aci să-i înăbușe. N-apucă bine treaba asta să fie isprăvită, că robul își lăsă baltă stăpînul și se apucă de-un măcel cum n-am mai pomenit în toată viața mea de haiduc : învîrtind în mînă lanțul negru cu care pîn-atunci fusese ferecat la gleznă, izbea cu el, mereu, mereu, în capetele celor patru călăi căzuți la pămînt. În scurtă vreme sacii, oasele, creierii nu mai erau decît o tocătură înfiorătoare. Apoi, fără să scoată o vorbă, diavoleasca arătare se întoarse spre stareț, răzbunarea lui cea mare, smulse sacul de pe el, îi dezveli capul, și, cu un genunchi în piept, obraz lîngă obraz, începu, cu labele lui de uriaș, să-l sugrume cu încetișorul.

Tiranul părea aproape mort: cînd apăsarea ținea prea mult, ochii rămîneau o bucată de vreme închiși. Înainte de a-i deschide, țiganul sărea prin toată odaia, se arunca pe stareț, îi mușca nasul, urechile, gîtlejul, îl împungea cu atîta furie cu coarnele lui de fier, că se răni la frunte din pricina cercului și începu să-i curgă sînge pe obraz.

Pînă cînd puse mîna pe lanț și-i zdrobi capul.

În timpul acesta haiducii noștri ne dezlegaseră mîinile și se apucaseră de scormonit prin odăile starețului, unde îi aștepta o pradă bogată.

Cînd clopotele Mînăstirii Orbu chemau călugării la rugăciunea de la miezul nopții, ceata noastră, îmbogățită cu zece mii de galbeni și un rob slobozit, scăpat de coarne, lua drumul hărăzit de soartă.

Numai Floricica avea de ce se plînge puțin.

III

TAZLĂU

— Pe omul cu inima largă îl macină amărăciunile cu miile, cît îi viața de lungă ; dar nici una nu-i e atît de greu de îndurat ca suferința aproapelui său : ăsta-i *sufletul de haiduc !*

Atît e de frumos pămîntul, atît sînt simțurile noastre de puternice, și cerințele gurii atît îs de neînsemnate, că trebuie cu-adevărat să fi venit pe lume fără ochi, fără inimă, numai și numai cu lăcomia nesățioasă de a mistui totul, ca să te cobori la jefuirea aproapelui și la sluțirea vieții în loc să-ți fie dragă dreptatea și mila și dreptul tuturor la fericire.

Prin asta se deosebește haiducul de restul lumii, de lumea nesățioșilor, și-ajunge dușmanul ei.

Nu-i crud. Nici sîngeros. Dacă ucide, e pentru că-l silește cruzimea vrăjmașilor săi.

Haiduc e omul care-i bun din naștere. Numai bunătatea deosebește pe om de vită : atîta lucru „ales" are viața omenească.

Luînd drumul codrului și ieșind de sub pavăza legii, orice haiduc adevărat rămîne om bun, nepizmaș, îngăduitor la greșeală. Nu uită că ce-i face pe un căpitan să fie mare e înțelegerea, fără de care și gospodarii ar putea fi căpitani. El nu uită că-i un răsculat cu inimă mare : pentru el omorul și jaful nu-s scop.

Haiducul nu-i tîlhar.

Ca toată lumea să fie mai bună, tot omul trebuie să fie haiduc.

Cu vorbele astea începu Floarea Codrilor sfatul haiducilor de pe Tazlău.

Se aflau de față patru din cele mai mîndre chipuri ale vremii : Groza, Jianu, Codreanu și Bujor. Oameni să-i însoțească erau vreo două sute la număr. Mișcătoare regăsire de frați mînați de aceleași simțăminte, fugăriți de aceleași potere, năpăstuiți de aceeași soartă !

Un codru de veacuri, în bună parte necălcat de picior de om, îi punea la adăpost de orice vrăjmaș. Ursul, lupul, mistrețul, bursucul, locuitorii codrului, nu-s atît de haini și nu-s atît de primejdioși ca omul. Apropierea le-o simțeai și n-aveai de ce te neliniști : fiarele, cumsecade, se mulțumeau să sfîșie azi o oaie, mîine un porc pe jumătate sălbăticit, și fugeau de ființa pe care nici o fiară, nici o vită n-o întrece în lăcomie.

Tabăra haiducilor se găsea într-o poiană întinsă, cu ferigi mari pe margini. Mirosul de sulcină, adus

de un vîntuleţ de prin vreo cîmpie apropiată, îmbălsăma văzduhul. Tocmai jos, departe, dedesubtul lor, apa spumegoas-a Şoimului se arunca gălăgioasă în braţele fratelui ei mai mare, Tazlăul, care o primea murmurîndu-i prieteneşte mustrări, în timp ce mierlele, necăjite că nu pot acoperi zgomotul gîrlei, ciripeau furioase.

Ceilalţi haiduci ne aşteptau acolo de cîteva zile. Cînd se arătă căpitanul nostru, călare pe calul ei murg, drept urare de bun venit, două sute de căciuli fură aruncate către vîrfurile copacilor.

— Trăiască Floarea Codrilor !

— Trăiască femeia-haiduc !

Groza, prietenul ei din copilărie, şi Ioachim, cîntăreţul bisericesc, dascălul lor de greceşte, alergară cei dintîi s-o sărute. Celelalte căpetenii făcură la fel, cum e obiceiul între haiduci, fără să ceară încuviinţare. Ea îi primi pe toţi cu braţele deschise de „soră de arme“ ce era, dar de cele mai duioase mîngîieri Ioachim fu cel ce avu parte :

— Prietenul meu ! Iubitule ! Ai îmbătrînit, sărmanul de tine ! Mai mă iubeşti oare ca pe vremuri ? Te-ai deprins cu viaţa de haiduc ?

Ţîrcovnicul se tînguia :

— O, Floricico ! Dragostele mele nu ţin de astă lume şi haiducia mea nu-i decît un oftat al inimii ! Trăiesc cum trăiesc copacii, care nu fac nici un rău păsărilor Domnului. Dimineaţa şi seara mă minunez de tot ce văd, şi plîng pînă nu mai pot.

Ne mirarăm aflînd că vestea despre lovitura noastră la Mînăstirea Orbu ne-o luase înainte, dar, ziceau căpitanii, nu se știau făptașii ; era pusă în seama lui Groza.

Isprava asta, cutezătoare pentru mîna de oameni ce eram, îi dădu Floarei vaza de care avea nevoie ca să vorbească cu greutate celor patru căpetenii și celor două sute de haiduci dintre cei mai vestiți. Ea răsturnă temeiurile haiduciei învechite, mărturisindu-și din capul locului disprețul pentru răzvrătiții care nu erau în același timp și iubitori de dreptate și-și arătă mai departe gîndurile cu semeție :

— E mai ușor să ucizi omul decît să-l aduci la credința ta. Totdeauna mai ușor a fost să faci poporul să se supună poruncilor unui despot care-l trimitea la moarte decît să-l faci să înțeleagă adevărul din vorbele unui înțelept.

Aici zace răul de pe urma căruia pătimește omenirea, dar de răul ăsta nimeni nu-i vinovat, și de aceea trebuie să-l îngăduim. Trebuie să pricepem viața așa cum e, așa cum ni se-nfățișază.

Sufletul omenesc e plămădit dintr-un aluat amestecat : cel bun e rar și-i copleșit de cel rău. Grînele hrănitoare și florile sînt năpădite de bălării.

A cui e vina dacă lumea e așa cum o vedem ? Zbirii care bagă groaza-n ea n-au picat din lună, au răsărit chiar din neamul ăsta omenesc. Sau ești rob, sau ești stăpîn de robi, așa văd lucrurile cei

mai mulți dintre oameni. Calea de mijloc între aste două crude hotare, *omul drept*, este o piatră mai rară ca nestematele-n prundiș.

Luați nouă sute nouă zeci și nouă de oameni de pe pămînt dintr-o mie și priviți-i în față : sînt smeriți. Cătați-le-n cap : veți da de-apucături de despot.

Aproape că nu e pe lume pîrlit care să nu chinuiască pe altul mai nenorocit decît el, de n-ar fi decît nevastă-sa, măgarul sau cîinele.

Să nu-mi vorbiți de-o omenire împărțită în două. Eu nu știu decît de o singură despărțeală : între *drept* și *nedrept*, între *bun* și *rău*.

Să împarți lumea între *cei de sus și cei de jos*, să pui în seama celor dintîi toate cusururile și în a celorlalți toate părțile bune, și să vrei să-i nimicești pe unii pentru ca să dai pămîntul celorlalți ar însemna să nu schimbi nimic în viața de azi, pentru că-i greu să găsești năpăstuiți care să nu fi avut și ei, în viață, poftă să năpăstuiască. Totuși, fără vorbă, cei mai mari nelegiuiți sînt ăi de cîrmuiesc omenirea, ei calcă singura lor datorie : aceea de a sili lumea să fie dreaptă începînd prin a fi drepți ei înșiși.

Ăștia sînt mișeii pe care haiducul trebuie să-i hăituiască fără milă, pentru că, dacă omul nu-i vinovat că e rău și hrăpăreț cîtă vreme-i oropsit, vina lui începe să fie nelegiuire în ziua cînd trece la cîrma unui popor doar pentru a-l stoarce mai bine.

Haiduci! Pînă s-ajungă haita de lupi turmă de oi, nădejdea noastră într-o viață mai bună trebuie să se bizuie pe oamenii care suferă. Aștia sînt de două feluri: cei care trăiesc în nevoi și cei chinuiți de nevoile altora.

Nu sînt în stare să vă spun care din aceste două feluri de bunătate ține mai mult, da' știu c-atîta vreme cît un om suferă putem avea încredere în el.

Dimpotrivă, război fără cruțare celui ce rămîne nepăsător la suferința omenirii, la suferința semenului și mai cu deosebire celui care, putînd face dreptate, n-o face.

Omul ăsta nesimțitor trebuie stîrpit oriunde s-ar afla și socotit dușman chiar de ne-ar fi frate, pentru că mai ales din pricina nepăsării și mulțumită nesimțitorilor pot tiranii să se țină-n șa.

Mai trebuie ceva: să pornim în căutarea viteazului care se-nfrățește cu năpăstuitul, mai ales cînd e bogat, ba chiar puternic. Nu-s mulți viteji de-ăștia, dar sînt. Cunosc și eu cîțiva, gata să pună totul la bătaie ca să-și izbăvească țara. Nu le faceți rău și nu-i amestecați în hoarda amăgitoare a tiranilor în mijlocul cărcia-i găsim. Ar fi nedreptate strigătoare la cer să-i tăgăduiești unui om mărinimic, bunătate, cinste numai pentru că s-a născut între tirani. Cine se naște unde vrea? Și-n ce fel de obște s-ar simți un om drept mai în apele lui?

Avem o pildă izbitoare în fața ochilor, prietenul nostru Jianu. E neam bogat de boier, mezin într-un

şir de fraţi care-s, toţi, duşmanii noştri, şi ar fi fost şi el dacă sufletul lui de haiduc nu l-ar fi împins să-şi ia valea şi să plece-n haiducie. Astăzi Jianu împărtăşeşte viaţa şi soarta noastră; capul lui e pus la preţ ca şi capetele noastre, poate şi el să sfîrşească în spînzurătoare, coşcogeamite fecior de boier cum e.

Ei bine, Jianu nu-i singurul boier cu inimă de haiduc. E-adevărat că n-ajung toţi să ia calea haiduciei. De altminteri, eu tare mă-ndoiesc că haiducia cea mai bună e cea făcută în afară de lege. Pînă în ziua de azi, îmboldită de tinereţea mea înflăcărată, am lucrat astfel, după chibzuiala mea, mai întîi la Snagov şi mai apoi la Constantinopol, şi cu mai mult folos decît toţi haiducii care lucrau în codru, la un loc.

Mulţumită, în parte, legăturilor mele cu trimişii Franţei şi Angliei la Stambul, cu generalul Aupic, cu lordul Canning, a putut fi răsturnat hrăpăreţul Mihai Sturza şi s-a urcat pe scaunul Moldovei omenosul Grigore Ghica. Tot eu am putut ocroti, la Brusa, grupul de tineri boieri care încercase şi el să facă un „1848" şi s-a pomenit surghiunit în Anatolia. M-am străduit să i se îngăduie întoarcerea în ţară şi avem şi acum legături strînse. Sînt oameni cu creştere şi şcoală apuseană şi împilarea, fie că o fac străinii, fie că o fac ai noştri, îi împinge la răzvrătire, iar pentru ca s-o zdrobească ei primesc bucuros ajutorul oricărui om iubitor de ţară.

În fruntea lor se află un bărbat pentru a cărui bună-credință pun capul. O să vă-ncredințați chiar voi, pentru că l-am poftit aici, la întîlnirea noastră, și trebuie să pice-acum de la Iași : este hatmanul Miron, pe care l-am împins pînă în slujba de căpitan al miliției moldovenești...

Un murmur de uimire acoperi cuvintele din urmă ale vorbitoarei.

Groza strigă :

— Un căpitan printre haiduci ? !

— Da, răspunse Floarea : un căpitan haiduc !

Jianu se ridică — chip de boier subțire, cu trăsături alese, cu mișcări măsurate, cu înfățișare serioasă. Zise :

— Nu vă neliniștiți ! Floricica nu se înșală de loc. Îl cunosc pe Miron. Îmi e prieten. Am învățat împreună la Paris și mai apoi la Lunéville. E un haiduc, într-adevăr. Dacă-i capul miliției moldovenești, cu-atît mai bine pentru țara ce vrem s-o dezrobim !

— Nu vom putea face nimic care să dăinuie fără să-și dea partea și tineretul ăsta, spuse căpitanul nostru. Nu ucigînd ici și colo cînd un grec, cînd un boier român o să schimbăm noi starea țării măcar cît negru sub unghie. De viața tiranilor nu ne pasă, dar moartea lor nu ne ține de cald. Ce ne trebuie nouă e pămîntul pe care l-au furat țăranilor și legi cumsecade pentru toată lumea. Asta nu se poate

înfăptui decît înlocuind tirania de azi cu o cîrmuire dreaptă care să aibă la temelie poporul.

Dar unde-i voința poporului care să împingă pe oamenii noi să-și ia sarcina asta ? Nicăieri. Poporul e ținut sub obroc, departe de ori ce e cugetare, de orice gînduri noi. Atunci, fără popor, cu cine să începi ? Cu voi, visătorii mei, care veniți de jos, și cu Mironii răsculați care ne vin de sus !

Și iată acum ce-aș avea eu de spus : farmecele unei femei nu i-s date ca să farmece copaci. Lăsați-mă să mă duc să-mi fac haiducia acolo unde-s oameni cu puteri, care se-ncovoaie ca salcia la o mîngîiere mincinoasă de femeie. Cei care nu se pleacă se frîng, se sparg, ca sticla, și asta-i cam același lucru pentru o iubită de felul meu.

La Snagov, aproape de București — dar mai aproape de vestitul Codru al Vlăsiei, unde atîți despoți și-au lăsat, o dată cu punga, și viața — mulți bărbați s-au plecat în fața „domniței din Snagov", s-au frînt, iar alții, mîndri de cruzimea lor, au ajuns să simtă cu jale că asprimea unei femei n-are pereche.

Mă voi întoarce în cuibul meu, care va fi de-acu-ncolo casa haiducilor. Voi deschide larg porțile ei și le vom închide numai cînd și cînd, prinzînd cîte un prea puternic, prea supărător ; daraverile astea nu ne vor costa decît un căluș și un bolovan ; lacul cel mare în care se oglindesc pridvoarele și streașinele mele va face el ce va mai fi de făcut.

Îi vom linguși pe cei mari pînă o să-i prindem. Cu cei ce vor ști să se tocmească vom juca cinstit și vom plăti bani gheață.

De va fi nevoie să-mi trec degetele prin vreo barbă albă ca să scăpăm de spînzurătoare vreun prieten, o voi face.

Dar mai presus de toate, mai presus de toate, să fim cinstiți cu cei cinstiți, drepți cu cei drepți, buni cu cei buni, și în casa mea, casa haiducilor, viața nu va avea decît un singur rost : să facem dreptate în țara asta amărîtă, chiar s-o smulgem cu sila de-o fi nevoie. Căci omul care nădăjduiește își deschide inima și se-aruncă și pe-o stană de piatră ca s-o încălzească cu sîngele său, dar, dacă se pomenește scuipat în obraz, e-n stare să-l calce-n picioare pe mișel, pentru că nu cu *oameni* trebuie alcătuită lumea asta, ci cu *oameni buni.*

Iată ce am învățat de la viață, trăind.

Am mai învățat să dau și să nu cer înapoi celui care din vina aproapelui său e lipsit de pîine : foamea mistuie gîndul și face din ființa omenească o vită.

Dintr-un asemenea om nu rămîne decît o burtă. Cum să stai de vorbă cu o burtă ? Cum să-i spui celui ce adulmecă pămîntul în căutarea unui ciolan : *ridică-ți fruntea, frate, și privește soarele ?*

Ehei, știu și eu că viața împarte lumea între cei care adulmecă de nevoie și cei care privesc la soare din trufie, dar mai bine trufaș decît înfometat. Toți sîntem așa. Dovadă, haiducia noastră.

Şi de aceea vă spun : lucraţi mai întîi cu cei ce ne ascultă, numai după aceea ne vom întoarce spre cei care *nu pot s-o facă !*

*

În clipa aceea se ivi chipul subţirel al căpitanului Miron, însoţit de călăuză. Tînărul boier era îmbrăcat în haine de tîrgoveţ. Purta o redingotă la modă şi cizme de piele roşie. Se duse la Jianu, care-l îmbrăţişă mai-mai să-l înăbuşe, apoi, întorcîndu-se spre Floricica, îi sărută mîna îndelung şi-i zise :

— Despre cine vorbeai ?

— Vorbeam despre oamenii care mi se par uneori nişte vite...

— Şi care ţi se par că-s cei ce te pot asculta ?

— Unul ca tine, pentru că tu nu eşti un înfometat.

— Ba să mă ierţi, dacă-i vorba de asta : mi-e o foame de lup !

— Ei, atunci bine, să ne potolim foamea, om mai tăinui după aceea. Cred că tuturor li-e foame.

Cei din jur fură încîntaţi cînd îl auziră pe Movilă strigînd :

— O clipă ! Acuş plesnesc...

Era vorba de berbeci : nu mai puţin de treizeci se frigeau, fiecare în groapa lui încinsă ca un cuptor, fiecare în pielea lui învăluită în cenuşă multă fierbinte — şir lung de morminte de parc-ar fi fost

un cimitir de copii, într-o căldură de iad. Berbecul nu era gătit în nici un fel înainte, ci tăiat, îndopat cu sare şi piper, cusut la loc, aşezat în culcuşul ăsta cît se poate de încins, şi acolo, acoperit cu o grămadă de jăratec, unde după o bucată de vreme pielea îi plesneşte, semn că era gata de mîncat. Asta se cheamă berbec fript haiduceşte.

Plesneau unul după altul, zvîrlindu-şi învelitoarea în aer, şi nu era tocmai o mîngîiere dacă te atingea. Fiecare bubuitură era primită cu strigăte de căpcăuni.

Fireşte, primele fripturi fură puse înaintea căpeteniilor, căci căpeteniile sînt slujite în primul rînd totdeauna şi peste tot, chiar şi între haiduci.

În timpul mesei Floarea îi vorbi căpitanului despre planul ei. Miron o ascultă, gînditor. La urmă spuse :

— Totul este foarte bine ; poţi să mă numeri printre cei mai devotaţi idealului nostru patriotic, dar cu o condiţie : să nu se mai repete vreo lovitură ca la Mînăstirea Orbu...

— Cum ! Se şi ştie la Iaşi... ? întrebă Floricica.

— Se ştie mai ales la Bucureşti, unde pe capul acestei necunoscute s-a pus preţ de o mie de galbeni, după cum spune porunca dată împotriva ta !

— Asta-i spiritul nou cu care se făleşte tineretul vostru generos ? strigă Jianu înăcrit.

Miron răspunse :

— Frate Iancule, te ştiu pripit, nu naiv : nă-i fi vrînd poate ca Divanele celor două ţări să fie

alcătuite numai din haiduci ! Și-apoi, lasă-mă să-ți spun că eu nu înțeleg rostul acestor omoruri...

— Poate că înțelegi mai bine rezultatele asasinatelor voastre în masă, în rîndurile poporului !

— Stați ! strigă Floarea Codrilor. Eu sînt căpitan aici ! Nu vă îngădui s-apucați pe calea asta ! Sîntem cu toții însuflețiți de dorința de a ne înțelege și de a lucra uniți în viitor : de ce să mai trăncănim despre dezbinările din trecut ? Dreptate va avea acel care va lăsa ceva în urma sa. Așa că, la fapte ! Îl sfredeli pe Miron cu o privire hotărîtă :

— Căpitane ! Ceasul se apropie. Mă întorc de la Constantinopol încredințată că rușii vor pierde războiul din Crimeea : Napoleon făgăduiește înfrîngerea lor pentru anul viitor. Dar turcii nu-și vor putea păstra roadele izbînzii, cel puțin în ce privește principatele : Franța și Anglia sprijină pe unioniști. În străinătate lucrurile au mers foarte departe pe drumul ăsta. Trebuie ca și în principate să fie la fel. Cum stăm ?

— Stăm din ce în ce mai bine. Oamenii de seamă, tineri sau bătrîni, sînt pentru unire. Cu toate astea, separatiștii rămîn încă destul de tari, mai ales la noi în Moldova, unde caimacamul uneltește pe față împotriva unirii și cumpără partizani și în țară, și la Stambul. El nădăjduiește să i se dea seaunul Moldovei. Treaba asta e pe placul tuturor dușmanilor noștri, și al rușilor, și al turcilor, și al austriecilor.

— Da, dar nu-i pe placul Franței, prietena noastră ; și ea va birui. Așa că nu mi-i teamă de caimacam, cu toată averea nesfîrșită a nevesti-sii, cea mai bogată femeie din țara Moldovei : chiar ea e cu sufletul pentru unire ; pe deasupra, am avut cu grijă să-l încondeiez la Poartă ca vîndut rușilor și dușman turcilor.

— Eu mă tem însă de altceva, mă tem de slăbiciunea noastră, de nepriceperea noastră, pentru că, aflați : Franța, ca să ne poată sprijini pînă la capăt, ne cere dovada voinței țării, a voinței poporului român, și eu știu foarte bine că pentru sărmanul nostru popor vorbesc azi doar cîteva mii de intriganți egoiști și ambițioși.

De aceea, căpitane Miron, pun toată nădejdea mea, dinspre partea Moldovei, în tine și în Alexandru Cuza, voinicul ăsta care-ți trîntește adevărul în față ; cam muieratec, e drept, dar bun și cinstit. Dacă-și joacă bine rolul în armata caimacamului va ajunge repede polcovnic. Încearcă și bagă-i în cap să aibă puțină stăpînire de sine, puțină fățărnicie. Poate că într-o zi o să-i fii prim-ministru...

— Dar ce visezi tu să faci din ispravnicul de Galați ?

— Primul domnitor al unei *Românii noi !*

Toți haiducii se ridicară ca un singur om. Auziseră vorbindu-se de cinstea acestui boier, necruțător cu jăcmănitorii din tagma lui, simplu în apucături, și care mergea cu curățenia sa sufletească

atît de departe, încît disprețuia chiar și dregătorii, demnități ce s-ar fi potrivit rangului său. Era socotit ca singurul în stare să taie-n boieri ca-n carne vie.

Urale nemaipomenite zguduiră văzduhul. Douăzeci de fluiere se porniră pe cîntat „bătuta“, cel mai îndrăcit din toate jocurile românești.

Luați și ei de avîntul acestei însuflețiri izbucnite pe negîndite, căpeteniile lăsară taifasul și se prinseră de mîini. Hora asta fu încercuită apoi de o a doua, mai mare, în care intraseră vătafii celor cinci căpitani, și asta, la rîndul ei, fu prinsă în mijlocul unei a treia, numai de haiduci. Pămîntul duduia de răpăitul celor două sute de tălpi ce-l izbeau voinicește.

Bujor și Codreanu începură să cînte, cu glasul lor puternic, răsunător :

Dat-a frunza fagului,
pus-am cruce satului,
și coadă baltagului ;
că am gîndul dracului
asupra bogatului !

. . . .

Bată-te crucea, bogat,
om bogat și fără sfat,
ce mă porți prin sat, legat,
zici că birul nu ți-am dat !

Foaie verde de gutui,
Iancule, de unde vii ?

— Ia, d-aci de peste Jii.
— Iancule, ce-ai tîrguit ?
— Dat-am aur și argint
pe vreo cinci oca de plumb,
să duc la băieți în crîng ;
că băieții-s cam zglobii :
trag la naiba, prin pustii,
nu ca mine-n cărnuri vii !

. . . .

La Snagov

ÎN CUIBUL HAIDUCILOR

I

Prietene care m-asculți, sînt om de optzeci de ani, dar inima mea nu știe ce-i bătrînețea. Dacă nu pricepi ce-nseamnă asta, nu-ți mai pierde vremea ascultîndu-mă ! Asta înseamnă că sînt, în furnicarul omenesc, inși care nu se mulțumesc numai cu viața lor, cu suferințele lor, cu fericirea lor, ci simt trăind în ei toate viețile pămîntului ; mii de fericiri nu-i împiedică să audă un geamăt ; mii de dureri nu-i pot lipsi de-o singură bucurie. Sînt oameni în care tot ce-i omenesc își găsește răsunet. Noaptea, ei aud strigătul cărnii omenești mușcată de cruzimea plăcerii ; ziua, tresar alături de ființele rănite de amarnica trudă a muncii făcute fără plăcere.

Eu sînt unul dintre oamenii ăștia : sînt haiduc !

Dacă tu, cititorule, nu ești, dacă ești mulțumit cu viața ta, cu cea a neamurilor tale și-a prietenilor, sau dacă nu te nemulțumesc decît necazurile care te lovesc numai pe tine și pe ai tăi, atunci n-ai să mă înțelegi, pentru că eu sînt altfel făcut decît

tine, îmi place să mă amestec în tot ce-i omenesc, și nu mi-e totuna dacă semenul meu trăiește sub domnia dreptății sau dacă are a se plînge de ceva sau cineva a se plînge împotriva lui.

Oh ! Nu-s și nu trebuie să fiu socotit un neprihănit, un apostol ! Nu, de loc. Sînt în stare să fac rău, dar păcatul meu e dintre acelea de care nu te poți feri în viață, și nu-s niciodată o pacoste pe capul oamenilor. Și-apoi, acolo unde nu poate nimic Bunătatea, nu pot nici eu face ceva.

În casa asta a haiducilor, de care-mi amintesc cu atîta drag, noi am iubit și-am fost iubiți. Asta-i ce mi-a rămas în minte. Ura... dracu s-o ia ! Nu vreau să știu de ea. Venisem acolo cu dorința de a schimba fața lumii ! N-am făcut mare lucru, da-n schimb ne-am găsit pierzania. Așa se-ncheie orice viață care vrea să cuprindă pămîntu-ntreg.

Dar ce zile de neuitat am trăit noi acolo !

Mai întîi, pămîntul ăsta al Snagovului este un ostrov al iubirii în cîmpia fără de sfîrșit a Dunării, în care Bucureștiul se pierde ca-ntr-un pustiu. Pădurea sa, potopită în zile de vară cu un soare nemilos, e foarte prețuită, pentru că-i paradisul singurătății. Lacul, de cîteva sute de hectare, este presărat cu ostroave stufoase ca niște căciuli muntenești uriașe plutind în voia apei. Vînat, pește, raci, sînt de toate din belșug. O panglică lată de

stuf, de două ori cît omul, înconjură lacul dînd iepurilor adăpost și umbră miilor de broaște izgonite de arșița verii. Cîteva salcii plîngătoare, ursuze și iscoditoare, se pleacă, ca un șirag de pustnici, peste suprafața lui cu o îndărătnicie de adevărați duhovnici. Din loc în loc, nufărul, regele neprihănirii — ieșind la iveală cu alaiul lui de foi plesnind de sevă — veghează mîndru singurătatea apelor.

Nu era chiar atît o singurătate, pentru că acel cuib al prieteniei, al iubirii, al luptelor pentru mai bine umplea văzduhul de zarvă cît timp frumoasa lui stăpînă era acolo.

Așezat pe un colnic care îi îngăduia să aibă vedere asupra întregului lac, din pricina streșinilor care se prelungeau ca niște aripi, acest cuib te făcea să crezi că voia să-și ia zborul. Uși, ferestre, galerii, pridvoare, totul era la adăpost de vreme rea. Dar nici o împrejmuire ; nici măcar un gard viu sau vreo îngrăditură ; nimic care să-l apere dinafară. Ici și colo, chioșcuri, năpădite, de hamei. Puțin mai într-o parte, curtea gălăgioasă a slugilor cu grajduri și crescătorii de tot felul : cai, vaci, oi, porci și ograda păsărilor cu puzderia de găini, gîște, rațe, păuni și porumbei. Singurii păzitori erau cîinii ciobănești voinici. Vreo zece familii de țigani, încincite de plozi, trăiau în libertate într-o

vreme în care robia era în floare. Ei fură primii țigani slobozi la noi în țară. Floricica, cumpărîndu-i ca pe vite odată cu moșia, făcuse hîrtie de dezrobire. Nu se mîndrea cu asta, dar era mulțumită, pentru că aceștia deveniseră prietenii săi cei mai devotați. O parte dintre ei erau „așezați“, așazișii țigani de casă, ceilalți, de cum se împrimăvăra, plecau să cutreiere țara pînă-n toamnă, tîrziu. Aveau fel de fel de meserii : ursari, căldărari, lăcătuși, lingurari, spoitori, iar nevestele ghiceau în ghioc.

Gluma amară a sorții : poporul cel mai însetat de libertate de pe lumea asta înrobit de neamul cel mai împilat din toate cîte erau sub jugul Semilunei ! Tronurile Principatelor Române se vindeau la Stambul la mezat, un mezat măsluit ; boierul român însă, el însuși un supus disprețuit, își vindea țiganii mai rău ca vitele. Totuși, poporul ăsta dezbrăcat, la cheremul boierului, care avea asupra lui drept de viață și de moarte, era veșnic voios și rîzător. Cine ne-a primit cu cea mai mare bucurie, cu inima deschisă, la sosirea noastră la Snagov, au fost tocmai țiganii.

La Galați venise să ne ia o trăsură cu opt cai. Floricica dăduse vestea că, chipurile, chiar atunci sosise, de-a dreptul de la Constantinopol. Numai noi doi, ca și cu mine, ne așezarăm în trăsură. Cei

optsprezece haiduci, în chip de însoțitori, așa cum se cuvenea unei „domnițe din Snagov“, ne urmau călare. În straie albe, cu cusături în toate culorile, lăsau cu gura căscată pe toți. Trăsnilă însă, matahala de țigan de la Mînăstirea Orbu, liberat de noi, speria copiii satelor. Într-adevăr, era înspăimîntător, cu față tuciurie și trup de uriaș, deșălînd caii în mai puțin de un ceas, și din pricina asta silit, cea mai mare parte a timpului, să alerge pe jos, trăgînd mîrțoaga de dîrlog și asudînd de nu mai putea. În clipe de astea, spaima țăranilor se schimba în rîs. Floricica hohotea tot drumul.

Dar hazul cel mai grozav a fost cînd Trăsnilă a ajuns la Snagov. Toată șatra țigănească, cu liota de copii, cu cățel, cu purcel, ne ieșise în întîmpinare. Chipuri tuciurii, lucioase și de o veselie tragică ; ochi holbați, dinți albi, piepturi dezgolite. Nu era chip să pricepi o vorbă în furtuna de gesturi și de strigăte. Totul părea foarte vesel, dar limpede nu era de loc și lesne de luat drept vrăjmășie. Se vărsau găleți cu apă în fața trăsurii, în semn de urare de belșug. Jucau niște geamparale de te scoteau din minți. Plozii făceau tumbe, aruncîndu-se cu capul înainte în țărînă. Și toată omenirea asta voia să atingă cu mîna veșmintele stăpînei lor.

Toate, însă, pînă ca vesela gloată să-l fi zărit pe Trăsnilă, care venea în coada tuturor.

Cînd alaiul se opri și fostul „încornorat“ se înfățișă ochilor sălașului, încremeniră toți, muți de

uluială, dar numai o clipă, pentru că bairamul se porni apoi mai vîrtos, fără nici un fel de măsură, şi năvăliră cu toţii spre fericitul Trăsnilă. Repede isprăviră cu el, cu puterea lui şi cu hainele sale brodate. Bucuria ţigănească nu are margini şi se deosebeşte foarte puţin de păruială. Cît ai clipi din ochi — apucat de mîini, de cap şi de picioare — vlăjganul nostru dispăru sub avîntul acestei simpatii copleşitoare. Îl pipăiau peste tot, şi nu ştiai bine dacă era ca să-l sărute sau să-l muşte. Şi din urletele ţigăneşti chiar că nu puteai înţelege ceva.

Floricica credea că vor să-l sfîşie şi le striga din toate puterile.

— Nu-l omorîţi... E de-al vostru !...

— Ce dracu ! Vedem noi bine că-i de-al nostru ! răspunde o femeie care privea la furnicar, de asta-l şi scarmănă aşa. O „bucăţică de ţigan" ca ăsta... îţi vine să-l mănînci !

Şi iată-l pe Trăsnilă, plin de praf, într-un hal fără hal, ridicat pe deasupra capetelor gloatei de ţigani, adus pe sus în faţa Floricichii, căreia-i strigau toţi grămadă :

— Domniţăăă... domniţăăă ! Să-l facem pe Trăsnilă baş-buli-başă !

Domniţa îşi dădu încuviinţarea :

— Fie !...

Şi dispăru în casă, urmată de noi toţi, în timp ce Trăsnilă se pomeni încercuit de-o horă de jucăuşi, fericiţi că-şi pot folosi libertatea alegîndu-şi un stăpîn.

II

Nu știu de unde avea fosta ciobăniță de la Lipia încîntătoarea moșie a Snagovului. Cum, prin ce lovitură a norocului putuse s-ajungă fetița desculță din satul de hoți, cel mai deochiat din tot ținutul Buzăului, prietena lui Groza, iubita fecioară a lui Cosma, mama mea, Floricica — „domnița din Snagov“ ?

Partea asta a vieții ei a rămas pentru mine necunoscută. N-am întrebat-o niciodată, dintr-un fel de rușine, și nici ea n-a deschis vorba.

Ajungînd la Snagov, gîndeam c-am să găsesc acolo pe omul cu inima largă care-o blagoslovise cu-acest dar cu adevărat regesc. Dar... nimic : în vreo zece odăi încăpătoare, în care puteai trăi simplu și tihnit, se plimbau două femei și un bărbat, toți trei de o vîrstă nelămurită, smeriți la înfățișare, cam sărmani cu duhul și cărora Floricica le dăduse casă și masă pînă la sfîrșitul vieții.

Fiecare își avea povestea lui, care te lămurea cum de-ajunseseră în preajma căpeteniei de hai-

duci. Două dintre ele merită să fie arătate pe scurt. Cea de a treia, a nefericitei Evghenia, nu trezea decît milă: fiica cea mai mică a unor părinți nu prea înstăriți, dar foarte îngîmfați și fără inimă, fusese jertfită de hatîrul unei surori mai mari și băgată într-o mînăstire de unde fugise la moartea părinților nemiloși și ajunsese la Snagov. Obișnuiții casei îi spuneau „călugărița fără voie". Și, deși recîștigîndu-și cam tîrziu viața de la care fusese smulsă cu silnicie, Evghenia, așa ștearsă cum era, izbutise să muște din fructul care-i mîncarea „de temelie" a noastră a bărbaților, cîtă vreme, vorba lui Cosma, „ne mai ard urechile și ne mai zvîcnesc tîmplele".

Mult mai hazoasă era povestea celeilalte femei, a Marinulei, veselă pe vremuri, poreclită-și „călăreața" din pricina unei isprăvi a ei de dragoste care o făcu să cadă din al nouălea cer al iubirii petrecărețe, în iadul zeflemelei.

Boieroaică de neam mare, fu măritată cu un boier tot de neam mare, dar prost ca noaptea. Frumusețe de bujor, purtare de gîscă, minte de oaie și focoasă în stare să dea gata un escadron într-o noapte.

Ca în cele mai multe din casele boierești de pe vremea ei, ofițerii spilcuiți ai armatelor rusești de ocupație găseau la Marinula casă, masă și acel ceva

pe deasupra care face de neuitat ospitalitatea orientală. Fericitul soţ nu se sinchisea de nimic. Marinula, la rîndul ei, nu se sinchisea decît de urmele scîrboase pe care irezistibilii cuceritori, bolnavi pînă-n măduva oaselor, le lăsau adesea amantelor nesăbuite. De altceva nu-i păsa de nimic.

Şi, într-adevăr, nenorocirea nu i s-a tras de pe urma nenumăratelor asalturi cărora le-a putut face faţă, ci de la nepăsarea linguşitoare a unui colonel de cavalerie. Şmecherul făcea caz de credinţa pe care, zicea el, trebuia să i-o păstreze nevestei sale, dar într-o bună zi, printr-o piruetă căzăcească, suci capul sărmanei, spunîndu-i :

— Oh, da, te vreau ! Dar să fii a mea ! Numai şi numai a mea !

— Cum aşa ? murmură ea, pierdută de fericire.

— Foarte simplu : să fugi cu mine ! Peste trei zile plecăm. E ordinul ţarului.

În dimineaţa plecării colonelul o găsi pe Marinula pitulată în sania lui, la locul de întîlnire. Şi începu alunecuşul pe zăpadă, dar numai după ce cavaleristul avusese grijă să se convingă că Marinula îşi luase cu ea aurul şi giuvaericalele.

Călătoria n-a fost lungă. Dumnezeul românilor nu răbdă răpirea acestui bun moldovenesc.

O noapte de dragoste la Ungheni, un popas zbuciumat pe malul Prutului îngheţat, o bătaie bună căzăcească urmată de o hoţie tot atît de cavalerească, şi iat-o pe Marinula trezită din vis ! În faţa ei : sfînta Rusie a curtenitorului ei colonel ; în

spate, un bărbat dezbrobodit, şi care ceruse şi căpătase despărţirea.

Furios de jignirea suferită cu atîta tărăboi, bărbatul o lăsă să cadă în cea mai cruntă mizerie. Ea îşi vîndu totul, ca să aibă ce mînca, pînă şi blănurile şi căciuliţa de astrahan pe care o purta cu atîta mîndrie pe-o ureche. Virtuoasele ei prietene, care aveau fiecare de dus la capăt cîte o răfuială, îi închiseră uşa în nas pentru această călcare a cuviinţei.

Tîrîndu-şi paşii prin zăpadă, cu capul înfăşurat într-o broboadă, ea trebuia să asculte copiii de pe stradă cerîndu-i, şi ei, socoteală :

Marinula, Marinula,
Ce-ai făcut cu-a ta căciulă ?

Floricica o găsi într-o zi în halul ăsta, şi, fără s-o întrebe nimic, îi dădu găzduire, o găzduire în care nu-i lipsea nimic.

*

Povestea celui de al treilea pensionar, Alecachi, avea ceva tragic în ea.

Într-o frumoasă dimineaţă de primăvară, aflîndu-se în trăsura paşei din Silistra, care-şi inspecta paşalîcul, Floricica zări doi călăi turci şi un agă, gata să taie capul unui om. Îl tîrîseră lîngă o fîntînă, îi legau mîinile la spate şi rînduiau butucul şi securea.

Prietena noastră puse să oprească trăsura şi coborî :

— Vreau să ştiu despre ce e vorba ! zise ea bătrînului paşă.

— Despre ce e vorba ? întrebă miorlăit satrapul. Se vede cît de colo, draga mea. N-ai să vrei, poate, să ne oprim astăzi peste tot unde se taie capul cuiva numai pentru ca să „ştii despre ce e vorba" ?

Dar era vorba de capul sărmanului Alecachi, care, la cererea Floricichii, le povesti din fir-a-păr cele ce urmează :

Vameş la Silistra, Alecachi trecea drept cel mai cinstit om din vilaiet. Era văduv. Cei trei copii ai săi, un băiat şi două fete, îl ajutau în meserie, care, de cincisprezece ani, se mărginea la a sta aşezat turceşte pe o saltea şi a încasa vamă pentru mărfurile sosite la schela de pe malul Dunării. Nimeni nu se plînsese vreodată de el. Banii ce trebuiau plătiţi sultanului la trei luni o dată, aga îi încasa, socotiţi cu toptanul, totdeauna la timpul cuvenit. Din ziua cînd Alecachi n-a mai fost în stare să plătească, aga a început să încaseze *în natură*. Atunci chestia a-nceput să se-ncurce.

Vameşul, binevoitor ca toţi orientalii, îşi trecea timpul tăifăsuind la nesfîrşit cu prietenii, pentru care era totdeauna un locşor pe saltea. Beau într-una cafele în ceşcuţe mici şi trăgeau din ciubuc. În timpul ăsta, cele două fete şi băiatul strîngeau gologanii vămuiţi, îi dădeau tatălui şi se întorceau la locul lor, la mal. Alecachi ridica un colţ al sal-

telei, vîra banii dedesubt și își vedea mai departe de taifas și trîndăveală pînă la căderea nopții. Nu putea să sufere să facă socoteli. Doar ce-și dădea osteneala să bage banii sub saltea și să scoată de-acolo ce era nevoie pentru cheltuielile familiei.

Dar pesemne că el nu era singurul care scotea, pentru că, la sfîrșitul unei luni, cînd aga veni să ceară ce i se cuvenea, zadarnic ridică vameșul salteaua, o răsturnă, scotoci peste tot : de-abia dacă găsi cîțiva piaștri și irmilici pe ici, pe colo ! Tare mîhnit, vameșul arătă omului sultanului cum stau lucrurile :

— Afaceri ioc, parale ioc, aga !

Aga, care era arab, se mulțumi să răspundă cu un singur cuvînt :

— *Maleș !* care trebuia să însemne : nu face nimic.

Și se depărtă liniștit. Decît că, într-o bună zi, Alecachi începu să bage de seamă că aga, de la o vreme, stătea cam mult de vorbă și glumea cu fetele lui la schelă. Dar, cum îngăduitorul dregător continua să răspundă *maleș !* la fiecare nenorocit de sfîrșit de lună, vameșul închise ochii la cele ce aga lua în *natură*, uită de încurcăturile în socoteală ale blestematei de saltele și își dărui toată inima sa prietenilor — pînă în clipa în care fiica sa veni să-i spună că aga o lăsase grea. Atunci părintele se îngrijoră și-l chemă pe răufăcător. Acesta zise :

— *Maleș !* Nu face nimic !

Și drese ce stricase, silind pe un biet om cumsecade să se însoare cu fata însărcinată.

Nu trece mult, și a doua fată a vameșului călcă pe urmele celei dintîi. Din nou *maleș !* și din nou un om cumsecade.

Acuma Alecachi trăia fericit : la pagubele lui lunare aga recunoscător răspundea printr-un *maleș* și trecea mai departe. Bietul părinte nu mai avea fete de dat.

Dar în schimb avea aga, tot două și el. Și acum fu rîndul feciorului vameșului să le lase grele, ca să-și răzbune surorile. După care fugi în lume, fără să se gîndească la tatăl său, nenorocitul, rămas pe-o saltea ce începuse să frigă.

Urmările acestei purtări nesocotite ar fi putut fi serioase. Aga — tocmai în dimineața aceea frumoasă în care trecea Floricica — venise însoțit de doi călăi, să-l ia pe Alecachi. Cum nu-i plăcea vorba lungă, zise doar :

— Am venit să-ți tai capul !

Vameșul auzi el bine, văzu securea, butucul și simți cum îi albește păru-n cap de spaimă.

Totuși, avu puterea să-l mai întrebe :

— De ce să-mi tai capul, agă ?

— Pentru că feciorul tău mi-a lăsat fetele grele.

— Bine, dar tu nu le-ai lăsat pe ale mele ?...

— *Maleș !* Tu nu-mi plătiseși.

— Păi, agă, ziceai că nu face nimic.

— *Maleș !* Hai, scoală-te și vino !

Floricica îi ceru îndată pașei să-l ierte pe Alecachi — ceea ce bunul pașă chiar făcu, fără altă trudă decît să ridice un deget — după care prietena noastră puse-n mîna dregătorului sultanului banii cuveniți sultanului.

— Și cele două fete care mi-au rămas grele? întrebă arabul.

— *Maleș*, aga! chicoti domnița din Snagov.

III

A doua zi după sosirea noastră preotul din Snagov și cîțiva enoriași de-ai lui veniră să ne spună, cu multă gălăgie, că-s bucuroși știindu-se din nou ocrotiți de „buna domniță Floricica". După care în cuibul haiducilor se făcu primul pas în luptă.

Un pas plin de haz și, pentru mine, ceva ce nu mai pomenisem.

Într-o zi coborîră dintr-o trăsură închisă doi oameni simandicoși și, la masa de prînz, li se arătă atîta cinstire, că îi făcu și mai caraghioși, pentru că erau uscați ca niște ploșnițe de casă pustie, se mișcau în felul unor păpuși trase de sfori și erau urîți de-ți venea să mori de rîs.

Eu mă prăpădeam de nu mai puteam văzîndu-i, da' Floricica mă luă numaidecît deoparte și-mi zise :

— Ștrengarule ! Învață-te să fii cuviincios ! Știi tu cine-s ăștia doi ?

— Păi văd : sperietori de vrăbii de-ale lui Cosma !

— Or fi, dar află că cel cu fes și ochelari e Hood-bei, dragoman-bașa la Poarta sultanului și cel mai bun prieten al nostru. Tovarășul lui e domnu Izidor, ovrei neamț, trimisul mai multor făbrici care or să ne dea tot ce are nevoie țara asta pentru ca locuitorii ei să nu mai mănînce cu degetele, să nu se mai culce pe pămîntul gol și să nu se mai îmbrace ca osmanlîii.

Bănuisem eu : Hood-bei era unul din cei mari și puternici cu ajutorul cărora se întemeiase averea Floricichii, dar el n-o cunoștea încă pe toate fețele. Era foarte bogat și vorbea nouă limbi, din care patru levantine. Româneasca lui însă era ca vai de lume.

Dimpotrivă, domnul Izidor vorbea românește cu ușurință, după cum se spunea că vorbește foarte bine și nemțește, franțuzește și englezește.

Tîlmaciul padișahului era și el ovrei, după mamă, și venirea acestor doi bărbați în cuibul haiducilor își avea rostul ei după socotelile pe care și le făurise femeia căpitan de haiduci. Se văzu lucrul acesta îndată ce se sfîrși masa.

În odaia plină de sofale și în care de obicei ședeau obișnuiții casei, beiul englez încremenise ca o momîie, cu ciubucul în mînă, cu ochelarii pe vîrful nasului, privind în gol și deschizînd gura ca să spună cîte un „da“ sau un „nu“. Dintre cei doi

ovrei, el era cel cu vorba „de aur“, adică de lire sterline.

Cealaltă prăjină de om — mult mai plăcut și la înfățișare, și la fire — era vioi, nu stătea o clipă locului, ci măsura odaia în lung și-n lat. Fuma țigări scumpe din Apus și rîdea de ciubucul beiului, zicînd despre el că-i o „scuipătoare de nicotină“.

De altminteri, își bătea joc de tot ce nu era apusean :

— Priviți la acest interior de femeie elegantă și europeană, zicea el : odaie care te silește să șezi turcește ! Nu vezi nicăieri un scaun ca lumea, un dulap, un bufet, tacîmuri potrivite. Românii și româncele, chiar și cei mai bogați, cu toate că se prăpădesc după limbile și învățătura apuseană, păstrează toate obiceiurile asiatice, se spală la fîntînă, se luminează cu lumînări puturoase, își culcă prietenii pe niște saltele puse pe jos. Vorbesc franțuzește și poartă șalvari. Hainele și le țin în lăzi la care umbli cu greu. E caraghios ! Și cine ! Tocmai românii, care au un proverb minunat : „ori vorbește cum ți-e portul, ori te poartă cum ți-e vorba“ !

— Sînt cu totul de părerea dumneavoastră domnule Izidor, îl aprobă Floricica. Într-o oarecare măsură sînteți un haiduc !

— Eu, haiduc ! exclamă omul fabricanților. Ați auzit vreodată vorbindu-se de un ovrei haiduc ? Oh, nu ! Și e păcat, pentru că de-ar ști neamul meu

să mînuiască armele, n-ar mai fi astăzi țapul ispășitor al tuturor ticăloșiilor.

— Am spus : „într-o oarecare măsură“, și e adevărat, oare nu vă străduiți dumneavoastră să răspîndiți în răsărit deprinderi mai ca lumea, și, prin urmare, mai multă bunăstare ? Asta-i haiducia ! În sensul ăsta, Hood-bei e, de asemenea, un haiduc !

Pe bei îl trecu un fior și fu cît p-aci să scape jos ciubucul :

— Ce vrei să zici, Floricica ? Și, în orice caz, nu cumva să te apuci să spui una ca asta în fața sultanului : ar putea să-mi taie capul !

— Nici o grijă, prietene. Face ea, haiducia voastră, „revoluții“, dar face să curgă și aurul în casele de bani ale țărilor apusene, pentru că dumneavoastră sînteți cei care înlesniți răspîndirea mărfurilor lor dînd împrumuturi negustorilor.

Cei doi „haiduci“, liniștiți cu vorbele astea, nu mai avură altceva de făcut decît să încheie tîrgul pentru care veniseră. Izidor își lua sarcina de a așeza în țară negustori ovrei pentru feluri noi de mărfuri, Hood-bei punea la bătaie banii de trebuință, iar Floricica lua în seama ei aducerea mărfurilor de la hotarele țării și pînă în dughenele cîtorva orașe din principate.

Și așa începu pe pămîntul românesc un negoț care — pus la început pe picioare numai de ovrei — avea să devină mai tîrziu un izvor de putere romă-

nească şi să ajute ţara noastră să intre în rîndul statelor civilizate.

Răsplata de care-au avut parte ovreii pentru faptul de a fi mijlocit propăşirea aceasta, şi noi pentru că am înlesnit-o, a fost cu totul alta decît cea nădăjduită de către cei ce-o puseseră la cale.

De altfel, nu negoţul era scopul Floricichii. Ea se folosea de nevoia pe care o simţeau clasele înstărite de la noi de a trăi după moda apuseană pe de o parte şi de străduinţele nestăvilite ale industriilor străine care voiau să-şi poată vinde mărfurile în ţara noastră pe de alta, ca să-şi propovăduiască ideile sale haiduceşti, şi-anume : pămîntul să se întoarcă în mîinile ţăranului, averile mînăstireşti să fie împărţite celor fără pămînt, robii ţigani să fie sloboziţi, pedeapsa cu moartea să fie oprită, să se înfăptuiască unirea principatelor, şi ocîrmuirea să se facă după lege, nu după bunul plac.

În scurtă vreme, ţările mari din Apus aveau să se adune şi să ceară poporului din cele două principate să-şi spună păsul, să-şi aleagă divane noi, care să vorbească cinstit în numele lui. Soarta poporului român de toate astea atîrna. Trebuia, deci, făcut orice pentru ca tertipurile boierilor bătrîni să fie date pe faţă şi să fie aleşi numai oameni care să ţină din toată inima cu tineretul.

În scopul ăsta Floricica avu cutezanța să-nceapă lupta din două părți deodată : de jos, străduindu-se să-și facă din mulțime un sprijin ; de sus, dezvăluind cruzimea boierească și strîngînd mănunchi pe toți cei ce erau de partea poporului.

Dar cît de greu a fost să urnească din loc țărănimea îndobitocită de patru veacuri de jaf și apăsare ! Cît de greu de clintit din loc o fărîmă de omenire !

Ne-nhămasem să tragem mulțimea de partea noastră, parc-am fi fost niște porniți să creștinăm lumea. Sute de care cu boi și de căruțe cu cai se apucară să brăzdeze țara în lung și-n lat, fiecare avînd în cap un haiduc gata să se bată sau să moară pentru izbînda binelui, fiecare purtînd pe buze vorbe sfinte : „Fiți oameni cutezători ! Cereți-vă dreptul vostru ! Fiți de partea lui vodă, care vă vrea binele !“

Ani de zile-n șir am avut de luptat, pe rînd, cu ploaia și noroiul, cu zăpada și vînturile, cu fiarele sălbatice și cu căldura înăbușitoare, cu păduchii, dar ce ne-a dat mai mult de furcă a fost îndărătnicia țărănimii.

Pentru omul simplu puterea cîrmuirii orînduite e ceva ca o putere tainică, cerească sau diavolească, prea bine nu știe nici el, dar ce știe bine de tot e că-n fața ei trebuie să-și plece capul.

Măi frate de suferință, vrăjmaș al libertății mele, n-ai și tu cap, două mîini, două picioare, ca toată lumea ? Unde ți-e oare beteșugul ? De unde trebuie

să te-apuc ca să lovesc din plin în prostia ta ca stînca de tare, să te împing pe tine înainte și mie să-mi iau înapoi viața de care tu mă lipsești ?

Ca fierea de amară a fost viața haiducului în zilele acelea de apostolat la care eram siliți. Hărțuit din copilărie, certat cu toți care nu sînt ca el, haiducul disprețuiește viitorul și moartea, pune preț numai pe clipa pe care-o trăiește-n libertate și își pierde răbdarea îndată ce-i ceri să-i dovedească cuiva ceva, orice-ar fi, cu vorba, și nu cu sila. El știe că înainte de a fi plecat în haiducie și-a stricat destul gura în patru vînturi, că vorba lui a fost ascultată de surzi, că s-a izbit numai de uneltele cîrmuirii din satul său. În cele din urmă, și-a zis : te naști haiduc cum te-ai naște cîntăreț. Și a rupt tot ce-l lega și-l ținea zălog de semenii lui.

Și totuși, au fost mulți care au venit de la sine să ne ajute în munca noastră aspră și grea. Erau alături de noi, și strădania lor nu era cu nimic mai prejos de-a celui ce cu ea se născuse.

Noaptea — cînd bezna ne amorțea privirile — vorbeam cu glas scăzut cărăușilor, care fumau pășind în urma carelor ce scîrțîiau. În timpul popasurilor liniștite, în mijlocul cîmpului deschis, cînd moțăiau de somn încălzindu-și spinarea rezemați de boii care rumegau, culcați, noi le vorbeam.

Nu încercam să-i cîştigăm de partea dreptăţii doar prin puterea vorbelor : le deschideam şi inima noastră, luînd parte şi ajutîndu-i fără să fim datori, la toate oboselile lor, cînd li se împotmolea carul în glod, cînd li se răsturna în vreun puhoi, cînd oameni şi vite se trudeau de moarte. În nopţile în care drumul era lesnicios, rămîneam singuri să mînăm caii sau boii şi-i lăsam să doarmă sub coviltir. Totdeauna eram gata să-i cinstim cu cîteva ocale de vin şi cîte ceva de-ale gurii sau să le dăm cine ştie ce mărunţişuri să le ducă alor lor, acasă, panglici, bucăţi de stofă, cîte o oală ciobită, bricege.

În afară de asta, aveam totdeauna grijă să ne purtăm blînd şi frăţeşte, înţelegător, cu iobagii. Iar cînd le lipsea vreo vită de jug, un plug sau aveau nevoie de ridicat un bordei, de cele de trebuinţă la măritişul unei fete, noi, care cîştigam galbenii cu grămada şi n-aveam gînd să strîngem avere, le veneam în ajutor.

Uneori, în însufleţirea lor nesocotită, căpeteniile haiducilor şi Domniţa din Snagov dădeau buzna în satul unde se întîmpla să ne odihnim, se amestecau între nuntaşi sau la botez, jucau cu foc şi aruncau galbeni cu pumnii :

— Fraţilor ! strigam noi atunci celor cu chipuri brăzdate de suferinţă, priviţi cît de frumoasă ar fi viaţa pentru toată lumea de nu v-ar asupri boierii ! Prindeţi un pic de inimă şi doborîţi fiarele ! Noi vă vom ajuta !

IV

O dată cu această muncă ascunsă, se ducea la Snagov o alta, care avea mult mai multă greutate.

Ca să dea pildă de modele apusene pe care voia să le aducă în țară, Floricica schimbase cu totul înfățișarea dinlăuntru a casei. Altfel se îmbrăca acum, altă mobilă cumpărase, ba mersese pînă acolo că între tacîmuri, la masă, pusese un cleşte pentru zahăr, tot lucruri de Viena, Paris, Drezda sau Lipsca. În locul faimosului sufragiu țigan al boierului român, biet rob care-și sufla nasul cu aceleași degete cu care îndată după aceea amesteca salata stăpînului, venise unul căruia i se zicea „bucătar-șef".

Odăile de dormit le dichisise cu paturi de lemn scump sau de tablă lăcuită, avînd pictate pe ele fapte din istorie, de-ale străinilor și de-ale românilor. Dacă la aceste schimbări din casă mai puneai și farmecul gazdei, care știa să primească chiar ca o adevărată domniță și să arate mîndră și frumoasă în orice găteală apuseană, puteți să vă

închipuiți faima pe care și-o făcu casa haiducilor într-o țară în care nu lipseau nici bogătașii, nici pofta de strălucire, ci numai oameni care să știe cum să se apuce de treabă, și mijloace cu care dorințele lor să poată fi împlinite fără bătaie de cap.

Floarea Codrilor deschidea larg ușa casei sale cui voia s-o vadă și spunea că-i gata să-i alcătuiască oricărui boier o casă aidoma.

Începură să curgă vizitatorii, și cu ei și cumpărăturile, din toate colțurile principatelor. „Curtea“ de la Snagov se asemuia acum, la primirea musafirilor, cu cele ale domnitorilor. Zi și noapte trăgeau la scară calești cu șase sau opt cai, și vedeai cinstite bărbi albe (cum purtau numai boierii de cin înalt) sau mari dregători cu nevestele lor pirpirii, catadicsind să primească ospitalitatea „negustoresei“, a „intrigantei“, a „aventurierei“ — cum spuneau despre ea boieroaicele între ele, despre această gazdă ce le ajungea în bogăție și le întrecea în purtări alese.

Floricica, cu surîsul pe buze, frumoasă și meșteră ca parizиencele atît de invidiate de femeile din vremea aceea, primea musafirii, le arăta casa, lucrurile, dădea serbări strălucite și fermeca pe toată lumea.

Dar nu ăsta era scopul ei.

Dacă — în mijlocul serbării — vreuna din bărbile protipendadei, rătăcind prin casă, ar fi greșit

ușa, ar fi dat cu siguranță peste barba patriarhală a lui Ilie înțeleptul, care, cuminte, dar neînduplecat, aștepta, așezat turcește, împlinirea dreptății pe acest pămînt.

Aștepta și îmbătrînea : era păzitorul bunei-cuviințe în casa haiducilor.

Aspru nu era, ci îngăduitor, înțelegea totul, ierta totul, și veghea lui și-o împlinea liniștit, cu ochii blînzi, cu urechile la pîndă, cu fața senină.

N-are a face ! Blîndețea asta, măsura asta, seninătatea asta ne aminteau cu-atît mai mult că Ilie era de față la serbare, întocmai cum pe vremuri Cosma făcea ce-i plăcea, dar pica apoi întotdeauna în ghearele tăcerii „plicticoase“ a haiducului-profet.

Fără îndoială, Floarea Codrilor nu era Cosma ; iar eu, Ieremia, îmi dădeam silința să fiu cît mai puțin cu putință fiul lui. La Snagov noi doream din tot sufletul să-l întrecem pe Cosma în haiducie, dar am fi putut oare să înăbușim mai bine decît el strigătele inimii ? Poți oare să vrei binele lumii fără să guști din bunurile vieții ? Cu alte cuvinte, poți fi un haiduc trist ?

— Veseliți-vă și vă bucurați ! striga Floricica haiducilor călători care se întorceau din hagialîc, din mijlocul poporului. Mîncați și beți, iubiți și bătețí-vă cu inima deschisă, să poată toată lumea să vă ia de pildă. Petrecînd astfel, n-aveți de ce să vă rușinați : cel ce nu împiedică pe alții să

trăiască și luptă pentru fericirea tuturor, are dreptul la tot ce-i poate da viața!

Casa noastră — cuib de dragoste — atrăgea puzderie de fete și băieți cum atrage lumina gîzele, și Floricica le spunea:

— Rupeți cu trecutul! Nu mai călcați pe urmele părinților! Nu-i morală morala după care se prăpădesc bătrînii. Nu-i morală acolo unde stăpînesc lăcomia și ura. Fericire, nici atît, pentru că nu poate cineva să zădărnicească nepedepsit legile vieții: asemenea chefuri îți dau o neliniște care, fără greș, schilodește sufletul și te face să spui: n-am nici un rost în viață.

Și ca să dovedească că ea avea, domnița de la Snagov arăta tuturor calea nouă de urmat.

Această „cale" nu era prea departe de casă și ducea pe apă. Ca din întîmplare se aflau acolo, la îndemîna tuturor, vreo duzină de bărci cu bănci și perne, ca să fie mai plăcută plimbarea. Și cum să nu uiți de ură? Cum să te mai împotrivești acestui farmec al lacului în luna lui august și-n nopțile de basm?

În fiecare zi alți oaspeți se adăugau celor din Snagov, veniți de la București, în calești sau călare, pentru o după-amiază și o seară. Se vorbea cu aprindere despre treburile țării, și în vorbă

intrau şi bărbaţi şi femei. Floricica lupta ca o leoaică să-şi facă noi prieteni cu trecere, dar cu încetul oboseala şi căldura domoleau zarva; glumele, drăgostirile luau locul taifasurilor politice. Bătrînii se duceau la culcare. Stăpîna casei lua de braţ pe hatmanul Miron cel voios şi dispăreau.

Ilie, de la locul său, care privea spre lac, zărea prima barcă desprinzîndu-se de ţărm şi alunecînd spre larg. Nu spunea nimic, dar gîndea multe.

Alte perechi o urmau fără să piardă timp. Una cîte una, bărcile se depărtau, alunecau pe faţa netedă şi lucioasă a lacului, se afundau în umbra nopţii, către ostroavele pline de linişte, către malul pustiu din faţă. Musafirii singuratici se întorceau acasă ultimii.

Atunci, tinerele ţigănci slujnice stingeau toate luminile. Casa haiducilor, cu uşile şi ferestrele larg deschise, se cufunda în întuneric răspîndind miresme tulburătoare, părînd mai mare decît era.

De la locul său Ilie vedea astea toate, şi mai vedea şi cele ce urmau, căci era şi o urmare: poate cea mai frumoasă parte a serii.

După ce capii uneltirilor se făceau nevăzuţi, răsăreau din toate părţile, ca şobolanii, haiducii aflaţi la odihnă. La şuierăturile lor înfundate, vreo şase ţigăncuţe frumuşele, slujnicuţele care stinseseră luminile, soseau alergînd, desculţe, cu ochii larg deschişi în beznă, înfiorate de dorinţă.

Dacă mai erau bărci, perechile de îndrăgostiţi porneau cu ele, care cum apucau. Ceilalţi, pentru că nu mai aveau cu ce să umble pe apă, luau, vrînd-nevrînd, calea pădurii.

Trăsnilă, bulibaşa, îl alegea totdeauna pe acesta din urmă : apa nu-i plăcea.

Ajuns portar de casă mare ce n-avea nici gard nici poartă, Trăsnilă aştepta să se mistuie în noapte şi stăpîni şi îndrăgostiţi ca să-l văd, din chioşcul unde stăteam să-mi fumez ciubucul, apărînd în fugă urias şi negru, în braţe cu o păpuşă mare şi vie. O mîngîia, îi şoptea cu glas duios cuvinte neînţelese şi se afunda cu paşi de urs în taina pădurii.

În atmosfera încropită a nopţii şi luminat de lună, cerul scînteietor părea, printr-o minune, mai înalt decît aievea. De departe, de foarte departe, clopotul Mînăstirii Snagovului cea mică şi veche îşi trimitea glasul său limpede de aramă, pe care copacii, stuful, lacul îl ascultau într-o cucernică neclintire.

Era ceasul în care Marinula, fericită, ieşea la braţ cu iubitul ei, un ţigan înfocat, vizitiul Floricichii, care avea şi glas frumos. „Bujorul“ avea şi ea darul cîntatului. Amîndoi — mergînd unul lîngă altul, cu capetele date puţin pe spate, cu

pîntecele înainte — dădeau drumul cîntecului lor preferat :

Şi duşmanii s-au vorbit
Să ne prindă-n aşternut,
Să ne lege cot la cot,
Să ne plimbe-n satul tot !

Izbucneau rîsete la balconul în care Alecachi, fostul vameş, şi Evghenia, „călugăriţa fără voie“, tînjeau în lumina lunii.

Erau nedespărţiţi, mai ales pentru că Evghenia nu se mai sătura tot descosîndu-l pe Alecachi, cum era să-şi piardă capul.

O auzeam, noaptea, întrebîndu-şi, pentru a nu ştiu cîta oară, tovarăşul de restrişte :

— Ţi-a fost tare frică, Alecachi, atunci, la fîntînă ?

Iar celălalt, răspunzînd ca de obicei :

— Tare... tare frică... Evghenia !

Uneori, după ce alaiul perechilor îndrăgostite se isprăvea, Evghenia se ducea la geamul lui Ilie şi-l întreba, fără nici un fel de răutate :

— Ce zici, Ilie, de *oamenii ăştia ?*

— Ce să zic... zic că petrec... pentru binele poporului.

V

Cînd Ilie spunea că în cuibul haiducilor „se petrece... pentru binele poporului“, poate că în vorba lui cinstită se strecura și un dram de zeflemea.

Dar spunea adevărul.

Bucuria deschisă place tuturor și, în fundul sufletului, chiar și prefăcuților, pentru că trebuie să crezi mai puțin în răutatea omului decît în prostia lui.

Însemnătatea pe care a căpătat-o, în doi ani, Snagovul, în ochii unei boierimi înapoiate, potrivnice oricărei idei de propășire, e dovadă că pînă și cei răi ajung să se încredințeze că inimile celor înclinați spre plăceri sînt inimi de om bun.

La vremea aceea — vremea biruinței Franței și Angliei asupra Rusiei țarilor, în Crimeia — pînă și boierii cei mai îndărătnici și mai trufași sfîrșiseră prin a călca pragul casei noastre și a recunoaște măcar atît : că Floricica avea inimă curată și cuget cinstit. Nu se dădeau bătuți, pentru că setea lor de măriri — gărgăunii domniei, cum se zicea — îi

stăpînea pe toţi, dar înrîurirea noastră asupra minţilor mai luminate era neîndoielnică şi, printre acele minţi luminate avurăm într-o seară bucuria să numărăm doi musafiri noi de mîna întîia.

Unul era abatele Uhrich, francez din Lunéville, profesor pe la boieri mari de-ai noştri, iar celălalt, consulul Franţei, sosit la Bucureşti de curînd. Părerea ăstor doi bărbaţi atîrna în balanţa trebilor ţării mai mult decît toate sforăriile boierimii înapoiate.

Fericită de venirea lor, gazda îi primi cum ştia ea mai frumos, fără să meargă însă pînă la linguşire. Ea ştia că acel ce se simte tare pe puterea sa de jertfire poate să-şi îngăduie să ţină capul sus şi să spună lucrurilor pe nume.

Nici în seara aceea ea nu se ferise să spună adevărul în faţă.

Eram în toiul iernii, în ajun de Anul nou. Zăpadă pînă la genunchi, sănii cu zurgălăi, viscol de trosneau pietrele. Lacul, cîmp de cristal întins şi gol.

În sala mare de primiri, înţesată de musafiri, *unioniştii* şi *separatiştii* se hărţuiau cît le poftea inima. Abatele Uhrich, aşezat într-un colţ, arăta consulului pe „năimiţii Rusiei“ şi îl lămurea cu mersul treburilor din principate :

— Sîntem într-o țară în care toată lumea vrea să domnească, îi spunea el. Puțin le pasă oamenilor ăstora dacă vrăjmășiile lor lăuntrice fac principatele de rîs și aduc poporului nenorocirile cele mai amare. Fiecare boier vrea să ajungă la scaunul domnesc și să rămînă cel puțin șase luni. Asta se cheamă aici *a fi vodă*. Așa stînd lucrurile, e de înțeles că unirea celor două țări nu le vine la socoteală.

Floricica știa că abatele Uhrich era om drept și că diplomatul francez se afla de partea „uniriștilor", dar acesta nu știa în ce măsură se putea bizui pe sprijinul lor. Din pricina asta, înainte de a întinde vorba, ea se ținu puțin deoparte și cîntări cu fereală pe abate și pe celălalt franțuz.

Acesta, ca toți diplomații, se plictisea, dar nu arăta. Privirea lui curioasă și jucăușă iscodea mai mult coconetul numeros și strălucit la frumusețe. Consulul era încă tînăr și părea a fi cam zeflemist.

Dimpotrivă, abatele Uhrich — om în vîrstă, mărunt și slab — era cunoscut, de vreo douăzeci de ani de cînd tot călătorea prin țările române, ca unul pătruns de credința creștină și înflăcărat apărător al popoarelor asuprite. Haiducii, care nu iubesc pe preoți, auziseră vorbindu-se de bunătatea lui și, nefiind în stare să-i țină minte numele, îi ziceau *popa-haiduc*.

Îmi părea bine că-l vedeam. Fața lui cu brazde adînci îmi plăcu. Grija pe care o arăta treburilor noastre îl ridica în ochii mei. Într-adevăr, nu poți

să nu prețuiești oameni de felul ăsta, fie ei și preoți. În după-amiaza aceea de sfîrșit de an abatele Uhrich m-a uimit prin amestecul lui plin de curaj în certurile noastre și-l îndrăgii.

Prilejul s-a ivit de la sine.

Tocmai se servea ceaiul. Potrivnicii noștri fură uluiți de frumusețea ceștilor de porțelan fin de Saxa. Bătrînul boier Daniil Crăsnaru, vestit de bogat și fălos ce era, fruntașul „separatiștilor", nemaigăsind altele de spus, socoti nimerit să se agațe de acest biet amănunt ca s-o încurce pe Floricica, arătînd că una spune, alta face :

— Iată cum vă dați pe față adevăratele simțăminte, rosti el cu glas tare, ridicînd o ceașcă în mînă. Te fălești c-ai fi prietena poporului, dar luxul matale întrece cu mult pe al nostru : unde vezi deosebirea între ceea ce sîntem noi și ceea ce ești dumneata ?

— Eu văd o deosebire, văd chiar mai multe, răspunse gazda, care fierbea de furie cu toate că pe față purta o liniște stăpînită.

În tăcerea care se făcu, toate privirile, prietene și dușmane, se pironiră pe Floricica.

— E-adevărat că luxul meu întrece pe al dumneavoastră, care sînteți — mai cu osebire dumneavoastră, boier Crăsnaru — de o sută de ori mai bogat decît mine : căci nu sînteți oare dumnea-

voastră stăpînul pe viața și moartea a cincizeci de comune de țărani, cuprinse toate numai într-o singură moșie, care acoperă zeci și zeci de mii de pogoane de pămînt, păduri, eleșteie, pășuni ? Mii de robi asudă numai pentru dumneavoastră : ei n-au cămașă, iar dumneavoastră, tocmai dumneavoastră vă plîngeți că n-aveți o farfurie de porțelan !?

Nu credeți că asta-i o deosebire ? Care-s oamenii care trudesc pentru mine și care ar avea să se plîngă de ceva ? Și ce am eu afară de casa asta ? Pămînt ? Păduri ? Eleșteie ? Sînt ale țăranilor. Eu plătesc tot ce iau. De unde iau banii ? Plătesc cu banii voștri, ai boierilor, pe care-i dați „negustoresei“ ce mă aflu a fi și pe care o disprețuiți, dar care, cu toate astea, vă arată cum să trăiți.

În toată adunarea izbucniră rîsete, amestecate cu vorbe dușmănoase. Crăsnaru vru să răspundă. Floricica îl opri cu un semn viguros.

— S-avem iertare ! Am dreptul să mă apăr. Ați vrea să-i faceți pe oamenii de bună-credință să creadă că sînt o jecmănitoare. Ei bine, nu ! Ceea ce vedeți aici e de folos și e și frumos ; toată lumea are dreptul să lupte cinstit ca să învingă urîțenia vieții și să se bucure de frumusețea ei. Dacă v-ați mărgini numai la „lux“, n-ar mai exista robie, și nici pălmașii n-ar mai trăi ca niște ticăloși.

Dar, în timp ce dumneavoastră nu știți nimic, nici de felul în care se poate trăi în viață, nici de

curățenia trupului, eu v-am văzut, la Constantinopol, zvîrlind mii de pungi de aur pentru ca să căpătați scaunul țărișoarei ășteia, așa cum se cumpără un măgar ! Nu știți să vă spălați ca lumea, dar vreți să fiți domnitori ! Și ce faceți, o dată ajunși să încălecați principatele ? Vindeți la mezat dregătoriile celor mai fioroși jefuitori, celor mai groaznici schingiuitori ai neamului, care l-au adus la halul de îndobitocire de azi !

Și măcar sînteți fericiți făcînd asta ? Uitați-vă la răbojul înfricoșător al faptelor voastre : nu e unul dintre boieri să nu-și aibă om din neamul lui îngropat fără cap ! Chiar domnitorul de azi al Moldovei, unul dintre cei mai de treabă, își are bunicul ucis la Poartă, și-n timp ce tatăl îi odihnește ciopîrțit în biserica Sfîntul Spiridon, capul îi putrezește în cine știe ce hazna din Constantinopol !

Unde-o s-ajungeți pe calea asta ? Ce vă mai trebuie ca să vă săturați de deșertăciuni și de jecmăneli ?

Boieri ! fiți oameni, fiți cîrmuitori de treabă, și poporul vă va îngădui să mîncați și din farfurii de aur dacă vă face plăcere !

În mijlocul larmei *separatiștilor*, Daniel Crăsnaru se ridică să plece. Abatele Uhrich îi puse mîna pe umăr :

— Aţi vrea, domnule Crăsnaru, să ascultaţi vorbele unui străin ? Dumneavoastră mă cunoaşteţi şi, la drept vorbind, ştiţi că pe lîngă francezi, îmi sînteţi compatrioţi şi dumneavoastră, românii. Dar, dacă am fost profesor al românilor bogaţi, am fost totdeauna şi prieten al românilor săraci. Chiar ceva mai mult : în nădejdea că voi putea fi de folos acestora din urmă, mi-am închinat toate puterile învăţăturii celor dintîi.

Ei bine, trebuie să vă mărturisesc că nu sînt mulţumit ! Nu aduc învinuiri cuiva anume, dar nu am încotro : sînt silit să văd că lucrurile au ajuns într-o stare de plîns. Mi-am jertfit un sfert din viaţa mea să învăţ carte doi fii ai unui principe domnitor pe care îl cunoaşte toată lumea. Unul din ei un smintit ; cealaltă beizadea e şi mai rău. Pesemne ca să cinstească o faţă de abate şi de dascăl, s-a apucat să plimbe în fiecare dimineaţă în spinare un viţel ! Şi are dorinţa de a face treaba asta în fiecare zi, pînă ce viţelul va ajunge bou, după pilda lui Milon din Crotona.

Aşa că nu pot spune că nu simt o oarecare amărăciune cînd aud că mi se zice „dascălul lui beizadea-viţel“. Pentru a ajunge la asemenea isprăvi nu era nevoie să vină cineva să mă aducă de la Lunéville ! Şi nicăieri în principate învăţătura Apusului n-a dat roade mai frumoase.

Se vorbeşte franţuzeşte mult. Tinerii îşi spun, toţi, ciraci ai lui Voltaire. Bătrînii se întrec în a face danii bisericilor. Cu toate astea, între o cinstire

adusă lui Voltaire și o pomană în numele lui Cristos, țiganul bucătar e întins la scară și bătut la spate cu biciul. Pentru cea mai mică greșeală, cincizeci, o sută sau două sute de lovituri ! Am văzut robi bătuți doar pentru că boierul era furios și n-avea pe cine să-și verse veninul.

Dar chestiunea robiei e mult mai gravă. Nu cred că vă dezvălui o taină spunîndu-vă că aproape toți boierii, tineri și bătrîni, se „slujesc" de tinerele fete de țigan *și chiar și de femei căsătorite în fața altarului,* fără să-și dea seama de fărădelegea pe care o făptuiesc, fără să se sinchisească de chinurile sufletești ale sărmanilor soți și logodnici, care, chiar dacă sînt robi, sînt totuși oameni. Ceva mai mult : oaspeților pe care îi primesc la țară acești buni creștini le trimit în fiecare seară femei și fete de țigan ca „să-i frece pe picioare" pe boierii gata să adoarmă. Frumos frecat !

Aceleași obiceiuri sînt în mare cinste și la mînăstiri, cuiburi de ticăloșie, adevărate haremuri ! Țiganii sînt împerecheați ca vitele, iar la vreme anume hotărîtă li se iau femeile, fetele, viața.

Cît despre țăran — acest rob pe care stăpînul nici nu-l hrănește, nici locuință nu-i dă, și care, după ce i s-a răpit pămîntul, nu e *liber* decît să crape de foame — pe el boierul nu-l cruță nici cît pe țigan. Știe toată lumea că acum douăzeci de ani, cînd cu faimosul Regulament organic, contele Kiselef s-a arătat față de țăran, în felul său, mult mai omenos decît toți patrioții români la un loc :

acest general rus, deşi aghiotant al unui ţar absolutist, ca un adevărat cirac al lui Voltaire ce era, a făcut tot ce-a putut pentru ca să-i hotărască pe boierii moşieri să mai slăbească niţel chinga, dovedindu-le că la origine strămoşii lor nu erau decît nişte *căpetenii* ale obştilor de ţărani şi că au ajuns astăzi *proprietari prin uzurpare*. N-a putut să facă nimic : *străinul* cu vederea pătrunzătoare şi cu inima largă s-a lovit de lăcomia „naţională“ fără margini a boierimii şi s-a lăsat păgubaş.

Iată cîteva adevăruri, domnilor ! Întoarceţi-le pe toate feţele, tot adevăruri rămîn.

Şi acum, îngăduiţi-mi să vă mai mărturisesc, făţiş, că preţuiesc această casă pe seama căreia am auzit spunîndu-se atît de mult rău şi atît de puţin bine : cugetul curat al stăpînei sale mi-a permis şi mie să vorbesc la rîndul meu pe faţă şi să rostesc cu glas tare ceea ce totdeauna am gîndit.

În faţa acestui puternic glas al Apusului, duşmanii noştri dădură îndărăt. Nimeni nu cuteză să răspundă. Copleşit, Daniil Crăsnaru se aşeză la loc. Toţi se simţeau apăsaţi de o stînjeneală lesne de înţeles. Se făcuse noapte.

Deodată se auzi din curte zgomot mare — strigăte de căruţaşi, sunete de clopot, pocnituri de bici — şi cei de faţă tresăriră. Consulul, care era aproape

de fereastră, încercă să pătrundă întunericul cu ochii. Surîzătoare, Floricica îi spuse :

— Nu vă neliniștiți, domnule consul ! Nu trebuie să v-așteptați numai la rele.

Continuînd să privească, consulul zise :

— Văd lucruri destul de ciudate : un plug pe zăpadă... Doi boi albi, minunați... Totul numai panglici... Și șase țărani... Unul bate clopotul și vorbește de zor, lîngă ușă ; trei plesnesc din bice și alții doi muștruluiesc o doniță care muge ca un taur. Și, întorcîndu-se către gazdă : Ce-i toată comedia asta?

— E „plugușorul" nostru tradițional... Sîntem în seara de Ajun. În seara asta țăranii merg din casă în casă, să facă urări de belșug plugarilor. Omul care urează ne povestește despre isprăvile „fratelui său mai mare" Traian, frate cu optsprezece veacuri mai mare, dar care mai trăiește în amintirea povestitorului. De n-ar fi decît ca să pătrundă această poveste încîntătoare, lungă de cinci sute de versuri, și tot merită să învețe cineva românește !

Consulul se ridică să plece, și la fel făcu și abatele Uhrich. Dînd mîna cu Floricica, primul spuse :

— Sînteți un popor uimitor și meritați o soartă mai bună. Faceți-vă datoria : puteți să vă bizuiți pe sprijinul Franței !

VI

Valul de mînie în dorul de mai bine ce se ridica de peste tot ne aduse, în primăvara lui 1856, două biruinţe mari : înlăturarea pedepsei cu moartea şi dezrobirea ţiganilor.

Domniţa din Snagov se hotărî să prăznuiască într-un fel nemaipomenit primirea în rîndul oamenilor liberi a celui mai vesel popor de pe pămînt. Ea trimise prietenilor noştri şi chiar şi unor potrivnici simpatici un răvaş în care spunea :

„De astăzi într-o săptămînă Floricica dă un ospăţ în cinstea dezrobirii ţiganilor. Dacă această faptă bună v-a bucurat, poftiţi să înfrăţiţi bucuria dumneavoastră cu a celorlalţi."

Se ştie că bogaţii mănîncă adesea în cinstea săracilor, dar sărbătoriţii nu sînt niciodată poftiţi la aceste mese date în cinstea lor.

La serbarea de la Snagov obiceiul fu răsturnat. Masa stăpînilor avea douăzeci de tacîmuri. Cea a

ţiganilor, o sută. Şi amîndouă alcătuiau o singură masă, întinsă aproape de lac, pe iarba proaspăt răsărită.

Fireşte, înainte de a se aşeza la masă, ţiganii trebuiră să se spele cumsecade şi să se îmbrace cu ce aveau mai bun pentru că un alt obicei vrea ca boierii de neam să nu rabde în vecinătatea lor pe omul care munceşte, asudă şi pute. Şi cu toate că amărîţii irosiră tot săpunul din Snagov ca să poată fi răbdaţi timp de un ceas la masa stăpînilor, în clipa cea mare a fericirii au fost totuşi destule nări preagingaşe, care nu şi-au putut opri strîmbătura pe care o fac oamenii născuţi în puf cînd sînt luaţi pe neaşteptate.

Floricica (din bunătate, bineînţeles, şi pentru că tot învăţul are şi dezvăţ) se apucă să-i spele labele lui Trăsnilă şi să-i taie unghiile noroioase ; treabă îndeplinită în faţa şatrei întregi şi care-i cîştigă pe veci inimile neamului ţigănesc. Apoi, la masă, îl aşeză la dreapta sa şi îl sfătui „să nu vorbească şi să nu bea cu gura plină ; să nu se plece prea mult peste farfurie, să nu plescăiască, şi, mai ales, să nu-şi bage degetele în sos şi apoi să le sugă" — îndrumări care îl scoaseră din fire pe vătaful curţii şi îl făcuseră să strige din fundul inimii :

— D-apoi, domniţă, mai e asta libertate ?!

Strigătul lui de amărăciune înveseli pe oaspeţii întristaţi de nivelarea trecătoare şi răspîndi un pic

de veselie. E în firea omului să-și întreacă semenul, chiar și-atunci cînd e vorba de rumegat.

La sfîrșitul mesei Floricica spuse :

— Acuma, Trăsnilă, am vrea să ascultăm o poveste țigănească ; știi vreuna ?

Trăsnilă, voios, simțindu-se la largul său, răspunse :

— O poveste țigănească ? știu una, a mea, dar mă tem că-i prea *omenească*.

— Foarte bine, spune-o !

— Iată, *cinstiți boieri*. Să nu vă așteptați la ceva care să vă înveselească. Țiganii sînt adesea buni la asta. Dar eu nu. Și nu-i din vina mea.

Începutul poveștii mi-aduce aminte de vestita zicală românească : Țiganu cînd s-a văzut împărat mai întîi pe tat-su l-a spînzurat !

Săracu de-mpărat ! Trebuie să fi avut un tată ca al meu. Și dacă eu nu l-am spînzurat, de, n-a fost pentru că n-am avut poftă. Cît despre împărăție, m-aș fi lipsit de ea.

Taică-meu e un boier român dinspre părțile Calafatului. Trăiește și azi și-i gras și sănătos tun. Nu mă are numai pe mine de fecior : a adus pe lume o grămadă de țigani, băieți și fete, și pentru treaba asta nu prea avem de ce să-i mulțumim, pentru că n-a făcut nici el altceva decît ceea ce fac toți boierii : a lăsat borțoase toate fetele mari

din șatra peste care era stăpîn și despot. Și cîinii tot așa fac, dar parcă mai cu obraz.

Despre el știam atîta (ce-mi povestise mama, într-o zi, pe ploaie) : că moștenise toată averea de la tată-său, pe cînd era tinerel de tot, de-abia întors din școli străine ; că niciodată n-a vrut să se însoare „pentru că femeile își înșeală bărbații" ; că venise de la franțuzoaice scîrbit că se dădeau cu parfum și că se prăpădea după fete de țigan.

Cînd am deschis și eu ochii și-am priceput starea noastră, a robilor, de ocară și jale, el era în plinătatea puterilor. Ceva mai tîrziu, cînd să fi avut eu vreo optsprezece ani, l-am auzit într-o zi strigînd, arătîndu-ne o țigancă frumoasă :

— Cine s-o atinge de Profirița o să mănînce o bătaie soră cu moartea ! De azi înainte ea nu mai muncește !

Se știa ce înseamnă asta. Crezui că-i pot răspunde pe dată și, scoțîndu-mi căciula :

— Stăpîne ! Să-ți dea Dumnezeu zile fericite fără număr, cum fără număr poți avea fete frumoase, dar pe Profirița lasă-mi-o mie. E-a mea, și mă vrea și ea pe mine !

Am spus asta pe nerăsuflate, și-ndată șatra s-a apucat de bocit, așa cum e obiceiul la moartea cuiva. Femeile își smulgeau părul din cap. Bărbații scuipau de ciudă :

— Ptiu ! Țigan tîmpit ! O să-l omoare !

Tatăl meu, stăpînul, coborî treptele și mă întrebă :

— Nu cumva te-ai atins de Profirița ?

— Nu !

— Norocu tău !

Apoi, către logofăt :

— Trage-i cincizeci de bice.

Profirița se aruncă la picioarele lui și-l rugă, așa, cu toată duioșia ei de fată de cincisprezece ani, să mă ierte, dar inima tatălui ăstuia nu se înduioșă și-mi primii tainul. N-am simțit nimic pentru că putusem în timpul ăsta să fiu cu ochii-n ochii Profiriței, care scăpărau scîntei.

N-aveam s-o mai văd atît de curînd : fu dată pe mîna unei țigănci bătrîne, pusă să îngrijească de trupurile fetelor pregătite pentru patul boierului, și eu am plecat a doua zi de dimineață, cu alți zece robi, bărbați și femei, păziți de un zbir cu harapnic. Eram făcuți „danie“ stareţului unei mînăstiri, tare departe de Calafat, și am ajuns acolo numai după o săptămînă de umblet. Tata despărțise pe bărbat de nevastă, pe mamă de copil, pe logodnic de logodnică, și rămăsese de piatră la strigătele și lacrimile noastre, cum se rămîne și la behăitul oilor cînd li se iau mieii.

Eh ! Cinstiți boieri ! Știți dumneavoastră că din toate relele pe care le îndurăm — bici, lanț, coarne de fier, silnicirea femeilor noastre — despărțitul ăsta ne era cel mai greu de răbdat ?

Blestemați să fie în vecii vecilor, din tată-n fiu, pînă-n fundu mormîntului, ăi care ne-au schingiuit în felul ăsta.

Doi ani de zile, la mînăstire, nu ne scăpau din ochi. Nu era chip să te depărtezi un pas, la munca cîmpului, să-ți faci și tu nevoile, fără să strige cineva îndată după tine și să te bată. După aceea, cînd văzură că și peste inimile noastre, a celor din turma cea nouă, se așternuse uitarea, ne-au lăsat ca și pe ceilalți.

Dar eu n-o uitasem pe Profirița mea. Zi și noapte numai pe ea o vedeam. Îmi ardea pieptul parcă-mi plimba dracul jăratec încins pe el. Într-o seară am încălecat pe-un cal bun din grajd și-am pierit ca o nălucă.

Am gonit fără răgaz, peste cîmp și prin păduri, pînă dimineața, cînd sărmanul cal căzu mort. I-am luat căpăstrul, i-am sărutat copitele și-am luat-o la picior cît am putut, dar nu mersei mult, că trebui să mă descurc altfel. Într-o fîneață era o herghelie păzită de doi țigani care jucau arșice. Mi-am zis : „Cu-atît mai rău pentru ei !" și, apropiindu-mă tîrîș, apucai o iapă de coamă de crezu că i-a sărit dracu în spinare și era să mă omoare. Bieții țigani urlau :

— Stai, măă ! Că ne omoarăă !

— Faceți și voi ca mine ! aruncai vorba lipit de spinarea calului.

Chiar în seara aia dam tîrcoale prin preajma curții cîinelui de tată. Era pe vremea cireșelor. Profirița știa că eu o chemam făcînd cum face cucul. Îmi îndoii limba și fluierai în noapte. Za-

darnică așteptare... Mai fluierai din nou... Nimic. „M-a uitat. Acuma-i cu boieru !“ îmi ziceam eu.

Mă durea inima de-mi venea să mor. Oboseala, foamea mă doborîră. Căzui jos și dădui drumul căpăstrului și iepei : du-te dracului !

Îmi trecea prin cap să dau foc casei și după aceea să m-arunc într-un puț. Dar, Doamne ! Ce bine-i să trăiești ! Aveam douăzeci de ani, viața mi-era dragă, ca oricărui țigan. Și, la urma urmei, de ce să cred atît de repede că Profirița m-a uitat ?

Gîndul ăsta bun îmi îngreună pleoapele și adormii pe cîmp.

. . . .

Mă deșteptai anevoie, cu obrazul scăldat de lacrimile Profiriței mele. Ea plîngea de mult pe pieptul meu. Zăpăcit de somn, o strînsei în brațe. Nu mirosea frumos ; i-am pipăit atunci mîinile și picioarele : erau crăpate.

— Nu mai ești cu boieru ? am întrebat-o.

Sărăcuța se tîngui :

— M-a trimis la muncă la o lună după plecarea ta, dar nu de asta mă vait... M-a schilodit... Mă doare pîntecele. Sînt frîntă de dureri. Aseară credeam că mor. De asta n-am putut ieși îndată. Dar tu ? Ai fugit de la mînăstire... Coarnele de fier și lanțurile te așteaptă...

Nu i-am răspuns nimic. Bolnavă, mi-era și mai dragă, și nu mă mai săturam ținînd-o strîns în brațe.

Profirița se duse să-mi aducă ceva de mîncare. Ne adăpostirăm într-o căpiță de fîn pînă ce „Cloșca cu puii" porni către apus, și-apoi, mînă în mînă, ne pornirăm spre Dunăre. Mi-am găsit iapa pe drum. Se lăsă prinsă de căpăstru și ne-a mai fost o dată de folos, pentru că la urmă am dat-o barcagiului să ne treacă dincolo.

Ajunsesem la Vidin. Pămînt bulgăresc. Tot Turchia.

Cînd am văzut, la lumina zilei chipul adevărat al Profiriței, m-a apucat groaza. N-o mai puteai cunoaște : slabă, cu ochii în fundul capului și arzînd de friguri, cu buzele albite, mersul tîrșiit, frîntă de șale. La fiecare sută de pași trebuia să se oprească în marginea drumului.

Odată, cînd eram opriți așa, a dat peste noi chehaia Leonte, mîrșavul care avea să mă bage-ntr-o belea mai afurisită ca toate.

Era în trăsură. Alături de el, o bulgăroaică tînără și frumoasă, dar tristă să-ți rupă inima. Pricepui că era unul din ăi mari de la Vidin, mă sculai în picioare și scosei căciula. Opri trăsura și îmi făcu semn să mă apropii.

Era bătrîn, cu privirea sălbatică, cu fața mîncată de sfrenție. Nu mi-a plăcut de loc.

— Cine ești ? Ce cauți pe-aici ? mă întrebă el pe turcește.

Avea dreptate să mă întrebe : ce pot să caute doi țigani așezați la o margine de drum ? Vezi vreodată

măgari, boi, umblînd așa, fără stăpîn ? Și, de-i vezi, îi iei, vite sau țigani, ce-or fi !

Asta și făcu, după ce-i răspunsesem :

— Sîntem pe-aici... de azi-dimineață... Femeia mea e bolnavă...

— Veniți după mine, pe urmele trăsurii ! îmi strigă el cu răutate.

Trăsura porni în pasul cailor. Mergînd după ea îi spusei Profiriței :

— Cred c-am căzut din lac în puț.

Și așa era. Picasem în mîinile unui călău : cîinele de tată-meu lăsa fetele grele sau le îmbolnăvea, pe urmă le gonea ; chehaia Leonte le ucidea cu mîinele altuia.

Trecu o săptămînă. Noi n-aveam încă nimic de făcut. Ajungînd la curte, chehaia îmi arătase un bordei :

— Să stai acolo. Pînă una-alta, fără muncă : să-ți îngrijești nevasta. După asta ai să-mi faci *o treabă* și o să puteți pleca.

Am crezut c-a dat norocul peste noi și i-am sărutat poala hainei, dar apoi, zi după zi, ne miram de tristețea curții ăsteia, unde nici un rob nu cînta, nu juca și unde slugile se strecurau fără să scoată o vorbă.

Veni și ziua *trebii*, oh, Dumnezeule ! Era să leșin, așa țigan voinic cît mă vedeți !

Într-o seară mă chemă și, punîndu-mi în mînă o pungă cu bani și o frînghie de mătase, îmi zise :

— După ușa asta e fata frumoasă pe care ai văzut-o în trăsură. Eu plec astă-seară și nu mă întorc decît mîine, tot pe vremea asta. Cînd m-oi întoarce vreau s-o găsesc moartă ! Ai s-o sugrumi. Că de nu...

N-am mai auzit nimic. Mi se învîrtea capul. Mi s-au muiat picioarele, am căzut și miezul nopții mă prinse așa, năucit, fără nici un gînd în cap. Prima mișcare a fost să fug : nici o fereastră sau ușă deschisă ! Atunci am început să strig :

— Mămucăăăă !... De ce nu m-ai lepădat !... Sărăcuț de capul meu !... Vai și amar de mine !...

Vîrîi în buzunar frînghia și punga, deschisei încetișor ușa blestemată : o odaie mare și bogată. Pe un divan, bulgăroaica cea tînără. Ea sări în picioare, dreaptă, frumoasă ca o Cosînzeană, și zise pe turcește :

— Iubesc !

Vorba asta îmi săgetă inima. Privii la gîtul ei și mă gîndii : „Tu iubești și eu trebuie să te gîtui" ! Și, apucînd cu amîndouă mîinile un vătrai, mă lovii cu toată puterea în frunte, uite aici.

Mă umplui de sînge pe față. Fata se apropie, căzu în genunchi și își încrucișă brațele pe piept. Apoi se duse și se zvîrcoli pe divan, plîngînd într-una, scoțînd o singură vorbă :

— Dumitre... Dumitre... Dumitre...

Eu mă așezai lîngă ușa odăii, pe care o lăsasem deschisă, și acolo mă găsi chehaia Leonte.

El veni în vîrful picioarelor şi-şi aruncă ochii pe divan : bulgăroaica nu mişca ; era cu faţa în jos, cu capul înfăşurat într-un şal ; poate că dormea.

Mă ridicai în picioare. Chehaia mă privi, parcă m-ar fi întrebat din ochi : Ce, nu cumva pîn' să moară te-a altoit ?

Drept răspuns, am lăsat capul în piept, dar, cum el se îndrepta spre divan şi întindea mîna să vadă dacă-i făcusem „treaba“, i-am dat un pumn în moalele capului de l-am lăsat lat.

Şi cu asta basta. Îşi găsise naşul.

. . . .

Prin beznă, am fugit de la curte cu bulgăroaica leşinată în braţe. Aproape de Dunăre, înainte de a ne despărţi, ea ne-a povestit dragostea înfocată pentru Dumitru, răpirea, împotrivirea la poftele zbirului şi îmi dădu drept amintire galbenul ăsta din vechime, de pe vremea sfîntului împărat Constantin.

Pe urmă am trecut Dunărea îndărăt cu Profiriţa mea şi doi ani de zile am trăit prin codri.

Cu aurul chehaiei Leonte mi-am cumpărat arme. Voiam să mă fac haiduc, să intru în vreo ceată, da' am bătut munţii de pomană, că n-am întîlnit nici unul. Am dat în schimb peste nenorocire, m-am pomenit nas în nas cu potera nepotului stareţului de la mînăstirea de la care fugisem.

Ne-am apărat pînă la cel din urmă glonte. Pe Profirița au ucis-o lîngă mine. Eu, numai răni, am fost dus la mînăstire, unde, în loc să mă spînzure, cum mă așteptam, mi-au pus coarne și m-au legat cu lanțul de gleznă.

În halul ăsta m-a găsit doamna Floricica ; ea m-a... răscumpărat și m-a așezat la masa asta.

VII

Dac-aş fi credincios, aş zice că Dumnezeu a pus necazul alături de bucurie ca să-i dovedească mai uşor omului cît e viaţa de deşartă şi să-l împace cu moartea. M-am gîndit adesea la asta în timpul celor cinci ani trăiţi la Snagov. Grosul amărăciunilor noastre l-am tras de pe urma întîmplărilor despre care voi vorbi acum.

Puţin înainte de a se desfiinţa pedeapsa cu moartea, ea a lovit — pe fiecare cu totul în alt fel — două căpetenii de haiduci : Jianu şi Bujor au fost prinşi şi osîndiţi la spînzurătoare în acelaşi timp.

Bujor — fecior de popă de ţară şi om dintr-o bucată — a plătit cu fruntea sus datoria faţă de mîrşăvia omenească. Dimpotrivă, Jianu, vaşnicul Jianu, fiu de mare boier, în faţa ştreangului s-a muiat şi s-a întors între ai săi întocmai cum se întoarce în albie apa revărsată.

Comedia fu ticluită cu dibăcie, şi cinstea haiducului, salvată. Se ştie că o veche şi sfîntă datină românească dă unui osîndit la moarte viaţa şi liber-

tatea dacă o fecioară primeşte să se mărite cu el chiar în clipa ispăşirii. Îi binecuvîntează un popă şi naş e călăul.

Fecioara care veni să-l ceară pe Jianu era jupînița unei domnițe, nu cea din Snagov, una de neam adevărat : fata domnitorului din Muntenia.

Şi aşa, Jianu putu să-şi sfîrşească zilele plimbîndu-şi amintirile de haiduc într-un palat, în papuci şi în cămaşă de mătase.

Nu-i dat oricui să poată duce multe în spinare. Şi mai e o vorbă românească : obrazul subțire cu cheltuială se ține !

Aceste două jertfe, una mai sfîşietoare decît alta, au lăsat mare amărăciune printre haiduci, mai ales că Bujor pierise prin vînzare. Începu să scadă încrederea în cei de la Snagov, oamenii noştri socotind că-i de prisos să mai umbli pe ocolite ca să nimereşti boierul în inimă. Mulți dintre ei fugiră de la Groza sau de la Codreanu, se adunară în bande tîlhăreşti şi se apucară de prădăciuni, jefuind şi pe buni, şi pe răi, tot ce le pica în cale.

Pe de altă parte, treburile noastre cu mărfuri din străinătate luară dintr-o dată o întorsătură neaşteptată : noul fel de viață pusese pe drumuri bresle întregi de meseriaşi, care de veacuri lucraseră cele de trebuință pentru viață după tipicul vechi. Un vuiet de mînie izbucni şi ajunse să clocotească.

Gloate înarmate cu ciomege cutreierau străzile, băteau pe ovrei, pe care-i scoteau vinovaţi că meşteşugarii rămăseseră pe drumuri, le spărgeau geamurile prăvăliilor. Cîrmuirea, care, pe pungi grele de aur, ne dăduse încuviinţarea de negoţ fu hulită ca duşmană a neamului. Mai mulţi dregători mari trebuiră să plece din slujbe.

În capul zurbagiilor se afla un oarecare Arghiropol, grec de felul lui, de meserie duşman al ovreilor. Era sprijinit de noii îmbogăţiţi, oameni de jos, lacomi de slujbe şi dregătorii de stăpînire, cărora poporul le zicea *ciocoi*, foste slugi ale adevăraţilor boieri, pe care îi duseseră la sapă de lemn.

Ciocoii erau duşmanii noştri cei mai înverşunaţi, erau legaţi între ei şi unirea asta a lor, foarte puternică, fu simţită curînd de toată lumea. Umilirea, sila de care se izbeau peste tot îi îndemnau să fie strînşi ca unul în faţa stăpînilor lor de ieri. Se foloseau de banii pe care îi adunaseră ca să mituiască şi să pună mîna pe slujbe în cîrmuire. Primejdia acestui val de ploşniţe nesăţioase o vedea toată lumea, dar n-aveau ce face. O tagmă de asupritori, împovărată de sînge şi de jafuri, îşi dădea duhul ; o alta, şi mai josnică, îi lua locul. Noi ne găseam între ele două, şi urîţi, şi ameninţaţi. Între Arghiropoli şi Crăsnari erau prea puţini abaţi Uhrich în stare să ne sprijine. Pentru că ţăranul era încă departe de ziua în care şi-ar fi putut zice : eh, oi apuca şi eu să fiu fericit ! Şi nouă, care luptam

pentru mai binele tuturor muncitorilor, ne ieşise numele că nu ne iubim ţara.

Desigur, propăşirea păgubea multe bresle de meşteşugari, dar se poate scorni ceva mai josnic decît să te slujeşti de exploatarea acestei nenorociri ca să scoţi foloase pentru tine ? Şi cine erau cei care asmuţeau împotriva noastră şi ne dădeau pradă răzbunării nemulţumiţilor ? Tocmai *ciocoii*, pungaşii, care fuseseră cei dintîi deprinşi cu obiceiurile străine aduse şi propovăduite de noi ! Pentru ei Snagovul era un „cuib de *farmazoni*", unealta „*jidovimii*". *Altceva* nu ştiau. Nu ştiau *încă*.

Aveau să afle, din pricina bănuielilor trezite de povestea lui Trăsnilă.

Într-o seară de toamnă din 1858 Floricica dădea un ospăţ în cinstea Franţei, înfăţişată prin consulul ei şi prin abatele Uhrich. Se petrecuseră de curînd fapte de seamă ; puterea şi stăruinţa franceză făcuseră să biruie drepturile noastre.

La alegerile pentru cele două divane, menite să ne pună în frunte un domnitor, unul şi acelaşi pentru amîndouă ţărişoarele, se făcuseră samavolnicii de ţi se ridica părul măciucă în cap. Arghiropol, ajuns căpetenia miliţiei muntene, şi Daniil Crăsnaru, mare trăgător de sfori moldovean, făcură pe dracu-n patru pentru a înlătura de la vot pe partizanii unirii. Maimuţăreala de „voinţă naţio-

nală“, cum li se zicea acestor alegeri, îl scîrbi pe colonelul Cuza. A doua zi după „consultare“ plecă din slujbă trîntind ușile. Trimisul Franței la București, cît și abatele Uhrich și Hood-bei își luară sarcina să înfățișeze în fața puterilor apusene uneltirea. Napoleon puse piciorul în prag la Constantinopol, amenință că-și cheamă înapoi ambasadorul și obținu anularea de către Poartă a acestei izbînzi țariste.

La noile alegeri ieșiră oameni mai cumsecade și se putea întrezări împlinirea nădejdilor tinerimii : unirea principatelor. Asta era și dorința Franței de altfel. Și tocmai atunci seara se judeca și cîntărea cît prețuiește fiecare candidat la scaunul domnesc. Și erau foarte mulți.

Ne aflam la cafea, cînd hatmanul Miron și Floricica băgară de seamă că se ivise de nu știu unde un musafir necunoscut care se amesteca în mulțimea de flecari și avea aerul că trage cu urechea la cele ce se vorbesc. Nu știa nimeni cine-l poftise. Venise după cină, folosindu-se de ospitalitatea românească, ce lasă ușile deschise cui vrea să intre. După înfățișarea lui de ciocoi, mustața răsucită grecește și mutra lui obraznică, sărea în ochi că-i vreo iscoadă de-a lui Arghiropol, care trimitea adesea la întîlnirile noastre astfel de inși, dar ăsta părea să fie „cineva“, căci se apropie cu nerușinare de cei cîțiva prieteni buni care vorbeau cu gazda și cu oaspeții săi francezi. Matur, oacheș și îmbrăcat foarte „europenește“, necunoscutul se învîrtea în

jurul grupului nostru, răsucindu-şi neliniştit mustaţa groasă, pe care o purta ca şi cei mai mulţi dintre grecii de pe vremea aceea.

Nu ne aşteptam să se-amestece-n vorbă, dar la o întrebare a lui Miron referitoare la candidatura lui Cuza, îl auzirăm rostind cu glas puternic :

— Cine mai e şi Cuza ăsta ? Pesemne că-i şi el vreun haiduc ucigaş !

Vorbele lui provocară uluială, şi o clipă rămăserăm toţi muţi, timp necesar ca Floricica să-l împiedice pe Miron de la un răspuns violent. Abatele Uhrich, împăciuitor, se grăbi să răspundă :

— În ţara asta de ucigaşi oficiali, domnule, nu cred ca haiducii să fie cei mai însetaţi de sînge !

— Şi cine eşti dumneata, mă rog ? întrebă gazda.

— Sînt Teofil Kiriakos, căpitan de poteră !

— Şi crezi că ne interesează asta pe noi ?...

— Pînă una-alta, nu... nu... doamnă.

— Şi mai tîrziu ?

— Se va vedea...

Surîzînd cu neobrăzare, căpitanul de poteră se trase îndărăt şi se pierdu între invitaţi. Chiar în clipa aceea Floricica fu chemată afară de Trăsnilă. M-am dus cu ea.

Ţiganul cu faţa neagră ca noaptea era cu ochii ieşiţi din orbite :

— Domniţă ! L-am văzut aici pe omul care m-a prins... E ăla cu „muscă"...

— Nepotul stareţului de la Orbu ?

— Chiar el ! M-a văzut cînd a intrat.

— Te-a recunoscut ?

— Ba bine că nu ! Mi-a și zis : „Aha, aici mi-erai ? De cînd umblu după tine !"

Floricica mă apucă de braț :

— Trimite iute cinci oameni călare, în cap cu Ilie, pe drumul Bucureștilor ; tot atîția, cu Spilca și Movilă, pe-al Ploieștilor. Dacă-i singur sau în doi, să-l „curețe" ! Dacă-s mulți... cu atît mai rău... om vedea ! În orice caz, oamenii să n-aștepte peste miezul nopții. Și să nu se vadă nici o pază în curte la plecarea musafirilor !

Cîteva minute mai tîrziu, porunca era împlinită și eu mă așezam iarăși lîngă abate, care mi-era tare drag.

Kiriakos, cu o mînă în buzunar, fuma și privea la un joc de cărți. De două ori puse și el cîte un galben și cîștigă. Se vedea bine că nu-l cunoștea nimeni. Am vrut să bag de seamă cînd pleacă. Isteț, s-a strecurat nevăzut.

Către ora zece casa era goală, toate luminile stinse, toată lumea culcată. Toamna nu rămîneau oaspeți peste noapte.

Și acum, pe balconul luminat de o lună bolnăvicioasă, Floricica și cu mine așteptam întoarcerea haiducilor. Domnița sta pe gînduri, ca arborii desfrunziți care presimt asprimile iernii ce se apropie.

— Te temi c-o să fim trădați dacă scapă Kiriakos ?

— Trădați sîntem. Și, fie că scapă, fie că nu, trădați vom fi totdeauna, pe măsură ce vom lupta.

Floricica vorbea cu glas de om dezamăgit, ceea ce mă uimi, pentru c-o știam neînfricată. Cătai să aflu mai multe.

— Și-atunci ?

— Și-atunci... om vedea. O să sfîrșim ca niște haiduci. De asta nu mă îndoiesc o clipă ; mai curînd sau mai tîrziu, o să se afle ; vom fi prinși și osîndiți. Dar aș vrea cel puțin să văd înfăptuită unirea și, dacă s-o putea, pe Cuza pe scaunul domnesc. Ar fi un mare cîștig. Am încredere în inima omului ăstuia. Firește, n-o să poată-nfăptui tot ce-ar vrea, dar care dintre noi își poate înfăptui visul ? O viață de om de-abia de poate răsturna o căruță de țărînă. Restul... timpul... el e marele meșter : încetul cu încetul, omorînd oamenii, îmbunătățește viața. O face ceva mai repede dacă-l ajută oamenii. Noi, de pildă, îl ajutăm, și asta-i tot ce datorăm vieții. Orice om o datorează.

Mă uitam cu admirație la această mamă ciudată, pe care o iubeam pentru vitejia și pentru tinerețea ei, fragedă la treizeci și opt de ani, și-mi spuneam : „Îmi ascunde ceva !“ Îndrăznii :

— Se zice c-ai vrea s-ajungi nevasta lui Miron... cînd o fi prim-ministru. E-adevărat ?

Chipul ei rămase nepăsător :

— Nu, Ieremie, nu-i adevărat... Eu urmăresc ceva mult mai înalt decît a fi „nevasta lui cutare". M-am născut cu o inimă în care durerea aproapelui răsună cu atîta putere încît nu pot fi fericită decît făcînd binele. Am văzut ticăloşia în care trăieşte poporul ăsta, bun cum e, şi ea mă doare de mă înăbuşe. Asta-i pricina pentru care, din ziua cînd am simţit că sînt în stare să-mi bat joc de tirania celor mari şi tari, mi-am pus în joc şi liniştea şi viaţa ca să-mi satur nevoia asta a inimii : să alin o parte din suferinţa semenilor mei.

De-ar putea simţi fiecare dulceaţa nevoii ăsteia pentru care mă zbat ! Viaţa, şi aşa plină de suferinţe de-ale ei, ar fi scutită măcar de groaznica povară a lăcomiei omeneşti.

*

Floricica tăcu, privind cu încordare undeva în desişul codrului : pe cer norii se risipiseră, puteai număra copacii ca ziua, şi se vedea de departe un om care nu putea fi altul decît Trăsnilă. Ducea în spinare ceva ce semăna cu o legătură de vreascuri. Era, într-adevăr, o legătură de patru puşti.

— L-ai trimis tu undeva ? mă întrebă Floricica.

— Nu. De unde dracu o fi venind la vremea asta ?

Intrînd în curte, ţiganul ne văzu şi strigă :

— Domniţă... S-a făcut ! I-am „curăţat" !... Erau doi.

— Pe cine ? Unde ? Cum ?

— Păi... cum pe cine ? Pe căpitanul de poteră ! N-ai poruncit așa ? Cum drumu Bucureștiului și-al Ploieștiului erau păzite, mi-am zis să stau la pîndă pe drumu Căldărușanilor, al mînăstirii : le place la mînăstire cîinilor ! Și iată ! Venea, cu slugoiul lui, călare amîndoi, fără să le pese de nimic. Din șanț, de unde mă pitisem, am ridicat o pușcă după alta : poc ! poc ! Caii au luat-o la goană. Călăreții nu erau morți de-a binelea ; a trebuit să le mai pun nițel cîlcîiul pe grumaz...

. . . .

Către revărsatul zorilor, Ilie și Spilca se întoarseră cu oamenii lor, morocănoși cu toții. Îndreptîndu-se spre grajd, cei doi mormăiră pe rînd :

— Mișelul, n-a luat-o pe drumul nostru...

Floricica, cu gîndul în altă parte, nu le răspunse și, ducîndu-se să se culce, îmi zise :

— Și-acuma... vorba lui Kiriakos... *se va vedea...!*

VIII

Ghenar, 1859 : alegeri de domnitor în cele două principate dunărene. Fierbere la culme, de la un capăt la celălalt al ţărilor române. La fel şi-n cuibul haiducilor, dar pricinile erau două, pentru că pe lîngă tulburarea îndreptăţită stîrnită de acest mare deznodămînt mai venea şi neliniştea de pe urma cercetărilor începute de agia de la Bucureşti, care voia să descopere pe ucigaşii celor doi poteraşi „curăţaţi“ de Trăsnilă. Cel care împinsese la cercetări — noi n-aveam nici o îndoială — era Arghiropol, prieten cu căpitanul de poteră.

A doua zi după uciderea lor, la Snagov fură şterse toate urmele de haiducie : se îngropară armele, cei mai mulţi dintre haiduci plecară. Cînd veniră oamenii agiei să iscodească, Floricica le arătă interiorul ei de „negustoreasă cumsecade“.

Dar buba plesnise şi ameninţa : stînjenită puţin de frigurile alegerilor, ea putea oricînd să ne zdrobească mulţumită banilor şi hatîrurilor de care se

folosea Arghiropol ca să dezlege limba cîtorva slugi, ţigani.

— Fie ce-o fi, zicea Floarea Codrilor, datoria noastră e să mergem pînă la capăt!

„Capătul“ era alegerea lui Cuza; dar ca să fie ales trebuia mai întîi să primească să fie ales, şi îndărătnicul de polcovnic se închisese în casă şi nu mai dădea nici un semn de viaţă. Aşteptam — eram în prima săptămînă din iànuarie — sosirea hatmanului Miron, prietenul său apropiat, să ne aducă răspunsul lui hotărîtor.

Neobositul abate Uhrich, plecat cu două luni înainte la Paris cu un raport amănunţit în care consulul Franţei arăta cum stau lucrurile în principate, se întorsese de curînd şi era la noi cînd, deodată, apăru Miron, pe jumătate degerat.

— Ei, gata? întrebă îndată Floricica.

— Ba nu-i gata de loc! răspunse hatmanul scuturîndu-şi chiciura de pe mustaţă. Zice că nu-i pasă nicidecum de domnie, că nu-i în firea lui să se alăture „corbilor care se bat pe un stîrv“ şi că degeaba stăruim... Asta-i! Toată noaptea am încercat să-i curm încăpăţînarea: trudă-n zadar!

Rămasă o clipă buimacă, Floricica privi la prietenul nostru cum se arunca, mort de oboseală, pe un divan, apoi izbucni:

— Încăpăţînarea asta! Trebuie frîntă! Nimeni n-are dreptul la lene cînd toată lumea trage din greu! Purtarea lui Cuza mă face să-mi plesnească obrazul de ruşine în faţa abatelui Uhrich, care se

întoarce de la Paris înarmat cu tot ce ne trebuie ca să izbutim! Cum adică? El recunoaşte că trupul ţării sale e mîncat de corbi şi puţin îi pasă?

Se întoarse către abate, îi apucă mîna şi-i zise, rugătoare:

— Aţi vrea, părinte, să daţi o ultimă dovadă de dragoste poporului român?

El zîmbi şi coborî pleoapele:

— Vorbeşte, fiica mea...

— Uite: peste două ceasuri luăm drumul Galaţilor să-l hotărîm pe Cuza să-şi facă datoria. Vă gîndiţi cît de mult ne-aţi ajuta dacă aţi fi de faţă şi domnia-voastră, care aveţi atîta greutate în cuvînt, atîta putere în documente...

— Vă însoţesc, şi cu-atît mai bucuros cu cît tot trebuie să mă duc la Iaşi pentru o misiune.

După masa de prînz, două sănii ne purtau pe toţi patru în acelaşi vîrtej de zăpadă.

Călătoria asta de cinci zile, în toiul iernii, mă făcu să mă gîndesc adesea la blestemul care-i viaţa oamenilor şi a vitelor, la fel năpăstuite de către cei iubiţi de soartă. Chiar că nu trebuie să te bucuri că ai venit pe lume cu un suflet milostiv.

Firea nu cugetă şi-i nepăsătoare în faţa durerii. Omul, despre care se spune că-i dăruit cu suflet, e tot atît de nepăsător. Prins între aceste două ne-

păsări, nefericitul îi blestemă şi pe cei ce l-au adus pe lume şi pe Cel-de-Sus.

Pe nesfîrşitele cîmpii, netezite de zăpadă, pustiite de viscol, uitate de Dumnezeu, i-am văzut pe nenorociţii ăştia, am poposit în bordeiele lor, le-am plîns soarta cînd lor nu le pica nici o lacrimă. Ei ştiu că noaptea bordeiul le e totdeauna îngropat sub nepăsarea naturii. Ei ştiu că ziua, nepăsarea omului îi lasă îngropaţi acolo, pe fiecare cu ai lui cu tot. Şi-atunci, singura lui grijă e să se închidă, seara, cu lopata înăuntru. Dimineaţa, deschid uşa mormîntului şi încep să sape o gaură, o văgăună, în troianul neprihănit care-i îngroapă sub belşugul lui îngheţat, şi iată omul peşterilor răzbind în partea cealaltă a troianului, ca o cîrtiţă cu două picioare, care se reazămă-n lopată, trage-n piept aerul curat şi priveşte la cimitirul alb al negrei sale vieţi.

Mută, cîrtiţa omenească se îndreaptă apoi către mormîntul celor ce-l hrănesc : vaca, boul, calul, o oaie. Aici e mai rău : prin crăpăturile din acoperiş zăpada umple aşa-zisul grajd. Ţăranul scuipă în palme şi îşi dezgroapă comoara : vitele ca nişte arătări, piele şi os, piele găurită de os, ochi stinşi. La loviturile lopeţii, ele se scoală, cu zăpada pe spinare, se clatină pe picioare şi cad. Ieslea e roasă şi din zi în zi rămîne mai mică ; e-adevărat că nu mai foloseşte la nimic.

Șerbul boierului român aduce un braț de coceni de porumb, îl aruncă în fața boturilor vitelor vlăguite, apoi se întoarce în vizuina lui, arde bălegar și se gîndește la nesfîrșita milostenie a Atotputernicului.

Nu-i chiar atît de mohorît și, dacă intri la el cu pîine, cu puțin rachiu și tutun, numaidecît începe să-ți povestească o istorioară, ca asta de pildă :

„A fost odată un om sărac și cu o grămadă de copii, așa ca mine. Într-o zi, blagoslovindu-l nevasta cu încă un făt și nemaiștiind de cin' să se roage să i-l boteze, luă copilul și apucă drumul pădurii să-i caute un naș la nimereală. Îi ieși înainte Moartea, învăluită în cearșaful ei alb și cu coasa în mînă. Ea îi spuse :

— Lasă-mi mie copilul să-l botez și am să te îmbogățesc !

— Bine, cumătră, uite-l, ia-l !

Moartea i-l boteză și-i zise cumătrului :

— Acuma, ascultă : am să lovesc cu boli grele pe cei mai bogați boieri din țară. N-o să-i poată lecui nici un vraci. Tu ai să te duci și-ai să le spui că în două zile, cu descîntecul tău, îi lecuiești, dar să-ți dea atîtea și atîtea parale : să ceri mult ! Cînd ai să intri în odaia bolnavului, ai să mă vezi acolo : bolborosește cîteva cuvinte să nu le înțeleagă nimeni ; eu am să plec, bolnavul o să se ridice pe picioare. O să-ți meargă vestea și ai s-ajungi putred

de bogat. Dar (mai e şi un „dar") dacă, intrînd la bolnav, ai să mă vezi că stau la picioarele lui, află că omul al tău e, poţi să-l scapi. Dacă, dimpotrivă, mă vezi că m-am aşezat la capul lui, asta înseamnă că-i al meu, trebuie să moară ; nu făgăduieşti nimic şi-o ştergi. Fă aşa cum te-nvăţ eu şi în scurtă vreme ai să fii bogat.

Omul făcu aşa cum îl povăţuise Moartea, şi nu trecuse anul, că era aproape tot atît de bogat ca un domnitor : pămînt, vite, robi, trăsuri, să nu le mai ştii numărul ! Cumătra se aşeza la picioarele bolnavului, pînă cînd socoti ea că a strîns cumătrul destulă avere, apoi, într-o bună zi, iat-o aşezată la căpătîiul unui bolnav. Era tocmai un boier bătrîn care făgăduise cui avea să-l lecuiască jumătate din averea lui. Îmbogăţitul nostru, cînd văzu Moartea aşezată la căpătîiul celui mai bun muşteriu, făcu o strîmbătură :

— Hai, cumătră, mai lasă-mi-l numai pe ăsta, ăl din urmă, şi pe urmă gata ! mormăi el încet de tot.

— Nu se poate ! făcu Moartea cu un semn din cap.

Cumătrul se oţărî la împotrivirea Morţii, rămase o clipă pe gînduri, apoi porunci slugilor :

— Ia să ridicaţi voi patul ăsta cu bolnav cu tot şi să-l aşezaţi cu capul acolo unde-i sînt picioarele !

Moartea pricepu ştoia pe care i-o jucase cumătrul. Cum nu era răzbunătoare, îi lăsă şi bolnavul ăsta, dar, plecînd, zise : „pe sărac oricît l-ai îndopa tot nesătul rămîne !"

*

Îl găsirăm pe polcovnicul Cuza la gura sobei, curățindu-și pușca de vînătoare. Un ogar mare lătră și se gudură cînd intrarăm.

Floricica îmbrățișă frățește pe vechiul ei tovarăș de petreceri și de nădejdi.

— Ei, va să zică așa se leapădă de treabă un haiduc de mărimea ta?

Mărimea polcovnicului haiduc era, într-adevăr, vrednică de luat în seamă, dar Floricica vorbea de mărimea lui de suflet, și asta se citea pe fața senină a lui Cuza, în ochii lui limpezi, în privirea lui pătrunzătoare, care mă tulburase și mai mult: un suflet tare, sprijinit, din nenorocire, pe o inimă șovăitoare, inimă de om pătimaș. Putere, dragoste, slăbiciune, bunătate, toate astea erau întipărite pe gura lui cu buze cărnoase și umbrită de o mustață falnică și o bărbuță stufoasă.

Cuza nu răspunse la dojana prietenei sale. Ne ajută să ne descotorosim de blănurile noastre, porunci să se aducă ceai și frecă cu putere urechile abatelui, care se cam albiseră de ger:

— E-o nebunie să veniți de la București la Galați pe o vreme ca asta! făcu el așezîndu-se din nou la locul lui de lîngă foc, curățindu-și mai departe arma. Și-apoi, ați picat prost: mîine în zori plec la vînătoare de mistreți. O să rămîneți singuri patru zile.

— Poţi să te duci şi la vînătoare de crocodili ! răspunse Domniţa din Snagov. Dar întîi dă-ne un înscris că primeşti să fii ales domnitor. Şi-asta, repede !

— Eu ! la mezatul călăilor ? Eu, să mă cert cu ei pentru domnie ? Niciodată ! Pare-mi-se c-am făcut prea mult dac-am primit să fiu ispravnic şi polcovnic. Acuma, destul ! Pofta de domnie — care a mai costat pîn-acum un cap în familia Cuza — e mult prea departe de viaţa care-mi place mie pentru ca să mi-o pun în joc...

— Viaţa care-ţi place !

Floricica se întoarse către abatele Uhrich :

— Nu ascultaţi la ce spune, domnule abate ! Veţi fi în stare mai mult ca oricine să iertaţi unui om de inimă o clipă de slăbiciune. Cu siguranţă că-i aşteptat mîine la prînz de o femeie frumoasă ; să-l lăsăm să-şi petreacă cele patru zile pe care ni le cere la vînătoarea lui de... mistreţi ! Apoi, către Cuza, care se întorsese cu spatele să rîdă pe ascuns : — Ascultă, Alexandre, spune drept : tu n-ai chef de noi pentru că am picat într-o clipă în care te pregăteai pentru un chef cu-o femeie !

— Spun tot ce vrei şi tot ce face plăcere duşmanilor mei, dar stărui în a nu voi să mă fac părtaş cu nişte tîlhari care fac dintr-un domnitor o sfîrlează. Ia gîndiţi-vă puţin : de-aş fi ales, ar trebui în primul rînd să dau ţăranilor pămînt şi să gonesc din mînăstiri călugării ticăloşi, după ce le voi fi luat averile pe care le-au furat poporului. Ei, poţi să

faci toate astea cu liota de javre, bătrîni şi tineri, care latră-n jur ? Pentru că, să nu ne furăm căciula : tinerii noştri „idealişti“ de azi ascund sub masca lor de dor de propăşire aceeaşi sete de putere şi aceeaşi lăcomie ca şi părinţii lor. Nu de pomană spune poporul : „Ce naşte din pisică şoarece mănîncă !“ Nu, nu-s omul pentru astfel de tîlhari. Binele şi dreptatea le poţi face numai rămînînd om de rînd. Puterea sminteşte cele mai bune firi...

— Mai lasă naibii virtutea asta creştinească ! exclamă Floricica. Astăzi ştim că binele şi dreptatea au nevoie de putere ca să silească omul să fie mai bun. Tocmai pentru asta cei buni trebuie să intre în luptă şi să smulgă mişeilor puterea. Orice om curat şi inimos are dreptul să strige deschis : *Mi se cuvine şi mie o părticică de putere !* Nu trebuie să roşească pentru că nu o cere pentru folosul lui. Este singura cale ce le mai rămîne adevăraţilor visători, dacă vor să împingă lucrurile către domnia binelui şi-a dreptăţii. N-avem a ţine seama de cum e firea omului : Dumnezeu a făcut ce-a vrut ; facem şi noi ce ni se potriveşte ! Şi dacă lui Dumnezeu puţin îi pasă de sîngele care se varsă pe pămînt, noi nu putem face la fel, pentru că-i pielea noastră-n joc.

— Dar ce putem noi, o mînă de oameni cu gînduri bune, împotriva unei lumi învrăjbite de ură ? izbucni Cuza.

— Mult, prietene ! interveni abatele Uhrich. Fiul Omului a fost și el singur la început. Și, desigur, n-a putut schimba fața lumii, dar credința lui a dovedit cu prisosință cît de însetat de ideal e sufletul omenesc. Așa a fost totdeauna... Și va fi mereu... Toate religiile au dovedit această năzuință după neprihănire. Asta e ceea ce are însemnătate : să știm că orice adiere de bunătate care străbate omenirea egoistă o atinge totuși, o înnobilează și o împinge spre mai bine. Vreți un modest exemplu ? Vă privește îndeaproape : este vorba de împotrivirea dumneavoastră de a recunoaște dreptatea alegerilor, pe care ați avut sarcina să le supravegheați. Ei bine, demisia dumneavoastră, motivată cu atîta curaj, a permis Franței și Engliterei să dejoace mașinația țaristă care, de n-ar fi fost gestul dumneavoastră, ar fi izbutit să mențină încă multă vreme în principate nenorocita dominație rusă. Nu este oare un lucru frumos pentru puterile unui singur om ? Și asta nu-i totul ! Răsunetul nobilei dumneavoastră revolte a pătruns pînă în inima poporului. Am vorbit despre dumneavoastră cu mulți țărani moldoveni. Îmi spuneau : „Cuza *al nostru ?* E-un haiduc !"

Ajung acuma la punctul principal al misiunii mele : haiducia dumneavoastră place, în momentul de față, Franței, care vede în dumneavoastră un braț puternic împotriva poftelor rusești asupra Constantinopolului. Ea este gata să vă susțină pe față candidatura la tron și o dată ales, să determine

recunoașterea dumneavoastră de către Poartă. Am informat despre aceasta pe membrii divanului muntean, care pretind că nu vă cunosc. Mîine plec, cu aceeași misiune, la Iași.

Iată două scrisori, ale prietenilor dumneavoastră Lamartine și Edgar Quinet. Citiți-le și lăsați-vă ridicat acolo unde vă este locul, locul datoriei istorice.

A doua zi, foarte devreme — după ce ceruse o noapte de gîndire — Cuza veni la noi pe cînd beam un ceai și toată lumea era în ajunul plecării. Purta haine de vînătoare și avea o hîrtie în mîna înmănușată. Ah, ce piept frumos și mîndru, pe care poporul român avea să prindă, puțin mai apoi, cea mai cinstită din toate medaliile : aceea a recunoștinței neuitate față de singurul domnitor care a știut să rămînă haiduc pînă la sfîrșit !

Dînd hîrtia lui Miron, spuse, cu convingere :

— Iată hîrtia pe care mi-ați cerut-o, dar n-am să mă duc să cerșesc votul nimănui, oricine-ar fi el, și îmi păstrez dreptul de a demisiona dacă voi fi ales numai într-unul dintre principate.

. . . .

O oră mai tîrziu, trei sănii plecau în trei părți : Cuza la vînătoare, abatele Uhrich și Miron zburau spre Iași cu hîrtia lui Cuza : Floricica și cu mine

ne întorceam la Snagov să punem pentru ultima dată umărul la zdrobirea îndărătniciei boierilor munteni.

În clipa plecării, Floarea Codrilor îi strigă lui Cuza :

— Alexandre ! Fii cu băgare de seamă la mistreţii pe care-i vei vîna : au colţii periculoşi ; ia seama, te-ar putea răni de moarte !

IX

În timpul popasului, noaptea, la Buzău — jumătatea drumului între Galaţi şi Snagov — Floricica scrise cîteva rînduri prietenilor noştri Groza şi Codreanu :

„Coborîţi cît mai curînd cu putinţă. C... şi-a pus candidatura şi trebuie să folosim toate mijloacele ca să fie ales în amîndouă principatele. În acest scop voi aduna la Snagov cît mai mulţi boieri alegători. Veniţi să le vîrîm puţin spaima în oase !

FLOAREA CODRILOR"

Movilă vătaful, care fusese căpetenia gărzii noastre în această călătorie, plecă în grabă să ducă ţidula lui Moş Manole, unul dintre cei mai credincioşi mijlocitori ai noştri, cîrciumar-haiduc. El era cel ce ne-ngrijise cu de-ale mîncării în iarna în care ne adăpostiserăm în Vîlceaua Neştiută. Ţinea o crîşmă aproape de satul Lopătari, chiar la poalele Munţilor Buzăului, o crîşmă din alea în care ciobanul, tîlharul şi haiducul treceau în fiecare clipă unul pe lîngă altul fără să se întrebe ce şi cum.

Moş Manole şi cu feciorul său erau ştafetele noastre şi ne puteau spune zi şi noapte unde ni se află tovarăşii, dar să-i fi tăiat bucăţi, alţii nu scoteau o vorbă din gura lor. Bineînţeles, o asemenea credinţă, cu toate că era din inimă, trebuia totuşi bine răsplătită. Noi nu uitam niciodată că ocîrmuirea duşmănoasă putea să plătească şi mai gras decît noi. Dacă vreodată uitam asta, îşi lua ea sarcina să ne amintească, cu vîrf şi-ndesat, cum s-a întîmplat chiar în ziua întoarcerii noastre la Snagov, cînd aflarăm că doi haiduci, şi încă unii dintre cei mai turbaţi, fugiseră în lipsa noastră.

Această ştire ne mîhni foarte tare. Trebuie într-adevăr ca omul să fie mult mai nerod decît o vită pentru ca să sfîrşească în halul ăsta, după ce dăduse dovadă atîţia ani de jertfire de sine!

Floricica îi plîngea:

— Nenorociţii! Ce le lipsea aici? Unde or să găsească ei mai multă dragoste!? De-ar coborî prietenii mai grabnic şi de-ar fi mulţi!

Cei doi căpitani sosiră destul de repede, pe o noapte de dezgheţ neaşteptat şi pe un noroi îngrozitor, dar oamenii lor numărau abia patruzeci de puşti.

Arătau de-ţi făcea milă. De cînd se isprăvise cu negoţul nostru — se făceau doi ani de-atunci —

haiducii, siliţi să fie cuminţi, trăiau cele şase luni de iarnă sub pămînt, în nişte hrube umede, nesănătoase, unde oameni şi vite se încălzeau la căldura trupurilor.

Groza mai ales avea faţa buhăită şi genunchii umflaţi. Cu toate acestea, rămăsese tot atît de viteaz şi răbda fără să crîcnească. La rugăminţile prietenei sale din copilărie să se îngrijească, răspundea :

— Eh ! Degeaba ! Azi sau mîine, într-un fel sau altul, are să mă vindece doctorul care-ţi ia durerile fără cataplasme. Dar cel puţin în ziua aceea n-are să aibă de ce să-mi pară rău : voi fi trăit după pofta inimii, făcînd mult bine şi mult rău, şi toate la vremea lor. Puiul de boier o să rostească numele meu cu spaimă pînă la a şaptea spiţă, pe cînd ţăranul se va duce, poate, să spună o rugăciune pentru pacea sufletului meu Dumnezeului lui plin de ură şi de nepăsare.

Trădarea celor doi haiduci cumpăraţi de Arghiropol nu l-a mirat de loc :

— Trebuie să te-aştepţi şi la de-aldea astea... Nu e pădure fără uscătură... Dar de vă vor pica în gheară, să fiţi fără milă, jupuiţi-i de vii ! Mai vinovat decît boierul e numai haiducul vînzător.

— Şi tu, bunul meu Ioachim ? exclamă Floricica, luîndu-l pe ţîrcovnic de gît şi sărutîndu-l cu foc pe amîndoi obrajii. Îmi pari cam trist. Eşti ne-

fericit? Şi de ce-ai fi, pentru Dumnezeu ?! Sîntem departe de vremea cînd boierii-ţi porunceau să le cînţi îngereşte, te copleşeau cu giuvaerurile lor şi te lipseau de dragostea pămîntească la care-ţi rîvnea inima. Nu ţi-ai scos pîrleala de-atunci încoace? Nu ţi-ai găsit şi tu o ibovnică, să te lase să-i săruţi merele tari ale sînilor ? Spune, Ioachime, iubitule ! Ţi-aduci aminte că atunci cînd aveam doar vreo cincisprezece ani te lăsam să-mi pipăi ţîţele ?

Bătrînul cîntăreţ începu să plîngă. Nasul i se învineţise şi-i curgea, obrajii-i erau fleşcăiţi şi-i atîrnau, iar ochii tulburi îi ieşeau din orbite.

— Nu... Floricica, nu... bolborosi el. Nimic din toate astea... Mai sînt şi astăzi aşa cum m-a adus mama pe lume... Orice gîză îşi găseşte o tovarăşă şi, împreună, cunosc ce-i aia viaţă. Eu n-o cunosc : trăiesc ca un porc care-a fost jugănit la şase săptămîni. Am trăit, am îmbătrînit şi-am să mor ca un porc jugănit ! Nici haiducia nu mi-a dat ceea ce Dumnezeu n-a vrut să-mi îngăduie să gust.

Ioachim ridică braţele.

— Dar, Doamne — tu, care eşti în inima tuturor făptuirilor — tu ştii foarte bine că niciodată n-am gîndit să iau cu sila sau să cumpăr cu giuvaeruri ceea ce tu ai socotit înţelept să mă opreşti a avea. Şi, haiduc fiind, în afara legii, n-am întins mîna la femeia rătăcită în codru, cum n-am atins puşca să dobor vreuna din făpturile tale ! Voia ta

a fost... Facă-se voia ta, Doamne, dar eu mult am pătimit că n-am cunoscut viața cu toate ale ei, așa cum tu îngădui și celor mai mărunte gîze!

Tînguirile lui Ioachim, boala lui Groza, tristețea care-l copleșea chiar pe Codreanu și ceata de haiduci ne făcură să ne dăm seama că orice strădanie omenească ajunge într-o bună zi să se apropie de sfîrșit. Afară era ca și în sufletele noastre. Un codru de crăci negre, ude, goale, de pe care tot picura. Un cer plumburiu, greu, apăsător... Corbi, cu miile...

O, deșertăciune a avînturilor noastre!

Aceeași zăpăceală domnea și în mințile oamenilor politici, prieteni și dușmani, hărțuiți și înnebuniți de puzderia de pretendenți; o duzină de prinți de toate mărimile și de boieri plesnind de grăsime, toți gata să-și vîndă sufletul diavolului pentru șase luni de domnie. Unirea Principatelor îi durea cît negru sub unghie! Bucuros ar fi încuviințat sfîșierea țării lor în zece, douăzeci, cincizeci de bucăți, numai să-și fi găsit fiecare cîte un scăunaș domnesc!

Din fericire, socoteala străinilor — în special a lui Napoleon al III-lea — nu se împăca de loc cu dorința liotei de prinți. Trebuie să recunoaștem,

de asemenea, că în cele două divanuri se găsea, cum se întîmplă în toate cele omenești, o mînă de boieri care voiau din toată inima numai binele țării. Ei erau de partea dreptății și știau ce vor, pe cînd ceilalți spuneau ba una, ba alta, după placul celor cu care stăteau de vorbă.

I-am văzut, și pe unii și pe ceilalți, cu prilejul acelei adunări mari, hotărîtoare, cea din urmă, în casa de la Snagov. Ea s-a ținut la două zile după sosirea haiducilor chemați în ajutor.

Sfătuirile, îndemnurile, stăruințele durară pînă aproape de miezul nopții. Aproape nici unul nu voia s-audă de Cuza și toți dădeau zor într-una :

Habar n-avem cine e... Nu l-am văzut niciodată... Nu știm ce-i în stare să facă... Și-apoi, se spune despre el că e cam nestatornic, cam despotic, ba chiar vorbește urît despre acei dintre noi care se întîmplă să avem proprietăți mai multe... Ar putea să treacă peste capetele noastre, să ne despoaie de avere... Noi nu vrem una ca asta... Trebuie făcut totul cu binișorul.

Cum sprijinitorii noștri cei mai puternici, abatele Uhrich și căpitanul Miron, se aflau la Iași, Floricica se istovea împotrivindu-se relei-credințe îndărătnice și rău prevestitoare a boierilor, care nu voiau decît un singur lucru : să-și păstreze cu orice preț averile și puterile ! În seara aceea ea fu de o bunătate îngerească : nici o vorbă aspră, nici cea mai mică jignire ; doar rugăminți și iar rugăminți :

— Aveţi un pic de bunăvoinţă în această împrejurare istorică ! Folosiţi-vă de ajutorul nevisat care ne vine dinafară şi fiţi la înălţimea sarcinii voastre : neatîrnarea şi viitorul principatelor atîrnă de hotărîrea pe care o veţi lua săptămîna aceasta. Şi Cuza este singurul om în stare în clipa de faţă să stingă toate certurile, să se ridice deasupra poftelor şi intereselor personale pentru a făuri România unită de mîine. Nu vă temeţi c-o să vă exproprieze, e şi el boier şi proprietar.

Desigur că vor trebui făcute şi jertfe ! Dar nu uitaţi că peticul de pămînt de care nu vreţi să vă despărţiţi e-al iobagului ! Dîndu-i-l, veţi dovedi cea mai cuminte judecată : are şi ţăranul dreptul să aibă o patrie !

Încurcaţi în neputinţa lor de a găsi un argument cinstit, boierii treceau de la vorbărie goală la tăcere îndărătnică.

Aşa ne apucă miezul nopţii.

În clipa aceasta un sunet de clopot cunoscut şi oprirea bruscă a unui cal ne dădură de veste că sosise un trimis de la Iaşi.

Toată lumea sări în picioare. Apăru un ţăran chipeş cu figură deşteaptă, aducînd o scrisoare cu pecete ; îşi scoase căciula şi strigă din toată puterea :

— Trăiască domnitorul Cuza! Trăiască Moldova!

Floricica izbucni în lacrimi, îl strînse pe țăran în brațe și, deschizînd scrisoarea, citi printre suspine:

ALEXANDRU ION I-iu CUZA
ales cu unanimitate de voturi
domnitorul Moldovei — la 17 ianuarie 1859
MIRON

De-abia sfîrșise de citit și, pe cînd prietenii noștri și o parte din boierii șovăitori se aruncau unii în brațele altora, ușa cea mare se deschise deodată și Trăsnilă răcni:

— Groza! Codreanu! Haiducii!

Grămada de proscriși, în frunte cu cele două căpetenii, năvăliră în adunare în mijlocul uluielii tuturor. Eram mirați chiar și noi pentru că „lovitura" nu era de loc chibzuită și pregătită dinainte. Patruzeci de piepturi tunară:

— Trăiască Alexandru Ion Cuza, domnitorul României de mîine!

Groza, plimbîndu-și peste adunare privirea scăpărătoare, rosti rar și apăsat:

— Trăiască, de asemeni, boierii munteni care-l vor alege la rîndul lor pe Cuza! Și vai de cei ce nu-l vor alege! Vai de copiii lor! Foc și sabie ne-or răzbuna fără milă!

Prieteni și neprieteni, crezîndu-se prada unui vis urît, o luară la goană, muți, spre cai și trăsuri. Noaptea umedă îi înghiți, cu gîndurile lor cu tot.

Ce vor face? îl vor alege pe Cuza?

Aveam s-o aflăm cu o săptămînă mai tîrziu, dar, Doamne, în ce împrejurări!

X

Încîntată, Floricica umbla de colo pînă colo prin odaia plină cu fum de tutun, săruta scrisoarea lui Miron și tot spunea :

— A fost ales... În sfîrșit, a fost ales !... Iașii și-au făcut datoria... Bucureștii vor urma pilda moldovenilor, să nu ne îndoim, dar...

Strînse pumnii și privi în gol :

— ...Doamne-Dumnezeule ! Dacă muntenii s-or purta ca niște dobitoci atunci — bine-ai zis, Groza — vai de ei ! Vînd tot, mă vînd și pe mine și-o să găsim noi mia de puști care-o să ne trebuiască să înecăm în sînge, într-o noapte, încăpățînarea celor care n-au nimica sfînt, niciodată, în toată viața lor !

Nu eram decît noi șapte : ea, Groza, Codreanu, Ilie, Spilca, Movilă și cu mine. Haiducii, după ce schimbaseră pîndarii, se duseseră la culcare.

Nu mai vorbea nimeni și, cu siguranță, nici de gîndit nu gîndea nimeni, pentru că întrebarea neașteptată a lui Ilie ne trezi pe toți :

— Aţi putea să-mi spuneţi ce facem noi *acum, aici?*

Ne privirăm, uimiţi, buimaci. Ilie vorbi iar, apăsat:

— Da: ce mai aşteptăm *acum?* Cuza o să se urce pe scaunul domnesc; prietenii noştri boieri or să doarmă pe ei. Şi noi, haiducii? Ni se pun deoparte nişte slujbe de isprăvnicie? Nu-i mai degrabă de crezut că ne-aşteaptă o săptămînă a patimilor? Şi ce-o să spuneţi cînd veţi vedea toată şleahta de „prieteni" cum se leapădă de noi de trei ori, cu mîna pe inimă, în faţa „judecăţii poporului", alcătuită din doisprezece ciocoi?

Despre partea mea, tare-aş vrea să nu pun la încercare prietenia boierilor ăstora cumsecade: omul legii îşi are legea lui, haiducul îşi are codrul! Eu, unul, îmi strîng catrafusele.

— Cred că trebuie să facem toţi la fel! zise Groza. Şi, adresîndu-se Floricichii: Afară doar dacă Floarea Codrilor nu se ştie ocrotită de domniţa din Snagov...

Ironia lui Groza atinse o rană deschisă:

— Nu, prietene... Nu te îndoi de inima mea: La Snagov, ca şi în codru, am rămas aceea pe care-o cunoşti, un haiduc. Şi dacă într-o bună zi va trebui să ne înfăţişăm înaintea unei „judecăţi a poporului", cum zice Ilie, vei vedea că Floarea Codrilor şi domniţa din Snagov sînt una şi aceeaşi duşmancă a nedreptăţii omeneşti şi că această duş-

mancă nu va fi cruțată de judecătorii ciocoi, cum nu va fi cruțat nici Trăsnilă.

Ca să fiu de folos țărănimii, m-am mărginit să fac ceea ce îngăduie vremea noastră, dar sufletul meu aleargă mai repede decît vremea. Și dacă am ales o haiducie de oraș, mai ascunsă, în locul celei de codru, e pentru c-am văzut că asta din urmă nu aducea robilor decît schingiuirile și siluirile poterelor.

Cît despre obrazul prietenilor noștri boieri, nu vă așteptați să fie cinstit. Nu-i piciorul sfîntului Petru. Se vor lepăda de noi pînă-n pînzele albe, pentru că oamenii totdeauna socotesc că-s nebune sufletele care aleargă mai repede decît timpul. Dar nu din pricina asta am să m-apuc eu să umblu cernită ! Cu-atît mai rău pentru vremea mea : adevărul îl port în inimă !

Groza se duse și-i apucă mîinile :

— Iartă-mă, Floricica, n-am vrut să fiu rău cu tine...

— Nu-i nimic, prietene... Ceea ce e curat în suflet e mai sfînt decît ceea ce-i ceresc : dumnezeii se schimbă la fiecare mie de ani și de la un neam la altul ; curățenia sufletului vorbește aceeași limbă, de la facerea lumii și pînă azi, tuturor oamenilor de pe pămînt.

Să fi fost către trei dimineața cînd un pîndar intră și ne spuse :

— Știți voi ce-i afară ? Ia deschideți fereastra și priviți.

Floricica deschise repede : odaia se umplu de un vîrtej de fum rece. Era ceață :

— E groasă s-o tai cu cuțitul, zise tovarășul nostru. Nu vezi nici la doi pași. Ne izbim de copaci. Și ce-i mai rău e că ne dăm de gol de la o poștă, pentru că tușim ca niște măgari.

— Ei și ? zise Groza. Dacă tușiți voi, o să tușească și dușmanul și-o să se trădeze și el, de n-o fi avînd ascuns vreun soare-n sîn !

— Da, dar tușind el poate să ne și scuipe gloanțe-n scăfîrlie ! mormăi haiducul.

— Ai dreptate. Strîngeți oamenii și faceți de pază de după ferestrele pridvorului. Poate că zorile vor spulbera ceața, și atunci vom pleca.

Pîndarii fură trași înapoi. Numai Trăsnilă vru să rămînă prin jurul casei. Bălăbănind brațele ca niște stîlpi agățați, veni să ne spună :

— Semne rele ... De două zile îmi țiuie urechile, mi se bate ochiul stîng, mi se bate de mă bagă-n boală. Cred c-o să ne sune ceasul, curînd-curînd... Mi-o zice inima... Cît ați fost plecați, tot treceau niște domnișori în plimbare și se uitau la casă, se uitau... parcă-ar fi vrut s-o cumpere. I-a văzut și Ilie. Toată lumea i-a văzut. Ce vreți : ne știu acuma, ne știu cine sîntem. Doar le-am strigat-o-n nas noaptea asta : Groza ! Codreanu ! Haiducii ! Nu-i destul ?

*

Era destul, știam cu toții că-i destul, și n-aveam de gînd să ne furăm singuri căciula.

Ceea ce nu știam, și nu știa nici Trăsnilă, era că Arghiropol se afla prin partea locului, în fruntea unei adevărate armate.

Ajunsese la Căldărușani mult înainte de miezul nopții și, folosindu-se de ceața binecuvîntată, ne împresurase pe departe, înaintînd pas cu pas, fără să tușească sau să strănute. Sau, oricum, noi n-am prins de veste decît prea tîrziu, cînd toate ieșirile ne erau tăiate.

Încercuitorii se trădaseră mai întîi printr-un zgomot surd făcut de copitele cailor pe pămîntul noroios. Îndată sărirăm și luarăm puștile : patruzeci de oameni veniți din munți, douăzeci de-ai noștri din Snagov, încă vreo douăzeci de țigani mai dezghețați, asta făcea cu totul optzeci de perechi de brațe care aveau ce apăra, ceva care se cheamă libertate, de pildă, nimic altceva decît sfînta libertate ! Alecachi, Marinula, Evghenia și vreo jumătate de duzină de servitori țigani stăteau gata să ne încarce puștile slobozite, în singura odaie pe care o lăsasem luminată, un fel de firidă.

— Tu, Ioachime, zise Floricica țîrcovnicului, tu ai să ne cînți psalmi ! Tu vei fi psaltistul nopții noastre din urmă la Snagov ! Cîntă, dragul meu, asta face mai mult decît o pușcă ! Și ferește-te de gloanțe !

Puţin după aceea, în ceaţa groasă care se lipea de geamuri ca vata, auzirăm nechezat de cai şi glasuri, care nici nu-şi mai dădeau osteneala să se ferească. Linia de poteraşi putea să se afle la depărtare de vreo două sute de paşi şi avea chip de potcoavă. Casa era aşezată pe o creastă cu povîrnişul repede spre lac ; numai latura asta rămînea neîncercuită ; dar cum să scoţi caii fără să fii auzit ? Laţul ne strîngea atît de tare, că dac-am fi încercat să fugim luînd caii de căpăstru, ar fi însemnat să ne lăsăm măcelăriţi ca orbii.

— Trebuie să fie ca la vreo patru sute ! zise Groza după ce dădu o raită pe afară.

— Şi nu sînt poteraşi lefegii, adăugă Floricica, sînt ostaşi ! Ce trist... Aş vrea să cad cea dintîi în măcelul ăsta.

— N-o să fie nici un măcel şi n-o să cadă nimeni. Pentru că pe ceaţă eu comand !

Răspunsul acesta din beznă venise de la Ioachim. Grosul haiducilor, răspîndit prin odăi, gata să deschidă focul împotriva năvălitorilor, aştepta în tăcere o lămurire din partea cîntăreţului ascuns în întuneric. Pîlpîi o flacără de lumînare, şi Ioachim apăru îmbrăcat ca un popă : anteriu jerpelit, patrafirul pe piept şi pe cap un potcap jegos.

Crezurăm că-i nebun. Se opri şi ne privi cu chipul lui plin de bunătate :

— Nu, nici un măcel! Ascultaţi la mine: caii voştri sînt toţi aici, în dosul uşii... Aşteaptă să fie primiţi în saloanele cu covoare scumpe, în care-i primeaţi înainte pe marii boieri şi pe solii străini. Treceţi-i prin odăile astea frumoase şi scoateţi-i pe poarta dinspre lac. Încălecaţi şi luaţi înot drumul scăpării, către Cel-de-Sus, care nu vă vrea pieirea!

În clipa aceea izbucni afară un tărăboi asurzitor: în mijlocul mugetelor vacilor şi viţeilor, al oilor, toţi ţiganii, vreo cincizeci de bărbaţi, de femei, şi copii, urlau aşa cum numai ţiganii ştiu să urle:

— Foc! Foc! Scăpaţi-ne! Arde casa!

— Tu ai pus focul, Ioachime? întrebă Floricica.

— Am dat foc numai la grajduri, să se facă zarvă şi zăpăceală. Dar, pentru Dumnezeu, fugiţi cît mai e vreme! Pe cai! Fugiţi! Sînt în curte!

— Şi tu?

— Eu mă duc...

Nu se mai auzi sfîrşitul: şuierături puternice ne spărgeau urechile, apoi salve înspăimîntătoare zburară geamurile ţăndări. În tăcerea scurtă pînă la a doua salvă, răsună glasul lui Arghiropol:

— Ei au dat foc, dinadins! Fiţi cu ochii pe lac! Trageţi pe lac!

Noi şuierături, şi o nouă salvă izbi casa.

Cîteva gemete în întunericul odăilor arătară că aveam răniţi. Furioşi, Groza şi Codreanu vrură să răspundă, dar Ioachim îi opri, aducînd caii, alergînd ca un urs, cu lumînarea în mînă:

— Dacă răspundeți, sînteți pierduți! La lac! Repede! Eu mă duc...

Floricica îl prinse pe cîntăreț în brațe:

— Sărută-mă, Ioachime! Și rămîi cu bine!

*

Haiducii se aruncară în apă, fiecare cu calul, cu armele și cu norocul său. Țiganii și ceilalți servitori fură trimiși la șatră, care se salva mai ușor ca noi, amestecată între vite și răcnind cu ele-mpreună.

Dușmanul nu îndrăznea să năvălească în casă. Cu toate astea, ca să fie gata, dac-ar fi cutezat, căpeteniile noastre hotărîră să plece cele din urmă.

Ah! Ce gînd dureros îmi înjunghia inima în clipa asta de așteptare sub împușcăturile care trosneau din toate părțile! Mă gîndeam la fratele nostru, acest ostaș român, acest țăran, pentru a cărui fericire noi ne aruncaserăm în gura lupului, și care, plin de supunere față de Arghiropoli și de nepăsare față de haiduci, ne împroșcă cu gloanțe!

Mă trag dintr-un soi de oameni care sfarmă pietrele în mînă, care se culcă pe zăpadă și dorm ca-n puf, care sparg sîmburele de măsline în dinți și-ar iubi toate țigăncile frumoase de pe lume. N-aș cere semenului meu să-mi dea de mîncare, dar nici să fiu vita lui de povară n-aș primi: cred că asta e mîndrie de om. Ce frăție putea fi între mine și vita care trăgea în noi ca să-mi jertfesc viața mea frumoasă pentru el? Ura mă făcu să mă

las pe genunchi, gata să împușc în grămadă. Floricica, din dreapta mea, mă opri repede :

— Nu... Nu trage de pomană... El e silit. Și-apoi, îi e frică. E cu o mie de ani în urma ta. Iartă-l !

. . . .

Numai vreo zece tovarăși de-ai noștri izbutiseră să treacă între primele salve trase asupra lacului. Stam locului, îngrijorați, ghemuiți pe povîrnișul noroios pe care casa îl apăra de gloanțe, cînd, deodată, fluierături opriră focul peste tot.

Arghiropol întrebă :

— Ce s-a întîmplat ?

— E un popă de la Snagov. Zice că haiducii au fugit de-aseară.

— Adu-l încoa !

Focul de la grajduri și de la casele servitorilor, nici nu risipise ceața, nici nu ajutase, cît de puțin, la luminarea locurilor, dar cerul se albise de se puteau zări umbre mișcîndu-se pe jos sau călare ; desigur comandanții.

Acolo-și găsi moartea bunul Ioachim.

★

În timp ce îl duceau umblînd pe pipăite, el cîntă psalmi, și glasul lui, de-o putere nemaipomenită, acoperi zgomotul fugii înot a haiducilor :

— O, Doamne cel atotputernic în veșnicia ta, pleacă-ți urechea la strigătul meu, împlinește-mi ruga ce-ți înalț fără înșelăciune pe buzele mele. Fie ca dreptatea mea să iasă la iveală în fața ta, fie ca ochii tăi să vadă dreptatea năzuințelor mele. Tu mi-ai cercetat inima, mi-ai răscolit-o noaptea, m-ai pus la-ncercare, și nimic n-ai găsit : gîndul meu nu merge mai departe decît vorba. Cît despre faptele oamenilor, m-am ferit, Doamne, după porunca ta, de căile celor cumpliți...

— Nu mai urla așa tare, nătărăule ! strigă Arghiropol. Nu se mai aude nimic ! Ce tot spui ? Ce vrei ?

— O, Doamne, mîntuie-mă cu mîna ta de oamenii aceștia, oameni de lume, care-și au partea lor în viața aceasta și cărora tu le umpli pîntecele cu bunătățile tale în așa hal că și copiii lor se nasc îmbuibați și mai au ce lăsa nepoților. Dar eu, eu voi vedea chipul tău în fața judecății, și voi fi sătul de asemănarea ta cînd voi învia.

— Taci dracului odată, popă zmintit, și spune de ce-ai venit !

— Am venit, zise Ioachim — și acestea fură cuvintele sale cele de pe urmă — am venit să te învăț proverbul regelui Solomon, care zice : „Pămîntul se cutremură de trei lucruri, ba chiar de patru, pe care nu le poate răbda : de sluga care domnește"... Acest lucru dintîi, din cele patru care fac pămîntul să se cutremure, este singurul care te privește ; „De sluga care domnește — pricepi, Ar-

ghiropole ? De ciocoiul slugă ca tine — cînd domnește... Pămîntul se cutremură !“

O detunătură. Floricica plîngea. Șuierăturile, salvele reîncepură, dar noi eram departe, în pustiul de ceață și în apa rece, deasupra cărora răsăreau piepturile noastre și greabănul cailor, ale căror căpățîni se alungeau ca boturi de zmei.

Ceva mai tîrziu, pe cînd ne strecuram dîrdîind de-a lungul malului, un fum gros și înalt străbătut de flăcări stacojii se ridica drept spre cer deasupra casei haiducilor : mărturie că Dumnezeu, în mărinimia sa, catadicsea să primească rugul jertfei noastre.

După Snagov

ÎN VOIA SOARTEI

În luna aprilie a aceluiași an, după o boală lungă ce fusese cît p-aci s-o coste viața, Floricica pătrundea într-unul din codrii noștri dragi, codrul de la Bîsca, cîntînd cît o ținea gura :

Hei, codrule, foaie subțire,
Lasă-mă să trec prin tine,
Cu pais'păce după mine :
Că n-am să-ți fac stricăciune !

Haz de necaz... N-aveam de ce fi atît de mulțumiți.

În primul rînd, sănătatea sărmanei femei era zdruncinată pentru totdeauna ; apoi, din pricina dezertărilor, numărul haiducilor noștri se împuținase, nu mai rămăseseră nici măcar cei „paișpe" de care vorbea cîntecul. Era puțin, pentru trei căpitani care în dimineața prăpădului de la Snagov numărau cam douăzeci de puști fiecare, chiar dacă

prăpădul nu ne costase nici un om, în afară de Ioachim, care singur se jertfise.

Dar pierzania haiduciei este tocmai voința de a cruța viața haiducului: dacă i-ar fi fost atît de scumpă, n-ar fi ales primejdia: iar cel care sfîrșește prin a face din disprețul morții stăpînul sufletului strîmbă cumpăna vieții. Ajunge un deznădăjduit. Toate cruciadele se fac cu deznădăjduiți, dar ele nu aduc cîștig nici celor care se bat, nici cauzei pentru care au plecat să se bată, pentru că arborele vieții bătrîn de-o mie de ani nu dă roade, cum nu dau roade nici arborii de rînd cînd sînt afumați, zice-se, pentru a-i curăța de omizi.

Floricica, cu deprinderea ei de a face lucrurile după o anume chibzuială, voia să curețe de omizi judecata omenească. Le spunea haiducilor:

— În ura voastră împotriva asupritorului ați fi gata să dați foc lumii întregi și să ardeți și voi cu ea odată. E o mare greșeală! N-are rost să vrei să te omori sau să-ți treci viața stîrpind păduchii pe trupul vecinului, cînd el, cum te sucești puțin, îi lasă să-l năpădească din nou. Învață-l să se spele cu mîinile lui. Veți vedea atunci că păduchii vor pieri de la sine.

Ea avusese timpul să le vorbească îndelung cît fusese bolnavă — o blestemată de aprindere de plămîni, cînd cu fuga noastră de la Snagov. Ne

adăpostisem într-un ţinut în care aveam prieteni în ocîrmuire, unde stăturăm restul iernii şi unde Floricica fu îngrijită cu credinţă şi iubire. Tovarăşii noştri, ştiind-o bolnavă, o ascultau supuşi, dînd din cap şi ferindu-se să-şi dezvăluie gîndurile lor adevărate. Dar îndată ce codrul dădu în mugur, patruzeci şi cinci de haiduci dispărură într-o bună dimineaţă fără să spună o vorbă măcar. Plecară să tîlhărească prin ţinuturile din Deltă. După unul mi-a părut rău, unul din fugari, pe care-l chema Buzdugan, om nemaipomenit de aprig, dar de o bunătate care-i domolea repede toate furiile. Şi avea, pe deasupra, o minune de glas ; ştia ca nimeni altul să scoată dintr-o frunză de salcîm cele mai neînchipuite cîntece. Fetele înnebuneau după el. De-altminteri, băiat frumos şi nu punea preţ pe bani.

Aveam să-l mai întîlnesc, mai tîrziu, dar în ce triste împrejurări !

Vara ne-am petrecut-o în hoinăreli prin codrul Bîscii şi în munţii Penteleului. Floricica sorbea cu lăcomie aerul curat al brazilor, bea lapte nefiert de măgăriţă şi căuta să afle mersul politicii. Nu mai rămăsese din ea decît umbra căpitanului de haiduci de odinioară, care, cu cinci ani în urmă, coborîse în fruntea a douăzeci de oameni din aceiaşi munţi. Trupul său frumos se topise. Ochii

ei negri, mari, mîngîioși de altădată, mistuiți acum de friguri, scăpărau ciudat.

Pentru întîia dată de cînd o cunoșteam simțeam născînd în inima mea o dragoste de fiu : mi-era acum nespus de dragă. Știind că veștile de la București îi dădeau clipe de bucurie adevărată, am pus pe picioare un fel de ștafetă care îi aducea, de două ori pe zi, cînd o scrisoare de la Miron, cînd una de la abatele Uhrich, uneori chiar de la Cuza. Citirea lor, gîndurile pe care i le năștea, răspunsurile scurte pe care le trimitea o umpleau de bucurie :

— Nu mai am mult de trăit, murmura ea, dar cel puțin am văzut înfăptuindu-se începutul nădejdilor pentru care lupt de douăzeci de ani : principatele s-au unit sub domnia aceluiași om ; n-o să facă el tot ce visează, dar cît va fi cu putință tot va face. Miron e sfetnicul lui, și asta nu-i puțin lucru ; ei doi împreună au destulă vlagă ca să scape de șovăielnici și la nevoie să-și facă treaba și fără ei. Cît despre celelalte, mi-e martor Al-de-Sus că niciodată n-am rîvnit la raiul pe pămînt.

După lovitura lui Arghiropol, care ne gonise de la Snagov, Cuza și Miron i-au oferit Floricichii, dar numai ei, singură, adăpost sigur chiar în București. Ea n-a vrut să se ducă, ca să-l ferească pe domnitor și pe primul său ministru de vreun scandal, pentru că de mult erau acuzați de toți ciocoii că

ar fi știut de haiducia noastră și că s-ar fi lăsat aduși la putere de bandiți. Cuvîntul de *uzurpator*, cu care slugoii îmbogățiți îl cinsteau pe Cuza către sfîrșitul scurtei sale domnii, fusese aruncat încă de la urcarea lui pe tron.

„Uzurpatorul“ nu-i lua în seamă, dar știind ce-l așteaptă, lucra zi și noapte întocmind legile care aveau să-i înscrie numele printre cele ale voievozilor celor mai cinstiți și mai iubiți de popoarele lor de-a lungul veacurilor. Niciodată nu se vor șterge din amintirea poporului nostru faimoasele lui plimbări, în haine de rînd, prin cîrciumi, tîrguri, bîlciuri, prin sate, cînd, cu înfățișare de cioban sau de negustor de vite, venea să se încredințeze el însuși despre felul în care se dă ființă legilor și, cînd sta și bea cu oamenii, cerea să i se dea de băut cu „ocaua lui Cuza“. Vai de negustorul hoț prins cu „ocaua mică“ ! În afară de gloabă și de pușcărie, Cuza se descheia deodată la gheba jerpelită și da la iveală haina lui de domnitor, îl făcea pe vinovat de rîsul satului, silindu-l să meargă în patru labe, cu măsura mincinoasă legată de gît, de la dugheana lui pînă la primărie, unde punea să-l închidă.

Doamne-Dumnezeule ! Ce om cu scaun la cap ar mai cere să facă ceva după capul lui dacă popoarele ar fi cîrmuite de astfel de capete, fie ei prinți, regi, împărați sau despoți ? !

•

*

Către începutul lui Răpciune din anul acela, Cuza veni pe ascuns, însoţit de Miron, să ne viziteze în adăpostul nostru.

Ne aflam la Lopătari, frigul timpuriu silind-o pe Floricica să coboare de pe culmile Penteleului şi să caute un adăpost vremelnic în casa primitoare a lui moş Manole, cîrciumarul, prieten care, cu feciorul său împreună, ducea o viaţă tihnită de urs, la marginea unei păduri fioroase. Ne-a putut găzdui pe toţi, pentru că acum nu mai eram decît cinci: Floricica, Groza, Ilie, Movilă şi eu. Codreanu şi Spilca, împreună cu alţi cinci haiduci, vruseseră, cu orice preţ, să se ducă să-şi potolească setea de răzbunare care le ardea inima. Plecaseră la începutul lui Cireşar, se întîlniseră cu o poteră la Dragoslăveni şi fură măcelăriţi pînă la unul. Trăsnilă nu mai era cu ei. Mătăhala, după iscodeli istovitoare şi capcane fără număr aşezate prin munţi, izbuti să prindă un pui de urs frumos, îl domestici cu multă pricepere, fără să-ndobitocească fiara, şi apoi, amîndoi, aproape la fel de veseli, porniră „în lume" să-şi cîştige pîinea, omul făcînd să joace fiara şi viaţa făcîndu-l pe om să joace.

Plecarea lui Trăsnilă o mîhnise pe Floricica mai mult decît toate celelalte. Îi erau dragi puterea şi hazul ţiganului:

— De cîte ori vorbeam cu el mă simţeam plină de viaţă, ne spuse ea în ziua venirii domnitorului, privind din odaie frunzişul tomnatic al fagilor.

Faţa ei pămîntie îi mişcă pe cei doi. Nu o mai văzuseră de la Galaţi, cînd, despărţindu-ne, îl sfătuise pe Cuza să fie cu băgare de seamă la colţii mistreţilor. Ca să gonească impresia lor dureroasă, ea pomeni din nou de gluma de atunci :

— Acuma ai de-a face cu mistreţi mult mai primejdioşi ! Vai de tine ! Iată-te la cuţite cu ciocoii, duşmanii pe care i-ai dispreţuit cel mai mult. Te plîng, dar asta ţi-i menirea. De-abia începe. A mea, din fericire, s-a sfîrşit.

Cuza şi Miron, îmbrăcaţi ca nişte simpli tîrgoveţi, şedeau pe scaunele lor şi păreau că mai mult cugetă la starea ei întristătoare decît la cele ce auzeau. Domnitorul o certă :

— Îmi pare rău că n-am venit să te văd de la începutul bolii tale. Te-aş fi trimis cu sila într-un sanatoriu din Şviţera. Miron nu mi-a spus că eşti atît de rău bolnavă.

— Nu ştiam nici eu, se apără celălalt. În scrisori îmi vorbea de o răceală. Îmi vine să cred că din ziua Unirii nu ne mai iubeşte chiar atît.

— Dimpotrivă, am vrut să vă las la treburile voastre, să vă feresc de vorbe, poate chiar de vreo încurcătură politică. Voi sînteţi oameni de stat, eu o simplă făptură scoasă de sub ocrotirea legilor.

— N-am a te judeca după legea scrisă, ci după aceea a sufletului meu. Sînt liber să fac cum socotesc ! răspunse Cuza.

— Oricum, spuse Floricica, eu n-aş fi primit să plec din ţară într-o vreme în care setea mea de veşti era atît de mare. Ş-apoi, credinţa mea a fost dintotdeauna că eu în codru voi sfîrşi. Numai două feluri de morminte sînt bune pentru firi ca a mea : adîncul mărilor şi desişul codrilor.

Moş Manole, gătit frumos în portul muntenesc şi cu mînecile albe ca zăpada suflecate, intră cu o cană de vin, slănină afumată, pîine, le puse pe o masă, turnă în pahare, vru să spună ceva, dar se bîlbîi.

— Ce s-a întîmplat, Manole ? întrebă Cuza.

— S-a întîmplat, măria-ta, că nu şi-au ţinut gura cum trebuie călăuzele care v-au adus aici.

— Nici o supărare.

— Vă mulţumim pentru îngăduinţă, dar o supărare totuşi va fi...

— Care ?

— Păi, a venit moş Ion. Îl ştiţi ? Moş Ion : ă din urmă răzeş al nostru, unchiaşul de la Lopătari. E dincolo, cu fecioru-su, nepotu-su şi strănepotu-su...

— Spune-le să intre...

Intrară patru „haiduci", voinici ca stejarii, cu inima pe buze, cu cugetu-n priviri. Scoţîndu-şi

căciulile așezate pe plete, care mergeau de la castaniu pînă la coliliu, strigară-ntr-un glas :

— Să trăiești, măria-ta !

— Mulțumesc pentru urare. Să trăiți și voi !

Și Cuza se ridică și le strînse mîna la toți, apoi, rămînînd în picioare :

— Vorbește, moș Ioane ! zise domnitorul.

Bătrînul ridică sprîncenele ; vorba îi era la fel de limpede ca și privirea :

— Măria-ta ! Eu mă trag din oameni drepți... Taica se ferea să facă rău și unui cîine... Asta-i toată moștenirea cu care mă mîndresc. Și iată-mă acum, la nouăzeci și doi de ani, pălmuit de un boier, de un boier get-beget, dar ciocoit de cînd slugărnicia a ajuns la loc de cinste. Omul care m-a lovit în obraz e moșierul nostru. Șade-n divanul țării. Acu o lună m-am dus la el să mă plîng de o hoție făcută de arendașul lui în paguba mea, și el m-a pălmuit. Măria-ta, îți cer să faci dreptate !

Cuza înaintă cu un pas, luă capul răzășului în mîini și îl sărută pe amîndoi obrajii.

— Unde-a lovit ciocoiul a sărutat domnitorul și a spălat rușinea ! Asta-i, moș Ioane, toată dreptatea ce ți-o pot face împotriva lăcustelor ăstora, care în curînd vor fi mai tari ca mine și ca dreptatea !

— Să fii sănătos, măria-ta !

— Mergeți sănătoși, oameni buni !

Către lăsatul serii, Cuza și Miron se ridicară să plece. Feciorul cîrciumarului se apropie sfios de domnitor :

— Măria-ta, eu n-am să mă întîlnesc de două ori în viață cu un om ca înălțiméa-ta și aș vrea să mă luminezi asupra unui lucru care mă frămîntă...

— Despre ce e vorba ?

— Iată : după cîte am auzit de la bătrînii noștri și din cîte am trăit eu însumi în timpul războiului din Crimeia, am înțeles că marile împărății s-au încăierat ca să stăpînească popoare mici ca al nostru, pe care le asupresc unul după altul ; dar popoarele asuprite, cu toate astea, nu mor, dovadă noi, românii ; iar împărățiile mari, ca Rusia și Turchia, sînt mulțumite, pînă la urmă, să ajungă după război acolo de unde plecaseră înainte de a se bate. Atunci, de ce se mai bat ?

— Cuza se gîndi o clipă, apoi zise :

— Fiul meu, tu mă pui în încurcătură, dar am să caut să scap spunîndu-ți că împărățiile fac cum au făcut cei doi oameni care au mîncat o broască rîioasă. Știi povestea ?

— Nu, măria-ta, n-o știu...

— Atunci ascultă ! Într-o dimineață doi țărani au plecat din satul lor la tîrg într-un oraș mare. Unul mîna o vacă, pe care voia s-o vîndă. Celălalt mergea cu mîna goală și nu prea știa ce să facă. Cum mergeau ei de-a lungul unei bălți, omul

cu vaca, un nesocotit, zise tovarășului său de drum, arătîndu-i o broască rîioasă :

— Uite ! Dacă mănînci broasca aceea, îți dau vaca : a ta să fie !

Smintiților le place să zgîndăre oamenii și dau peste alții mai nesocotiți decît ei care prind din zbor îndemnul. Tovarășul lui de drum — un puturos care trăia cum dădea Dumnezeu — gîndi : „Trebuie să fie scîrbos să mănînci o broască vie cînd nu-ți vine să o mănînci nici friptă ; dar o vacă merită truda !“ Și, apucînd broasca, zise primului nesocotit :

— Îmi dai vaca de îndată ?

— Îndată după ce-oi mînca broasca !

Celălalt mușcă, mestecă repede și înghiți și mai repede, dar i se făcu greață : „Măi, să fie-al dracului, o să meargă greu !“ își zise. La a doua înghițitură fu cît pe-aci să-și verse mațele. Asudînd de scîrbă, se așeză pe iarbă.

Văzîndu-l că mai avea numai o jumătate de broască, stăpînul vacii își zise : „Na-ți-o bună ! O s-o mănînce, și eu pierd vaca !“ Și asudă la rîndul său. În timpul ăsta primul, după ce înghițise o a treia bucată, ajuns la capătul puterilor, gîndea : „Nu, n-am să pot s-o mănînc toată, dar dacă arunc acuma ce a rămas, o să-și bată joc de mine și înseamnă că m-aleg cu paguba“.

— Știi ceva, măi bade ? făcu el. Dacă mănînci tu cealaltă jumătate de broască, îți las ție vaca !

Jalnicul stîrnitor n-aștepta decît vorba asta :

— Cum vrei, prietene, dacă ți-i pe voie, primesc.

Și trebui să înghită restul, cu aceeași scîrbă ; apoi cei doi nesocotiți își urmară drumul icnind tot timpul, unul mînîndu-și vaca, celălalt nemaiștiind ce să facă cu brațele, ca înainte de a-și fi împărțit broasca.

După plecarea celor doi prieteni Floarea Codrilor putea să-și ia rămas bun de la „Domnița din Snagov", pîn-a nu și-l lua de la viață. Nu bănuia, dar se vedea cît de colo că așa-i era scris : nu primi nici pînă la urmă să i se dea îngrijiri mai potrivite cu boala ei și nici un adăpost sigur în altă parte decît în codrii românești.

Voise chiar să petreacă iarna la moș Manole, care făcea tot ce-i era în putință să nu-i lipsească nimic, și începusem să ne așezăm mai omenește, cînd, intr-o zi rece și ploioasă de octombrie, furăm vestiți că Arghiropol urca cu o poteră să ne prindă.

— Bine, zise Floricica, o să plecăm... Pămîntul românesc e-ntins.

Era întins pămîntul românesc, dar pentru noi începea să se îngusteze. Vîlceaua Neștiută și Peștera Urșilor, care ne văzuseră venind cu șase ani în urmă tot pe-o zi de asta de brumărel, ne dădură

din nou adăpost, aspru adăpost, cu totul nepotrivit pentru o bolnavă.

Tot calabalîcul nostru pentru două colibe, pe care trebuia să le ridicăm, una pentru bolnavă și una pentru noi, cei patru bărbați, îl încărcarăm pe trei asini. Aveam cu toții inima strînsă. Şi caii erau posomorîți. Călare, Floricica părea strigoiul resemnării.

În clipa plecării, luîndu-i mîinile și ducîndu-i-le la buze, bunul cîrciumar izbucni în lacrimi :

— Ai vrut binele lumii ășteia, și ea te gonește de peste tot !

— Așa-i dreptatea, moș Manole ! Am gonit și eu, ba pe unii chiar pînă dincolo de viață !

Porni în fruntea acestui convoi biruitor și jalnic, murmurînd, cu privirile pironite către crestele cețoase ale munților :

— Poate că, totuși, acolo sus să fie locul unde omul ar putea să rămînă bun...

. . . .

Cuvintelor acestora, cele din urmă care i-au ieșit de pe buze, le-au urmat două ceasuri de urcuş neîntrerupt, mut și trist, în timpul cărora ne credeam la o mie de poște unul de altul, apoi, pe cînd străbăteam Bîsca, o văzurăm pe Floricica clătinîndu-se în șa și prăvălindu-se în apa tulbure fără să scoată un țipăt.

Sărirăm toți în patul stîncos al pîrîului umflat, o ridicai și o dusei pe mal, strîngînd-o cu patimă la piept, dar nu mai strîngeam decît o inimă care încetase să mai bată. Puțină spumă trandafirie înflorise în colțul buzelor învinețite.

Mi-am îngropat mama la rădăcina unui brad înalt, pe trunchiul căruia am crestat o cruce, semnul suferinței omenești și al milei pentru soarta pe care ne-o făurim cu mîinile noastre.

E o vorbă pe la noi că motanul cînd îmbătrînește se face călugăr. La haiduci nu prea e obiceiul să le îmbătrînească oasele, dar cînd steaua haiduciei vreunuia apune pentru totdeauna — se întîmplă și asta uneori — se face cioban.

Așa am pățit și noi, și toți patru, Groza, Ilie, Movilă și cu mine, ne-am făcut ciobani. Am încropit, pe povîrnișul apusean al Carpaților, o stînișoară, cu oi puține, griji și mai puține, dar multe, multe amintiri triste.

Groza sorbea amărăciunea lor dulce, tîrîndu-și mădularele-i amorțite, vara la soare, iarna lîngă foc. Ilie și Movilă, mai stăpîni pe inima lor, cutreierau pășunile cu turmele cîntînd din fluier și făceau ei doi toată treaba stînei, pe cînd eu — ah, ticăloșie omenească ! — eu mă urcam pe culmea Penteleului și strigam celei ce se odihnea la rădăcina unui brad însemnat cu o cruce.

— Hei, Floricică ! Maica mea frumoasă ! Nu-i adevărat că-s mai buni oamenii care trăiesc în

pustiul minunat al munților! Și chiar de-ar fi, mi-i silă de bunătatea lor, o viteaza mea Domniță din Snagov! Ei se lipsesc de lume pentru că n-au ce-i da. Ei rabdă singurătatea pentru că singurătatea nu-i tulbură cu nimic. Sînt tăcuți pentru că n-au ce spune. Pentru ei pădurea-i lemn de foc; izvorul vijelios, apă de spălat cămăși; stînca povîrnită pe buză de prăpastie, bolovan fără de rost. Vreau să-ți mai spun, maică inimoasă, că gîndul lor dintîi, cînd văd un om urcînd vara spre cuibul lor, e să-l i-a drept un făcător de rele.

Ni s-a-ntîmplat și nouă, într-o după-amiază de iulie, să primim un om care urcase pînă la noi la stînă. Îi curgea sînge mult dintr-o rană pe care o mînă-ntreagă de plumbi i-o făcuse în spinare, și pricepurăm că era un făcător de rele împușcat de un făcător de bine. Doi tovarăși de-ai lui, tot atît de puțin cinstiți ca și el, îl ajutau să-și tîrîie picioarele, cu o mînă apăsînd pe rana oblojită cu cîrpe arse.

— Creștini, gemu el, oricine-ți fi! Mă las în mîinile voastre, dar dați-mi să beau: mai rău mă arde setea decît rana. De trei ceasuri urc, și n-am găsit un strop de apă!

Cel care ne ruga în felul ăsta era Mîndreanu, vestitul hoț de biserici, pe care-l știam din auzite. Rana făcută de împușcătură deasupra șalelor, în dreapta, era atît de mare, că te întrebai cum a mai putut să trăiască și să urce o jumătate de zi. Bău,

intră în luptă cu moartea și în timpul nopții își dădu sufletul. Trupul lui scurt și îndesat, greu ca plumbul, avea să putrezească îngropat în spatele stînei noastre.

Povestea omului ăstuia era mai curînd veselă decît jalnică. Niciodată nu ucisese, nu rănise pe nimeni, nici armă de foc nu purtase măcar și, de n-ar fi fost pacostea celor șapte ani de milităție de care fugea ca de dracul, nu s-ar fi învrăjbit în viața lui cu ocîrmuirea. Dar, uite-așa, tinerețea lui a fost otrăvită de blestematul de arcan. Și tot fugind în munți cu băieți din satul lui la vremea arcanului, în fiecare an, într-o bună zi sfîrși prin a nu mai coborî decît ca să fure. Nu fura decît pe sfinți : îi despuia de veșmintele lor de aur și de argint. Era de felul lui lăcătuș. Ușile caselor Domnului nu i se puteau împotrivi. Cît despre mucenicii credinței creștinești, se știe că ei au răbdat totdeauna totul fără împotrivire.

Mîndreanu nu avusese niciodată tovarăș, nici nu simțise nevoia să aibă. Se descurca foarte bine și singur, dar într-o zi soarta i-a dăruit doi, și încă ce tovarăși ! Erau chiar cei care tocmai ni-l aduseseră mai mult mort decît viu, și ei ne povestiră pățaniile haiduciei lor fără voie.

— Uite, se face anul, eram ostași, și făceam de pază la o temniță, cînd fu adus Mîndreanu. Îl judecaseră și-l osîndiseră la zece ani de ocnă. Ne-au ales pe noi doi să-l ducem, o zi întreagă, și am

pornit mulțumiți, pentru că, mai întîi, totdeauna îți place să pleci să te plimbi peste cîmpuri, și-apoi Mîndreanu era un poznaș fără pereche, care înveselise toți paznicii în cele două luni pînă la judecată, cît stătuse închis la noi. Ne înveseli și mai mult pe drum cu poveștile lui despre biserici și popi și sfintele odoare pe care le șterpelea :

— Firește ! zicea el, sfinții jefuiți n-au de ce fi supărați, toată viața au trăit în zdrențe, și au blestemat pe bogătașii care se impopoțonează cu podoabe. Atunci ? Unde-i nelegiuirea mea ?

Și ne rugă să-i slăbim puțin lanțurile grele de la mîini și de la picioare. Noi ne gîndirăm : „Sărmanul, trebuie că-l canonesc. Hai să-i dăm drumul la o mînă și la un picior. Ce dracu, sîntem doi, cu arma în mînă, cum să ne scape ?“ Și îl desfăcurăm pe jumătate. A fost cuminte. Pe drum, toți hangiii-l cunoșteau. Am mîncat și am băut... și i-am scos lanțurile de tot, și el și le-a-nfășurat în jurul gîtului. Apoi, cu capetele înfierbîntate, am făcut un popas într-o porumbiște și ne-am aprins cîte o țigară, și-am lăsat puștile în iarbă. Acuma eram trei buni tovarăși, dar el tot Mîndreanu era : puse repede mîna pe puștile noastre și începu să se depărteze de-a îndăratelea.

— Măi Mîndrene, tu glumești ! strigarăm noi.

— Nu glumesc de loc, băieți. Mă car !

— Amar de noi, măi frate ! N-ăi fi vrînd să ne faci să putrezim în ocnă ! ?

— Nu, asta nu mi-ar plăcea de loc!

— Păi, atunci?

— Atunci... veniţi cu mine! Biserici sînt berechet! Vă-nvăţ meseria!

Ei, ce să facem, chercheliţi eram... plecarăm cu el, uite, tocma-n luna asta se face anul. Niciodată nu ne-a împins să furăm, dar stăteam la pîndă, şi totdeauna banii i-a împărţit pe din trei. Era om drept şi tovarăş bun. Acuma, că a murit, nu prea ştim ce să facem.

Un ţăran, care dăduse peste Mîndreanu pe cînd jefuia o biserică, a tras în el de la doi paşi cu puşca de vînătoare şi a dat alarma, dar fugăriţii au izbutit să păcălească pe poteraşi.

Le-am dat celor doi „văduvi" — cum i-a botezat Groza — cîte ceva de robotit pe lîngă stînă să-şi scoată pîinea.

De altfel, picaseră la ţanc, pentru că, dacă Movilă se dovedi a fi cioban bun, iar Ilie unul mai de Doamne-ajută, Groza şi cu mine nu făceam nici două parale. Nu scapi nepedepsit cînd iubeşti lumea toată şi viaţa din plin. Nu-ţi simţi pieptul clocotind de patimi, de iubiri şi ură, nici ochii veşnic însetaţi de privelişti noi, ca să încremeneşti pe vecie într-un colţ de lume, fie el cît de frumos!

La capătul celor cinci ani de răbdare şi doruri sfîşietoare, oile pe care le tundeam şi zările pe care le vedeam ajunseseră să ne facă greaţă, şi într-o zi

strălucitoare din luna lui Florar, în 1864, hotărîrăm să-l părăsim pe Movilă. Atunci, Ilie, care nu degeaba era un înțelept, spuse aceste vorbe cu miez :

— Noi ce lăsăm știm, dar nu știm ce ne așteaptă. Asta numai Dumnezeu știe.

Dumnezeu...

Dușmanii noștri știau și ei, că ne căutau peste tot. Poate că știau și mai bine inimile simple ale celor două femei scoase-n cale de soartă în ziua cînd, după ce vîndusem oile la tîrgul din Slobozia, ne duserăm toți trei să cerem găzduire în hanul lor, așezat în vecinătatea tîrgului.

N-a fost nici o capcană. Nici mișelie n-a fost. Dar să fi fost o sută de capcane și o mie de viclenii, tot am fi picat, ca legați de mîini și de picioare, cu capul înainte, ca orbii, atît ni se umpluseră inimile de bucurie cînd aflarăm, pe văile și în satele muntene, după cinci ani de lipsă că vodă Cuza întrecuse toate așteptările pe care poporul român și le pusese-n el atunci cînd îl alesese. Întemeiase multașteptata proprietate țărănească, împărțise țăranilor moșiile mînăstirești, curățise cîrmuirea de toate ciurucurile și de toți stricații și înzestrase țara cu o pravilă nouă luată după cea a Belgiei.

Oh, ce fericire de a da peste un om bun și nepătat, oriunde s-ar afla el ! Zece veacuri de mișelie nu pot nimici toată credința pe care doar cinci ani de dreptate pot s-o împlînte în inima unui po-

por. Dar unde-s cîrmuitorii drepți ? O sută de neamuri sînt gata să li se supună !

Ne îmbătasem ca niște bețivi și ni se părea că Lina, hangița, și Marița, fiică-sa, erau făpturile ce parcă știau să ghicească dorințe de-atîta vreme stăpînite. Cinci ani de sihăstrie, la o mie și două sute de metri înălțime ! Cu toate că la vreo patruzeci de ani Lina avea sînii și coapsele tot atît de tari ca și fiică-sa, și doi obraji... de-i tăiai c-un fir de păr ; și nu-i plăcea să-i spui „mamă", voia să-i spui „țață". Groza se îndrăgosti îndată de fusta ei de dedesubt, albă și scrobită, curată de strălucea, pe care catrința prinsă cam sus o lăsa totdeauna să se vadă bine. La rîndul meu, picai nebun după ochii arzători ai Mariței, care trecuse de ucenicie în cele lumești. Ilie se mulțumi să ne spună :

— Băgați de seamă : femeile astea sînt proaste, și prostia îți dă de furcă mai abitir decît deșteptăciunea.

Erau oare proaste ? Păi cu-atît mai rău pentru deșteptăciunea care face nazuri față de doi haiduci grăbiți. Nouă ne plăcea mai mult această sărăcie cu duhul, care ne mîngîia tocmai la timp. Pe deasupra, țața Lina era o susținătoare înfocată a domnitorului, slăvea cele făcute de marele Cuza și dădea de băut cui intra în han și striga : trăiască vodă Cuza ! De altminteri, asta a și fost ceea ce ne-a atras la ea și ne-a făcut să pătrundem atît de repede în inimile celor două femei, căci,

cu capetele aprinse de aceeaşi patimă şi de vinul bun, într-o seară îi mărturisii Mariţei cine eram şi cît ne costase alegerea omului nostru.

Deşertăciune, tu eşti pricina tuturor relelor care pică pe capul omului! Tot Ilie avusese dreptate şi de data asta! Prostia nu scapă niciodată prilejul să dovedească cît e de nesfîrşită. Aşa că cel puţin am avut răgazul să sorbim două luni de zile din fericirea atît de greu de gustat în creierul munţilor şi să ne ameţim cîntînd serile la lumina lunii:

Hai, Lino, să trecem Oltu,
Să schimbăm vorba şi portu,
Să trăim ca însuraţi,
Să zicem că sîntem fraţi!

Într-o duminică de sfîrşit de Cireşar cîrciuma ţaţei Lina era înţesată de lume de toate felurile: ţărani, văcari, ciobani, popi, ofiţeri şi chiar şi un isprăvnicel. Mulţi prieteni de-ai lui Cuza, mulţi duşmani. Hangiţa, ameţită mai mult decît de obicei, îşi înveseli muşteriii povestind despre domnitor:

Într-o zi Cuza se duse să inspecteze o mică închisoare din ţară. Directorul îi înşiră în curte pe muşteriii lui, vreo duzină de haimanale, cei mai mulţi osîndiţi pentru înşelătorii, şi domnitorul începu să-i întrebe:

— Tu ce-ai făcut?

— Nimic, măria-ta!

— Ia te uită! Şi tu?

— Nimic, vă jur!

— Nu mai spune !

Apoi întrebă mai departe, pe alții :

— Tu ce-ai greșit ?

— Cu nimic !

— Dar tu ?

— Și eu îs nevinovat !

Același răspuns de la un cap la altul, pînă cînd Cuza ajunse la cel din urmă :

— Ei, și tu, tu ce-ai făcut ?

— Am furat, măria-ta.

— Ai furat ?

— Da, măria-ta. Două găini.

— Și ce cauți atunci aici, printre oamenii ăștia cinstiți ? Hai, șterge-o ! Să nu te mai prind pe-aici, hoțule ! Și porunci directorului : Să-l dați numaidecît pe poart-afară pe tîlharul ăsta !

. . . .

Prieteni și neprieteni de-ai lui Cuza au rîs cu toții de șotia pusă pe seama omului care în clipa aceea era și cel mai iubit, și cel mai hulit din toată țara românească.

Da, rîdeau, și hangița strălucea de bucurie, dar prostia ei nu aștepta decît această culme a fericirii pentru ca să se desfacă întocmai ca o varză sub nasul isprăvnicelului, căci, strecurîndu-se îndărătul băncii pe care ședeam toți trei, țața Lina ne arătă mușteriilor ei și spuse cu mîndrie, bătîndu-ne pe umăr :

— Păi, vă cred, Cuza e-odată om, dar dacă-l avem azi în fruntea țării... unor „haiduci“ ca ăștia o datorăm !

— Na-ți-o ! murmură Groza. O scăpă !

Ilie se apucă să fluiere a pagubă, scărpinîndu-se pe sub căciulă.

Isprăvnicelului nu-i ardea de loc de fluierat, ci strigă deodată :

— Pe ei, băieți !

„Băieții“ erau, ca din întîmplare, cam jumătate din mușterii. Nu-i deosebeai cu nimic de obișnuiții cîrciumii, țărani, văcari, ciobani, popi și ofițeri, dar erau tot atît de adevărați poterași, aduși după o urmărire isteață ca să-i dovedească țaței Lina și chiar și nouă că vodă Cuza nu era totul în țara asta.

Fără arme, fără cai, n-am putut face altceva, în fața celor douăsprezece pistoale proptite-n piepturile noastre, decît să ne lăsăm legați — spre marea deznădejde a hangițelor, care urlau și se zbăteau să ne vină într-ajutor.

Erau sincere. N-a fost nici o capcană. Nici chiar șiretenie. Dar prostia inimilor simple îți dă mai mult de furcă decît viclenia deștepților.

Celelalte rămîn treaba deșertăciunii și a bucuriei nețărmurite.

Ne-au dus la Slobozia, unde am stat peste noapte. A doua zi în zori Lina era în curtea închisorii și striga ca o nebună :

— Am să-mi vînd şi cămaşa de pe mine şi-am să vă scot de-aici! Ah, ciocoi blestemaţi! Am să v-arăt cu vouă!

Dorobanţii ne-au pus fiare la mîini şi la picioare ca să ne ducă la scaunul judeţului. Se uitau la hangiţă şi făceàu haz:

— Ai dracului haiduci! Toate hangiţele-s moarte după ei.

— Dacă-s buni trăgători!

Convoiul porni către răsăritul soarelui şi îndată căldura ajunse înăbuşitoare. Era secetă. Nici un strop de ploaie de două luni de zile. Semănăturile, pîrjolite, nu-ţi mai lăsau nici o nădejde. Doar porumbul ar fi putut să se mai îndrepte, de-ar fi dat o ploaie la timp. Din pricina asta nu vedeai decît alaiuri cu prapuri, icoane, tămîie şi moaşte.

Întîlnirăm în drum una din mascaradele astea. Erau bucuroşi şi mîndri pentru că, într-adevăr, către prînz o ploaie cu găleata căzuse peste prostia omenească şi peste bietele noastre trupuri arse de noroi, de praf şi de sudoare amestecate.

Alaiul se încrucişă cu noi pe cînd, păziţi de şase dorobanţi călare, tîram ca vai de capul nostru fierăria grea, picioarele însîngerate şi soarta nerecunoscătoare. Popii, în frunte, îşi urlau rugăciunile de mulţumire. Au trecut pe lîngă noi fulgerîndu-ne cu privirile. Gloata care îi urma, drojdia sfintei şi frumoasei vieţi pămînteşti, se purtă mai

josnic decît popii, mormăind pe cînd treceau pe lîngă noi :

— Tîlharilor ! Ucigașilor !

Groza răcni :

— Fir-ați ai dracului de nerozi ! Nu sîntem nici tîlhari, nici ucigași ! Sîntem haiduci ! Vitelor ! Lepădăturilor ! Noroc că nu ne-am bizuit niciodată pe voi, c-altfel am fi avut de ce să ne zburăm creierii !

Beșteliții plecară capul. Alaiul trecu molfăindu-și pomelnicul.

Se scursese mai bine de un an și jumătate din ziua prinderii noastre, și tot mai lîncezeam în fiare, fiecare singur într-o tainiță umedă, fără să fi fost judecați, fără să știm de soarta care ne aștepta. Cercetarea mergea drumul ei agale, grămădind în spinarea noastră toate omorurile și jafurile ale căror făptași rămăseseră, de douăzeci de ani, necunoscuți.

Groza nu mai era om, boala îl schilodise, nu mai putea deschide ochii. Cea de a doua iarnă îi scurtă suferințele, și plecă să-i povestească Domniței din Snagov că luptele noastre n-au fost zadarnice și că cel puțin Cuza se dovedise vrednic de încrederea haiducilor.

Într-o dimineață tristă din mijlocul lui dechembrar fu scos din fiare și ni se îngădui, lui Ilie și mie, să-l privim, pentru cea din urmă dată, în curtea închisorii, unde fusese întins cu fața la cer. Țăranii veniți să-și vîndă pușcăriașilor roadele stăteau în jurul trupului neînsuflețit al vajnicului

haiduc și se închinau cînd unul dintre ei, un bătrîn cu privirea blîndă, își scoase căciula și zise cu glas hotărît :

— Frați creștini ! Vedeți voi omul ăsta ? Fără ajutorul dat de el cîndva, de mult aș fi fost mort. Iacă-s zece ani, cel mai bun și mai chipeș dintre feciorii mei fusese prins cu arcanul. Timp de șapte ani de zile, cît ar fi ținut milităria lui, n-aș fi putut să mă bizui pe ajutorul nimănui, pentru că frații lui erau niște nerecunoscători. Bătrîn și bolnav, pieream singur și deznădăjduit în bordeiul meu, cînd, într-o bună zi, l-am întîlnit pe omul acesta — Dumnezeu să-i ierte greșelile — și el m-a pus să-i povestesc necazurile. I-am mărturisit deznădejdea mea. Venise anume ca să mă ajute. Auzise vorbindu-se printre locuitori că un biet bătrîn zăcea părăsit sus în capul satului, în pădure, și în ziua aceea mi-a pus în mînă niște parale cu care am scos-o la capăt. Venea de două ori pe an, tot timpul cît feciorul meu fu silit să stea departe de mine din pricina blestematei de ostășie ; îmi lăsa de fiecare dată bani, mai mulți decît aveam nevoie, așa că îi trimiteam și bietului ostaș și, într-o vară, binefăcătorul ăsta al meu veni cu vreo treizeci de flăcăi, dărîmară bordeiul prăpădit în care stăteam și îmi ridicară unul nou și sănătos, pînă-n asfințit. — Acuma îl găsesc aici, deschidă-i Domnul porțile cerului !

Bătrînul alergă la chelărie și se întoarse cu o lumînărică pe care o aprinse la căpătîiul mortului,

apoi îngenunche și îi sărută mîna dreaptă pusă pe piept.

Chiar în ziua în care a fost îngropat Groza, cînd inima mea mai gemea încă de tristul lui sfîrșit, mi-a fost dată o bucurie ciudată. Ciudată, pentru că dacă ne bucurăm totdeauna cînd ne întîlnim cu un vechi prieten, nu poți totuși să te bucuri văzîndu-l intrînd pe poarta închisorii! Am fost totuși bucuros să-l revăd pe Buzdugan, bunul Buzdugan, tovarășul din zilele luminoase de odinioară, veselul cîntăreț care știa să uluiască fetele c-o foaie de salcîm și care ne lăsase baltă după prăpădul de la Snagov ca să se ducă să tîlhărească Dumnezeu știe pe unde. Ne-am pomenit cu el, la fel de vesel ca totdeauna, cu toate că era în fiare.

— Ah, aici sînteți! strigă el în fața paznicilor, trîntindu-se istovit la pămînt în curtea închisorii. Apoi, folosindu-se de-o clipă cînd ei erau cu ochii aiurea, șopti: — O să scăpați curînd! Mi-a spus Lina acu o lună...

Am fost duși înapoi în tainițele noastre, dar ce zile îngrozitoare, ce nopți nedormite am avut de trăit gîndind neîncetat la această nădejde: *o să scăpăm în curînd!* Cît erau de întemeiate spusele hangiței? Ce putea ea să știe, nenorocita? Da-nise-va drumul? Era o nebunie măcar să visăm la așa ceva! Gîndea ea oare să atace închisoarea cu

o armată de haiduci închipuiţi şi să ne scape, ca-n poveşti ?

Mă istovisem în fel de fel de socoteli, mai cu seamă noaptea, cu ochii deschişi în beznă, în timp ce paznicii strigau pe rînd :

— Număru unu-u-u-u... ! Bi-i-i-ne !

Moartea lui Groza fu urmată de două săptămîni de frămîntare chinuită, apoi, la întîi ianuarie 1866, uşa celulei se deschise : intră Ilie, şi cu el un domn, care era noul director al închisorii, sosit în ajun, şi îl recunoscui ca fiind un tînăr boier de-al lui Cuza, ştiut de la Snagov.

Ne strînse mîna şi ne spuse, şoptit :

— O să fugiţi de-aici îndată ce-oi găsi nişte paznici pe gustul meu. Asta o să fie peste cîteva zile. O să punem noi la cale ceva care să acopere lucrurile. După aceea voi demisiona. M-a trimis Cuza să vă scap de ocnă pe viaţă, cum vă pregătesc ciocoii, căci, aflaţi de la mine, scaunul prietenului nostru se clatină rău. Nu mai ţine mult. E chestie de săptămîni.

Îi spusei :

— Mai e un prieten pe care trebuie să-l lăsaţi să iasă cu noi : Buzdugan.

— Buzdugan nu-i haiduc !

— Ba da. A luptat cu noi sub ordinele Floricichii. Numai după asta s-a apucat de tîlhării, din deznădejde.

— Bine, o să plecați toți trei. Și o să vă dau cinci zile să vă faceți nevăzuți, după care anunț fuga voastră, și-atunci, vai de voi ! Nici Dumnezeu nu vă mai poate scăpa !

. . . .

Pe o noapte de viscol, cu vîrtejuri de zăpadă, ieșeam îmbrăcați în mocani, cu niște căciuli cît toate zilele, și fiecare, sub cojoc, cu o flintă.

Ger, de crăpau pietrele. În pustietatea înfiorătoare, se auzeau lupii urlînd în depărtare. În fața pașilor noștri se întindea pămîntul dușmănos, amenințător, gata să ne înghită.

Niciodată viața nu mi s-a părut atît de frumoasă !

Doamne-Dumnezeule, de ce nu s-o fi deschizînd oare pămîntul să-l înghită pe omul lacom și de-nimic ?

Asta mi-am zis în ziua groaznică de iarnă cînd am nimerit cu toţii — trei amărîţi de pușcăriași fugiţi, morţi de frig — la stîna „haiducului" din Transilvania, și am dat peste un Movilă urît, mic la suflet, calic, zgîrcit !

Oh, lume ! Nu mă doare cînd ești urîtă. E dreptul tău și te folosești de el de nouă ori din zece. Dar cînd vrei să-ţi întinzi sluţenia și pe zecimea asta din viaţă, atunci nu ! Colţișorul ăsta-i e-al meu, nu pune mîna ! Are și el dreptul la viaţă !

— Movilă ! Movilă ! Asta-i tot ce cereai tu de la viaţă ! Să ai o mie de oi de tuns și de muls ? Zece argaţi prost plătiţi ? Burtă mare, ceafă groasă, nevastă cu zestre, hîrtii în regulă și să te vezi baci ? Va să zică, după chibzuiala ta, lumii asta-i lipsea ? Brînză, oi și lînă ? Atunci ce dracu

cătai tu în haiducie și de ce nu te-ai apucat de la-nceput să faci ce faci, pentru că sătuii îi lasă pe-alde Movilă s-ajungă baci, dacă numai ăsta li-i visul lor în viață...

. . . .

Către începutul lui Prier plecarăm de la stîna împuțită să ne întoarcem la noi. Încă din luna lui Făurar ciocoii strecurați la comanda armatei îl răsturnaseră pe Cuza. Ei, ciocoii, erau acum stăpînii țării. Nu boierii, ci slugoii lor, deci rău! Valea Bîscii răsuna de noul cîntec haiducesc:

Foaie verde măr crețesc,
Stau în drum și mă gîndesc;
Ce să fac, ce să muncesc,
Pîinea să-mi agonisesc,
Copiii să mi-i hrănesc?
Un' mă duc și orice fac,
Eu de ciocoi nu mai scap!
De frica zapciului
Și de groaza birului
Uitai drumul satului
Și coarnele plugului
Și luai drumul crîngului
Și poteca codrului
Și flinta haiducului.
Și decît în silnicie,
Mai bine în haiducie.
Ce-o vrea Dumnezeu să fie!

Ne aflam la mormîntul Floricichii, și mă tînguiam :

— Domniță din Snagov ! Auzi tu strigătele noastre ? Venim de sus din munți, de-acolo de unde omul rămîne cum l-a făcut Domnul, și-aici, în vale, totul trebuie luat de la-nceput ! Acu treisprezece ani, aici în locul în care-ți odihnesc oasele, ascultam legenda haiducului Gheorghiță și tu ziceai că „în lumea asta toate se sfîrșesc cu un cîntec haiducesc". Da, toate se sfîrșesc, dar și toate încep cu un cîntec haiducesc, asta-i viața !

Buzdugan se duse să ia vin dintr-un sat din apropiere. Ilie se lungi la umbra bradului Floricichii. În vremea din urmă bunul nostru înțelept nu mai vorbea, se închisese în el. Îmbătrînise mult și de-abia dacă voia să mănînce cîte ceva.

L-am lăsat acolo și m-am dus să caut vreascuri uscate, pentru că aveam de fript niște carne de berbec, dar nu făcui decît vreo cincizeci de pași, și deodată o detunătură zgudui văzduhul și mă pironi locului. Toate îmi trecură prin cap, numai gîndul că omul care niciodată în viața lui nu deznădăjduise își curmase zilele, nu.

Mă întorsei, zicîndu-mi că pesemne Ilie trăsese din greșeală !

Nu, nu fusese din greșeală. Îl găsii cu capul sfărîmat, dîndu-și sufletul, cu flinta între picioare.

• • • • • • • • • • • • • •

Buzdugan se întorcea, cîntînd din frunză de salcîm, cu două tigve pline cu vin în mînă. Ieșii înaintea lui și, aruncîndu-i-mă de gît, îi strigai :

— Frate Buzdugane ! Am rămas singuri ! Dar sîntem tineri și cumsecade. Vom merge împreună să răspîndim în lume tot ce-i mai bun din tinerețea și bunătatea noastră.

CUPRINS

Redactor : GIZELA CSAKY
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Dat la cules 08.04.1969. Bun de tipar 08.07.1969. Apărut 1969. Tiraj 115.175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 11,29. Coli tipar 11. A. nr. 1914/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 291 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România